božidar nagy

borac s bijelih planina ivan merz

Božidar Nagy

Borac s bijelih planina

IVAN MERZ

IVAN MERZ KAO MATURANT U BANJOJ LUCI 1914. GOD.

BOŽIDAR NAGY

BORAC S BIJELIH PLANINA

IVAN MERZ

PRIGODOM 75-GODIŠNJICE ROĐENJA
DRA IVANA MERZA
1896. — 16. XII — 1971.

Lektura i redakcija: Dr Slavko Šarić
Omot: Prof. Mladen Seža, akad. slikar
S dopuštenjem crkvenih i redovničkih vlasti
Izdao: Filozofsko-teološki institut D. J., Zagreb
Za izdavača: Antun Trstenjak, Zagreb, Jordanovac 110
Tisak: »Informator«, tiskara Prosvjeta, Zagreb
Zagreb 1971.

MLADI MLADIMA I ODRASLIMA O MLADOM

»Jer smrt je besmisao, kao i život« stoji na posljednjoj stranici poznatog romana »Derviš i smrt« od M. Selimovića. Ista misao čula se zadnjih godina nekoliko puta u izjavama jednog od vodećih profesora filozofije na Zagrebačkom sveučilištu. U još težoj i grubljoj formi izrekli su je egzistencijalistički mislioci. I mnogi ljudi našeg stoljeća tako misle, iako to možda ne dovikuju svojim suvremenicima.

Onima koji tako govore i pišu priznajemo njihovu iskrenost. Hvalimo njihovo poštenje, kojim neustrašivo izriču veliku istinu: da život prihvaćen i proživljavan bez Apsolutnog, bez dopuštanja mogućnosti da se taj Apsolutni čovjeku objavi i zahvati u njegovo osobno postojanje i ljudsku povijest, takav život — potpuno se slažemo — jest besmislen.

Na pragu našeg stoljeća pojavio se tu među nama čovjek, »kojemu dadoše ime Ivan«. Nazvaše ga tako po onom Ivanu, koji je živio točno prije devetnaest stoljeća i o kojem je pisano da je »došao kao svjedok, da svjedoči za Svjetlo«. I taj naš Ivan, koji je izrastao na našem tlu, netom navršivši treći decenij svojega života, sastavlja svoj testament: »Meni je život bio Krist, a smrt dobitak... Očekujem milosrđe Gospodinovo... «.

Zar taj mladi 32-godišnji intelektualac nije dolazio u napast da život proglasi besmislenim a smrt apsurdnom? Zar je našao smisao postojanju, a od svoga života učinio vrednotu? O tome, kao i o mnogim zanimljivostima njegova života, željela bi vam reći nešto ova knjiga, koju je sastavio jedan mladi član naše poslijeratne generacije, kojoj pripada i autor ovih redaka. Knjiga je nastala uz redovite dužnosti jednog studentskog života. Namijenjena je u prvom redu mladima našeg vremena »koji gladuju za vrednotama« i željela bi biti svjedočanstvo da Ivan Merz nije osoba, koja pripada prošlosti. Cilj joj je pokazati da je Ivan Merz suvremen i danas, možda još i više nego u svoje vrijeme, i da je sposoban zainteresi-

rati mlade ljude koji su odrasli i odgojeni u potpuno novoj, poslijeratnoj stvarnosti naše zemlje.

Netko će možda reći: pa Merz je živio u sasvim drugačijim prilikama nego što su ove danas! Bio je češće neshvaćen i od svojih najbližih!

Istina je da su prilike u kojima je Merz živio i radio bile drugačije, ali treba nadodati da su po kršćanstvo i Crkvu u našoj zemlji bile jednako i sudbonosne kao ove danas. Dok mi doživljavamo današnji katolicizam u našoj zemlji u procesu produbljivanja i dozrijevanja, dotle je Merz pred sobom gledao Crkvu na teritoriju tadašnje Jugoslavije često sputanu i nemoćnu da se odupre onima koji se njome htjedoše poslužiti kao sredstvom svojih interesa. Kako se Merz u svemu tome snalazio, zašto ga nazivahu znakom protivljenja unutar katolicizma, bit će zanimljivo svakome tko želi nešto znati o prijeratnoj katoličkoj stvarnosti u našoj zemlji.

Ako pažljivije promotrite njegova stremljenja i borbe da osmisli svoju egzistenciju, možda ćete pronaći zajedničkih crta, možda će vam svojim primjerom razjasniti mnogu tamnu stranu ljudskog života, na kojega ne malen broj naših suvremenika stavlja upitnik Kranjčevićevog Adama, možda će vas čak povući za sobom u visine.

Dva velika područja Merčeva života i djelovanja, o kojima se drugdje mnogo pisalo, zbog ograničenosti prostora nisu mogla biti opširnije obrađena u ovoj knjizi: to je njegova literarno-umjetnička djelatnost i rad u katoličkim organizacijama. Naglasak je stavljen na ono bitno što ga čini veličinom i za naše dane. Međutim, knjiga ima mnogo novog, dosada neobjavljenog materijala: opširni izvaci iz Ivanovog dnevnika, njegova pisma, nepoznate zgodice iz njegova života i drugo. Zato se ova biografija može smatrati i kao nadopuna prijašnjih dviju, od. dra D. Kniewalda i o. J. Vrbaneka.

Možda će se netko pitati, zašto malo neobičan naslov »Borac s bijelih planina«. Nije to proizvoljno iznašašće! Tako je Ivana nazvao dr Šime Cvitanović 1917. godine u jeku prvog svjetskog rata, kada je zajedno s njime dijelio teške časove na talijanskoj fronti, kao što će čitatelji moći i sami vidjeti u sjećanjima dra Cvitanovića, koja su u knjizi opširno navedena.

Ovaj prikaz života i djelovanja Ivana Merza posvećen je 75. godišnjici njegova rođenja: 1896 — 16. XII — 1971. Uvjereni smo da će u toj jubilejskoj godini i ova knjiga doprinijeti boljem poznavanju tog velikog lika našeg prijeratnog katolicizma.

Želio bih na koncu u ime autorovo i u ime nas mladih zahvaliti svima koji su nam pomogli kod izdavanja ove knjige. Naša hvala ide najviše Ivanovim prijateljima, znancima, suradnicima, koji su nam spremno izašli u susret i stavili na raspolaganje svoje uspomene i sjećanja na tog našeg velikog čovjeka. Danas su to profesori, biskupi, službenici, majke obitelji, seljaci, učiteljice, radnici i obrtnici, svećenici, kućne pomoćnice, liječnici i advokati, inžinjeri, redovnici, mali i veliki ljudskog društva, kojima je Ivan poklonio svoju pažnju i darovao svoju ljubav. Poznavali su ga, prijateljevali i radili s njime, dijelili radosne i žalosne časove. Po njima je Ivan prisutan i u našem vremenu; svjetlo koje je prosipao za svoga života preko njih baca odbljesak i u naše dane. Obradovali su se kad saznadoše da se netko i iz današnje generacije zanima za njihovog nezaboravljenog prijatelja, kojemu godinama čuvahu sveti spomen u svojim srcima. Nama, pred kojima stoji život i budućnost, željeli bi reći da se isplati živjeti po onim načelima i za one ideale za koje je živio i žrtvovao se njihov veliki prijatelj i brat iz mladih dana.

Zagreb, 1. V 1971. Ing. Marijan Šimunić

SUSRET DVAJU NARAŠTAJA

Vruće srpanjsko prijepodne 1969. god. u Zagrebu. Ali velika soba za primanje sa spuštenim zastorima u stanu gospođe Lucije Pupić djeluje osvježavajući. Sjedim u naslonjaču. Gospođa Lucija nudi me kavom. Živahnost njezinih kretnji i vedrina duha, kojim je oživljavala svoju i tuđu prošlost, ni ne daju naslutiti da je ugledala ovo naše sunce, koje je baš toga dana prilično zagrijalo, još koncem prošlog stoljeća. Lagani bosanski naglasak na čistom hrvatskom jeziku kojim je govorila odavao je da nije rođena Zagrepčanka.

— Znate, bilo je to sve prije I svjetskog rata. Dosta se toga i zaboravilo. Pitate me za moje prvo sjećanje na Ivana Merza? Hm!... mali dečko, u kratkim hlačama s krasnom plavom kosom. Bio je jedinac, a nas bilo dvije sestre i šestero braće, i među nama se prijateljstvo brzo razvilo. U našu je obitelj počeo zalaziti tek kad je poodrastao. Znate kako je to u Bosni: za Božić je kuća svakome otvorena. Ti su dani kod nas u Banjoj Luci bili pravo veselje. Sviralo se, pjevalo da je milina. I Ivan je rado sudjelovao. Bilo je tako lijepo. Moja braća! Kako su se među sobom volila. Spremni su bili sve dati jedan za drugoga. Odrasli smo u tako velikoj ljubavi... Ali oprostite, malo sam skrenula s pravog predmeta... Čovjek ne može a da se s ganućem ne sjeti tih lijepih dana provedenih u roditeljskom domu.

Od Ivana sam bila starija samo godinu dana. Sjećam se jednog dana šetamo sestra i ja na »Promenadi«, tako smo zvali dugi lijepi drvored koji se protezao iza naše kuće u Banjoj Luci. Uto odnekud naiđe Ivan. Bio je već realac. Izmijenismo pozdrave i nekoliko riječi. Već se htjedosmo rastati, kad nas on pozva svojoj kući da nas predstavi majci. Sestra i ja smo se malo zbunjeno pogledale i razmišljale da li je zgodno da se odazovemo. Jer, znate, u ono vrijeme bilo je to sasvim drugačije; na djevojke se jako pazilo kuda idu i koga posjećuju. Njegovu majku nismo poznavale, pa smo se nakon malo oklijevanja ipak odlučile i pošle. Majka nas je veoma lijepo primila i

odmah pogostila. Bilo je veoma veselo. Ivan je bio veoma duhovit pa je bilo šale i smijeha . . .

Drugom zgodom došao Ivan u našu trgovinu. Ja sam tada pomagala ocu u radnji. Ivan je htio nešto kupiti i, kako nije bilo nikoga, malo smo se zapričali. Bila je riječ o knjigama. Uto se otvoriše vrata i u dućan uđe Ivanov djed, svojevremeno veletrgovac. Kad je vidio da je samo Ivan u trgovini, ispričao se i rekao da će doći drugi put. Odlazeći doda: »Neću ja mladim ljudima smetati!« Mi smo se nasmijali, a Ivan ga je odmah počeo zaustavljati govoreći: »Pa vi nama ne smetate!« Ja sam također prihvatila, no bilo je uzalud. Nismo ga mogli uvjeriti ni zaustaviti . . .

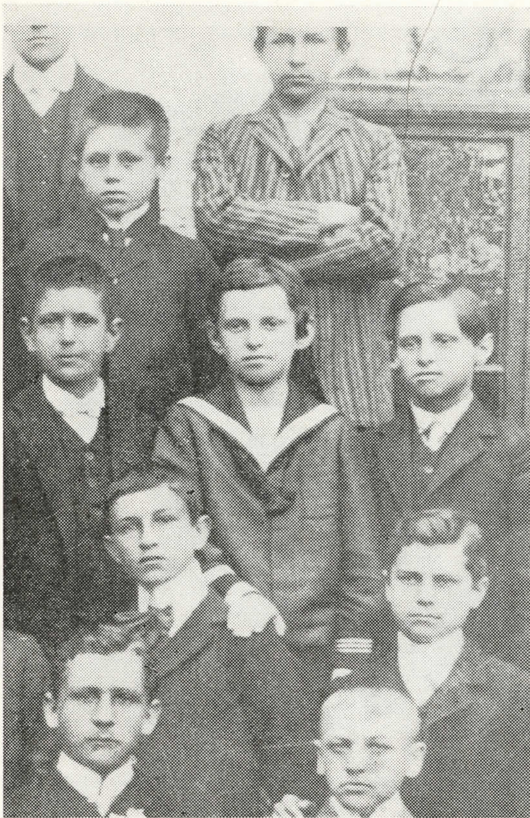
Kad je došao rat i Ivan je morao na frontu. Znala sam mu češće poslati poštom malo duhana . . .

— Bio je dobar đak — sjeća se g. Herman Keler, danas u Osijeku, a s Ivanom je pohađao osnovnu školu u Banjoj Luci. — Ali je jednog dana i on nešto skrivio pa ga je učitelj kaznio i zadržao u »reštu« preko podneva. Njegovi su na njega jako pazili. Kad smo se mi ostala djeca vraćali iz škole, malo smo zlurado vikali pred njihovom kućom da je ostao u »reštu«. Jasno, tetke su se usplakale i onda su mene zamolile da mu ponesem nešto za ručak kad se budem vraćao na poslijepodnevnu nastavu.

— Znao je Ivan biti i fakinčić među svojim banjalučkim vršnjacima — tvrdi gospođica M., Ivanova znanica iz kasnijih dana. — Pričao mi je, tada već odrastao, kako se kao dečko pridružio svojim kolegama pa su kamenjem i drugim predmetima razbijali prozorska okna na stanici. Željezničko osoblje je, naravno, kaznilo njegove drugove, ali njemu nisu htjeli ništa učiniti jer je bio šefov sin. Pripovijedao mi je to sa žaljenjem nad svojim postupkom, kojim je prouzročio ocu nepotrebnih neugodnosti.

Ivan u I razredu pučke škole

Ivan (u sredini) među vršnjacima u pučkj školi

— Od mene je bio samo dvije godine stariji po školi, — kaže ing. Ljudevit Zechner, Ivanov kolega iz Banja Luke.

— Upoznao sam ga na početku šk. godine 1908/1909. Osim dnevnih susreta u školi, prvih par godina našli smo se redovito u slobodno vrijeme u nestašnim igrama i na nogometu, koji je tada postao jako popularan... Sretao sam ga često u hrvatskom pjevačkom društvu »Nada« i na sastancima Marijine kongregacije, u kojoj je on bio funkcioner za đake...

U višim razredima realke predavao je Ivanu hrvatski jezik i još neke predmete profesor Ljubomir Maraković. Indirektno je djelovao na njega u vjerskom i moralnom pogledu. God. 1938. objavio je u »Hrvatskoj Prosvjeti« neke svoje uspomene na Ivana. Između ostalog piše:

Ivan kao srednjoškolac

»... U Merza sve do pred kraj realke (gimnazije) nije bio uopće probuđen smisao za vjeru i vjerski život. Karakteristična je i ta činjenica da je Merz bio jedini đak za čitavog mog rada u Banjoj Luci, kojega sam u 5. razredu morao kod inspekcije u crkvi opomenuti na dolično vladanje, jer je poslije Pretvorbe držao ruke na leđima. Većina njegovih drugova, bez sumnje, nije bila pobožnija od njega, ali im je baštinjeni osjećaj pijeteta prema svetosti čina bio urođen iz porodica, u kojima je ljubomorno bila čuvana baština otaca...

Po savjetu gospođe Lucije Pupić pošao sam potražiti ing. Ferdu Kellera, Banjalučanina, ali živi već odavno u Zagrebu. Stanovao je u Banjoj Luci u istoj kući gdje i Merčeva obitelj.

— Od Ivana sam bio stariji samo dvije godine, — započeo je, kad smo sjeli uz čašu piva u sobi sa starinskim pokućstvom, koje su obasjavali zadnji traci večernjeg sunca. — Stanovali smo neko vrijeme u istoj kući. Mi na katu, njegova obitelj ispod nas. Međutim, s Ivanom nisam puno drugovao, jer je bio mlađi od mene, a u tim se godinama za mlađe puno ne mari. Njegova je obitelj bila vanredno sređena; nije bilo strastvenih ekscesa, a nije se zapažala niti neka religioznost. Otac, dosta vedre naravi, bio je austrijski oficir, ali je vršio dužnost šefa Banjalučke željezničke stanice. Tu se Ivan rodio 1896. godine. Kad je poodrastao, roditelji su mu kupili bicikl, kojim sam se i ja često koristio. Bio je dosta darežljiv, pa mi ga je rado posuđivao... Naša se veza prekinula s mojom maturom...

Od ing. Kellera saznao sam za ing. A. Šerbetića, Ivanovog školskog druga, koji je s njime pohađao svih osam razreda realke, u Banjoj Luci, zajedno ondje maturirao i potom još proveo godinu dana s njime u Beču na Sveučilištu. I on već odavno živi u Zagrebu. Moj je posjet došao iznenada, pa se nije mogao mnogo toga sjetiti:

— Ne sjećam se da je pravio huncutarija. Bio je miran i lijepo odgojen. Nije baš bio odličan đak. Jedino je maturu položio s odlikom. Roditelji su ga dali da privatno uči glasovir i violinu, ali imao sam dojam da baš nije imao puno volje za muziku. U višim razredima realke dobili smo za profesora iz hrvatskog jezika g. Ljubomira Marakovića. Opažalo se da je on u pozitivnom smislu prilično djelovao na mladog Merza.

— Da li ste, možda, poznavali neku djevojku Gretu Teschner, koja je u to vrijeme bila u Banjoj Luci? — pitao sam dalje, želeći doznati sve što je moguće o Ivanovoj mladosti.

— Gretu?! Kako da ne! S njom sam i plesao na zabavama! Ali kakve to veze ima s Merzom?

— Pa... baš zato i pitam. Bila je ona njegova prva mladenačka ljubav; imao je tada šesnaest godina.

— Što? Nemoguće!

— Moguće! Znamo to iz njegovog dnevnika.

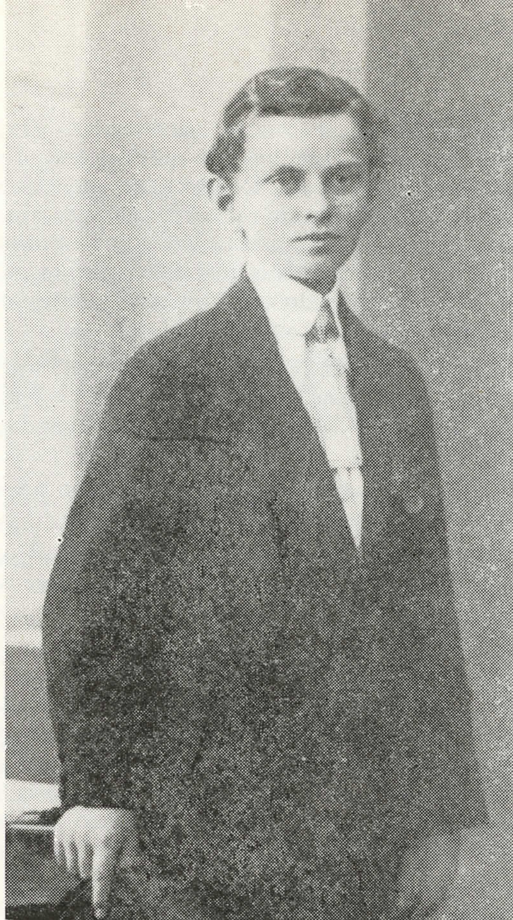
— Nevjerojatno! Da, Greta je bila zaista krasna djevojka. Puna života, zdravlja, vedra, nasmijana. Otac joj je bio šumarski savjetnik u Travniku, a Greta je išla neko vrijeme u školu u Banjoj Luci. I moja je supruga iz Travnika, sigurno će se i ona što sjećati. — Pošao je u kuhinju i pozvao je. Gospođa je upravo ukuhavala voće.

— Vi se zanimate za Gretu Teschner, — upitala je, kad sam se predstavio. — Da, poznavala sam je jako dobro. Bila je nešto starija od mene, ali veoma ljepuškasta. Živa kao zvrk. Poznavala sam joj i oca i majku.

— Mi, njegovi kolege, — preuze riječ gospodin, — nismo o svemu tome ništa znali. Sad prvi put čujem. A mislim da to ni Greta nije mogla slutiti, jer Ivan nije tako lako povjeravao nutarnje doživljaje svojoj okolini.

— Da li ste bili u Travniku kad se zbila tragedija s Gretom? — zapitao sam gospođu.

— Da, sjećam se dobro; bila je to velika tragedija. Kako je bila dosta zvrkasta, dala se zavesti od nekog tamošnjeg »obožavatelja«, i kad ju je ovaj napustio, od očaja

Ivan kao srednjoškolac

se otrovala. Njenog pogreba se još danas živo sjećam. Iz Sarajeva je došao jedan protestantski propovjednik, koji je dirljivo govorio na sahrani. Greta je, naime, bila iz protestantske obitelji. Možete si misliti u kakvoj je tuzi bila njezina majka. Često sam je viđala kako joj je išla na grob . . .

Evviva l'arte — Živjela umjetnost

IVANOV DNEVNIK

Pod konac realke, poticajem prof. Lj. Marakovića, počeo je Ivan voditi dnevnik. Sačuvale su nam se tako dragocjene stranice o njegovoj mladosti, o nutarnjem životu, o njegovim stremljenjima, borbama, teškoćama i radostima, idealima prema kojima je težio...

Nastavio ga je pisati u vojnoj akademiji, kao student u Beču i Parizu, kroz teške godine I svjetskog rata na talijanskoj fronti. Dolaskom u Zagreb, zbog mnogih dužnosti, nije našao vremena da ga dalje vodi. Ali ni iz toga perioda ne manjkaju nam dokumenti, kroz koje možemo zaviriti u njegovu duševnost. Dnevnik se sastoji od osamnaest što većih što manjih bilježnica. Zbog opširnosti materijala sadržanog u njemu, nije moguće objaviti ga u cijelosti u ovom izdanju. Izabrani su samo oni odsjeci koji nam omogućuju jasan uvid u razvoj njegove duševnosti i nutarnjeg života. Kako je bio posebno nadaren za umjetnost i književnost, analizirao je u dnevniku mnoga književna djela i umjetničke izvedbe, iznosio o njima svoje dojmove i sudove. Mnoge od tih zanimljivih prikaza, nažalost, ovaj put nije bilo moguće uvrstiti.

Pored toga u dnevniku nailazimo na mnoge podatke, kroz koje možemo lijepo nazreti društvene i političke prilike onih sredina u kojima je Ivan živio.

No svakako najvažnije i najljepše jest on i njegov nutarnji svijet. Iako nas od njegovog vremena dijele mnoge godine, ipak će mnogi mladi čovjek ove generacije na stranicama Ivanovog dnevnika naći opisanog sebe, jer čovjek je u svojoj nutrini uvijek isti!

Dnevnik je pisan hrvatskim jezikom izuzevši nekih citata i izreka na stranim jezicima kojih je prijevod dodan na kraju knjige.

DNEVNIK

EVVIVA L'ARTE!

Motto dnevnika:

Za mladih dana želio sam vruće
Da srca drugih svojim prožmem srcem,
Da svijetlim narodima, da se uspnem,
Ja ni sam ne znah kamo — možda i da padnem
Al padnem poput gorskog vodopada,
Što nakon skoka s velikih visina
U zapjenjenoj svog ponora snazi
I dižući magle stupove što tvore
I oblak nov i novu kišu s neba
On duboko, još uvijek leži jak.[1]

Byron, Manfred, III, 1.

To je moj vijenac, koji polažem na njen grob.
Svetoj i časnoj uspomeni
prve ljubavi,
koja me je preporodila.

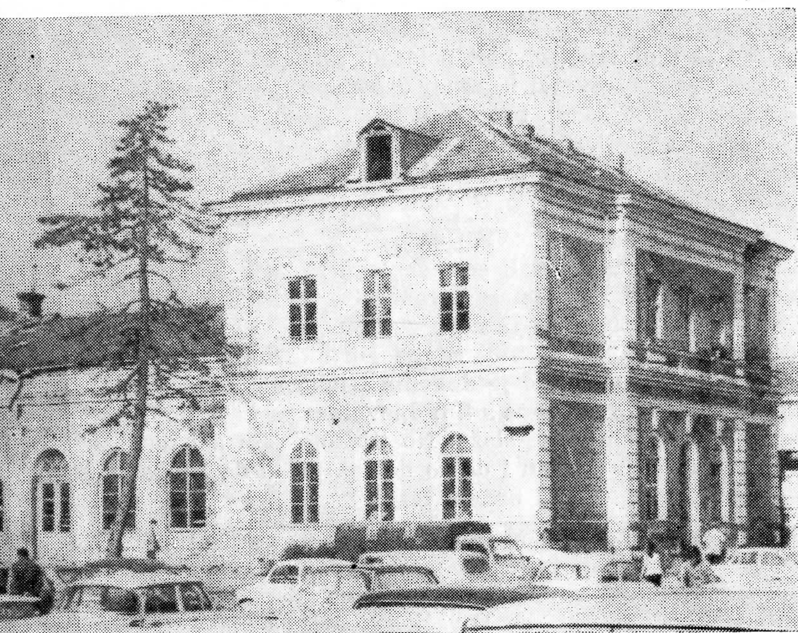
Banja Luka, 27. veljače 1914.

Jučer, u četvrtak, pisali smo školsku zadaću o »Koristi dnevnika«. Maraković nam je razjasnio veliku korist ovoga, osobito spominjući Goetheovo doba, za koje je svijet dublje osjećao. To se vidi iz mnogih dnevnika; na primjer Lottin muž pisao je dnevnik i tako možemo usporediti Wertherova pisma s tim dnevnikom, i nalazimo da se skoro sve činjenice slažu. No tijekom sata a i dana, razmišljao sam o tomu i došao do zaključka da Ljuban* — kao uvijek — ima pravo.

Kod vjeronauka sam od dra P. saznao da su u 11, 12. i sve do 15. stoljeća bosanski vitezovi bili na istom kulturnom stupnju s vitezovima Zapada, dapače, bili su inteligentniji od njih, jer je većina Bosanaca znala pisati,

* Ivan u svom dnevniku svoga profesora dra Ljubomira Marakovića naziva imenima iz milja: Ljuba, Luban ili Ljuban.

dok oni na Zapadu to nisu umjeli. Došao sam do zaključka da Turske nije bilo, Bog zna na kakvom bi kulturnom stupnju Bosna sada bila, ili Bog zna bi li centralna (južna) Evropa svojom kulturom zaostajala za Zapadnom. Čitajući u školi refleksivnu baladu Vignya La mort du loup, vidio sam kakvi pesimisti moraju biti Francuzi: govore da dužnost moraš činiti poradi dužnosti, a ne poradi nagrade, a kad dođe čas smrti umri stoički. Skok nas je upozorio da Kant sa svojim kategoričkim imperativom iznosi istu misao. Htjedoh pobliže saznati što je kategorički imperativ (jer uglavnom znam što je Kantova idealistička filozofija), pa pogledam u Bazalinu Filozofiju. Ali to je tako učeno pisano, da se nisam mogao snaći. Čitajući Šrepelove Ruske pripovjedače i saznavši da su Hegel i Schelling jako utjecali na način mišljenja ruske omladine, potražih u Bazali o ovim filo-

Banjalučki željeznički kolodvor, u kojem je stanovao Ivan sa svojim roditeljima

zofima. To opet ne mogoh ništa razumjeti. Dapače, ono što sam o njima prije znao, sklepano je u debele i nerazgovijetne fraze. Razmišljajući o Kantovoj filozofiji, vidio sam da je silnim racionalizmom i okolišanjem došao do skoro istih zaključaka, koje Krist govori u lakim rečenicama. Realizam je u Rusiji, Njemačkoj i u Hrvata, kako vidjeh, nastao uslijed apsolutizma. (U Njemačkoj počinje s Heineom, u Rusiji za Nikole I i njegovog apsolutizma.)

Pošto su se crtali samo aristokratski krugovi, a patriote su na ove navaljivali, počeše oni crtati »niže klase«, i to realno, kao Gogolj u Revizoru.

Za pola sata naučio sam pola matematike.

28. veljače 1914.

Pred večer sam pročitao monografiju o Michelangelu. Taj me se genij osobito doimlje. Bože moj, ima li danas takvih ljudi kojima je ideal umjetnost i koji ostaju ljudi? Michelangelo je radio i mučio se samo poradi umjetnosti i svršivši, čini mi se, Sikstinsku kapelu, ne htjede primiti nagrade. Rado bih vlastitim očima vidio sva ta djela.

Kad sam u zatvorenoj zgradi, bivam nezadovoljan, ali kad izađem na zrak, provedrim se i veseo sam, kao sada. Laku noć.

Ponedjeljak, 2. ožujka 1914.

Jučer naveče bio sam na Kristalini. Bilo je dosta veselo, no kad sam se vratio, sjetio sam se da je korizma, te da se ne smiju pohađati zabave. Treba priznavati duhovni autoritet, jer bez autoriteta nema sloge. Govorio sam jučer s M. Dobra je duša, ali plitak. Ne vjeruje u Boga, Bog mu je nacionalizam. Za narod, kaže, potrebna je vjera, a za nj nije. Dakle, njegov se sistem bazira na laži i poradi toga ne može biti trajan... Danas je J. čitao neku brošuru o Nijemcima u Bosni. Knjiga je tendenciozna, ali ima u njoj mnogo istine. Iznaša Haeckelove riječi da bi Nijemci imali pokoriti balkanske narode, jer da su nesposobni za kulturan rad. To je stra-

šno i sramota za kulturnog Nijemca, ako tako što veli. Nijemci, kao i svaki narod, nisu ni malo idealni, skroz su egoiste. Trebalo bi da prodre Tolstojev sistem ljubavi, a forma bi države trebala biti kao što je negda bila u Italiji. Tako će doći do materijalne i duševne kulture. To mora biti ideal i ovomu se mora težiti, iako je neostvarivo... U fizici smo govorili o brzini svjetla. Svjetlo od pokoje zvijezde treba 8, 10, 25, pa i 250 godina da do nas dođe. Bože, koliki li je svemir: sve svijetli, sve se kreće savršeno točno, sve je veliko, neizmjerno veliko. Zvijezde jezde kroz prostor, sve je neizmjerno u tom silnom prostoru. Naša zemljica, kao mrvica, leti također i okreće se. Čovjek je na njoj zamišljena matematička točka — i on zavidi, i grize i oholi se. Što je čovjek? Ništa? To ništa, ta matematička točka u točki, obuhvata i vidi veliku pozornicu svemira i još dalje — dalje. Zar nije ta materija, što izgleda čovjek, ništava, a opet tako, tako velika? A taj čitav svemir, ono što se vidi i ne vidi, ono što se čuje i ne čuje, tko ravna tim pozorištem, tko je taj veličanstveni Duh, koji to obuhvaća? O N je.

Pošto sam bio od zabave pospan, pročitao sam samo monografiju o Rafaelu, tom umjetniku nad umjetnicima, koji svojim slikama ne daje samo lijepu boju i savršenu formu, nego su njegove slike i čitave drame i tragedije, epopeje čovječanstva. Takva je slika Atenska škola: pokazuje raspravu najvećih filozofa, Aristotela i Platona, o metafizici, raspravu čitavoga Helasa, dok je Diogen polako legao na stepenice i ne brine se ni za što. Diogen je alegorija bankrota filozofije, reprezentant ogorčenja na prezrelu kulturu Helena. Aristotel i Platon govore o najvišim idejama, a sami su zli ljudi, zato je Diogenu ispod časti baviti se filozofijom. Ima u Rafaela i lijepih Madonna, ali ima i u životu. Mlada djevojka Franjić, pekarica, slika je Madonne del Granduca. Osobito mi se sviđa. Da, upravo jučer, čitao sam nešto o plenerizmu i impresionizmu Maneta, te sam razmišljao da li danas može biti tolikih umjetnika kao za renesanse. Pesimista sam. U ono su doba svi slikari bili odani istom idealu, birali su skoro iste motive, a način im je slikanja idealističan. Prema tome ne nalazimo slike gadnih ljudi, a svaka je slika studija, anatomska, optička itd. Danas vlada naturalizam u slikarstvu. Ali naturalističke slike ne mogu biti tako uzvišene. I drugo: motivi, koje današnji slikari biraju, raznoličniji su nego prije. Slikarstvo renesanse dosta je jednostrano, razvilo se u pravcu antike i kršćanstva, te je došlo do savršenstva. Danas su sujeti tako različiti da nije moguće da dođe do savršenstva. I političke i materijalne prilike bile su za renesanse drugačije. Pape i bogate porodice potpomagale su slikare, te su se slikari natjecali i stavljali sve veće zadaće pred sebe. Današnje je stanje neprijatelj umjetnosti: militarizam i politička konstelacija uništavaju materijalnu snagu trule Evrope. Umjetnici rade zbog novca, a ne zbog umjetnosti. Imade, naravno, izuzetaka, ali politička konstelacija ne podupire umjetnike moralno u njihovu radu, kao što je nekad bilo u Firenzi (natjecanje Michelangela i Leonarda u slikanju vojne).

4. ožujka 1914.

Danas sam se pošteno ispavao i zato nisam išao u školu. Nisam ništa izgubio. Poslije podne sam dao uvezati hrvatsku literaturu. Svirao sam jedan sat glasovir. Listao sam i čitao ponešto iz Fleuryeve historije. Navečer htjedoše se drugovi dogovoriti o pohodu u realku da vide jesu li već poznate maturalne zadaće. Trebali bismo uloviti deskriptivne primjere, jer mi nismo krivi što Leinert nije s nama radio. Je li to krađa? Jest. Ja ću gledati da se držim po strani. I onako će Leinert otprilike reći što će biti za primjer. Razbojstvo je to što će se ići krasti Lubanove zadaće. Luban i onako neće nikoga upropastiti, jer nas voli i jer znamo. Njega tako prevariti, koji je naš dobročinitelj, koji nas je izvukao iz blata neznanja, to je podlost. Gdje je tim ljudima savjest! Hrvatsku zadaću može svak izraditi, jer se rijetko događa da tko dobije »nedovoljan«, a on će nam dati lijepu temu, koju mi znamo. U nas ima slabih Nijemaca i ne čudim se što hoće da dođu do zadaće. Dobro bi bilo Lubana zamoliti da kaže otprilike što će biti.

5. ožujka 1914.

Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer und nimmer mehr[2]
(Goethe).

Danas su drugi napravili krug gdje smo se svi potpisali da u slučaju, da se naša krađa uhvati, krivnja pada na sve. Jesam li pravo učinio što sam dao svoj potpis? Tišti me to. Kao kolega dužan sam da potpomognem, ali jesam li ja dužan da toliku mizeriju i lijenost podupirem da se moram u krađu upuštati? Uvijek govore o narodu, karakteru i poštenju, viču i galame na karijeriste, a sami su isti. Da su objektivni, — ali nisu — uvidjeli bi da je pošten način najbolji, da su mogli sve postići marljivim radom za 4 mjeseca. Doći do svjedodžbe, dakle do više časti, na taj način, to je karijerizam. Kao što se neuk čovjek ulizuje nadčinjenomu zbog karijere, tako je isto to što oni rade. Oni iznose da je to đačka pustolovina. I ja sam za svaku pustolovinu, i nisam kukavica, ali poštenje ide preko svega. U slučaju da se to uhvati i mi svi izgubimo kruh, tu sam se i ja silno ogriješio o roditelje, učinio sam razbojstvo. Koja je dužnost veća: prema kolegama ili prema roditeljima? Sigurno prema roditeljima? Drugo: ja roditelje milijun puta više volim nego kolege. Dakle, krivo sam uradio davši svoj potpis. Gledat ću da se to tako riješi da nas nekoliko, koji dobro znamo, dadnemo riječ da ćemo drugima izraditi prije nego sebi. Tako bismo izvršili kolegijalnu dužnost. Ja te ljude ne mogu pojmiti. Oni su skroz bezobzirni, pa nas nekoliko zbog njihove krajnje lijenosti vrat lomimo. I takvim ljudima je svaka druga riječ »narod«. Bože, oprosti mi ako sam sagriješio, znam da mi je svetije poštenje i konzekvencija nego išta drugo. Gledat ću da sve popravim. Molim Te, Bože, snage!

6. ožujka 1914.

Danas se odredio plan kakvu će tko funkciju držati kod provale. Sve je romantično i mene je zamamilo, no kad sam kasnije razmislio i pomislio da bih mogao biti za ništa istjeran, suspregao sam se. No, pomislim li da ima sirotana, kao na primjer... koji čekaju na svoj kruh da mogu majku uzdržavati, to se i ja hoću žrtvovati. B. se drži principa »Vox populi vox Dei«, dakle, tiranin se smije ubiti. Isto je, kaže on, i ovdje: matura je, kako čitav svijet priznaje, glupost, i mi nismo krivi ako tko propadne. Naš je školski sistem nehigijeničan, naše školske knjige ne valjaju, iz nas se stvara fizičke kretene, koji uopće ne bi smjeli kod kuće raditi. Matura je glupost i dok bude ovaj školski sistem takav, kakav jest, imamo pravo pomoći si na drugi način. Taj smo izabrali i nadamo se da nas neće uhvatiti. No u meni je ipak neka sumnja da zlo radim i sada, kad budem išao na ispovijed, morao bih reći svećeniku, ali da se time stvar ne iznese na javu. Ja ću pitanja jednostavno razderati i otići na maturu mirne savjesti, a što sam njima dao svoj potpis, time sam druge potpomogao, koji idu zato jer su plod rđavog školskog sistema. Bože, jesam li dobro uradio?

Gimnazija u Banjoj Luci, u kojoj je učio Ivan (srušena potresom 27. X 1969. god.)

Prosvijetli me!

Ona ima malo lice, bijelo, oblito rumenilom. Uistinu je lijepa.

8. ožujka 1914.

. . . Prijatelji su pohodili zbornicu. Neki kažu da su se prepali, jer je jeka jaka, a oni koji su bili na straži od straha se zavukli u cijevi od kanala. Našli su Lubin dnevnik, ali ga nisu htjeli čitati. Inače nisu ništa našli.

Uvijek moram misliti na dobru G. kako je dolazila i igrala se zaloga i druge igre. Drugom prilikom ću o njoj. Pred večer sam saznao da je S-ov otac htio udaviti svoga sina, što ašikuje s lijepom Poljakinjom. Ona voli S-a i sve plače kad njega nema. A i S. misli otići od kuće, ona će ga školovati. Da S-ov otac zna što je to »furtimaš«, on bi bio sretan. Na večer sam gledao u mjesečinu i u vedro nebo. Sve je bilo srebrenasto, a zvijezde su se natjecale u treptanju. Bože, kako je divotna priroda!

9. ožujka 1914.

Noćas sam sanjao o Travniku. Bio sam tamo i tuklo je tu kamenjem. Ja sam njezin (Gr.) stan tražio. Kad sam se probudio, lebdjela mi je pred očima njezina slika kako veselo ide sa mnom u kratkim rukavima i domaćem odijelu, od kuće u Travniku u dućan. Vesela je bila. Nje više nema, tijela njezinog nema, ali uspomena ostaje. Bože, oprosti njezinoj duši. Moje naslućivanje zašto je počinila samoubojstvo, psihološki je obrazloženo . . . Svijet je nju gledao samo kao djevojku koja erotički privlači, a i ona se ponašala otvoreno, tako da je taj sud o sebi hranila. No glupi svijet nije pravo poznavao tu djevojku dobra srca, iskrenu, prirodno nadarenu, načitanu i mnogo pametniju od njezinih drugarica. Ona u Travniku nije našla tko bi je razumio, i bila je nezadovoljna, a da ni sama to nije znala. Dok je bila ovdje, voljela me je, jer je znala da u njoj ne nalazim samo žensku, nego i čovjeka. Nazivala me je prijateljem. Naša duševna veza bazira — moram priznati gledajući sada iz daleka — na donekle (ne sasvim) erotičnoj bazi . . . Naša se ljubav smije nazvati idealnom. Proživio sam mlade dane s njom jedinom, kakve više nema na svijetu, i s tugom se sjećam njene prilike. Teško mi je pri srcu kad sebi predstavim njezin

lik i njezinu ćud, i mislim bilo je prah i otišlo. Koliku mi utjehu daje vjera, da ću nju istu, tijelom i dušom opet vidjeti. Nema ženske koja je njoj slična, i zato u klici uništim svaki dublji osjećaj koji se u duši pojavi spram gdjekoje. Svrha, ideal života bi mi bio da dajem dobar primjer i da u to »mehaničko doba tehnike« i ja svoj dio pridonesem idealizmu. O njoj ću i o svom duševnom preobratu drugi put.

Nešto sam čitao od Turgenjeva. Osobito je lijepa priča Rastanak, gdje djevojka iskreno voli grubijana. Pa priča iz Lovčevih zapisaka koja prikazuje čovjeka na selu bez veće inteligencije. On je izgubio dragu, otišao u velegrad i osobito se oduševio za dramsku umjetnost Hamleta, jer ona čuvstva o smrti (»umrijeti — spavati«) iznosi isto onako kako on osjeća.

16. ožujka 1914.

. . . Među fotografijama sam tražio njezinu sliku, da je vidim da . . . ? ali je nije bilo, sigurno ju je mama spremila. Bio sam žalostan. Tmuran je danas dan i sjetio sam se kako je na takav dan, u proljeće, ako se ne varam, ona došla k nama s roditeljima i s kapetanom W. na stari kolodvor. Bio je i K. Igrali smo se zaloga. Bilo je veselo, i došao je red na mene da brojim zvijezde. Tada sam nju (i uopće žensku) prvi put poljubio. Nećkao sam se, a opet mi je bilo drago. Ja se spram nje nisam uvijek najgalantnije ponašao, iako sam je volio. Ona mi nudi da pijem, ja neću. Kad ja popijem, ona pije s istoga mjesta čaše. Mnogo je puta dolazila. Jednom je došla i bila u maloj sobi na starom kolodvoru. Tu su bili i K, P, M. Zabavljali smo se veselo. Ona je sjedila na kanapeu, prebacivši noge . . . Bože, istina, i to me je onda privlačilo . . .

Ona me je tako voljela da je radila što sam htio. Vozao sam se s njom mnogo u fijakeru, dočekivao je svaki dan kad je izašla iz škole, pratio kući i na vratima dobio poljubac. Čitav odnos s njom isprepleten je raznim poljupcima. No kad sam se vratio iz Travnika, već sam uviđao da čovjek nije samo tijelo. Pitao sam se da li sam dobro

radio. A kad sam saznao za njezinu smrt, nastao je duševni prelom u mojoj duši, ne od jednom, nego s vremenom. Ali opet se pitam: da nije bilo onog materijalnog između nas, bi li postojao onaj duševni vez. Poljupcima smo se mi i duševno spajali. Ona je mrtva, više je neću nikada vidjeti, nju, koja mi je utjeha u životu. Želim iz dna duše da je Tamo, na drugom svijetu, vidim. To što za nju osjećam, ne mogu ja da kažem nego moje suze koje teku kad sebi predstavim ovu plemenitu i dobroćudnu Germanku kao prah. Čini mi se da je moja mladost s njom legla u grob. Svi se mogu smijati iz dna srca, ja ne mogu. Gledam djevojke, sviđaju mi se, ali pomislim li na nju, sve drugo iščezne. Jedinu utjehu nalazim u umjetnosti, koju silno volim, i u prirodi.

Srijeda, 18. ožujka 1914.

. . . Sada na večer govorio sam s P. o našim svećenicima i došao sam do zaključka da se imaju reformirati i to tako, da su dvije svećeničke škole, viša i niža. Iz niže će se pripravljati za podučavanje naroda, kao što je to kod Srba i dosta se uspješno pokazalo. A iz više škole bit će svećenici određeni za inteligenciju. Teološki fakulteti moraju biti u velegradovima, a ne u malim mjestima, kao što je Sarajevo. Tamo će imati prilike da se upoznaju i da zalaze u inteligenciju. Taj bi fakultet mogao trajati i kojih 7 godina. Morala bi se polagati najveća pažnja na umjetnost. Ljudi, koji će iz tih škola izići, bit će iznad nivoa obične inteligencije i moći će svojim znanjem mladim ljudima imponirati i tako ih predobiti.

Malo sam danas čitao: samo Tannhäusera od Wagnera. Stihovi su lijepi, ali radnja, kako mi se čini, nije dosta živa. Ideje su sjajne. O Tannhäuseru ću pisati u teci za literaturu.

21. ožujka 1914.
3 sata poslije podne.

Prvi je dan proljeća. Veliki vjetar puše i huja. Čudnovato da tako blago doba ima za prethodnika toliku snagu. Priroda voli kontraste. Prekjučer mi je rekao B. da sam egoista, što nisam malom K. dao petak. U onaj me je čas silno razljutilo, jer sam uvijek nastojao da budem što bolji i da svoja djela kritiziram. A on mi dođe, pa mi to kaže. Jučer je mati bila silno ljuta zbog sluškinje, sav je svoj gnjev izlila na tati i na meni. Bilo mi je teško to podnositi, nisam mogao uraditi ono što sam sebi preduzeo, da pišem dnevnik i sadržaj Manfreda. Zato sam odmah poslije ručka sjeo i napisao sadržaj Manfreda, a sad evo pišem dnevnik...

25. ožujka 1914.

Pročitao sam Cain. Jako zaostaje za Manfredom, jer nema toliko sveopće-ljudskih misli. Svršio sam hrvatsku zadaću. Bio sam jučer na ispovijedi i dobio 7 Očenaša, 7 Zdravo Marijo i 7 Slava Ocu. Danas sam se veselio pričestiti se i nastojao sam se uvjeriti — malo je skepse u mene — da primam Boga, koji je iz ljubavi dao Sebe za utjehu i hranu slabim ljudima. Pričest je izvor života.

Inače malo radim, jer nemam tolike volje, a ni knjiga koje bih htio. Eksperimetiram s električnom strujom. Rado bih čitao Eugenie Grandet, samo je šteta što nemamo prijevoda. Oficirska biblioteka nema nikakvih dobrih knjiga. Kako će biti, kad su oni glupani.

Petak, 27. ožujka 1914.

. . . Z. me pita zašto idem u (vojnu) akademiju, kad sam protiv rata i kad nemam narodnog ideala. Ideal mi je pravednost, i možda ću pasti kao žrtva ovome. Današnje je doba jedan veliki kontrast. Jedni se oslobađaju ispod jarma i druge podjarmljuju. Ja ne mogu biti Nijemac, jer su podjarmili Slavene, a Slaven nisam. Mislim biti učitelj i odgajati bolje Nijemce, koji neće biti tako fantastički kao sada ovi. Živio Tolstoj!

Nedjelja, 29. ožujka 1914.

Danas je umro Franjo Braun. Žao mi ga je, mlad je kao i ja i išao je sa mnom u osnovnu školu. Bolovao je na sušici grla. S njim sam proveo mnogo lijepih djetinjih dana. Sve prolazi. Svi su dani monotoni i ja sam melankoličan. Samo čitanje me je već prignjavilo, uvijek jedno te isto, a nemam više nikakve duševne pobude. Jedino se otrijeznim s kolegama. Z. priča o svom pokojnom ocu, svojoj majci i o djetinjstvu, sprovedenom s bratom, koji je natporučnik. On je jako dobra srca, samo šteta što je sangviničan. Čitao sam Ibsenove Gespenster. Odmah se vidi da je velik pisac i idealista, ali naturalizam mi se ne sviđa. Djelo hoće otkriti zle strane čovječanstva, da ih popravi, ali čovjek u djelu ne uživa, nema uzvišenog užitka...

Srijeda, 1. travnja 1914.

... Kad počnem što čitati, mama mi ne da. Pojeo sam 5 narandži i tako liječim prilično slab stomak. Dobro se zabavljam s kolegama, ali u najvećem zadovoljstvu ima tuge. Sve je monotono. Ono što sam čitao ne mogu da primijenim i da svoje misli dalje usavršim. Veselim se velegradu, gdje ću proširiti duševno obzorje. Kod moje djevojke (Franjić) kupio sam žemičaka. Prekrasna je. Laka joj je rumen oblila lice. Bili su unutra njezin crvenokosi brat i neka žena Bosanka, željela nam je dobre zube.

Uskrasna nedjelja, 12. travnja 1914.

Imamo 13 dana slobodno. Doba posta bilo je dosta žalosno. Samo je vrijeme napominjalo na muku i smrt velikog Učitelja. Bilo je i snijega. Procesija nije bila tako vesela i uzvišena kao prije. Neka teška atmosfera leži na svima nama, da li zbog socijalne i političke bijede, ili zbog nedostatka ideala? Bit će poglavito ovo posljednje. Teško da je tko pomislio da se prikazao On, koji je svrha i cilj našim vječnim željama, koji je Gospodar

svemirske vječnosti i neizmjernosti, koji ravna svakim detaljem prirode, svakom njezinom travčicom i svakim mravom.

Danas sam bio na velikoj misi u biskupovoj crkvi. Pjevalo se glagoljaški. Ljepše je nego latinski. Da se misa služi glagolicom, bilo bi uzvišenije i više bi privlačilo Hrvate, jer bi se mogli ponositi da imaju svoju starodrevnu crkvu, kao što se prije kod njih služilo. Poslije ručka otišao sam s M. i O. Plachu čestitati. Od ovoga pođemo Kučiniću. Usput susretnemo maloga Jovića i samoga Kučinića. Kod Kučinića bio je neki penzionirac velike dugačke glave, smeđih brkova, te stari Babić, Bogdanov otac. Isti je kao »illustrissimus Batorić« u Gjalskijevim Starim krovovima. Zabavlja čitavo društvo, zna za Edisona i Teslu, a priča o svom sinu. Kaže: »To ti je bilo 1895. godine na 15. maja, bio je snijeg, a ja upravo išo iz Prnjavora u Svinjar«. Dobar čovjek, nikad ne izusti zle riječi, a zna pričati o okupaciji. Od Kučinića pođemo, mojom ponukom, Jovićevima. Pred vratima sretnemo Bürgera, pa i on pođe s nama. Kučinić uteče, jer smo se gurkali oko vrata. Uniđemo (Ja nisam bio ni poznat) i odemo u sobu za posjete, gdje je stajao glasovir i staronjemački stol sa zelenim stolnjakom. Anka i Luca nas uvedu (Anki je 19, a Luci 16 godina) a ja sam dobio lupanje srca. Sjednemo, a najednom se otvore vrata i uz pun stol kolača sjedila je Mileva B. i sestra njezinog zaručnika, dosta lijepa Slovenka, kestenjastoplave kose, povezane u klupko, rumena, ali ne crvena lica, s dosta izbočenom donjom čeljusti. Osobito je mila kad govori slovenski. Božićeva je pričala o Skoku, kako mu je podrezala bradu i kako on voli kad se s njim »biber tuče«, sav pocrveni od radosti. Anka je svirala, mi pjevuckali, a onda su pjevale Božićka i Slovenka. Mi smo stajali ko mutlaci. Bürgera smo molili, pa nam je deklamirao slovensku pjesmu Domovini. S osobitim je čuvstvom izgovarao »Ljubav« »Majka moja«. Na to je Kurtagić deklamirao Prokletstvo Delal-paše od nekog muslimana. Delal-paša je poubijao ponosne begove, a mati jednoga

pogubljenoga proklela je Travnik i prokletstvo se izvršilo. Štimung je u tamnoj sobi bio osobito lijep. Davno nisam tako duševno sretan...

17. travnja 1914.

... Kad čovjek ovako kao mašina radi, ne razmišljajući ni o čemu, ne zna zašto živi. Kad je čovjek živ, mora misliti na vječne stvari i nalaziti sreću u tom razmišljanju. No ima li čovjek ovdje pravo na sreću? Zar nije ovaj svijet svijet rada i muke, i kako se čovjek pokaže u tom radu, dobiva nagradu na drugom svijetu, koji je vječan. Ovaj je svijet samo priprava. Pjesnici i filozofi kažu u radu će čovjek naći sreću i maksimalnim radom će se ljudi poboljšati. To je istina, ali tim radom ljudstvo sebe zabavlja i ne misli na zlo, te ga ne može počiniti. Dok kod duševnih radnika, gdje zlo čeka i vreba na čovjeka sa svih strana i gdje čovjek mora na to misliti, mnogo je teže. Oni zato ne odolijevaju zlu kao radnici (ne lijenčine) i postanu nemoralni (današnja »inteligencija«). Duševni radnik ne smije, kao danas, da radi samo zbog plaće, nego da duševno radi zbog interesa za stvar i mora da sebi stvori duboku filozofsku podlogu, te da ostane dobar. To je teško i zato bi zbog neprodiranja zla bio bolji makinalni rad, ali »Vječnost« je čovječjoj naravi i direktno po svom Sinu donijela primitivnu vjeru, koja je najdublja filozofijska podloga. Duševni radnik, ako hoće da bude dobar, i da se sa zanimanjem bavi svojom stvari, mora vjerovati. Vjera je inteligentu potrebnija nego radniku. Radniku, koji materijalno zlo stoji, kod današnjih državnih uredaba, nije vjera toliko potrebna (praktično misleći, a ne metafizički, jer je ona neophodno nužna svakome), jer radnik mora raditi zbog kruha. Bogatijem radniku potrebna je vjera, jer ga straši od zloupotrebe kapitala i od lijenosti. Inteligentu je vjera ne samo »praktična«, nego ona je izvor vječnih ideja, umjetnosti itd.

Faksimile jedne stranice Ivanova dnevnika

18. travnja 1914.

Svršio sam sve crtarije. Time sam se konačno riješio deskriptive. Sutra mislim naučiti nešto zemljopisa. Sve zbog glupe mature. Uzalud se gubi vrijeme na stvari, koje će se i onako zaboraviti. Kako bih se rado bavio poezijom! Kad pročitam kakav književni list, srce me zaboli videći da ima toliko lijepog i uzvišenog, a ja nemam vremena da se time bavim. Kad budem u akademiji, držat ću hrvatske listove i pratiti prilike najmilijeg mi naroda. U bioskopu sam danas gledao Tannhäusera. Bilo je prekrasno. Slikarski su motivi izvanredni. Ples u brdu Venere, kupanje, ples niz brdo, starogermanske nošnje. O idejama sam već govorio. Samo ću napomenuti da muzika prikazuje kako Venera mami k sebi Tannhäusera. Sutra je pravoslavni Uskrs. Nju ne zaboravljam. Sve mi dolazi na pamet Schillerov stih:

O, dass sie ewig grünen bliebe,
Die schöne Zeit der ersten Liebe![3]

26. travnja 1914.

Čitam Gral i sve se uživljavam i uzdižem. Što više upoznajem katolicizam, to više vidim da je neiscrpljiviji. Već želim da primim Tijelo Njegovo, svrhu i posljednji uzrok čovječanstva. Kolika je Ljubav Njegova, kad On, Neizmjernost, koga ne možemo shvatiti, On, koji ravna svemirom i svakom travkom i koji zna i gleda na prepiranje sićušnog ljudskog roda, daje nama, malenima i ništavnima, Sebe na blagovanje. »Wenige wissen das Geheimniss der Liebe, fühlen Unersaettlichkeit und ewigen Durst des Abendmahls. Göttliche Bedeutung ist irdischen Sinnen Raetsel... «[4] (Novalis). Mama tjera.

Nedljelja, 3. svibnja 1914.

. . . Fausta nosim uvijek u džepu i učim najljepše stvari napamet. Djelo je božanstveno. U svakoj prilici, u svakom duševnom raspoloženju nađe se odgovarajući odsjek. Glatkoća, snaga i blagost stihova daju tom djelu osobit čar...

21. svibnja 1914.

Na 18., u ponedjeljak, bila je svađa u školi poradi vjere. K. je plitko na nju navaljivao i uvrijedio Lubana. I ja sam se raspalio. Tog istog dana otputovao sam u Zagreb zbog očiju. Usput sam se svadio s nekim Luteranom. On kaže: Bog je ujedno i Satan, zato što je stvorio grijeh; on nije svemoćan jer u svijetu vlada zlo. Poradi toga ne vjeruje u Boga, nego u dobru i zlu moć, koje se bore. Zla je moć nadvladala. Eto, do čega dovodi liberalizam protestanata: do nijekanja čovječjeg ideala. Inače je dobra i zla moć nelogična stvar. On ne vjeruje u slobodu volje. Dakle: dvojica se posvade. Iz njega govori zla moć, a recimo i iz mene. On mene nadmudri. Dakle, zla je moć sebe samu nadmudrila. Misleći da sam mnijenjima nepristupačan, ode. Neki mladi pravoslavni sveštenik čudio mu se...

12. lipnja 1914.

Danas je bio predzadnji dan škole. Skok se s nama osobito dirljivo oprostio. Najprije je lupio knjigom, prvi put otkako ga znamo, a onda je svakoga pitao što će. Savjetovao nam je: pošteno raditi i nikad nagrade tražiti. »J'espérais pleurer, mais je croyais souffrir«.[5] Tako vrijeme prolazi. Što mi je bilo milo, prestaje.

13. lipnja,
2 sata u noći.

Bože, što sam sad vidio! Gad i gnjusoba... Kolege, do kojih sam više držao, išli su sa sluškinjama natezati se i druge provocirati i sramotiti. Neki drugi otišli su »dolje«. Jadnici! Tako mora biti, kad ste životinje. Uvijek govoriti o idealima, a valjati se u blatu!

16. lipnja 1914.

. . . Probudio sam se već u 5 sati ujutro. Šetao sam se po vedrom jutru, bilo mi je ugodno i sjećao sam se ekskurzije (rano ustajanje). Korporativno odemo u školu. Bili smo radoznali kako nas je porazmjestilo. Meni su odredili mjesto otraga. Vis-à-vis na desno Kurtagić. Dakle, porazmjestilo nas je po vrsnoći. Uđe direktor sa zapečaćenim pismom, a iza njega Ljuba, nešto blijed. Otvori i pročita nam:

Mladost — nada, starost — spominjanje.

Korist brodarenja za našu monarhiju.

Nitko se tome nije nadao. Ja sam se u isti čas odlučio za prvu temu. Devetorica nas je ovu uzelo. Pisao sam je kao običnu školsku zadaću. Faze iz mladosti čovjeka, naroda i čovječanstva, te faze iz starosti. Kad sam to nabrojio, istaknuo sam da prošlost krijepi starost ne samo pojedinca, nego i naroda, jer prošlost daje narodu snagu za dalji razvitak. Svršio sam za 3 sata, a za 2 sata sam prepisao. Bilo je svega 6 stupaca. I drugi su otprilike toliko napisali. Na inspekciji bio je Luban. Zlato!

17. lipnja 1914.

. . . Kurtagić i ja smo odlikaši (prvi put ću biti u Izvještaju štampan debelim slovima! Mašala!), premda su nam obojici nategli. I ostali imadu dobre svjedodžbe. Glupost su svjedodžbe. Trebalo bi reći: prošao ili propao, pa gotovo, jer ako se tko zanima za jedan predmet, a dobije lošu notu, iz toga izgubi volju za nj. I zavist se budi. Svi su skoro prije reda svršili, pa smo se prošetali. Poslije podne sam opet sjajno spavao i platio sam Wolfu 16 K. za naručene knjige. Još sam mu dužan 10 K 90 h, jer sam danas još dobio Englische Litteraturgeschichte (Gäshen) i Geschichte der Musik. Tata mi je dao 5 K za odliku, a mama se od veselja razbrbljala. Odem na tenis i vratim se, jer je bio zatvoren. Čekao sam na gđicu Latas do 5 sati i pošto nije došla na glasovirni sat, odem opet na

tenis. Pola sata sam žestoko igrao. Bio je tamo i Luban i sam je počeo govoriti o zadaćama...

. . . Na večer se sastanemo i govorimo o današnjem i o sutrašnjem danu. Vidimo kako vrijeme neizmjernom brzinom prolazi! O čemu se jednom toliko govorilo i toliko očekivalo, prošlo je i sutra dolazi nešto novo, i to će proći, te će ovdje biti samo smrt. Da je život samo tako mašinalni rad, kao što je ovo zadnjih dana, čovjek bi se trebao ubiti. No kad prestane, odmah uniđe u nj čuvstvo Vječnosti, Ljubavi, Ljepote i zanimljivosti života. Hoću da živim za svoju milu struku, pa makar bio vječni siromah, a ne gnjaviti se mašinalnim radom, zasluživati novac kao velepoštovani filister, dizati nos, držati se pametnim i ozbiljnim i mističnim, kad to i nisam. Evviva l'arte!

19. lipnja 1914.

. . . Z. je vozio na lađi neku debelu djevojku, koju zovu Baraba. Siđemo dolje i sjednemo do njih. Bilo mi je teško, nastala je užasna borba između Vječnosti i strasti, te sam jedva dočekao kad sam se prevezao. Strast direktno obustavi logično mišljenje, tako da sam teško mogao u glavi sabrati o čemu idealiziram o Ewig Weibliches[6] — Memento mori — Rad za čovječanastvo — Estetski osjećaj, itd. Toga sam dana bio kod male i razgovarao. Antu one zovu mali Antica, a mene mali Hanzika. Na večer sam s Antom htio pratiti, ali uslijed našeg kukavičluka sve se izjalovilo. Jutros sam spavao do 9 sati, onda otišao u Vrbas-kasarnu, gdje je Ante i D. čitao građanske nauke. Naučili nismo ništa. Svaki dan kiša pada.

Subota, 21. lipnja 1914.

. . . Odem Franjičkoj u dućan ispričao sam joj o Gjalskom, Kumičiću i o humoreskama Marakovića. Poslije sam se šetao s Antom, Šandorom i Plachom pod njezinim prozorom. Ona je bila gore kao Đema.

Je li to ljubav? Nije. Ona mene ne pozna. Ja nju ne znam. Do intimnog nije došlo. Ona je zatvorena. I ja sam. Nije kao kod Grete, koja svoj osjećaj odmah iskaže. No zašto uvijek za njom letim? Nije Bog zna kako fizički lijepa. Izgleda da je dobra. Tolstoj kaže da je ljubav strast. Sva se ljubavna literatura osniva na strasti. No u mene nema strasti. Ali opet je čovjeku prirodno da teži k ženskoj. Možda vuče Das Ewig Weibliche, ili je to neka sugestivna moć, kako veli Kleist. Bit će da Kleist ima pravo, jer zašto me uvijek k njoj vuče? Ili je snažna i otporna muška narav samo polovina ljudske biti, pa traži drugi dio biti, kome je prirođena nježnost i smilovanje? To ostaje uvijek tajna.

Sada je krasna noć. Neizmjerni svemirski mehanizam stoji nepomično. Ne vide se konopci ni prečke, a opet stoji. Kojom li brzinom ta neizmjernost juri i okreće se, a prah, čovjek, sve to misli. Kuda to vodi? Zašto čovjek ima tijelo, kad je on u biti duša? Zašto? Kuda? Kako? Vječne tajne.

Misao, iskra, pamet, ta iskrica vječne Istine, do kakovih nas uzvišenih misli dovodi i koliko možemo shvatiti, a što je istom Neizmjernost! Kad na to mislim, hvata me vrtoglavica. Bljesak, koga čovjek ne može pomisliti Erdgeist (Duh zemlje), ali ne »abscheuliches Gesicht«,[7] nego bljesak apsolutne Istine, koju iskrice ne mogu podnijeti.

25. lipnja 1914.

Neki je dan bila sokolska zabava. Sokoli su dobro vježbali. Bila je mala (Franjić) i malo sam s njom plesao. Pratio sam je kući. Prekjučer sam s Antom bio kod nje u dućanu. Bila je osobito lijepa. Vlašićeva i ona su dobre prijateljice. Govorile su o smrti. Obje je žele. Ne bi me čudilo da se koja kao Greta... One ne znaju zašto žive. Ili čitav dan sjede kod posla, te razmišljaju. Dolaze do zaključka da vrijeme prolazi, i kad dođe smrt, izgleda čovjeku da se istom rodio. Nema nikakve ideje koja bi ih podržavala na svijetu. Ne znaju da je život žrtva.

One se vole, nježne su i plemenite, ali ne znaju zašto žive. Trebala bi im kakva ženska organizacija da uvide kakvu važnu misiju imaju u čovječanstvu: odgoj djece, bodrenje muža, navraćanje dobru, oduševljavanje za kakav socijalni i sveopći rad. Uopće ne znaju da su one dužne za drugog raditi, a ne uživati. One — to je ženska narav — pomogle bi svakome, ali razum im ne kaže zašto. Vjeruju u Svevišnjeg, jer im to čuvstvo kaže. To je dobro. Zašto idu u crkvu? Ne znaju, ali vole kad muški idu u crkvu. Ante i ja smo te večeri zatvorili dućan, pa smo je kući otpratili. Svako poslije podne radim oko 4 sata. Skoro sam svršio matematiku. Čitam Verlorene Liebesmüt. Jučer smo A., D. i ja zajedno u parku radili. U »Luči« nije uvrštena Novalisova Himna, a primitak ne javljaju. Uvijek je Oluja. Ovakav je život glup. Da mi je novaca, studirao bih Shakespearea i poslao bih u »Luč« jedan članak za jubilej.

28. lipnja 1914.

Užas! Sljedbeni red dnevnika prekidam. Franjo Ferdinand, prestolonasljednik u Bosni — u Bosni — ubijen. Žena također. Gdje si san Hrvata!? Fatum pritišće. Ideali su porušeni, jadni mladić stoji i tuguje...

29. lipnja 1914.

Jučer nisam mogao svršiti jer su roditelji došli. Sve je još tajno, no saznao sam sve... Najprije se našla dinamitna patrona na željeznici iz Metkovića. U Sarajevu eksplodirala bomba i Merici, general, ako se ne varam, teško je ranjen. Kad je to Ferdinand saznao, pošao je automobilom u bolnicu da ga pohodi. Najednom kod ćuprije pukoše revolveri... Najprije je njega ranilo. On se nasloni na lijevu stranu. Onda nju rani, i ona pade na njega. On je još deset minuta živio. Kaže se da je jedan oficir skočio na đaka — Principa — koji je pucao i da se s njim

strovalio u Miljacku, te ga skoro udavio... Čuo sam da su demonstrirali u Sarajevu i razorili Hotel Europu i drugo.

Uzorna organizacija Srba raspliće svoje mreže po čitavoj Bosni. I ovdje je neki centrum. Banjalučki je vladika dobio nalog — tko bi znao zašto — neka bježi odavle. I ovdje kanda se spremaju demonstracije. Vojska je u pripremi. Jučer je bio Vidov-dan. Bio je sokolski pokrajinski slet. Vježbalo se od 6 sati ujutru. Vlakom od 9 sati došlo je oko 1500 seljaka, među njima »pobratimi«, pa seljački sokoli antialkoholiste. Bilo je lijepo. Došlo je sokolaša i iz Zagreba. Imali su svoju glazbu. Gradom je išla povorka od kojih 3000 ljudi, seljaka, sokolaša, seljanki, djece, građana. Na čelu svakoj seljačkoj grupi bio je pop. Jedan je namjesto popovske imao sokolsku kapu. Bila je impozantna povorka, ali užasno mrtvo. Obično se kod tih svečanosti pjeva. Kad se saznalo za atentat, raspustilo se sve. Seljake su željeznicom kući otpremili. No što je najčudnije, svi su imali »Trauerflor«. Otkle im kad su dućani zatvoreni. Nosili su ih već sa sobom. To je bilo tako izvrsno organizirano da su znali da će Ferdinand biti ubijen. I zato su došli ovamo da se možda i pobune. U Brnu bila je također buna. No najveća ironija svega su hrvatske zastave, koje su Srbi na vježbalištu i pred kolodvorom izvjesili. Ubiti prijatelja Hrvata, a za znak prijateljstva izvjesiti hrvatske zastave. Ironija! Gdje ostaje iskrenost i ljubav. Iz ovog meteža će istina netaknuta izaći. Gdje je Krist, koga su neprijatelji raspeli i koji daje Svjetlo Istine? Iz meteža će On izvesti sljedbenike svoje.

Povijest je borba za Istinom.

30. lipnja 1914.

Jutros sam iz novina saznao da je sve istina što sam jučer čuo... Izgleda da se pripravlja klanje Srba. Pozvani su povjerljivi đaci. Ne bi to valjalo... Više nisam uzrujan. Uvidio sam: »Ein politisches Lied, ein garstig Lied«.[8] Uzrujavanjem i mržnjom ne dolazi se ni do čega.

Jutros sam bio kod Ante. Poslije podne sam naučio »Alpe« i ležao. Došao mi je »Suš« i spjevao sam pjesmu u ime D-a za njegovu milu A. B. Ante i ja dali smo je mojoj maloj i rekli da je to Šandor svojoj spjevao i da smo je mi slučajno našli. Mala (Franjić) dat će Ballijanovoj. Bože, daj mi snage, da ne budem malodušan!

4. srnpnja 1914.

Prošlo je 9 sati. Došao je vlak i ja sam se rastao s prijateljima Katovićem i Antom. Kiša vani lijeva, a sat kuca tiktak-tiktak. Razmišljam. Prije godinu dana bila je zemlja u svemiru na istom mjestu, no dok sam ovo napisao, prevalila je ogroman put i ona uvijek jezdi i zviždi kroz svemir naokolo, ogromnom brzinom i čitavu godinu dana treba dok prevali svoj put. Naša mala zemlja, a mi sitni ljudići, sitniji no što nam se čini organizam najmanjega crvića. Gledamo ga kroz povećalo i vidimo da se miče. I to neizmjerno malo je organizam, koji se hrani, miče se i ima svoju svrhu. A mi »ogromni« ljudi, mi ne vodimo brigu o tim mirijadama sitnih organizama. No što je vječnost? Crv i čovjek — slaba usporedba, nije nikakva. Crv i čitava zemlja, i to je malo. Možda: crv i svemir. Da, to je pravo. Što je spram svemira čovjek — crv? Tijelo je crv, ali čovjek nije tijelo, u njemu je nešto nevidljivo, što zaboravlja da je tijelo. Njegova iskra. Neizmjerno mali dio, dio Njegove iskrice, ali opet je od Njega. I ta nas malenkost vodi da zaključujemo na čitav svemir, na neizmjernost, čak na Njega. To je divno.

Zanesen divnom harmonijom, melodijama koje osjećam, a ne čujem, slikama koje poznajem, a nikada ih nisam vidio, mislim na prvu ljubav. Koliki pad iz Vječnosti u prolaznost. No što je na tome bilo zlo i prolazno, nestalo je, a ono uzvišeno i plemenito dalje živi u mojemu srcu, uzdiže ga i daje mu hrane, možda sije i dobro sjeme. Svevišnji, molim Te da bude tako! Možda je ona u to doba izdahnula. Za to nisam ni znao. Žarko sam se molio Bogu da je održi na životu i bio sam uvjeren o uspjehu mo-

litve, ali bilo je prekasno. Već je ona prestala biti. Duša se njezina otresla prolaznosti i otišla je. Kuda? U Vječnost. Ali, Bože, groza me hvata kada pomislim da je sama sebi oduzela život. Život je borba za Istinom, a ona kukavno odustaje od te borbe. Dijete je XX stoljeća, laganih nazora. Da je sada živa, možda bi bilo sve drugačije, ili možda ne. Možda bih i ja još bio dijete XX stoljeća. Tko zna? Svevišnji najbolje uređuje.

Prva je ljubav najdublja i zato mi je njezina uspomena sveta. Nisam joj nosio cvijeća na groblje, jer čuvstva bi se otupila da se iznesu pred svijet. Njezin otac i majka možda plaču, a meni je teško, kad si dozovem u pamet njezinu sliku. Bila je pametnija od svojih drugarica. Uvijek je čitala knjige i oduševljavala se za sve. Ali dubine joj nitko nije dao. Život joj je prolazio monotono, razmišljala je kad dan dođe, dan ode, čeka da i prođe. Možda bi se udala, dobila djece, i umrla. Takav je život. No nije znala zašto živi. Nije možda ni znala da postoji Vječnost i da sve divote svijeta, sva priroda, dovode do spoznaje da je to sve od neizmjernog Duha, od Ideala čovječanstva, od Istine, Dobrote i Ljepote. Prošlo je, a proći ću i ja, kao i sve ovo, ali mi ćemo svi biti. Možda i ona j e s t ! Strah me hvata kad pomislim da je izgubila Vječnost. Bože, predobri Bože, saslušaj molitvu slabašnog crvića koji se straši da Te pogleda, kome vrag srce truje, daj, Bože Vječni, daj Greti Vječnost. Oprosti i meni sve zlo i pokaži mi put pravde.

Vratimo se k ljudima. Život je borba za Istinom i promotrimo ga. Matura je 10. o. mj. Građansku sam nauku donekle svršio. Danas nisam radio, jer sam jutros bio na rekvijemu za Ferdinanda. Svijeta puno, a bilo je i muslimana. Prije trideset godina još bi svakog muslimana ubili da je došao u crkvu, a sada se već slažu. Ako Bog da, bit će jedno stado i jedan pastir. Kroz stoljeća će i to doći... Šetao sam s A. i B. Vidio sam malu i njezine duge kose. Pitao sam je kako je se dojmila pjesma. Rekla je da se Ballijanova naljutila. Njezina mati ne da da

je pratim... Jučer je Ljuban otišao u Zagreb. Razgovarao sam o Anti i rekao mi je da će mi dati nešto da čitam o Turgenjevu (njemačka matura). Umoran sam. Laku noć.

Srijeda, 8. srpnja 1914.

Život je rad. Ali ovaj je rad glup. Ovaj je život dosta glup, ali opet drag. Jučer, i danas sam, čitav dan, oko 6 sati, radio i svršio sam fiziku. Sutra prije podne svršit ću zemljopis i povijest. Time zaključujem rad za maturu Svršio sam, dakle, za pola dana kasnije nego što sam naumio. Svaki sam dan u Salvator ulici, gdje se mala šeće s Vlašićevom. Jedno prolazimo mimo drugoga. Ne mogu da se priključim zbog matere. Volim je, iako je ne poznam. Sve je ovo prolazno. Teško da sam što tako duboko volio kao Gretu, i svejedno, prošlo je, sjećam se, oplemenilo me, ali opet i bez toga može se živjeti. Dnevnik mi je jedino sjećanje na poeziju u ovom glupom radu. Ići ću na more. Kuda, ne znam. Najradije bih išao onamo gdje se samo francuski govori. Sutra dolazi Alaupović automobilom. Direktor je nama, maturantima, rekao da ga dočekamo.

Subota, 11. srpnja 1914.

Finis finaliter. Maturirao sam. Riješio sam se brige, ali... plakao sam u podne. Tko bi znao zašto. Novi korak. Djetinjstvo je prošlo. Počinju velike dužnosti. Ideali postaju realna pitanja. Proći će i život.

12. srpnja 1914.
2 sata u noći.

Ovo je, valjda, najljepši i najtužniji dan u životu. Tuga je trajnija od veselja. S kolegama sam odrastao kroz 8 godina, i sad smo slavili rastavnicu. Nemoguće je i vjerovati. Teško je bilo i s profesorima se rastati, osobito s

Maturalna slika Ivanovog razreda. U sredini prof. dr Petar Skok, Ivan u prvom redu drugi s desna

Ljubom. Svi bijasmo jedna duša, poznavali smo se, i jedan se uz drugoga rascvjetavao. Zato se i najbolje razumijemo. Proći će sve, ali uspomena će biti dok živimo. Kad se budemo kao starci sastali, sjećat ćemo se suznih očiju. Takav je život. Čudna zagonetka. Ali ne. On je to sve protumačio: i toga mora biti. U čaši meda mora biti i žuči. Opis svega slijedi dok budem smiren.

Petak, 17. srpnja 1914.

Danas putujem u 5 sati u Opatiju. Zato ću navrat nanos napisati što sam »zanemario«. Prvi dan mature bio je

10. o. mj., u petak, danas pred tjedan dana... Ranije sam ustao nego obično i svi smo čekali na hodniku pokraj direkcije. Inspektor je — naravno — zakasnio. Kad je napokon došao, čitava komisija: Ljuba, Alaupović, direktor, Hara-sim, Pavičić, Leinert, uđe unutra. Tu su oni skoro čitav sat vijećali, a mi smo se vani premetali s noge na nogu. Napokon se otvore vrata i nas zovnu. Soba je na nas učinila čudnovat dojam... Bijelić je imao primjer koji je radio u školi. Za hrvatski je čitao Brata Adama od Tordinca. Ljuba mu je to dao jer je Tordinac »njegov« pisac. Iz zemljopisa ga je pitalo o smještaju Monarhije i tako se prepao da je namjesto na »svjetskom drumu« — Atlanski ocean — rekao »na carskom drumu«, a Tripolis je otpremio u Aziju... Burzić se tako smeo da je rekao da je 2 na kvadrat 16, i nije znao naći na karti gdje je Zagreb... D. je fino mirno odgovarao, da je zaslužio odliku... Sutradan sam ustao ranije nego obično, pjevao sam i kupio fotografiju. Bio sam izvanredno raspoložen, premda nisam dobro spavao...

Ivanovi roditelji

Opatija, 19. srpnja 1914.

Prekidam red dnevnika, jer inače ne bih mogao opisati svoje dojmove. 17. o. mj. pošao sam u 5 sati vlakom. Tata i mama odlučili su da putujem kad su saznali da i gospođa Teschner dolazi ovamo. Brzojavili su ima li prazna soba, i kad je došao odgovor da ima uz cijenu od 9 kruna, poslaše me. Poljubim se s mamom i tatom. Bili su pravi poljupci. Svu našu ljubav osjetili smo s njima. Pogledamo se i poljubimo još jednom, i poljubimo se opet. Kako li je slatka roditeljska ljubav. Ljubav je snažnija od mržnje i straha. Hosana Kristu, koga toliko vrijeđam.

Opatija, Pension Lederer
(Habsburg), soba br. 96,
3/4 10 sati u noći.

U prvi mah mi je bilo užasno. Peklo me što moram toliko plaćati, a u drugu ruku oko sebe čuo sam samo blebetanje glupe madžarske novčane aristokracije. Tražio sam poznate, ali nikoga nisam našao. Istom drugi dan vidio sam svoga dalekog rođaka Lochnera gdje svira u orkestru. S njim sam dva put šetao. Na sve me je upozorio. Osobit je protivnik Slavena. Kaže da su Opatiju Nijemci podigli, a Hrvati nisu dali ni filira. To je istina, ali iz toga ne slijedi da je Opatija njemačka. Ovo je pradjedovska zemlja Hrvata i oni je nisu mogli podignuti jer nisu imali novaca. Naravna stvar da je traže, a dosta velika odšteta Nijemcima jest što dopuštaju da se na hrvatskom tlu grade njemačke škole. Jučer sam se vozao u čamcu. Na večer sam bio u gostionici Quarnero s Krudilom, đakom iz Gorice, s kojim me Lochner upoznao. Fin dečko. Danas sam ustao u 10 sati. Kupao sam se do podneva, zatim ručao, spavao, pa pješice otišao u Lovranu i natrag. Uvečer sam u sobi napisao pet karti . . .

Opatija, 22. srpnja 1914.

Ustao sam u 9 sati, jako se sunčao da sam pocrnio. U kupki na me jako djeluje erotični momenat. Vidim da

je zao nagon gadan, da bi svu moju ideologiju mogao da baci u blato, i svejedno se uvijek javi. Kad pozovem u pomoć Djevicu, pomogne mi mnogo, ali opet se javi. Boravak je ovdje za tijelo ugodan, čovjek previše misli na tijelo. Sva je misao kad će jesti, kada spavati, kuda će sada, a kuda kasnije ići. More je izvanredne ljepote, ali nije lako uživati ga sam, kao kad bi tko bio sa mnom, tko bi me razumio. Uvijek se sjećam Grete. Kad vidim kakvu djevojku gdje se smije s mladićem, meni je teško. Ovakvo što, kao što je Greta, neću naći. Pa da se i nađe, opet bi uspomena na Gretu ovaj odnos pomrčala, i čovjek ne bi mogao biti tako duboko iskren. Poslije kupanja (stajalo me s mlijekom 1,50) otišao sam u gostionicu na limunadu, a onda na ručak . . .

Opatija, 25. srpnja 1914.

. . . Poslije kupanja dođem na ručak, a gospojica, koja do mene sjedi, reče da će po svoj prilici biti rat. Grom iz vedra neba. Na politiku sam posve zaboravio. Rat sa Srbijom. Istom sad sam se sjetio da sam čuo kako Madžari govore o ultimatumu, o Srbima, o bombama, no nisam shvaćao zašto. Poslije ručka odmah odletim i kupim Neue Wiener Journal. Tu piše krupnim slovima da je predan ultimatum. Unutra ima dosta fraza . . . Čitao sam Figaro. Na strani je Srbije . . . Poslije podne sreo B. i njegovu braću. Bludnici. No uvijek sam razgovor sveo na drugo. S B. sam se šetao i kod glazbe nam se dopala lijepa Hrvatica, inteligentne vanjštine. Smijali smo se. No nestala je. Kasnije smo išli uz more, gledali u zrak i varali smo tako svijet. Kući sam poslao kartu. Dosad sam potrošio 96 kruna (za devet dana).

Nedjelja, 26. srpnja 1914.

Čudo nečuveno. Već je rat. Nitko se tomu od Austrije nije nadao . . . Sva je prilika da će egoizam naroda dovesti do svjetskog rata . . . Jutros pođoh u crkvu, ali pošto je bila puna, svijet je vani stajao. Izvana nisam mogao

ništa pratiti i zato sam otišao. Dakle, dvije nedjelje bez sv. mise. Tu ima i na meni dosta krivnje. Mogao sam ranije onamo otići. Saznao sam da je rat. Srbi nisu primili ultimatum.

31. srpnja 1914.

T. nije došla na parobrod. Sam sam otputovao. Na Rijeci jedva uletim u puni tramvaj i odvezem se do kolodvora. Sve je bilo puno. Neke žene gurale su se i iskale kartu za Beograd. Vlak je bio sav prepunjen. Svijet je letio u vagone, jedan je drugoga vukao, gurao, vikao, a žene su očajavale. Gledao sam. Baš su ljudi ničeovci. Jedan drugoga gura da dobije bolje mjesto. No taj je Ničeov sistem malo nepraktičan, jer je među ljudima bilo i ne-egoista, koji su pomagali potlačenima i one bezobzirne ljude, koji su bezobzirno — gurajući djecu — htjeli doći do mjesta, uhvatili za ruku i zaustavili njihovo djelovanje. Tako je i u životu. Goethe veli da nam samo zakoni mogu dati slobodu. Zakoni nam određuju put kojim valja ići da ne dođemo u opreku s drugima i na kom se putu možemo razvijati do neizmjernosti. Takva je i kršćanska vjera. Ona je za nas moralni zakon i otvara nam neizmjerni put, koji je pravedan, da ne dođemo u opreku s dobrim...

Zagreb, 2. kolovoza 1914.

... Kad sam po kiši pratio gospođe, prošla je jedna žena i digla suknju... Pošto sam se instinktivno okrenuo, počele su govoriti o erotičnom, da ću se promijeniti itd. Bilo mi je teško da to baš čujem od Gretine mame, koju dosta volim, a vidim da je ovaj erotički elemenat u odgajanju i u kćeri ubio prirođeni religiozni život, tako da se mogla odlučiti na samoubojstvo. Ili, točnije rečeno: puštam erotične misli, živim iz dana u dan, bez molitve i

misli na vječnost, pa život postane bez svrhe. U času rezignacije i neraspoloženja pita se tada čovjek zašto se ne bi ubio, i to može učiniti...

Banjaluka, 3. kolovoza 1914.

Rat je Srbiji naviješten, i zato hoću da prikažem kolorit grada u ovo doba. Rezerva i regruti dolaze iz sela vlakovima i kolima. Oko 4.000 seljačkih kola sakupilo se na banjalučkom polju. Svaki dan odilaze spram Mostara. Regruti i rezerva porazmješteni su u Realci, Djevojačkoj školi i Pravoslavnoj školi. Seljaci su oko crkve i sad pjevaju, sad idu po hranu, a sad se imena zapisuju. Među njima je i B. B., P., I. itd. Prekjučer su ovi otputovali u Graz. Pošto se našlo bombi i drugih stvari, koje kompromitiraju, velik je dio Srba zatvoren u gradu. Organizacija za otcjepljenje od Austrije bila je uzorna... Čitajući u Hrvatskoj Prosvjeti članak o Autos sacramentales došao sam na sjajnu misao...

6. kolovoza 1914.

Svijet gori. Vrag triumfira...

Ponedjeljak 17. kolovoza 1914.

... Vozao sam se na lađi i kupao sam se. Bio sam u Šargovcu na vršidbi. Češće sam s malom. Čitam Sv. Pismo, Shakespearea i Turgenjeva (Dim). Sve za zabavu. Užitak je velik u tomu.

Katkad se sam sebi pričinim gadnim. Jedino me iza takvog dana religiozne misli utješe i dignu. Religiozni život, misao na Vječnost, Smrt, Ljubav, to je nešto veliko. Jedina skepsa užasnom ironijom hoće da jednostavnim osjećajem razruši ono najviše u čovjeku.

Moje su kolege bili dugo u zatvoru. Kod M. se nisu našle bombe, kako se govorilo. No jučer ga je narodna stra-

ža uhvatila in flagranti u nezgodnom stanju i kroz grad ga odvela s njom. Nije on jedini od dobrih takav. Incohérence de l'Idéal.[9] B. i J. još su u zatvoru. J. se ne smatra krivim. B-u nije teško, ali roditelji plaču.

Nedjelja, 30. kolovoza 1914.

. . . S malom se katkad sastanem. Sve više uviđam da nije za me. Ona je dobrih svojstava, ali nema onog duševnog elana, onaj široki pogled u svijet, koji tražim. S Gretom sam mogao čitati Schillera, razgovarati o povijesti i uopće o svemu. Ona je sve razumjela i dapače je neke stvari bolje znala od mene. Bila je načitana i slobodna je bila u svijetu. Takvih je djevojaka malo. Mislim, da će se odnošaj, ako se to zove odnošaj, polako razvrći. Za njom sam letio, ne, gledao sam da je nađem, pa da se razgovaram, a kad smo se sastali, govorilo se o stvarima bez ikakvog značenja. Danas poslije mise, ne znam ni sam zašto, reče mi da imam tanke noge kao Š. Čudnovato glupo. Baš se od nje nisam nadao da će o tijelu početi govoriti.

Napasti navale užasno, no molitva me diže. U svetinji nad svetinjama (Rabindranath Tagore) — u srcu mom, nepokolebiva je vjera. Skepse ima. Vječit je boj. Znam da nisam savršen, ali grijesi me bodu i ne znam koji su. U času kad zlo učinim, vidim da je zlo, ali kasnije opet zaboravim i isto učinim. Da je ovdje kakav inteligentan ispovjednik, da mu se saopćim da me on razumije i da me upozori! Gledat ću da odem na ispovijed prije polaska (u Vojnu akademiju u Bečko Novo Mjesto) i da primim Tijelo, za okrepu u budućem životu . . .

11. rujna 1914.

Sutra idem u akademiju. Pročitao sam Dim. Sjajan. Nešto o njemu napisao. Rusi u Lavovu. Beograd razoren. Govorio s ranjenicima. Rat je užas . . .

IDEAL ČESTITOSTI I POŠTENJA

U Jajcu živi još jedan Ivanov školski drug, g. Ahmet Kulenović, direktor poreskog odjela NOO Jajce u mirovini. Pohađao je s Ivanom svih osam razreda realke od 1906—1914. Posjetili smo ga u ljetu 1970. g., kad se pripremala ova knjiga. U njegovoj pismenoj izjavi, koju nam je dao, čitamo:

». . . Iako je od moga i njegovog (Ivanovog) rastanka proteklo pedeset i šest godina, sjećam ga se uvijek s velikim poštovanjem.

Ivan je bio najmlađi među nama a i najbolji đak kroz sve vrijeme školovanja u realci. Nastavu hrvatskog jezika kroz čitavo školovanje držao nam je dr Vaso Glušac a potom dr Ljubomir Maraković. Naročito dr Vaso Glušac, dok je bio profesor u nižim razredima, ispitivao nas je svakog sata gramatiku a Merza najviše; pa je Merz bio uzor u kojeg je prof. Glušac prstom upirao kao đaka čija majka nit je bila hrvatskog porijekla nit je hrvatski dobro govorila, da je tako lijepo savladao hrvatski jezik . . .

Ivanov humor je bio karakterističan u razredu. Ocjenjujući nas valjda po svome kriteriju, imao je za svakog od nas nadimak, ali to nije bilo ništa uvredljivo.

Bio je ideal čestitosti i poštenja, a naročito je to pokazao na đačkom procesu Velike realke 1915. god., koji se vodio protiv đaka, a u kojem sam i ja bio optužen zbog smetanja javnog reda i mira. Svojim iskazom pred sudom Merz je kako u Banjoj Luci tako i u Travniku, gdje je konačno izrečena osuda protiv nas, nastupio kao čovjek kojim bi se i nacija od sto i više milijuna ljudi mogla ponositi. Mi optuženi dobili smo dojam da je javni tužitelj očekivao da će Merz optužnicu protiv nas od alfa do omega jednostavno potvrditi, ali kad je Merz pred sudom davao iskaz, jadni tužitelj nije znao što će od sebe, jer je Merz savjesno, istinito i pošteno pred sudom govorio.«

Proces o kojemu govori g. A. Kulenović poveden je nakon ubistva prestolonasljednika Ferdinanda protiv đaka

mnogih škola u Bosni, koji su bili članovi tajnih đačkih organizacija. Cilj tih udruženja bila je borba za slobodu Bosne, a protiv austrougarskog režima. Ivan nije bio članom tih organizacija, ali je znao za mnoge svoje drugove da im pripadaju.

Godine 1939. objavio je prof. Milan Janković iz Banja Luke knjigu pod naslovom »Sloboda i Jugoslavija — predratna tajna đačka društva, banjalučki proces 1914. do 1915.« U knjizi svojim riječima navodi sjećanja na Ivanov iskaz pred sudom, gdje je i Janković, tada još đak šestog razreda Banjalučke realke, bio optužen:

»Među svjedocima bio je i maturant Hans Merz... Ali on nije htio da bude oslonac državnom odvjetniku Weinertu. Bio je dobar drug i prijatelj našeg »triumvirata«. Njegov iskaz na ovoj glavnoj raspravi, koji je (prema Weinertovom očekivanju) mogao da nas mnogo tereti, ispao je zapravo kao naša obrana. Hansova... duša nije mogla nikoga da obijedi. Bio je dobar hrišćanin — idealista. Govorio je: Oni su mi uvijek bili dobri drugovi i uvijek živjeli u dobrim odnosima sa mnom. Ništa ne znam da su oni išta zabranjenog činili ili govorili... Weinert razočaran izjavljuje da je Merz veliki vjerski zanesenjak, suviše religiozan i razmažen kad tako blago govori o ovakovim ‚zločincima'...« — Str. 53.

I profesora Milana Jankovića našli smo 1970. g. u Banjoj Luci. Sjeća se još dobro i Merza i cijelog procesa:

»Bio je dobar kolega. Na sudu nas je branio. Vjera mu je davala puno pobuda da bude moralan. Nije psovao niti ružno govorio. S njime se isplatilo prijateljevati bez obzira na njegovo religiozno uvjerenje. Pošten čovjek!«

PITOMAC VOJNE AKADEMIJE

Po završetku realke u Banjoj Luci, Ivan je želio studirati filozofiju, umjetnost i književnost, i tako postati profesor. Međutim, roditelji nisu bili s time suglasni najviše zbog njegovih slabih očiju. Njima za volju upisuje se Ivan u jesen 1914. god. u Vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu. Izdržao je ondje samo tri mjeseca, jer za vojničku službu nije imao nikada volje ni smisla.

Kratkotrajni boravak u vojnoj akademiji ipak mu je koristio, jer je imao priliku upoznati naličje života, duševnu i moralnu bijedu mnogih ljudi s kojima se ondje susreo. Na takvoj pozadini počinje se malo po malo kristalizirati njegov pogled na svijet.

DNEVNIK

Bečko Novo Mjesto, 21. rujna 1914.

Već sam u životu skok učinio. Pošto sam stupio u vojnu akademiju, znači da moram postati dobar vojnik. No sa mnom je to sasvim drugačije. Volju za vojništvo nisam nikada imao, ali da olakšam život roditeljima, stupio sam ovamo. S ovim sam postupkom sebi izabrao dvije dužnosti, koje ću bezuvjetno izvršavati: moje daljnje literarno i umjetničko naobražavanje i vršenje vojne dužnosti. Vojnik sam rado, ali ovdje nisu pravi vojnici. Njima nije ideal nikakva nedostiživa stvar, nego život za cara. Da car radi krivo, oni bi bili njegovo oruđe. Njima ideal nije Bog. Oni uopće religiju preziru, i to je naravna stvar jer je ne poznaju. Većinom su »Oberrealschüleri« i nisu dobili nikakvoga moralnog odgoja. Ima ih, doduše, nekolicina, koji kažu da nije lijepo ići u kavane, nego oficir mora imati svoju sporednu struku, no ni ti ne znaju zašto je to, ne misle na prolaznost i na Stvoritelja tih krasnih prirodnih zakona.

Već sam mnogo pisao i neke su karte pune mržnje na sve ovo. I ja sada vidim užasne strane ovoga, ali neću zagristi. Moja vjera izgleda da slabi. Misao na ono lijepo,

na religiozni život, kanda zamire. To je zato što nemam društva s kim da se o višim stvarima zabavljam. Ispovijedi, koju bih toliko želio, ovdje kao da nema. Pričest ne mogu primati. Sam je ovdašnji svećenik nedubok. U crkvi kaže da su za vojnika ove tri stvari: krepost, marljivost i religija, kao da je vojnik drugi čovjek. Krepost, marljivost i religija — to je nelogično. Religija sadržava sve kreposti. Jedan se akademičar ubio. Nije čudo da se samo jedan ubio. Njima je ideal biti vojnik, zašto, kako, o tome se ne misli. Kad taj ideal iščezne, ne zna što je svrha životu, neće više da živi. Život nije uživanje, nego žrtva.

Bečko Novo Mjesto, 15. listopada 1914.

Da, upravo kad sam jučer pisao, prekinuli su me užasnom ironijom i napadajima, dosta vješto izmišljenim, da se katkad nisam mogao izvući. Danas se sam tome čudim, jer su napadaji bili strašno plitki. Dapače, kad sam — pretpostavljajući da znaju fundamente kulturne povijesti — govorio da nam ideali moraju biti égalité, fraternité, liberté skočiše na me i kažu da su plodovi ovog revolucija. Ne priznaju ni jednu stranu revolucije. Ništa im nisam mogao dokazati. I najgljuplji me sažalno gledaju jer sam rekao da je rat bestijalizam i da sam protiv rata. Kad sam im spomenuo Bertu Suttnerovu, ni jedan za nju nije čuo. »Vojna visoka škola«, a tako malo znaju. No sve, da su oni za rat i protiv Vjere, opet bi čovjek rekao to je disputa oko kulturnog pitanja, pa i oni, kao i ja, težimo za dobrim. No »drvo će se poznati po plodovima«.

U najuzvišenijim časovima najbolje izbija niskost ljudi. Bio je »Ausmusterung«. Novi oficiri su se zakleli da će sve svoje žrtvovati Bogu, caru i domovini, a svi se kolege napiše kao životinje. Tu se psuje Bog na hrvatskom, govore se svinjarije, bljuje se i pljuje po podovima. Nekoliko ih sjedi na podu i iz boce toči šampanjac. Da, to su oni isti, koji su mi se jučer rugali što učim latinski, što težim za nematerijalnim. No, kako je ovdje, sve ne mo-

Ivan kao pitomac Vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu

gu opisati. Da sam mogao dnevnik redovito voditi, vidjelo bi se kako sam u početku trpio i plakao zbog ove pokvarenosti. Najveće je zlo nonšalansa. Da se svojih zala iskopaju, ja bih ih tjerao da neumorno rade. Rad je potreban.

»Alma Mater Theresiana« — rekao je Belmont u svom govoru. Samo zlo ovdje postoji. Ognjište je nemorala i propasti Austrije. Ja ne držim da će se ovi ljudi popraviti. Da se barem plemenito uzdrži ono što još sada teži

za dobrim, valjalo bi stvoriti snažne i jake katoličke organizacije. Bez njih nema ništa. Za ovo vrijeme što sam ovdje, prilično sam uradio. Umoran iza vježbe, svršio sam analize Dima, pročitao König Lear, nešto iz Brunetièrova Balzaca. Ljubi sam pisao i on mi je odgovorio i poslao naslove Turgenjeva iz kojeg se na maturi prevađalo, te Die Kunst zu beten.[10] I s kolegama se marljivo dopisujem. Moj Ante primljen je u vojnike. Kad pomislim kako je on dobar i plemenit, a kakvi su ovdašnji moji kolege! Plach, Köhler i Kratina bili su na granici.

König u nedjelju dolazi ovamo.

Iza ove gnjusne okoline bilo mi je ugodno i toplo, kad sam s K. pohodio grob Zrinskog i Frankopana. Ide se onamo kroz aleju lipa. S desna i lijeva okomito na nju teku aleje cipresa. Tu su grobovi s natpisima: »Hier liegt die Familie...« ... »Friede...«. Zapitam grobara gdje su grobovi Zrinskog i Frankopana. On nešto stade buncati u dijalektu o nekom artiljerijskom majoru. Bog te ubio, čovječe, oni hrvatski junaci Zrinski i Frankopan, gdje leže? »Wie, Wie« — »Frankopan« ću mu ja. »A ja, Frantischpan«, pa nas povede onamo. Grob je na kraju aleje, već kod zida.* Iz tvornice s onu stranu zida suklja dim, a iznad glave klepeće aeroplan. Nad grobom je jedna ploča s latinskim natpisom. Na grobu je uvenuo vijenac s nekom krpom, na kojoj se još vide tragovi boja hrvatske trobojnice. To nas podsjeća da su ovdje bili dobri ljudi i svojim junacima učinili onu ljubav, koja se još može iskazati. Ispod lipa i cipresa, u večernjoj rumeni koja se miješa s crnilom dima, počivaju njihove kosti. Slava vam, pošteni Hrvati! I kameno će srce procviliti kad vidi kako dobri ljudi stradaju. No ne, stradali nisu, oni još žive u uspomeni poštenih Hrvata. Iz njihove su krvi procvali i procvast će cvjetovi i ruže. Odem s K. od groba. On je salutirao i rekao mi da izmolimo »Oče naš« za te junake. Iziđemo iz groblja. Već je nastala tama. Na prijedlog K. uđemo u starinsku crkvu. Treptjelo je žuto večernje svjetlo. U slabom su se

* Kosti bana Petra Zrinskog i kneza Krste Frankopana prenesene su 1919. god. u Zagreb i počivaju u kripti Zagrebačke katedrale.

svjetlu razabirale kano paralelne sjene — vrhovi klupa. Iza crkve sretnem jednog Hrvata i K., koji mi je malo prije predložio da izmolim »Oče naš«, naslađivao se sablažnjivim anegdotama, što ih je ovaj pripovijedao.

Danas je mami imendan. Dobra mama i dobri tata. Vole me, a i ja volim njih, i iskreno sam im opisao svoj položaj, a oni mi ne spominju da će me odavle izvaditi. Ja ću uteći. S Bogom, dosta za danas.

Nedjelja, 25. listopada 1914.

Eto, upravo sam 24 sata u zatvoru. Smijem se sam sebi. Taj zatvor trebao bi da me »popravi«, a ovdje mi je bolje nego obično. Toliko, koliko sam danas dobio hrane, u akademiji još nisam dobio. Vojnici su donijeli toliko da nisam mogao pojesti, a Hrvat-vojnik koji me je zavolio, donio mi je u 4 sata žemičku, a poslije opet žemičku sa šunkom. Baš dobri su ti Hrvati, vole svakome ljubav da učine. S njim sam govorio o saboru, poslanicima, Madžarima. On misli kao i svi Hrvati. Priča mi da ovdje u akademiji ima dosta Hrvata. Naravno sve pozna, jer su bili u zatvoru...

Poslije podne sam veoma dobro spavao, ovjekovječio se na vratima pjesmama, šarao, razgovarao se preko prozora sa zatvorenim »Oberrealschülerom«. Najdulje vremena sam čitao Die Kunst zu beten. Tu knjigu čitam po drugi put. Isprva mi se nije činilo Bog zna što, ali čim sam je više studirao, osjetio sam finesu logike i piščeva religioznog osjećaja...

Sad ćemo malo razmišljati, ali nisam više svjež kao malo prije. Radio sam tjelesne vježbe, pa sam umoran. Prolaznost je nešto strašno. Jučer u ovo doba prispio sam ovamo, a sada je sve drugačije nego prije. Sjećam se, kad sam se vozio željeznicom putujući u Opatiju, osjetio sam da će i ti svijetli časovi proći i da ću se toga samo sjećati. Isto tako bit ću sutra u ovo doba vani i mislit ću na ovaj čas, koji mi se prije pričinjao čudnovatim. Najveće se muke u sjećanju prikazuju malene. Sve prolazi!

To sad osjećam svom dušom. A možda mi svaki slijedeći čas može donijeti gadnu misao: borba tijela s duhom. Sav je život ovakva borba između dva elementa i ovom se borbom dovinjavamo Idealu našega života: Svevišnjemu. Bože, Bože sveti, daj mi snage da se pomolim, da se sporazumim sa svojim Stvoriteljem, sa stvoriteljem svih divnih zakona u prirodi, s gospodarom neizmjernih treptećih zvijezda, s vječnom Istinom. »Moliti, znači vjerovati«. Ja vjerujem u Gospoda Boga svemogućega, vjerujem da je On savršen Duh u slobodi volje i veličini. Čovjek sam sitan. Imam slobodu volje, ali ograničenu. Ali ono malo Prometejeve iskre, djeličak od djelca Svevišnjega, vuče me Ovome i dokumentira opstanak Ovoga.

Kao što čovjek, koji još nije sasvim zagazio u blato, želi da se razgovara s pametnijim od sebe, tako isto duh svom žestinom teži za savršenim, za velikim Duhom. U molitvi se s Njim razgovara i On mu tako čudnovato fino odgovara, da čovjek misli te diše zrak visina. Taj razgovor sa Svevišnjim, ta veza, priznavanje Svevišnjega, to je religija. Religija je bez molitve mrtva. No, molitva se ne mjeri na duljinu i ona ne mora da se čita iz knjiga. Razgovor iz vlastitog čuvstva, razmišljanje o Pismu i namjerama Svevišnjega, to je molitva. Bog je duševno biće. A pošto smo mi tjelesni, to je misao na Njega tjelesno-duševna. Da Ga razumijemo, postao je Emanuelom, nama sličnim. I mi se Isusu možemo moliti i ta nam je molitva mnogo lakša, jer nam je Isus bliži.

Bečko Novo Mjesto, 7. prosinca 1914.

Dosta sam u misli druge prorešetao i dosta sam dugo živio umišljen da sam ja ovdje jedini dobar, premda sam se spram njih ponašao dosta egoistično. Ako sam štogod dobio od kuće, sakrio sam da oni ne bi iskali. Ne mogu logički da sve razvijem, jer je oko mene buka. Jučer sam bio u Beču. Otputovao sam onamo već prekjučer u nakani da odem na Demetriusa u kazalište. Uslijed moje lijenosti i nespretnosti nisam to učinio. Trebao sam unaprijed odrediti čitav plan kako ću u Beču vrijeme korisno upotrijebiti. Ubuduće ću to učiniti. Doduše, ne mogu reći da je moj boravak ostao besplodan. Sastao sam se s Hrvatskašima i oćutio onu vezu koja njih sve veže. Milota je doći iz društva u kome se samo uživljuje u erotično i živi samo za erotično, među ljude, muške i ženske, koji rade samo za jednu misao, koji žive pošteno i plemenito. Da, ne treba da govorim o veličini i ljepoti kršćanskog života...

Bečko Novo Mjesto,
utorak, 8. prosinca 1914.

Danas je Bezgrješno Začeće. Bio sam jutros u crkvi. Opet je bila propovijed za katolike, a ne za ljude koji ne vjeruju. Sasvim je naravno da mu se rugaju, kad govori o Duhu Svetom, po kojemu je Djevica začela. Onomu koji ne vjeruje, izgleda to budalaština. O ratu govori bez ikakve dubine, namjesto da pokaže da su ratovi posljedica borbe oko Istine, da narodne sudbine ne odlučuju bojne poljane, nego duševni i moralni život naroda. Iz povijesti i iz svega današnjeg lijepog trebao bi indirektnim načinom pokazati im da se valjaju u blatu, da su gadni i umišljeni, da ne znaju što je ljubav i blagost.

Velika je bezobraznost spram svećenika. Kad on čita Evanđelje, kašljuca se i galami, i on je prinužden prekinuti čitanje dok se ne umire. No kad se ništa ne utiša, on opominje, govoreći da u svakom poštenom društvu drugi šute, dok jedan govori. Drugi put on opet priđe jednom akademičaru i zapita ga što se uvijek u crkvi smije. Ovaj to poreče...

Poslije mise otišao sam u grad optičaru i naručio jedne naočale. Užasno su mi slabe oči. Astigmatizam je desnoga oka tako velik da se mojim sadašnjim očalima slike ne pokrivaju...

Pisali su mi mama i djed. Da, veselim se kući. Anti je dodijao život. Život je žrtva. Šandoru je teško. Danas sam oko 4 sata učio latinski. Upravo sam preveo i naučio sav tekst petoga lista, izvadak iz rimske povijesti

od konzulata pa do vremena kad se jedan konzul birao iz plebejskog staleža. Da, rimska je država bila nešto veliko. Demokratska je svijest 400 godina prije Isusa bila tako jaka kao ustavna svijest Francuza za revolucije. Rimljani su potjerali svoga kralja Tarkvinija, kao što su Francuzi potjerali Luja XVI. Narod hoće da vlada...

Opazio sam da se manje griješi kad je više posla. Pjevao bih himne radu, tjelesnom i mehaničkom radu, jer se pri tom ne misli na zlo, ali se ne misli ni na Vječnost. Sav naš rad mora da je faustovsko usavršavanje, težnja za spoznanjem. Ono malo, što mehanički radimo, mora da je sredstvo za onaj rad kojim se usavršavamo.

Moj je opstanak ovdje nemoguć. Hoću da budem slobodan, hoću da zađem u dubinu stvari, a ne da učim ono što i sami predavači samo površno znadu. Učeći tehničke znanosti, moramo se diviti veličini Stvoritelja, koji je izveo tako divne i minuciozne zakone, a ne samo učiti ono što ćemo upotrijebiti da mile nam i nepokvarene narode na milijune ubijamo. Tom su ratu krivi tirani, koji ugnjetavaju narode, i čovjek bi postao nihilistom, da ne zna da je toliko milijuna inteligencije isto takav tiranin, egoista, kojemu je »ja« sve, a drugi ništa. Poradi toga je mirni rad, odgoj samoga sebe, geslo čovjeka.

Bečko Novo Mjesto, 11. prosinca 1914.
2 sata poslije podne.

Srce je moje uzburkano čuvstvima. Uspomene na Gretu. Po parku. Prvi ples, prvi sastanak. Naše šale i sve slično. Šetnja po brdima i čitanje Schillera. Večera u njihovoj kući. Kod pijanina. Prvi poljubac. Zlatno-smeđe kose.

Ono što bijaše gadno — prošlo je. Jedina je uspomena, koja živi. Njoj je bilo 16 godina, a i meni toliko. Na 18. o. mj. bilo bi joj 18 godina. I ja sam pridonio dio njezinoj smrti. To će biti dublji uzrok, što se otrovala. Poradi zlog odgoja i poradi toga što su u njoj gledali samo životinju. A u njoj je bilo mnogo i mnogo lijepih svojstava i mnogo inteligencije. Iznenađivala me svojim poznavanjem povijesti i književnosti. Kad je jednom došla u Banja Luku, sastali smo se pred Božićevom kućom. Bio je i Pajić. Upravo mi reče da je pročitala Frühlingsfluten. Čini mi se, to je bio naš posljednji razgovor. Smrt, grozna smrt ju je odnijela.

Svevišnji, veliki Bože, molim Te, daj da grješnica, koja je dosta trpjela na ovom svijetu, koja je žrtva pokvarenosti društva, vidi bar djeličak Tvoje ljepote. Gubiti nade nek nije za nju!

Da, pisat ću njezinim roditeljima, njezinoj dobroj, zloj materi. Žena, koja imade duha, kako netko o njoj reče, ali žena bez moralne podloge. Negda je bila lijepa, a i sada je, ne pravi sebi kućnih briga, pa i ako teško bolesna, svejedno je uvijek vesela. Da, poglavito ona je kriva Gretinoj smrti. Premda vidim njezina zla svojstva, sveuvijek me nešto k njoj vuče, poklonio bih joj se, poljubio ruku. Gretina je mama. Ona je svoju kćerku još najbolje poznavala. A otac, germanski div, ali slabić. Žena radi od njega što hoće. On više trpi i — kako čujem — nalazi utjehu u vinu...

Bečko Novo Mjesto, 13. prosinca 1914.

... Sjećam se na prve dane ovdje. Bilo mi je jako teško. Sjedeći s onima iz drugog tečaja kod jednog stola, bio sam prinuđen slušati stvari, na koje nikad nisam mislio. Razbacivajući se kruhom, pričali su čitavo vrijeme o cijeni ove ili one ženske i o strašnim svinjarijama. Otišao sam od stola s nekom strašnom ljutinom. Plakao sam što sam prinužden živjeti u takvom društvu. Pod takvim sam dojmom pisao kući i prijateljima očajna pisma. Da, privikao sam se na sve to. Više me ne bode toliko kad čujem gdje se psuje Bog, kad se govore svinjarije. Iako me strašno uzruja, to ipak o svemu razborito sudim i mislim o tomu, što je uzrok ovome zlu. Odgoj.

Doduše mnogo i mnogo druge grdim i moram priznati da me je priroda zaboravila. Silno sam nespretan i duševno mlitav. Zapovjedi se da se ovo radi, a ja slušam

i ne čujem. Kad se drugome nešto pokaže, on to odmah uoči i napravi, a ja nikako ne mogu da shvatim. Najjednostavnije tjelesne vježbe ne mogu. A uz to su mi oči slabe. Svi me pitaju što spavam. Uistinu ja ne mogu gledati jedan predmet; ne mogu, naime, oba oka u nj uperiti. Da imam dobre naočale, moguće bih sve bolje razumio...

I u najgorim ljudima postoji mnogo dobra. Iz ovih parcela dobra, koje se nalazi u ljudima, može se doći do zaključka o bivstvu jedine Istine.

Venera je ideal zemaljske ljepote. Ona je ljepota koju je priroda rodila (iz pjene). Marija posjeduje taj ideal prirodne ljepote. No Venera je moralni izrod. I stari je grčki duh htio nešto moralno čisto. To je Diana. Diana je ideal morala. Marija ima ova svojstva. Marija ima razum Palas Atene. Iz ovog se već vidi da je ona iskra u čovjeku, koja dokumentira bivstvo jedne Istine. Grčka je mitologija kaos kontrasta i zbog toga ne može biti vjera. Ali oni su možda sve ono pravo — Istinu — osjetili u sebi, no nisu znali uočiti njezinu jedinstvenost, nerazdjeljivost. Sve ono što bijaše dobro, slaže se s jedinstvenim kršćanskim nazorima. No u kršćanstvu je to nešto nerazdjeljivo: Ljepota, Istina, Dobrota. To se ne da dijeliti. Mi slavimo sve što je od toga bilo u pogana. Mi se gadimo nemoralu Venere, ali uživamo u prirodi njezine ljepote. Zeus nije velik zato što je svoga oca zbacio s prijestolja. Mi u njemu vidimo mudra vladara svemira. Da se kult Zeusa nije uspeo na toliku visinu, narod ne bi mogao obožavati Zeusa. Tko će obožavati oco-ubojicu? Ali tko se neće diviti blagu i mudru vladaru!

Bečko Novo Mjesto, 14. prosinca 1914.

Da, da, moje su ruke okaljane krvlju. Misao, govor i djelo, sve je u mene drugačije. Jučer sam čitavu večer razvijao svoje nazore i dokazivao, a danas, jao, srušio sam ih u prah. Bilo je tako: spavao sam poslije podne u krevetu. Izbaciše me iz kreveta i razbacaše sve. Smijao sam se. Bila je šala. Opet sam legao. Na to je C. oko moga kreveta lijetao i nastojao da me izbaci. Zatražio sam da prestane. Opet ne prestaje. Ja mu obećam ćušku, izletim van i više od šale dam mu pljusku. On mi je, naravno, nije vratio. On se na me nije ljutio, kao ni ja na njega, nego sam sam na sebe ljut gdje sam se tako zlo ponašao. Opet sam legao. Jedan me pljusne, drugi, treći i tako sam iz šale dobio oko deset pljusaka. Uistinu, više iz šale izvadim iz kreveta nož i htio sam da ga licu podmetnem. No to nisam učinio, nego upravo, kad me P. pljusnuo, iskočim iz kreveta i pošto je on odletio iza peći, bacim za njim nož. Namjerio sam samo da ga prepanem. Tako je ovaj čin okaljao mene. Oni to nisu pravo shvatili. Drže da sam namjerio da ga ozlijedim, tko bi znao što. Svi su se zgražali i od mene se uklanjaju. Uistinu, pravo čine. V. je odmah došao i pitao hoću li da postanem pošten oficir. Jučer sam mu, naime, pričao o moralnom stanovištu. Bože, Bože, zlo sam uradio. Nek mi se rugaju, nek rade sa mnom što hoće, sam sam kriv, samo daj Bože da se oni promijene, neka budu kao što su moje riječi, a ne moja djela. O jučerašnjem opažanju pričat ću dok mi uspije oprati ljagu. Majko moja dobra, Najveća, molim Te, napuni moju dušu lijepim osjećajima i plemenitim mislima, uvijek mi označi pravi put, pa makar mi i bilo teško slijediti ga.

Bečko Novo Mjesto, 15. prosinca 1914.

Ono jučerašnje nije bilo ništa. Tako su slabi da su to već zaboravili. U prvom se času zgražaju i drže drugoga niskim, a sami opet počnu zadirkivati. C. i P. bijahu jučer kao životinje pijani. Ostali bijahu... i pričali su o raznim tamošnjim životinjama užasne stvari. Jutros je bila vježba. Mama se prepala što ne smijem u Bosnu. Sutra je moj rođendan. Sustao sam. Sutra ćemo dalje.

Bečko Novo Mjesto, 19. prosinca 1914.

Da, jučer je imala rođendan. Bilo bi joj 18 godina. Djevojka u sjaju ljepote. Mir prahu njezinu.

Prekjučer je K. bio ovdje. Latinski sam radio. Dopust mi je dopušten. Ako Bog da, skoro će biti kraj animalnom životu.

Kad čujem da se gadno govori, kad se i u moju dušu hoće uvući gadne slike, uvijek nepromijenjeno vidim sliku Madonne s Djetetom, onaj lijepi i majestetični izraz, ono usredotočenje svega uzvišenoga.

Bečko Novo Mjesto, 22. prosinca 1914.

Zaključujem dnevnik u akademiji.

Slušao sam što su djeca radila i što još sada rade u nižoj realci. Rade užasne stvari. Roditelji čine zločin, ako djecu od sebe daju u takve škole, gdje učitelj samo predaje, i kad iz razreda izađe, zaboravi da je još učitelj. To je upravo strašno.

... Završujem dnevnik i nadam se. Molim Svevišnjega, koji je odredio put suncu i zvijezdama, smjer svakoj stabljici i zadaću svakom mravu, da i meni odsele pokaže put k Čistoći, velikoj umjetnosti, svemu Najvišemu i Vječnomu. Neka se opet i opet probudi Faust, koji je ovdje kano zaspao.

Brige, teške brige. Hoću li još na Badnjak biti kod milih roditelja? Najljepša svečanost. Najljepše uspomene bude se u djetetu kod borova mirisa i svijeća. Bog.

IPAK STUDIJ U BEČU!

Roditelji su uvidjeli da nema smisla siliti Ivana na ono zvanje, u kojemu ne bi imao nikakvog zadovoljstva. I tako je Ivan nakon božićnih praznika provedenih u Banjoj Luci početkom 1915. god. pošao na Bečko sveučilište. Ali još nije mogao studirati ono čemu ga je njegova umjetnička nadarenost privlačila. Majci za volju upisuje pravo, a ne filozofiju, kako je on to želio. Majka je silno željela da joj sin ima neko praktično zvanje i nije se mogla pomiriti s onim čemu je Ivan težio.

Kako Ivan nije učio latinski u Banjalučkoj realci, morao ga je privatnim studijem nadoknaditi. Budući da je u ono vrijeme latinski bio još maturalni predmet, polaže ispit iz njega u Sarajevu u ljetnim praznicima 1915. god.

U Beču se Ivanu kulturni horizont veoma proširio. Često je pohađao kazališta i operu, čitao je mnoga književna djela. Upoznao se iz bližega sa znanstvenim i literarnim bezvjerjem pa s njegovim moralnim i socijalnim posljedicama. Proces njegovog duševnog sazrijevanja je u toku. Ivan promatra ljude i događaje oko sebe, razmišlja o svemu, analizira svoju dušu i svoje životne principe. Muče ga vjerski i moralni problemi, pokušava ih riješiti, ali mnogo ne uspijeva. Traži istinu i čvrsta životna načela.

DNEVNIK

Beč, 17. siječnja 1915.

Već skoro mjesec dana nisam ništa pisao. Udovoljio sam svojoj želji i došao sam ovamo da učim pravo. Svi poslovi su skoro obavljeni i ja polako postajem čovjekom.

Cogito, ergo sum. Do sada sam, uistinu, imao malo prilike da razmišljam. Ovdje me sve goni na razmišljanje. Vidim li kakvu gotsku crkvu, ili zgradu, ili barokno kazalište, razmišljam. Vidim li umjetničke slike, divim se.

Pođem li u kazalište, ne mogu ni da skupim sve dojmove. Odsele mislim voditi dnevnik: u njemu ću sve dojmove dana raščlaniti.

Moja molitva sada ide Neoskvrnjenoj: neka me u ovom gradu prati na svakom koraku. Svaki moj hod i korak neka bude uperen lijepom. Uopće, ja hoću da se ovdje naslađujem samo lijepim. Mislim najprije na kazalište. Pripravit ću se za opere i nastojat ću da se zanesem u sve uzvišeno. Isto je sa svim umjetnostima. Moja je deviza Keatova »A thing of beaty is a joy for ever«. Samo Ljepotom dolazi se do izvora.

Beč, 18. siječnja 1915.

... Lijepih umjetničkih karti ima ovdje. Kupio sam. Mater Purissima od Morellia, Sikstinsku Madonnu, Kristovu glavu od Renia i Liotardovu Chocolatière. Žao mi je što nemam više novaca. Neko čudnovato uživanje imam u slikama. Madonna i Isus osobito su lijepe. Ona kaplja krvi na glavi je užasna. Svakako su religiozne slike opet najdublje...

Beč, 22. siječnja 1915.

Pišem, a ne vidim što pišem. Dadoše mi na klinici atropina. Zabrinut sam za svoje oči. Krasno je ovdje. Gazdaričina je kćerka inteligentna. Da oslijepim, bilo bi strašno. Bože sačuvaj! Sav svoj duševni svijet stvorio sam si gledanjem. I to da nestane! Za glazbu nisam toliko. Gledat ću da gdjegod vježbam glasovir, da učim komade napamet, jer tko zna... Majko vječna, Ti koja si utjelovljenje Poezije, svega lijepog i vječnog, daj da i dalje mogu primati darove ljepote!

Beč, 27. siječnja 1915.

... U nedjelju je Pričest. Ne mogu shvatiti da će Krist, Bog-Stvoritelj, Onaj, za kojim sve teži, koga čovjek u

Ivan kao student u Beču

snu i na javi osjeća, Onaj jaki i svemoćni, koji je dao kretnju vasioni, Onaj koji nad svakom travkom i nad svakim crvićem bdije, da Krist kome su klince kroz noge i ruke probijali, na koga su pljuvali, Onaj koji je mrtve oživljavao i djecu volio, te kod svoje vlastite smrti sunce zamračio i zemljom potresao, da će Taj biti moj, da će se razgovarati sa mnom, čovjekom za koga samo ja pravo znadem. Po tome, baš, vidim da je to On, jer pokazuje u tome svoju neizmjernu ljubav.

Da, zemlja se okreće. To ja znam, uči se u školi. Šećem se na korzu po rasvijetljenoj Kertnerici. Razni svijet. Šeću se dame s golemim šeširima, crvenim kapicama i bijelo-crnim cipelama, oficiri sa sjajnim pucetima i trakama. Svaki čas prolaze automobili, sad opet bicikli, omnibusi i druga prometna sredstva. Sumnjive dame, stegnuta pasa, u kapicama, crvenkasto-plave kose preko ušiju, nekako se eklatantno vrzu među publikom. Neki mladić u kabanici s pucetima na leđima, sivom šeširu i štapom s bijelom kvrgom ide za njima i baca na njih požudne poglede. One ne gledaju, nego se kao nehotice k njemu katkada okrenu i vrzu se dalje, a mladić za njima.

Dosadilo mi je šetanje. Iziđem iz buke i iz toga svjetla, i istom sad opazim da je pun mjesec u visini, da svojim srebrnim sjajem pokriva krovove i bašče. Milijun je zvijezda. One, koje su bliže mjesecu, bijelje su, a one spram horizonta imaju žućkasti sjaj.

Prislonio sam se na ogradu i gledam gore. Zvijezde kao da se natječu u treptanju. Gledam kako srebrenasti oblak pliva, dolazi sve bliže mjesecu i sve se više zasijava srebrom. Pokrije i mjesec i kroza nj se jasno razabire mjesečevo svjetlo. Rubovi su mu žućkastosrebrenasti i jako se razabiru. Polako ide i slika se oblačka mijenja. Već se desni dio raspao, a lijevi se jako zasjao. Mjesec se najednom stvori u svoj svojoj ljepoti.

Gledam i gledam tu silnu kretnju. Zvijezde sve uvijek još trepte. Okrenem se Medvjedu, Plejadama, Siriusu, sve trepti. Gore gledam, kano da sam izgubio dno pod nogama. Osjećam da se zemlja okreće, da je treptanje samo posljedica okretanja. Osjetim se sam na kugli, i zemlja i ja jezdimo i okrećemo se kroz svemir, i uz to se i mjesec vrti i sve zvijezde Medvjeda jure zviždajući u svojem smjeru. Sve je veliko kretanje, micanje, svaka zvijezda ima svoj put, jedna projezdi pokraj druge i neće u nju udariti. Zemlja dalje jezdi i okreće se. Odakle li ti svjetovi, odakle ta beskonačnost, ta pravilna kretanja, ta ljepota? Osjećam srebrne niti Duha, koji to drži, koji nije ništa drugo nego svila puna glazbe srebrnih, silno visokih melodija. Vidim niti toga Duha na sjajnom mjesecu, na zvijezdama, na srebrenoj rosi, koja je pala na plot. Sav svemir i svu dušu zaprema taj Duh. Obuzme me želja da sav prah otresem i da se dignem do njegovih nogu i da sagnute glave i poklopljenih očiju prisluškujem melodijama njegove harfe, koja poput groma jekne i kojoj se valoviti glas opet pretvori u tihu melodiju. Netko me probudi vičući »Extrausgabe«. Prenem se. Što, zar sav svijet ne diže svoje oči i svoje srce u Vječnost? Posebno izdanje bečkih novina javlja, kako viču, o velikim vojnim uspjesima u Bukovini. Bože, što je to. Ne, zaboravili su Te. Crvi se tuku i grizu i ubijaju. Što, jesu li zabludili? Kod tako divnog neba, je li to moguće?!

Brzo idem iz parka i opet se s nekim blagim čuvstvom pomiješam među svjetinu. Dječaci i žene viču »Extrausgabe«. Svijet je stao pred izlogom i čita najnovije vijesti s ratišta.

Beč, 9. veljače 1915.

Na Gretu sam mislio. Rado bih otišao u stan njezinim roditeljima da vidim pokućstvo, osobito glasovir. Tužne me uspomene vežu. Bio sam u društvu ZFV, kome je deviza »Omnes unum in Christo«.[11] Profesor luteranske teologije raspravljao je pitanje o ratu i kršćanstvu. On je protiv rata. Ja ne znam jesam li za rat, ili protiv njega. Mislim, naime, samo na ratove za oslobođenje.

Bio sam na Parsifalu. Utisak je sjajan, ali potpun nije bio. Moram ga još jednom vidjeti. U »Hrvatskoj« sam govorio uvod u Parzifala. Slijedeće subote nastavljam. Latinski po malo radim.

Beč, 18. veljače 1915.

. . . Meni se sada nameće pitanje: postoji li ljubav? Nije li to nešto fiziološkoga, tjelesnoga? Tolstoj niječe ljubav k ženskoj, koja je do sada opjevana. Turgenjev (Oci i djeca) prikazuje Bazarova, komu poput Tolstoja razum

kaže da je ljubav samo animalna... a na sebi osjeti da je ona nešto drugo, neka čovjeku nepoznata strast, kojoj nije povod animalizam, nego strast, koju prouzrokuju neke duševne, tajinstvene, osjetne ženske. Meni je ta ljubav sfinga. Razum mi kaže da ona ne postoji, a pomislim li na Gretu, velim da ljubav postoji. Doduše, kod mene je imala animalne konzekvencije. Pa ipak ja Gretu sada ljubim i nekako se iza njezine smrti osjećam preporođen. Čini mi se, da sad živi, ja bih klekao pred nju i molio je za oproštenje, što sam je smatrao za životinju. No to je prošlo i ljubav me vuče k njoj. Ta ljubav nije prijateljstvo. To je nešto drugo, što se ne da izreći. Sfinga?!

... Prostudirao sam Parzifala i održao predavanje u »Hrvatskoj«. Nije bilo nikakve debate. Ti ljudi mi nisu na svom mjestu. Oni psuju, ganjaju djevojke, ne razlikuju se od ostalih. Ne znam zašto su »furtimaši«, kako misle obrađivati novo tlo na katolički način, kad su djelom nekatolički. Uopće, nemaju onog dubljeg naziranja na svijet. Ne proživljavaju probleme nutarnje borbe i nutarnjeg usavršavanja. Na primjer P. je užasno jednostran. Filozofija i povijest mu je sve, a slikarstvo, glazbu, ples i druge stvari bagatelizira, dapače vrijeđa. Taj će biti jednom profesor i odgajati ljude! Neće mu uspjeti. Inače je dobar i uviđavan. Bio sam u Prateru i na Kalenbergu.

Beč, 4. ožujka 1915.

Bio sam kod roditelja. Krasno je bilo. Učim i samo učim. Prilika je da ću propasti na ispitu iz latinskoga. Ništa još ne znam. To se ne smije dogoditi, pa zato samo latinski radim.

Danas direktno osjećam da duša postoji. Čudim se da je moje »ja«, ono što mene čini, zatvoreno u tijelo, po kojemu svijet mene poznaje. Imao ja kojegod tijelo ili lice, ja uvijek ostajem onaj isti. Ovo zapravo osjećam. Promatrajući ljude, ne bih uopće smio gledati na vanjštinu, nego bih trebao proniknuti u dušu. Vanjština čovjeka iritira. Čini se da se po pogledu i ljepoti lica često odrazuje duša. Promatrajući ženske, teško je proniknuti njihovu bit, jer magnetizam lijepih oblika kvari čovjeku čisti pogled. Morao bi se čovjek istom probiti do one visine da, promatrajući žensku, nema ni najmanje osjećaj da gleda žensku. Istom se onda može otkriti »Das ewig Weibliches«. Prije ne.

Beč, 10. ožujka 1915.

Svijeća gori na mom stolu. Skoro će ponoć. Još čujem glazbu, vidim mrtvog Vertera i zimski paysage. Bilo bi zanimljivo da opišem dojam Vertera i da ga analiziram, ali čini mi se da je ovaj čas analiza samoga sebe mnogo važnija. Radi se o onom, što Rainer Maria Rilke kaže o Rodinu... Pristanem li na ove misli, znači da bacam svu svoju ideologiju i da počinjem graditi novu. Ove riječi drmaju egzistencijom morala. Drmaju li? Krasna su gola Rodinova tjelesa. Istina je da je nagon k ženi prirodni nagon. No — Bože — je li ovaj više, umjetničke prirode... Lijepo izgleda. Krasna igra prirode. Ali zašto gledati, treba to sam doživjeti. Zamislim — ali jao, što je to u meni, demonskom silom me vuče k njoj, a nešto mi opet veli: »Stani, zlo činiš«. O tomu se radi hoću li otići k njoj i u zagrljaju naših tjelesa piti slasti i u toj slasti živjeti, umrijeti —

Kannst du mich schmeichelnd je belügen
Dass ich mir selbst gefallen mag,
Kannst du mich mit Genuss betrügen,
Das sei für mich der letzte Tag.[12]

I ni u ovoj slasti neću naći zadovoljstva. Ovaj silni, demonski užitak nas drži, a mi se najednom trgnemo, čujemo »Memento mori«. Sjećaj se smrti. To, što te toliko drži, proći će. Samo nešto će ostati i poslije tebe, ali ono što će ostati nije uživalo u ovim demonskim časovima. Ne uživati znači boriti se protiv prirode, što više, zanijekati je. Tvrdo osjećam da poslije smrti jest život, s kojim demonski užitak nema veze. On postoji samo radi

principa pravednosti. Pravednost nije princip, nego je iskra u nama i veli ako nešto hoćemo postići, moramo pregarati. Rodinovi su kipovi krasan, sjajan, bukteći život i što su veći i sjajniji, to je za nas veća dika ako smo suzbili veličinu toga prolaznoga sjaja, poradi onoga, zasada još neosjetljivoga sjaja vječne ljepote.

Uopće sam došao do zaključka da je borba protiv modernim nazorima u meni, čini mi se, dovršena. Život mora da nam je žrtva, da mnogo lijepoga ni ne gleda. Sad se mora, dakle, osuditi što sam u operi gledao lijepu damu tako dekoltiranu da se čak zarez vidio. Činjenica je da ženska ljepota očarava. Ali poradi tih prolaznih trenutaka gledanja ljepote moramo zauvijek da zatvorimo oči i da gledamo samo na vječni sadržaj. Život je silno teška borba, koja traži pregaranje, ne-gledanje lijepoga. Radi ove borbe ima život čovjeka viši sadržaj. Boriti se protiv nagona k divnoj ženi, savladati taj nagon i uspeti se do visine čovjeka, koji uopće više ne osjeća nagona, nego na ženu gleda kao na sebi ravna muškarca, znači izvojštiti najveću pobjedu. Mnogo je ljudi stradalo, jer ih je predobila demonska ljepota žene. Možda je i mene skoro. Ali od sada velim: oči zatvoriti i ne tražiti ovaj princip ljepote, koji je samo ovdje da uspostavi borbu, kojoj je nagrada vječnost.

Beč, 12. ožujka 1915.

... Je li opravdano da se u umjetnosti glorificira sjetilnost, pa makar i u najblažim crtama? Ili: smiju li se slike iz sjetilnoga — slobodno da kažem — seksualnog života uzeti u pomoć, ako se hoće simbolizirati ili prikazati koji duševni osjećaj, koja ideja? Tolstoj veli da su sve umjetnosti samo izraz sjetilne čežnje i da je poradi toga umjetnost neopravdana. Donekle ima pravo. Ples, kiparstvo, slikarstvo, glazba i književnost bile su takve, ali o arhitekturi sumnjam je li tako. Ples, kako rekoh, doveo je do izroda, pa je postao čistim tjelesnim užitkom (Rim!). Ovakav je ples, svakako, neopravdan. No u današnjim se salonima plešu plesovi, koji nisu užitak, ali koji najrafiniranijim pokretima izrazuju želju za užitkom.

Cilj im je jednostavno sjetilnost. Ipak iz toga ne izilazi da je ples neopravdan. Ples valja da vanjskim gibanjem predoči duševne situacije, da prikazuje prijateljstvo, ljubav itd. Kod toga se čovjek služi tijelom. Ne bi čovjek smio zamjeriti, ako bi jedna točka toga plesa bila i poljubac, koji može izraziti solidarnost duše. Ples je umjetnost, izraz težnje k vječnoj Ljepoti, a ne sjetilnost.

Je li u kiparstvu opravdan akt? Sam glede toga nisam na čistu. Čini mi se da jest. Akt se samo ne smije upotrijebiti da prikaže sjetilnost, nego — uzet ćemo — opet ljubav; treba da je sredstvo za prikazivanje duševnih veličina. Rodinov Poljubac ne prosuđujem kao Rilke, koji veli da je u njem prikazana ljubav, koja muški spol vuče k ženskomu, nego tu je izraz ljubavi u duševnom smislu... Moguće da imam krivo. No uzmimo Sindingov Poljubac. Sinding je dubinu ljubavi bolje prikazao, samo što ne raspolaže tehničkom vještinom kao Rodin. Rodinov bi akt, možda, gdjekoga pobudio na sjetilnost, Sindingov nikada. Uopće: zar grčki kipovi bude sjetilnost? Nikada. Zato velim da je akt u umjetnosti opravdan, samo ovisi o tendenciji, zašto se upotrebljava. Ako bi čovjek htio, mogao bi izraditi lice koje budi na sjetilnost. Ali: ako je akt dopušten i ne pobuđuje na sjetilnost, zašto uviđam da zlo čini djevojka koja bi mi se otkrila. Ovo skroz naravno pitanje pobija sofizme u korist aktova. Nisam došao ni do kakva zaključka. Završujem to pitanje za sada velikim upitnikom. Vrijeme će već svoje pridonijeti. Činjenica je da me jedna Madonna lošijeg slikara mnogo više oduševljava i ostavlja jače reminiscencije nego akt Vélasqueza. Već ovo pokazuje što je prava umjetnost. Mi ljudi uvijek se bavimo tim nesretnim pitanjima o duši i tijelu, i nikad kraja ni konca. Čovjek ne može povući granice, jer postoji oboje. Miciki se Rilke sviđa i rekla je da ne smijemo biti odviše tjesnogrudni, kad sam joj rekao da se moji nazori o svijetu ne slažu s Rilkeovim. Ako ona drži da je životinjski nagon čovjeka heroizam i prirodna ljepota — princip dobroga — to bi ona morala biti nemoralna. A uistinu nije takva. Današnje je doba sama oprečnost.

Beč, 4. travnja 1915.

Buconjić me pitao imam li radnju za Luč. Radi toga opet studiram Turgenjeva. Upotpunit ću njegove nazore o životu. Glavno mi je da prikažem Turgenjeva kao svestrano naobražena čovjeka, kao ljubitelja svih umjetnosti i da ga dovedem u kontrast s jednostranim Dostojevskim i etikom Tolstojevom. Mislim da ću biti za dva dana gotov, te da ću opet moći nastaviti prekinuti rad na latinskom.

Na Veliki petak pohodio sam neke crkve. Sunce je sjalo lijepo i žalosno. Na svim licima, na svakom smiješku ljudi raznih kategorija bilo je nešto žalosnoga. Ugođaj što ga proizvodi rat ili Veliki petak.

Danas sam bio na Pričesti. Poslije podne u Badenu. Već sam se bio zaželio prirode. Osjećao sam se sav nemoćan i satrven lutajući po smradnim ulicama. No kad sam došao u Baden, vratilo se naravno veselje i ugodnost. Po parku je divno. Krasan je pogled na valovita brda, prethodnike Alpa. Dolje između ovih brda i onoga na kojem smo bili smjestio se jedan lijepo uređen gradić. Pošao sam na stijene, gledao u dubinu, dolje na cestu što ide, i obuzela me bila želja da imam krila pa da lebdim iznad toga bezdana.

Na ratištu je zlo. U glavnom se taboru toči šampanjac. Ispražnjuju se Mostar i Sarajevo. Prżemisl je već u ruskim rukama. I to je uistinu sve zbog onoga gospodina u Zločin i kazna, što je tako bezobrazno stao pokraj klupe i gledao na pijanu djevojku, koju su po muški obukli.

Mi nemamo hljeba. Filistrima se hoće kolača, imaju brašna... Ako stradamo, zavrijedili smo. Još jednom: u glavnom se taboru šampanjizira... Sistem protekcije nemorala mora stradati. Toliki će narodi proplakati i u crno se zaviti. Namjesto da se uživa u rastu biline, u letu zvijezda, u ljepoti Madonne, ljudi se po cijelom Beču odaju nemoralu. Patriote, pobijedit ćete! Nadajte se!

Beč, 10. travnja 1915.

Slušao sam Bethovenovu 9. simfoniju. Silno mi se svidjela. U prvom dijelu čovjeka dira ona praznoća, onaj očaj i silna borba protiv nezgrapnoj sudbini. Ništa ne koristi. Sudbina nije pobijeđena, ona zaokuplja sav svemir svojom praznoćom. Drugi dio nisam baš pravo razumio, no ona desperacija i nezadovoljstvo iza sjetilnog užitka tjera čovjeka u očaj. U trećem dijelu sjajne su ljepote seoskog života. One nas mame, podajemo im se, no opet nas privlači sjetilni užitak. To ide amo tamo, dok nam priroda ne otkrije Tvorca. Četvrti je dio najljepši. Sretni smo, u borbi smo uspjeli, uživamo u krasnoj prirodi i Stvorcu. To uživanje postaje sve jače i jače veselje, postaje snažna pobjednička himna, koja se opet slegne. Nešto hoće da izrazi, a ne može. Tada dolaze u pomoć riječi. Ono, što je glazba osjetila, a nije mogla izreći, to je snažna himna veselju, himna Bogu i ljubavi, Schillerova oda radosti: »Seid umschlungen Millionen«.[13] Himna je Tvorcu. Sve su to faustovski motivi, samo što je bolje riješeno nego u Faustu: zadovoljstvo se ne nalazi u poljodjelstvu, nego u ljepoti prirode, u himni Tvorcu.

Beč, 17. travnja 1915.

Jučer sam radnju o Turgenjevu poslao u Luč. Sve skupa iznosi 31 stranu. Radoznao sam da li će je uvrstiti. Držim da neće, zbog opsežnosti. Danas je bio sastanak u »Hrvatskoj«. Raspravljalo se o brošuri, koja će se izdati, poradi informacije stranoga svijeta o Hrvatskoj. Po mome mnijenju ta brošura nema velikog smisla. Što Hrvati traže? Uvijek ištu i ištu, a sami se vucaju po kavanama i lumpuju. Toliko imaju talentiranih ljudi — sve ovo propada. Sada kad bi trebalo reći: taj i taj pridonio je nešto cijelom čovječanstvu, mi tražimo da nam se dadnu naša prava. No, jao, ovih nema!

Beč, 9. svibnja 1915.

Neopisivo je veselje, koje sam danas oćutio. Srce je prepuno čuvstava i pjevalo bi pjesme i himne Stvoritelju. Bio sam kod Frankovih, a na ručku kod Mittlerovih. Tereza odilazi mojim roditeljima u Banja Luku. Dobra je djevojka, niti ne zaslužujem sve te dobrote. Džepove mi je natrpala čokoladom. Poslije podne proživio sam s Vaninom u krasnoj prirodi. Uživali smo u zraku, u travi, oblacima, cvijeću, u svemu, sve je bilo tako lijepo. Ležali smo na travi i svom snagom pili ljepote prirode, koja se rađa. Vanino mi se jako svidio, kad je jučer rekao na predavanju u »Hrvatskoj« o Radosti, da je i svaki cvjetić izvor radosti. Danas sam se uvjerio da uživa u prirodnim ljepotama i da mu je stalo do toga da u sebi odgoji veselu dušu. Sjajna misao. Moramo uvijek biti veseli, jer jedino veselje stvara oduševljenje, a ovo velika djela i slijepu požrtvovnost. Krasna, prekrasna je bečka priroda.

Beč, 17. svibnja 1915.

Život mi je velik upitnik. Od dana do dana gubi se moja djetinja vjera. Ono prijašnje razlikovanje između dobra i zla nedostaje mi. Pitam se da li je ono što sam prije držao dobrim, uistinu dobro. Što je to »uistinu dobro«, postoji li »dobro«? Svi ovi nazori o svijetu nisu li samo predrasuda? I uvijek tako živim i pitam se. Samo ono, što vidim pred sobom, uviđam da postoji. Evo što vidim: šećem na večer po parku i gledam gdje je na svakoj klupi po jedan par, gdje se jedno uz drugo stišću, gdje se sretno smiju, ljube... Faktično ovaj prirodni zakon postoji, zakon ljubavi. Riječ »ljubav« upotrebljavam u smislu sjetilnog nagnuća muža prema ženi. Na ove parove ne gledam više prijašnjim okom. Negda sam držao da je to strast, da je to slabost i ljudska nekarakternost, koja se podaje sjetilnom užitku. Ovako ne mogu više gledati na taj temeljni prirodni zakon, ako i znam da sam se u časovima, kad sam promotrio taj život iz bližega (u akademiji!), gnjusio toga gada i blata. Za

opravdanje ovoga principa moram se pitati: postoji li Bog ili ne postoji? Onda: što razumijem pod imenom Bog? Činjenica je da On postoji, da Ga osjećam oko sebe, u sebi, tu ovdje, ondje, svagdje. Njegove melodije drže i napunjaju sav svemir. Svaki čovjek ćuti dah nečega većega, i vječnijega... Dakle, Bog postoji. Onda se pitamo: što je taj Bog, kakav je? Možemo li se moliti? Je li on osoban? Na ta nam pitanja odgovara naša nutrina u pojedinim jednostavnim slučajevima. Uvrijedim li svoje roditelje, silno mi je žao. To je dokaz da osjećaj učinjene nepravde nije predrasuda, nego da u nama postoji pravda. Pravda je jedan princip, koji je u nama, i sva se nutrina u nama uzrujava, ako radimo protiv ovomu principu. I Onaj, kojega mi oko sebe osjećamo, do kojega razum dolazi da je vječan, kome duša nehotice teži, Taj će jamačno biti Pravednost. Time dolazimo do osobnog Boga. On postoji, i ja tvrdo vjerujem i u najjačim časovima kušnje i sumnje da je On jedini, vječni, veliki Bog. Kad ovaj postoji, već slijedi da naš život ima svrhu. Onda treba još pomisliti na nešto, na što ljudi ne misle, i što bi ih moglo lako dovesti do prave spoznaje: da ćemo umrijeti. Nekoga silno volimo i taj umre. Nikad, nikad ga više nećemo vidjeti. Pa mi sami, puni smo misli, sumnja, težnja, mnijenja. Naše »ja« jest sredina, oko koje se sve okreće, cio svemir, koja dojmove prima i razvrstava. Sve mi to doživljavamo, katkada se mučimo i patimo. To je dokaz da pravda nije predrasuda, jer ako je tko uzrok naše patnje, borimo se realno protiv njemu. I sad na jednom umremo. Zašto bi sve ovo? Zašto toliko misli i težnja, kad je sve badava, kad propada u ništa, kada duša nije zaseban elemenat, koji je poput duha u Diable boiteux zatvoren u bocu? Ne, to ne može biti. Kad je u prirodi sve tako sjajno uređeno, mora biti i vječnost našega života u smislu pravednosti. I uistinu, to je tako, i u to vjerujem, i u času, kada ovo djetinjom vjerom osjećam, kada se gnjusim zla i kada se topim u molitvi, ostaje u dnu duše opet ona sumnja, onaj veliki upitnik zadnjeg Adama: zašto? što? I opet, uza svu sumnju, vjerujem.

No nije dosta samo vjerovati. Naša vjera mora biti sistem, mora biti putokaz života, da ne radimo protiv principu pravednosti i vječnosti. Religije daju (moralne) sisteme. I ja kažem: »aut catholicus, aut nihil«.[14] U ovome pogledu nije u meni nikada postojala ni najblaža sumnja. Znam i osjećam da je katolicizam jedina prava vjera... O drugima nisam nikada ni mislio da bi bile bolje od katoličke. Eto, ja sam u duši katolik, ali onaj iskonski čovjek u meni, onaj Faust, koji ne zna za odgoj ni predrasude, vuče me u težnji dolje i pravi od mene da u sve sumnjam. No dosta o tome. Trebao bih svoj život kritizirati. Time, što je moja čvrsta vjera u katoličanstvo oslabila, opalo je i svako pravo oduševljenje, svaki oštri sud o svemu što se događa. Sve što promatram, gledam i ne znam je li dobro, je li zlo. Ljubi se svijet i grli — pa neka se ljube i grle. Pa eto, jedan mi je dao pljusku. Pa svejedno je, neka dadne i drugu. Pa toliko je svijeta siromašno, toliko se ljudi kolje. Neka je sve to, samo neka se ne tiče moje kože. Faktično, ako mi razum i kaže da to nije pravo, to sam, uistinu, uslijed ovih nutarnjih sumnji doživio. I sada je krajnje vrijeme da sve ovo opet stresem i da pomislim da je Netko poradi Istine umro za me na križu. I trgnut ću se i vidim da su te djevojke u parku, ti muževi i lijepe forme samo gadna strast, da to nisu ljudi s težnjama i bolima, nego da su jednostavno živine, koje se ne razlikuju od ostalih. I ja ne smijem takva što opravdavati, jer znam da je ovaj princip nagnuća muža k ženi samo poradi naše duše ovdje — jer naša duša je »mi« — koja se usavršava i diže. Ovaj negativni princip ljepote, to zabranjeno drvo raja, svojom ljepotom je zato ovdje da stvara od nas ljude. I gledat ću da se probijem, da na ženu ne gledam kao na lijepo tijelo, k njoj me ne smije vući njezina vanjština. Odhrvavati ću joj se i u njoj ću tražiti samo ono što je vječno. I zbilja, sada opet osjećam da vjerujem, da vjerujem katolički, da Majka Božja nije Venera i da sam sav sretan, što sam opet došao na pravi put. I promatrajući život, znat ću što je plemenito, što nije, što je moralno, a što nije.

Ovako sam proveo čuvstvenu analizu, a da sam se držao svete rečenice »po plodovima se zna kakvo je drvo«, došao bih načinom razuma, znanosti, umjetnosti, poglavito povijesti, do rezultata, da postoji jedna stanovita istina i da se ona vuče kroz cijelu povijest i da su sve težnje i ljudske bludnje upravo lutanje oko katolicizma, koji je malo tko pravo osjetio. I uza sve to što vjerujem, čovjek sam, i na dnu duše ostaje sumnja, i ona me jača, jer je uzrok duševnoj borbi i provjeravanju, koje proživljujem kao čovjek.

Beč, 19. svibnja 1915.

Kod muslimana je skrivanje žena sjajna uredba. Bit će da imade svoj duboki razlog što se ona tako dugo drži. Žena treba da se skriva, ako neće da navede na grešnu pomisao. Gledajući uvijek tjelesne forme, zaboravljamo na duševno. Nehotice čovjek uvijek gleda žensku. Poradi toga moramo se probijati, na nju gledati isto kao i na muško. Treba dotjerati do toga da pred sobom ne vidim ženu s tijelom, nego nju s njezinim duševnim sposobnostima. Mnogo to stoji truda i borbe, dok se čovjek probije do tako uzvišenog stanovišta.

Beč, 22. svibnja 1915.

Danas nisam ništa radio. Odmarao sam se. Oči me bole, pa ne mogu čitati kako bih želio. Večeras sam bio u »Hrvatskoj«. Poslije toga smo otišli u kavanu (ugao Liechtensteinove ulice). Razgovor je bio turoban: o Italiji i o njezinoj bezobraznosti. Hoće da nam rastrga domovinu. Bilo je govora i o ljubavi, Bogu itd. Teško je govoriti o tim stvarima. Cijelog sam dana razmišljao zašto smo na svijetu, zašto je Bog našu plemenitu dušu turio u gnjusno, životinjsko tijelo. To ja sve znadem, i mučim se, vrijeđam Madonnu, vrijeđam svijet, a opet se borim. Pojam idealne ljubavi: idealna djevojka sva tone gledajući oko sebe realnost, gnjusnost i plitkost toga svijeta, koji daje sve na vanjštinu — te žene s probijenim

čarapama, nategnutim haljinama, da se svaka forma vidi, tako da bude živinski osjećaj. Pojam idealnog, žalibože, samo je pojam. U svijetu, koji me sada okružuje, ne nalazim idealnoga. Oh, ta sumnja, prokleta sumnja! Zašto da je čistoća upravo dobro? Nije li to predrasuda? Pa što je uopće »Dobro«, o kojemu se toliko govori? To su sumnje, no svejedno osjećam i u mom svetištu, u srcu, uvijek čuvam i osjećam iskru nečega nedokučivoga, nevidljivoga, nepojmljivo Velikoga.

S Buconjićem sam dugo razgovarao (do 12 1/2, sada je 1 1/2) o Bogu i vjerskim stvarima. On, naime, nije na čistu da li čovjek sam dolazi do pojma Boga... I on se pita, sumnja... čovjek je.

Beč, 25. svibnja 1915.

Ne bih imao što da pišem, jer radio nisam ništa. Jučer me cijeli dan mučila grozna strast, sve me tjeralo da letim i da se protiv nje borim. Ideale mi moje ona kalja i vuče u blato, katkada tako reći blamira moralnu, duševnu čistoću.

Navečer sam uvijek pun tako sjajnih misli, tako plemenitih namjera, direktno ćutim nešto nadzemaljsko, osjećam da ono postoji. Kad se pojavi bijeli dan, zaboravljene su lijepe odluke, sva okolina, sve vidljivo vuče na se pozornost, tako da se čovjek instinktivno vlada dosta zlo. ... Mnogo, jako mnogo toga ima što treba da saznam. Modernih, učenih je neprijatelja sa svih strana. Protiv njih treba se boriti dubokim sredstvima. Bože, svoje ću oči upotrebljavati samo za gledanje liijepoga i za uzvišene svrhe, pomozi mi zato, molim Te!

Beč, 7. lipnja 1915.

Jutros sam došao iz Plzenja. Bio sam ondje od četvrtka ujutro do nedjelje navečer. Rezultat je da sam, čini mi se, zaljubljen u Rose. Moguće bi valjalo da analiziram svoja čuvstva i da pokušam izlučiti bit ljubavi. Najprije

se pitam je li ljubav grešna. Odgovor je težak. Prije sam, naime, držao da je ljubav onaj isti osjećaj, koji postoji između brata i sestre. No nije tako. Što bi ljubav drugo bila? Neki je čudnovat osjećaj koji nas vuče k ženskom, ne pitajući mnogo razum da li biće, kome smo skloni, posjeduje duševne ljepote, o kojima smo toliko sanjali. Kada je tako, slušajmo što veli Bazarov: Ljubav je fiziološki proces... Po tome je naš odnošaj skroz životinjski, nagon muža k ženi. To sam i ja prije mislio, no to nikako ne mogu pomisliti. Čovjek nije životinja, to je moj princip.

No ipak osjećam neku sklonost, ljubav, k djevojci, a da mi je kod toga misao kao biser čista. Doduše, ovaj duševni osjećaj ima tjelesnu podlogu. Ona mi se sviđa, jer je lijepa lica, a i tijela. No ljepota lica, bolje reći izraz očiju, stvara u nama simpatiju, on je donekle izraz nutrine. Nije velik prijelaz od ovog duševnog odnošaja skroz životinjskomu: prisloni li se samo tijelo, već i nehotice elektrina ide kroz čovjeka... Moguće je to izraz nesavršenosti. I kod doticaja tijela moralo bi nam tijelo ostati ravnodušno, »moramo biti kao jedno od ovih malenih«. Moguće da sada shvaćam ljubav, ženu, kao središnu kulture svih vjekova. Ovaj duševni odnošaj je stvar velika djela, on je u Božjem planu. Naravno, pjesnici su korak učinili i držali da je ljubav onaj sjetilni užitak, oni trnci, što čovjeka prolaze. No, svakako, su se prevarili. Ono, što daje čar njihovoj poeziji, jest ono duševno, vječno, što su opjevali, ono vječno, što prolazi kroz sjetilni užitak, držeći da je ovo ljubav, dok je ljubav ono, nevidljivo, nepojmljivo u njoj.

U Plznu sam vidio Mörsere (35 cm). Bio sam na grobu bake. Jednom sam pohodio Rosu. U subotu ju je ujak iz samostana Chatterscharma doveo ovamo. Samostan je povoljno utjecao na njezin duševni život: dobra je kršćanka. No znam, kad iziđe iz samostana, rasplinut će se ovo. Lako joj je u samostanu govoriti o kršćanskom uvjerenju. Kad dođe u svijet i naiđe na zapreke, podleći će. Treba krvave borbe da se ne potone u običnom svijetu. Lijepo govori francuski, svira glasovir i violinu. Produbljene inteligencije baš nema, no posjeduje smisao

za ljepotu. Željna je znanja. Rado bi studirala glazbu. Jako je volim. Kad je išla sa mnom ispod ruke, kad smo skupa slike gledali, napokon, kad mi je ono dala oprosni poljubac, bili su lijepi časovi za me. No ona ne zna za moje osjećaje, a ona me voli, no, što imam od toga, kad to nije ljubav.

Ujak Henrik je dobar, svakome mnogo čini. Došao je na uplivno mjesto, jer nikada nikomu ne protuslovi. To nije lijepo... Hedviga je također jako dobra. Malo voli da se hvali, no za me je uradila koliko je mogla. Karl je baraba. Kćerke mu vesele. Na rastanku su poljubac dobile. Bilo im je drago. Fritz je dosta miran, no ne uči. Samostan Chatterscharm je krasan. Časne sestre su sama duševna ljepota. Grofica Kleist, kneginja Lobkovitz. Ima slikarica, umjetnica na violini i na glasoviru i drugih. I ove su tako ponizne i pokorne. Rose nema altruističkog odgoja. Velika šteta!

Beč, 10. lipnja 1915.

... Eto, što me pomiče, i zašto nisam zadovoljan. Zastao je sav moj književni rad, ne čitam, nemam teme koju bih proučavao. Čovjek mora da ima nešto više za što će se držati, čemu će posvetiti svoje nastojanje, što se ga oduševiti. Ja bih tako radio za naš pokret na književnom polju: upozoriti naše na stranu književnost, upozoriti ih na odgoj ukusa i na ljubav k ostalim umjetnostima.

Beč, 11. lipnja 1915.

Silna je u meni želja da stvaram. Učenje mi je već dosadilo. Želio bih da svoj duševni život pretvorim u poeziju. Bilo bi svakako nešto dublje, jer obuhvaća sveopće ljudske probleme. Trebao bih neki sadržaj kao okvir za ove misli. Valjalo bi proučavati Grabancijaša dijaka.

Nešto sam dalje čitao Diable boiteaux. Moram se smijati. Kako je sve umjetno udešeno, fabricirano. Na primjer priča o ljubavi Belforta... Vrijednost se sastoji u tome

što daje slike o običajima onoga doba (u zlu smislu, prikazuje pretvaranje i pokvarenost). Tehnika je prikazivanja jako realistična.

Beč, 12. lipnja 1915.

Vidim da sam se probio do priličnog stupnja visine. Promatram život i uvijek se pitam za uzrok svega, što pokreće. Osobito je zanimljiv problem ljubavi. Već poradi toga je moje gledanje ženske sad prilično visoko, što moja strast više skoro i ne govori, nego promatram sve objektivno, hladno.

Latinski sam nešto uradio. Danas je mjesto Jurenka predavao Prinz. Večeras sam s K. bio u Prateru, a poslije toga sam se priključio hrvatskom vojniku (lovac Muhamed Šišić iz Sarajeva). Odveo sam ga na strmu željeznicu i na Riesenrad. Kad je bio gore, rekao je: »Volio bih nego hiljadarku, da mi je mati, pa sestra, pa otac ovdje, da vide...«. Rekao je da bi me kod kuće dočekao, i ovna zaklao, i osam me dana ne bi pustio iz kuće, i majka bi me njegova zagrlila, itd. Silno je priprost čovjek. Ne zna pisati, a tako je »dobra srca«, kako sam kaže. To me stajalo 2,40 krune, no nije mi žao, jer tko zna neće li skoro poginuti. Jednom je bio u ratu ranjen. Kad sam ga pitao je li se bojao prije nego je stupio u vatru, reče da nije, jer je suđeno kad čovjek ima umrijeti, sjedio uz sofru ili bio u ratu.

Beč, 18. lipnja 1915.

Uglavnom sam veseo i dobre volje. Osobito po danu. Veselim se svjetlu. U noći rano izlazim. Gone me zle misli, kano furije. Naime, ovaj Beč je užasno frivolan grad. Navečer se vidi — bar ja tako vidim — samo plićinu, gadne, grešne poglede.

Prekjučer sam od Ljube dobio pismo. Izvanredno me veselilo. Kad sam ga čitao, kano da sam ga pred sobom vidio, njega mila, uvijek oduševljena. Takvi nam ljudi

nedostaju, jer oni vjeruju u boljitak, oni u svemu uživaju, za sve se oduševljavaju. On nije hladni i učeni analizator, nego čovjek pun Boga, bar teži da bude takav. Njegovi su nazori o umjetnosti sjajni, ako još i nisam na čistu s njima. Znam da je dobro, lijepo i istinito u metafizičkom pogledu jedno: Bog. No vidim da je Rodin lijep, a nije istinit, a glede dobrote indiferentan. Druga su djela opet istinita, a zla, neka opet lijepa, a zla. Veza bi se morala naći. Istina da se ovdje radi o prolaznim ljudskim djelima i da je naše poimanje ljepote jako promjenljivo. Zbog te prolaznosti ne slažu se ove tri stvari. Zato moramo biti oprezni, pa u prolaznoj ljepoti tražiti ono što je vječno. Tako će i ove vječne tri stvari uvijek i praktično harmonirati. Takva je, dakle, Raffaelova Madonna: istinita, dobra i lijepa, ako i nije tako dobra, kako bi bila, da je potekla iz kista umjetnika-sveca, kao Dantea. Rodin je lijep, no — pravo Ljuba kaže — on je laž. Kad vidimo da je lijep, moramo znati da je unutra i istine i dobrote. Uistinu ima toga. Onaj tjelesni nagon, koji je Rodin prikazao, ima u sebi i nešto duševnog. Nije to samo životinja (Poljubac!), nego je težnja muža k ženi, prava ljubav. To je ono istinito u Rodina i zato je ovo djelo donekle dobro i lijepo. Ljepota izradbe nadmašuje dobrotu, djelo nije harmonično. Umjetničko djelo mora biti jedan akord istine, dobrote i ljepote. Sinding mi se čini bolji. Njegov je Poljubac istinit (nije prikazana strast, nego težnja) i zato je dobar. No nije tako lijep kao Rodinov. Dakle, ni ovo nije umjetničko djelo. Rodin je veći čovjek nego Sinding, zato što je bolji tehničar-majstor (stvara lijepo), nego što je Sinding dobar (istinit). Zbog te individualnosti zasad je Rodin od veće vrijednosti. Buduće generacije — doba, kad dođe jedan jednosti. Buduće generacije — doba, kad dođe jedan umjetnik, koji će biti velik i veći od Rodina, a bolji od Sindinga — reći će: do moje sam umjetnosti došao po Rodinu i Sindingu (ili kome drugomu). Potonji me upozorio na ideju, sam sam se razvijao, tražio sam istinu u ovom životu s Bogom i osjetio sam nagon stvaranja. Stvarao sam i u te sam ideje ulio Rodinove forme. Pred Bogom više vrijedi onaj, kao Sinding, jer me upozorio

na ideju, Vječnost. Rodin je bio čovjek ovoga svijeta, studirao je samo vanjštinu, bez pomisli na Vječnu Volju. On je zlatna posuda, u koju sam ulio Vječnu ideju.

Beč, 23. lipnja 1915.

... Mili roditelji su mi čestitali imendan. Svevišnji **ih** blagoslovio. Kad posumnjam u Najviše, u Dobrotu i u svu svoju ideologiju, u meni je nepokolebiva ljubav i naklonost prema roditeljima, nju osjećam tako živo i ona mi svjedoči da ljubav, duša, Bog nije utopija, da sve ovo postoji, da je čovjek, uistinu, ideja koja teži svome izvoru. Premalo sam u prirodi.

Beč, 24. lipnja 1915.

Imendan je lijepo prošao. Od Tereze sam dobio torti i drugih kolača, od Puljića sličica, od Ivića propelo, koje me najviše veselilo. Neki oprosti su vezani za nj. To je lijepo, on u to vjeruje i nastojao je da mi koristi u onome što je u meni vječno, mome religioznom osjećaju.

Beč, 30. lipnja 1915.

Desperatan sam. Cio dan sam učio latinski i mnogo se naprezao. Prinz me pitao upravo one dijelove koje nisam znao prevesti. Uz to sam iz školske zadaće dobio drugi red. Loše je izrađena. Zao je znak, ako kod njega dobijem lošu kolokvijalnu svjedodžbu, lako bih mogao na maturi propasti. Bile bi izgubljene dvije godine, i više. Izgubio sam pouzdanje u svoju sposobnost. Drugi manje uče latinski, pa faktično znadu bolje od mene. Kušat ću s Božjom pomoću, pa ću još više raditi. To je u meni ubilo neki ponos, svijest, ili umišljenost. Da, u posljednje sam vrijeme postao nešto drzovit. I s Bogom kanda sam se igrao. Ako u Nj vjerujem, zašto se patim pitanjima sumnje i drugim. Pošto je On veći od nas, moramo se u Nj slijepo pouzdati. Žalibože ga obično promatramo za

niže od sebe, koga smijemo iskušavati. Odsad ću nastojati da drugačije radim.

Što bi moji roditelji radili da znadu kako slabo stojim iz latinskoga. Njih mi je više žao nego samoga sebe.

Beč, 3. srpnja 1915.

U Beču ide sve nahero. Evo, sada sam došao s latinskog kolokvija. Dobio sam dovoljan (neprolazna ocjena)... Ferije su pokvarene, ali mora se. Meni je i drago da sam upoznao svoje Ahilove pete, bit će ih jamačno još dosta. Još mislim u budućim praznicima (1916.) perfektno naučiti francuski, da se mogu tako svom snagom baciti na studij estetskih znanosti. Sve me srce onamo vuče i sam se čudim da sam se tako dugo svladao i nisam čitao literarnih djela. No, došao sam do zaključka: čovjek si mora najprije stvoriti temeljnu i opet temeljnu naobrazbu, prije negoli se baci na svoj omiljeli predmet. Istom će ga onda svestrano i duboko shvaćati. Bože i Djevo, koja si uvijek i uvijek blaga i čista, molim Vas, pomozite jednom crviću, koji živi da dobro izvrši svoju zadaću, koja mu je kano čovjeku namijenjena.

Kući ću, valjda, prekosutra, u ponedjeljak.

IZ PISMA PROF. LJ. MARAKOVIĆU

Već se do sada vidjelo kako je velik pozitivan utjecaj vršio na mladog Ivana Merza njegov srednjoškolski profesor Ljubomir Maraković. Njihova se veza nije prekinula Ivanovom maturom, nego je potrajala cijelog njegovog života. Svjedoči o tome i opširna korespondencija između njih dvojice za vrijeme Ivanova boravka u Beču, Parizu i kroz godine I svjetskog rata.

Ovdje donosimo nekoliko izvadaka iz opširnog pisma koje je Ivan uputio prof. Marakoviću 16. VI 1915. iz Beča:

Dragi gosp. profesore!

»Oblačje zastire nebo; kiši nema svršetka. Ja ne znam što s' u meni budi, namjeru ne poznam Njegovu. — Dublje munja prevlači mrak preko oka i srce tapka za stazom, na koju glasovi zovu je noćni. — Svjetla! O gdje je svjetlo? Raspali na čežnje ga gorućoj vatri. Grmi, vjetar zavijajuć kroz prazninu se baca. Mrka je noć, crna ko kam. U tami nemoj da satovi prođu. Životom svojim svjetiljku zapali Ljubavi.« (Gitanjali!)

Dr Ljubomir Maraković, profesor u Banja Luci, Sarajevu i Zagrebu, poznati katolički književni kritik i historik. (Umro 22. II 1959. god.)

Držim da svaki čovjek ovo katkada proživljuje. Grozne sumnje, hoće da razore cijelu zgradu duševnog svijeta, koju si je čovjek tolikom mukom sagradio. Sretno je ova strašna oluja prošla i sunce se pokazalo u dosada neviđenom svjetlu. Sad se istom mogu podičiti da sva moja ideologija nije preuzeta od drugih, nego da sam si je krvavo izvojevao. Znam da nutarnje borbe još nisu dovršene, no svim zlim vanjskim i nutarnjim utjecajima prkosim; jer sam uvjeren da samo boljemu vode.

... Prilično me, naime, zaokupilo, ako neću reći, mučilo pitanje ljubavi (obične!). Uvijek kod toga mislim na Basarova i pitam se nije li to prosta fiziološka pojava. Razum mi kaže da nije, jer iz povijesti književnosti, a osobito iz narodne umjetnosti (Niebelungen Lied) izilazi da je ona nešto duševno, koje je jedino prava ljubav. No, ovo je, tako rekući, samo na papiru, te još ne osjećam živo, kao mnoge druge stvari. Tumačim si ljubav tako: Duša muža je u jednom smjeru nedovršena, a u drugom opet savršenija od ženske duše (mužu, naime, nedostaje »das Ewig-Weibliche«, a ženi ono samosvijesno, borbeno u muža, Ewig-Mänschliche, bi mogli nazvati!), zbog te nesavršenosti jedno teži k drugom, i ta čežnja je ljubav. Zanimljivo je da ima mnogo pjesnika (osobito Musset), koji su skroz nemoralno živjeli, a opet su nam dali tako veličanstvene ljubavne pjesme. Ovim pjesnicima se činilo da je ljubav taj sjetilni osjećaj pomiješan s nečim duševnim, dok su njihove pjesme stvarno velike, jer izražavaju samo ono duševno, vječno, kod ljubavi. Sam sebe promatrajući, osjeti se tako nešto slično, bar se riječi Goethea »Das Ewing-Weibliche zieht uns hinan«[15] dnevno obistinjuju.

Iza ovoga uvoda sam si istom olakšao! Mogu Vam najljepše zahvaliti na milom pismu. Mnogo toga me osobito razveselilo i interesiralo. Naime, drago mi je bilo kad sam opazio da sam glede nazora o remek-djelima došao do istog rezultata do kojega i Vi. Doduše, nisam ja to sam postigao, nego sam uzeo Ruskina...

Lijepo Vam se zahvaljujem na savjetu glede knjiga... Ruskina — kako vidjeste — već sam pregledao...

Prije nedjelju dana bio sam u Plznu, kod svoga ujaka. Pokazao mi je ogromne topove i razne druge ratne stvari. Radnici »u znoju lica svoga« stvaraju ove orijaške topove; upotrebljavaju i ubijaju svoju snagu za ništa. Kad sam prolazio po raznim tvornicama, mislio sam si kako bi se iz ovog materijala mogli stvoriti dobri plugovi... Vratio sam se natrag u Beč, a po svoj prilici je ondje ostao bar komadićak mojega srca »Zbog što se tiče... vous comprenez!«...

O ratu se mnogo u Beču više ne govori. Svi bi željeli mira i kruha. Skupoća je strašna. Nešto se govori da će žetva dobro ispasti. Više me zanima duševna žetva; hoće li čovječanstvo biti ovim ratom bar donekle regenerirano, hoće li iz te krvi nići štogod velikoga!?... Jedina mi je želja da poslije ovog rata ljudi sjednu »za stolove žudnje uvijek pune«, kako Novalis u Himni veli, i da sve svoje težnje usmjere k jednom cilju, kojemu imadu ljudi da teže. Možemo se donekle nadati; mnogo toga dirljivog sam već i sam vidio.

Vrijeme je da završim i da legnem spavati. Bilo bi još mnogo toga što bi se moglo reći, no to ćemo ostaviti za drugi put, ili, ta Vi i onako već unaprijed znadete kako u glavnom mislim. Do sada se bar niste prevarili.

Mnogo srdačnih pozdrava od

Beč, dne 15/16. VI 1915. Hansa

NASTAVAK DNEVNIKA

Banja Luka, 19. srpnja 1915.

... Sad sam kod roditelja i vrijeme tratim na tenisu i u društvu s gospođicom Dulkom. Veoma je zgodna djevojka. Osobito me veseli što znade za duševni život, za borbu i gledanje. Naravno, ima još u nje mnogo toga što nije baš najkorektnije, no to će možda iščeznuti.

Banja Luka, 29. srpnja 1915.

»Ne pourrons-nous jamais sur l'océan des âges jeter l'ancre un seul jour?«,[16] glasi čini mi se, stih iz Le Lac od Lamartinea. Cijelu ovu nedjelju uživao sam igrajući tenis i u društvu s Dulkom. Ne, Bože moj, već je prošlo ono doba kad se govori o ljubavi. Ljubav ne postoji, kako je slikaju svijet i književnost. Jedno je prirodni zakon, i buđenje ovoga svijet nazivlje ljubav. To je koketerija i slično, to je prosta sjetilnost. Daleko sam već od toga. No drugo je ovdje, čisto od svake tjelesne primjese i tjelesne simpatije, premda se i ova nastoji katkad ušuljati. Težnja je da upoznam duševni život jedne ženske, koja je duševno već mnogo proživjela. Ženski je duševni život posve drugačiji nego muški. Svaki, i jedan i drugi, ima svoje ljepote. Čovjek ne teži samo da zaroni u svoju dušu i da iz nje izluči kristale Vječnosti, on traži i ženske prijatelje. I u ženskoj duši muški nalazi mnogo toga, jer u dnu njezine duše jest nešto od Madonne i ovu mi u njoj tražimo. Možda je ovo traženje vječno-lijepih iskrica čeznuće i ljubav. Božji se plan tako krasno izvršuje. Do braka, kojemu je cilj širenje čovječanstva, dolazi se na skroz duševni način, na prirodnoj religioznoj težnji — traženje dijelova Njega i Madonne. Eto, što je lijepo na Dulki. Brak joj nije ideal. Oduševljava se za razne ideje, marljivo čita, studira pače filozofiju, interesira se za glazbu. No riječima se ne može sve to reći. Drugi put više.

Banja Luka, 10. kolovoza 1915.

Bio sam u Travniku na Gretinu grobu, na kojemu je, čini mi se, napisano: »Selig, die reines Herzons sind, denn das Königreich Gottes gehört ihnen«.[17] Cvijeće cvate. Ponio sam si jednu maćuhicu. Najradije bih dalje ostao na grobu i ondje razmišljao, no nastojat ću da se i daleko od groba uživim u problem smrti. Travnik je lijep grad. Ima pravi bosansko-katolički, ili, bolje reći, južno-hrvatski karakter: žene u dimijama i spuštenih kosa, a muški u čakširama...

Banja Luka, 14. kolovoza 1915.

Dulka mi je zagonetka. Katkada se zabavlja i ozbiljno razgovara, da čovjek može zaključiti na dublji duševni život. No danas se vuče ispod ruke s O. Nisam ni najmanje protiv hodanja ispod ruke, ali očito je na dnu te slobode i veselosti ipak sjetilnost. U O-vu dušu mogu mnogo dublje da zavirim. On je hvata za kosu, vuče za ruku, uživa u hodu ispod ruke. To je kod njega težnja da bude paž, ali mu na dnu duše, to znam, nije ni najmanja gadna pomisao. No svejedno: podloga je svemu tome sjetilnost. Ne osuđujem ga. S Rose sam i ja još nedavno težio da idem ispod ruke. Sâm sam sebi govorio o nečem duševnom, premda je to, kako sada vidim, bila prikrivena sjetilnost...

Banja Luka, 18. kolovoza 1915.

»Carski dan«. Otkriven je »Wehrmann in Eisen«. Pastor je u protestantskoj crkvi držao lijepu propovijed. Uzeo je stih iz psalma: »Oni se pouzdaše u konje i kola, a mi u Boga«. Jaka je ova misao... Velika je šteta da Luter nije proveo regeneraciju unutar Rimske crkve. Borbe su uzaludne... Na koncu će se svijet polako opet vraćati centrumu. Poslije podne sam s O. bio kod Dulke na kavi. Imendan joj je. Sutra odilazi. Igralo se karti (leptira). Kasnije su oni spiritizirali. Gledao sam. Dok ne dobijem dopuštenje od Crkve, neću se dublje upuštati. Ta autoritet se mora priznavati, jer inače sav poredak ode k vragu!

Banja Luka, 19. kolovoza 1915.
1 sat poslije podne

Dulka je otišla. Jedva sam suzdržao suze u očima. Zahvalila mi se na svemu i otišla. I sada bih bez prestanka plakao. Život je strašan. Jedva čovjek lijepo sanja, odmah sve prođe kao da nije ništa ni bilo. Znam, vrijeme će sve izbrisati i možda ću na nju sasvim zaboraviti. No

kod te pomisli već me groza hvata. Upravo sam u nekom ugođaju kao kad je Zaviecki ostavio Lauru (no mi nismo zaljubljeni!), a on, da ubije čuvstvo tuge, otišao je raditi za narod. I ja ću gledati da na to ne mislim i mnogo ću raditi, mnogo za druge i za sebe. Bog bio s njom.

Banja Luka, 22. kolovoza 1915.

Sad se Dulka vozi u Krakov. Pratio sam je na cijelom putu. Već se njezin individualitet pomalo gubi pred mojom dušom, a javlja se slika Vječno-Ženskog.

Mati je grozna.

Poljska se dijeli.

Banja Luka, 25. kolovoza 1915.

Prekjučer sam se krasno molio Majci Božjoj. Zbliženje je bilo veliko. Naravno, i u toj silnoj blizini, bila je težnja za još većim zbliženjem. I u toj žarkoj molitvi opet je bila praznina i vruća težnja za Njom.

Otkako Dulke nema više ovdje, teško mi je. Mnogo radim, a uslijed kiše ni ne izlazim iz kuće. Slabo, jako slabo spavam, pa sam dosta oslabio. Neprestano mi se vrzu po glavi misli na Dulku: što ona radi, što bih joj pisao, rekao, itd. Ja sam sebe ne razumijem. Ta ljubav ne postoji među nama. Meni je draga, kao svi ostali ljudi lijepe duše. No ona je žensko, i to je opet nešto sasvim drugo. Ako sam i mislio izbrisati tu razliku ženskog i muškog, uviđam da je to nemoguće. I muško i žensko je čovjek, svaki sa svojim osobinama i svojom životnom svrhom . . .

Banja Luka, nedjelja, 5. rujna 1915.

Da se opet saopćim svom najboljem prijatelju! Bio sam cijeli dan u groznom duševnom stanju. U crkvi se nisam mogao pravo sabrati, neprestano su na me navaljivala pitanja da li se ja sam ne zavaravam i opsjenjujem, da li

to nije samo umišljanje. Tome se pridružio grozni konflikt s prirodom. Sam se, naime, sa sobom ne slažem. Nema razlike između muškog i ženskog, a ja se nehotice nasmijem pokojoj ženskoj. Grozne uvrede! Tim i nju i samoga sebe ponizujem na životinju, jer pokazujem da mi nismo isto. A i sam brak. Nije li to glupa predrasuda? Zar se ljudi moraju uzimati? Znam, abnormalno je to pitanje, jer mi razum govori o zakonima prirode i metafizike, koji kod braka djeluju. No, taj kržljavi razum! Srce opet ne zna što je na stvari, desperatno je da muško ne može biti samo i da traži još nekog. I to opet govori za to da postoji nešto duševno, a toga se čovjek boji. Ta to je glupost, duševno! Uopće ništa ne postoji! Najbolje je sve zanijekati. Aut Caesar, aut nihil. Ili katolik, ili nihilista, opet kažem. No zašto su tu te grozne sumnje, to cjepidlačarenje samoga sebe? Uz to je u čovjeku egoizam, da se mora samomu sebi gaditi. Doduše, sada sam već malo izišao iz tih konfuznih osjećaja. Pred očima mi je slika Madonne u purpuru.

Banja Luka, 9. rujna 1915.

Jučer i danas šetao sam s Ljubom. Jučer smo išli Petričevačkom cestom. Dogodila nam se mala nezgoda. Jedan bosanac-vojnik pitao je gdje je »špitalj«, a mislio je nešto drugo.

Večeras mi je Ljuba pričao o svojim namjerama, o svojoj raspravi o koru i kako misli uskrisiti hrvatsku dramu. Ima mnogo lijepih ideja. Pričao je o društvu »Nova et vetera«, i o francuskoj religioznoj drami. Preporučio mi je da čitam »Imitatio Christi«. Najkasnije smo debatirali o ljubavi. On misli da je brak ostvarenje ljubavi. Ljubav bez ikakve materijalne podloge nije ljubav. I ljubav u poeziji (Dante) jest težnja za tim ostvarenjem. Ljubav je u romanima neplodna, jer je tamo brak filistarstvo. To je faktično dobro i onaj metafizički odnos između Boga i Madonne ne mijenja se ni malo. Do sada sam držao da je ta »naša« ljubav bez ikakve materijalne podloge, skroz duševna stvar, a sada vidim da je plan

prirodne Volje, da je ovaj duševni odnos spojen s težnjom za ljepotom i za ujedinjenjem duša u djetetu. O tom se još mora misliti!

Banja Luka, subota, 18. rujna 1915.

Danas saznadoh da ću opet na stavnju. Ne veselim se baš odviše... Žrtvovati svoju krv mogao bi čovjek kad bi bio duboko uvjeren o ideji...

S Ljubom idem skoro svaki dan. Jučer smo po mjesečini bili s »one strane«, a danas u Šeheru. T. je akvarelom slikao jedan bosanski motiv s kućicom, u pozadini zelenje, a dolje, ispod toga, Vrbas. Nije baš sjajno izradio. Nego, Ljuba je od dana do dana sve finiji. Savršen nije, ali je divan.

U mojoj je duši praznina i pličina. Nedostaje mi naivna vjera.

Banja Luka, 21. rujna 1915.

Gadan sam sâm sebi. Grozno sanjam, o čemu po danu nikad neću ni da pomislim. Grozna plitkost vlada u mojoj duši. Već mi je dosadilo to vječno učenje latinskog jezika. Umoran sam, zaželio sam se prirode i umjetnosti. Veče je tako kršćanska, spremna za svaku veliku misao, a kada dan svane, sve se to raspline, čovjek se pokaže slabim i ne može ni shvatiti sve o čemu je naveče razmišljao.

Već sam se zaželio Pričesti. Doduše, moram priznati, religiozni sam život strašno zapustio. Rado bih studirao Kristov život. Čitao bih misli velikih ljudi o Njemu i topio bih se u tom oduševljenju proučavajući Njega.

Banja Luka, petak, 1. listopada 1915.

. . . Vani je tama. Crni, gusti oblaci. Dolaze čudne misli i sam ne znam kako se sjećam Dulke. Sve je san. Upoznao sam je — i to je prošlo. Proći će i roditelji i sve će

izgledati kao san. Dok i ja ne zađem u tamnu, groznu ulicu. Ne, nije tamna ni grozna, nego svijetla, puna nadnaravnog sjaja. Tamo se slavi Resurrectio.

Banja Luka, subota, 16. listopada 1915.

. . . Jučer sam se opet sjećao Grete. Sjedio sam na njezinom grobu — tako mi se činilo — i čitam njezino ime: Grete Teschner. Čudno, grobni natpis! I u tom je grobu ona, koja je svirala glasovir, a ja do nje stajao. To je ona koju sam ne znajući volio. I vidio sam da je to bila ljubav. Smiješno mi se čini, jer sam ne znam što je ljubav i suviše sam egoista da bih se svojevoljno i bez ikakvog filozofskog opravdanja pokorio tome osjećaju — prava, žarka prva ljubav. Čini mi se da će ova sve preživjeti. Da, da je ona živa, dao bih joj sebe cijeloga, k njoj bi strujila sva latentna ljubav, kao tisuću glasova iz orgulja. Ne, dosta je, nje nema i ostavimo mrtve na miru. Mrtve? Što opet znači ta riječ? Djevojka leži na divanu, kose su joj zlatne. To je ona ista, koja je tako lijepo pričala. Ne miče se. Dolazi njezina majka, miče joj glavu, zove je. Ništa. Ne miče se. To se tijelo odnese i zakopa. Pa eto, to je biti mrtav. Nepojmljiva ceremonija. I mi na nju mislimo, ona živi u našim srcima i ono nešto, što je u nje bilo, to još jest, svagdje, gore, dolje, oko nas i u nama. I to je vječno. Tu ćemo stati. O vječnosti nećemo misliti nepripravni.

Sarajevo, ponedjeljak, 25. listopada 1915.

Latinski je ispit prošao... Znao sam dosta dobro... Stanovao sam u jezuitskom samostanu. Već u 5 sati ujutro zvona zvone, sviraju orgulje i pjevaju se crkvene pjesme. Mnogo poezije ima u tome. Sada mislim raditi francuski i zadupsti se u umjetnost.

Sjajna su neka mjesta iz Ivanova evanđelja o pričesti. Kod zadnje Mise mnogo sam o njima razmišljao i tako se uživio da sam zbilja mistički osjećao pretvorbu i da je ondje prisutan Krist, kojemu se moramo klanjati...

Beč, 18. studenoga 1915.

. . . Dosta sam s Ježićem razgovarao o budućoj drami. On veli da je za buduću operu. Već je neki Stipančić (otprilike tako se zove) napisao tekst i htio bi još glazbu. Krunisanje Tomislava. Mnogo bi bilo naroda. Glazba bučno svira i sve bi se kao kakav Gral-motiv visoko, tanko, srebrno, tiho javljao motiv »Lijepe naše«, itd. Sjajna misao, no držim da za ovakvu svečanu tonsku dramu nije zgodna povijest, jer je sve suviše poznato, dok je kod mitskih lica (Marko Kraljević) mnogo lakše, jer iz njih čovjek može stvoriti reprezentante naroda, a ujedno i cijelog čovječanstva. Iz povijesti bi se dalo stvoriti kakve »kraljevske drame«, kao u Shakespearea, gdje se prikazuje borba karaktera, ali nikada nosilac ideje čitavog čovječanstva.

Beč, 23. studenog 1915.

Čovjek bi pomahnitao gledajući krasne Tizianove aktove. Neka se žalost uvuče u srce kad gledamo ta krasna, lijepa, gola ljudska tjelesa, koja su tijesno srasla s prirodom, koja su najljepši cvijet i ures prirode. Ako li koga spopane samo nekakva gadna misao, mora mu se reći da je on pokvaren, a ne slika. Ne, Bože, ljudsko je tijelo kao neka vanjska slika duše. »I stvori Bog čovjeka na sliku i priliku svoju«.

Za buduću dramu Kraljevića Marka ima još velikih poteškoća. On je idealan epski lik. U jednoj drami ne bi mogao nikako djelovati.

Beč, 24. studenoga 1915.

Sada sam mnogo zadovoljniji, negoli još prije nekoliko dana. Našao sam barem nekakvu zabavu: čitam, makar i nemam pri ruci djela koja bih trebao. Kupiti ih neću, jer sam i onako zadnje vrijeme izdao suviše novaca za knjige, umjetničke karte, kavane, kolače, gostionice i druge besposlice. Studirao bih sistematski Goethea, francusku liriku, junački ep, učio bih jezike, povijest, umjetnost, svega, no nemam pri ruci djela. Tako se moram zadovoljiti svojim jadnim knjižicama. Muka je za mene. Da studiram filozofiju, znao bih što bih počeo. Ta i povijest jezika i detalji iz književnosti su zanimljivi. Tako sam pravnik, a nisam još bio na pravnom predavanju. Idem na nešto filozofskih predavanja, mnogo naučim slušajući, no to nije ono pravo. Rado bih se zadubio i sve točno proučio. Kod pomisli na svoje buduće zvanje — biti državni činovnik — groza me hvata, jer bih imao raditi na području gdje ne nalazim zadovoljstva. Rado bih bio profesorom u Bosni, otvarao djeci pojmove, pokazivao im dublju vezu stvari, oduševljavao za vjeru i umjetnosti, a sam književno radio, možda i pisao. Nije to neki egoizam. U čovjeku je altruistički elemenat silno jak i on nije zadovoljan samo da steče imanja, nego hoće da drugima duševno pomogne, da im dadne svoje krvi i svoga znoja.

Na kultiviranju svoje duše radio sam u zadnje vrijeme nešto intenzivnije. Čitam De imitatione Christi i razmišljam. Velika je to knjiga, puna mistike, koja i meni treba. Čovjek u svakom času vidi kako je malen, a kako je velik Onaj, koji je umro za nas, koji Hljeb — Bože, samoga sebe, svu svoju veličinu, svu ljubav — nama daje. Ne može se izreći što se ćuti, kad se On s nama sjedini. Ne, želja za još više i više, za Kristom cijelim, za Svjetlom, za Bogom — Stvoriteljem za kojim srce naše eruptivno teži. I svakog časa čovjek podlegne jednom mišlju, jednim pogledom, jednim ništa. I opet teži i usuđuje se tražiti ono, što sluti da je kao iza nekog zastora u duši što katkad svoju zraku baci i stanovitu stranu nutrinje vrhunaravskim sjajem rasvijetli. To bi htio čovjek u svojoj veličini. Htio bi biti ne-tijelo, i spojen s tim Sjajem . . .

Banja Luka, nedjelja, 12. prosinca 1915.

. . . Baš je čudan dan. Noćas sam žalosno snivao o Anti, a tada sam opet vidio Gretinu sliku — možda drugi put iza njezine smrti. Bože, Bože moj, strašno. Greta, mila, draga Greta! Kad sam vidio one oči, mile i blage, onu

spuštenu glavu, kose, ah, koje sam toliko puta gladio, sjetim se da bih joj morao ostati uvijek vjeran, da bi mi ona kroz cijeli život imala biti idol, koji bih ja opjevavao. Svaki čovjek treba da nađe svoj idol. Izgleda da je to za me otkrivenje. Izmiren sam, možda zauvijek, s prirodom: ženski je elemenat u mojem životu ulogu doigrao, koju mora. Sa ženskim više ovdje nemam posla. Zaljubljivati se neću, moglo bi se izroditi u sjetilnost. Ostale ženske neka igraju u mome životu ulogu muškog, osobito finog muškog prijatelja. No, strašno mi je kad pomislim da ću se uvijek morati kretati u društvu, punom sjetilnosti. Neki dan sam zavjetovao Bl. Djevici čistoću sve do ženidbe. Možda će ta trajati i do smrti.

Laku noć, Gretice, ne zaboravi na me!...

Banja Luka, 18. prosinca 1915.

Kako se čovjek mijenja. Čitao sam neke listove iz lanjskoga dnevnika i mogu lijepo zamijetiti duševni napredak na nekim poljima. No na nekim sam zaostao. Kada čitam one misli o literaturi, o realizmu, čudim se da sam uopće tako što razmišljao. Mnogo sam toga zaboravio i osjećam da mi je onda književnost bila sve, a sada sam samo diletant. Trebam se opet uživjeti. Detractio mater scepsae et površnosti est.[18] Takvi smo mi moderni ljudi.

Danas bi Greti bilo 19 godina. Djevojka...

Banja Luka, 27. prosinca 1915.

Vrijeme je prošlo u priličnom neradu. Upravo nisam sposoban za sistematski, dublji rad. Nastojat ću da prije vojništva nešto uradim. Božićne sam praznike sproveo većinom s Bilogrivićem. Mnogo govorimo o teološkim stvarima. Osobito je zanimljiv satanizam. Pripovijeda mi kako je neki misionar pričao da je u jednoj francuskoj crkvi držao propovijed. Iz crkve iziđu dva lijepo odjevena gospodina i stanu vani govoriti da on zasljepljuje svijet. Pozovu ga u jednu kuću na raspravu. On to učini, ponijevši svoj misionarski križ. Skupilo se tu mnogo elegantne gospode. Glavna je boja dvorane bila crna. Bio je tu i prijesto, sav pokriven crnim suknom. S desna izlaze spram prijestolja ljudi u crnim polumaskama. Najednom uđe jedan plećati, sav u crnoj maski. Grozna napeta atmosfera. Misionar izvadi propelo, pruži ga desnom rukom naprijed i vikne prema njemu: »U ime Boga živoga van!« Uz veliku kriku onaj crni izleti. Bio je to sam vrag.

U to se još ne razumijem, može biti da je praznovjerje, ali za sada u to čvrsto vjerujem. Kao što se Bog očituje na sve moguće načine, tako imade i vrag silnu moć u svijetu. Najdraže mu je kad mu se ljudi klanjaju. To su ti zaista činili. Ti ljudi znadu što je Bog, ali ga mrze. To je nepojmljivo i silno tajinstveno, kako je tako mali istočni grijeh prouzročio tolike katastrofe u cijelom čovječanstvu. A sotona je zao, grozan i jak...

Kad bih se sastao s kakvim bezvjercem, ne bih mu znao reći što je Euharistija, ne bih mu znao dokazati što osjećam. Što više: kad sam gdjegod u vedroj, svijetloj, sunčanoj prirodi, pa pomislim na svoje osjećaje kod Pričesti, čudno mi je, da je to bio neki san, tajinstven, čudan i lijep san, neki osjećaj, neko ozračje, kojeg sada nemam, a kad sam u tom osjećaju, zaboravim sve, samo me nešto vuče, neodoljivo vuče... Sav je život lijepa i velika tajna...

Banja Luka, nedjelja, 9. siječnja 1916.

Opet sam pogledao Gretinu sliku. Strašno mi je teško. Čini mi se, da ona živi, ostavio bih cijeli svijet zbog nje. Čudna je stvar život. Tu nekako težim za ljubavlju, a opet znam da nju najviše volim i da uopće neću više nikada moći tako iskreno, djetinje ljubiti. Već sam izrovan idejama vjekova, koje kritiziraju svaki čin i svaki mig. Svagdje je onaj veliki strah da bih mogao postati sjetilan. Nehotice uvijek čovjek osjeti svoju slabost. Govori li s kakvom djevojkom o čemu god uzvišenom, i ne misleći pridiže se sjetilnost. Strašno je to. Ne bih smio ni izaći pred djevojku, jer se bojim da se nehotice ne

pojavi trunka ove sjetilnosti. To znači ponižavati nju, a bome i sebe. Kada će čovjek biti tako jak da bude naivan i iskren kao dijete?

Banja Luka, 14. siječnja 1916.

. . . Kod kuće mi je dobro. Bolje hoću da se izrazim: skoro nikada nije bilo toliko zadovoljstva, toliko suglasnosti i veselja, kao sada. Mama se uvijek smije i mene mazi. Tata ozbiljno čita Doriana, ali uvijek štogod lijepa progovori. Materijalno sjajno ide. Mogu reći, ovo je skoro idealna slika porodičnog života. Sve se bojim da neće dugo trajati. Jednom nešto dođe, sve je prošlo, svak ode svojim putem. Dođe smrt ili što drugo.

Doduše, meni je već dosadno ovdje. Ta nisam stroj. Sviram i čitam, a nemam pred sobom nikakva cilja. Nema dana, mogu reći ni sata, kad me ne salijetaju pitanja o biti života i svijeta i slično. Ja faktično čvrsto, bar dosta životski, bolje reći samoživo, vjerujem. No ipak se svemu čudim. Tu je vani aleja, pa sunce sja, pa svemir iza toga, i ja živim, i ovaj te onaj. Pa to jest uistinu. Pa i zemlja se kreće, postoji rat, to je povijest i nije samo zamisao mašte. To sve postoji, sve je realno. I uvijek se pitam što je to realno. Razum znade, no srce se uvijek iznenađuje. A kad se srce zaleti u mističke predjele, osjeća čarobnu žeđ, koja je to golemija, što je bliža Izvoru, bolje reći slutnji Izvora. Kad se čovjek šeće, čudi se svemu tomu. Život je tajna.

K tomu još ona oholost, vražja nadutost u čovječjoj naravi. Sam bih sebi priznao grijehe, a kad mi ih drugi napomene, ja se ljutim, umjesto da sam mu zahvalan. Onda ona težnja za religijskom reformom svijeta u meni — više je neka težnja da se uzoholim. Može čovjek biti ponosan, jer zna što je istina. No, tu se uvijek pomišlja na triumf i kako ću Ja na kraju imati pravo, namjesto da se zgazim i priznam da ništa nije moja zasluga, nego da se pokoravam Istini, koja je pobijedila. Često se treba poniziti, i onda će istom čovjek biti na svom mjestu. Valja prezirati mnijenja ljudi u tim slučajevima . . .

Banja Luka, nedjelja, 23. siječnja 1916.

Htio bih biti ponizan! Silno ponizan! Svu onu prirođenu oholost uništiti i ponizno težiti za istinom, samo zbog te same istine, a nimalo i nikako ne misliti na ljude, što su oni uradili, što su oni pročitali, i biti u tom pogledu suvremen. Tražim duboku i temeljitu naobrazbu, a ne množinu pročitanih knjiga. Svejedno sam silno nezadovoljan i žalostan. Znam da ne bi smjelo tako biti. Bio sam, pače, danas na Pričesti. Ono nekoliko časova u crkvi bijah sav sretan, i još više, kad mogoh bar donekle zaroniti u ovaj misterij. No brzo iza toga nasta čuvstvo nezadovoljstva. Možda je to zato, jer proživljavam neku čudnu borbu, koje ni sam još nisam svjestan. Od onog oduševljenja i samosvijesti, koja je bila u meni, polako odustajem i silnim se naporom približujem kršćanskom poimanju, pa uviđam da u mnogočemu imademo krivo. Dapače, da još nemam temeljnih filozofskih (etičkih) principa. Bilogrivić me upozorio na mnogo što, i kad se s njime prepirem, već unaprijed uviđam da imade pravo. Ne zbog toga, što bi kao individuum bio nadareniji, nego što on misli zaključcima, koje su promozgali vjekovi. Uviđam da u mnogočemu imadem krivo. Ako čovjek hoće sve da uvede u veličajni katolički logički sistem, sve bi se moglo drugačije shvatiti nego to sv. oci kažu (mislim na općenito i moje tumačenje Pjesme nad pjesmama). Crkva je u tome apsolutna, ona sprečava svaki individualitet. Imade, doduše, pravo, jer se stanice moraju pokoravati višoj jedinici. No meni ova razna tumačenja nisu srcu tako jasna (razumu jesu), da mi se izvodi ne bi pričinili još malo sofističnima. Držim da ću kasnije dublje zaći u stvar.

Kad sâm mislim na se kakav sam u razgovoru, pričinjam se tako čudno i grozno djetinjastim. Da bar drugi tako govori kao ja, smatrao bih ga naivnim djetetom. Ta govoriti moram, a kad bih izrekao svoje dublje uvjerenje, šutio bih. Taj cijeli je život takva zagonetka, najveća sfinga, tako da iz najdubljeg uvjerenja ne mogu ni najjednostavnijih životnih aksioma afirmativno potvrditi (s teoretskog stanovišta — u praksi sam dušom i tijelom katolik). Ta možda — to veli srce, a ne razum —

je drugačije, možda je sve ostalo, po čemu ljudi misle i sude, predrasuda. Ta ljudi su iznijeli toliko najrazličitijih misli od Krista do Ničea i Arcibaševa, u biti tako suprotnih, da nehotice mislim sumnjajući, premda znadem da je Krist Istina. Osjećam poput Kranjčevića kano da je cijelo čovječanstvo došlo u mali mozak na sijelo. Divim se ljudima, koji su uvjereni o svojim principima — bili ti principi i krivi — ali opet se samomu sebi činim djetinjastim ako i ja nastupam u razgovoru kano da sam nepokolebiv, bez svake sumnje, kano kakav polubog, uvjeren o snazi onoga što kažem, i kano da bih sve ostalo mogao jednom riječi oboriti, uništiti.

Najbolje je šutjeti, jer bi čovjek mogao sablazniti duše, koje tvrdo vjeruju. Bog bio s njima.

Sebe još ne poznam. Znam da bih nekom filozofskom spekulacijom mogao doći do nemoralnih zaključaka i teorija za život, a nikada ne bih sam bio nemoralan, dapače, prezirao bih nemoralne ljude i gadio se od njih.

Banja Luka, petak, 28. siječnja 1916.

Nekako sam u duši smiren, no ipak uviđam da sam silno daleko od ikoje savršenosti. (Mislim na relativnu savršenost i to biti bolji od svoje okoline). Jako me to boli. Tu sebi umišljam na svoj dobar primjer i vidim da sam kršćanin samo na jeziku, ali na djelu ne. Kršćanstvo mi nije još zašlo u krv. Nema ništa težega nego biti dobar kršćanin (lako je bilo stoicima i drugima). Tu mi Gusti — s pravom — predbacuje neku bezobzirnost i surovost. Uistinu sam takav i nastojat ću u duši postati što nježniji, što ponizniji. Oh, Bože, samo još sam ne znam kako ću. Uz to uvijek kod kuće mnogo jedem, kasno ustajem, ne gimnasticiram. Cijeli je život protiv mojih želja. Slabost, slabost i vječno slabost. Trebao bih se dulje moliti Bogu da ne izgubim onu mističnu vezu s Njim, da ga osjetim u svakoj misli, kod svakog pogleda i kod svakog posla. A ovako se pomolim jutrom i večerom, zapravo misli mehanički izgovaraju svete riječi. Trebao bih dnevno, makar samo pola sata, čitati Evanđelje, razmišljati o tome, pa onda u podne iza Zdravo Marijo sebi predočiti neke transcedentalne stvari i tako cijeli dan, cijeli život provoditi u tom mističnom svjetlu, stvarajući od svoje duše remek-djelo i tražeći Istinu--Svrhu...

Banja Luka, nedjelja, 30. siječnja 1916.

Gdje je moja mladost? Osjećam se tako starim, tako preživjelim. Kad bih se mogao zaljubiti! Kad bih se mogao za nešto potpunoma oduševiti, bez ikakva cjepidlačarenja! Oh, strašni smo mi moderni ljudi! Starci prije reda. Samo da se otresti svih knjiga, svih tih tuđih, otrovanih mnijenja i živjeti naravno i dobro, kakve nas je Bog stvorio.

Mislim da će mi još jednom sinuti vrijeme oduševljenja, rada, društvenosti, doba puno ideala i prijateljstva. Samo da prođe taj nesretni rat i da započne kulturni život.

Banja Luka, četvrtak, 24. veljače 1916.

Prošlo je teško raspoloženje. Ne mogu reći da sam sasvim sretan i zadovoljan, ali nema više očajnih misli i osjećaja. Koliko se još mogu sjetiti, bio sam desperatan zbog vlastite — ljudske ograničenosti. Čovjek sebi umišlja da je nešto vredniji od ostale okoline, mašta o svojoj ulozi u životu, a objektivno govoreći umro on ili koja sluškinja u Normandiji, stvar se ne mijenja. Uz to mi je bilo teško što sam toliko silno jednostran. Dobro, recimo, prilično se razumijem u književnost. No, što je ona? Ne zadovoljava čovjeka. Nije li ta umjetnost samo zavaravanje samoga sebe? Imade toliko prirodnih znanosti, pa socijalnih i drugih, a tko mi može reći da svaka od njih ne vrijedi isto toliko, koliko i nauka o umjetnosti? Pa možda i više. Umjetnost je veliki egoista, ona usrećuje samo onoga koji se njom bavi, dok ostale znanosti mogu direktno pomoći (i drugima). Možda se i varam. Bit će tome uzrok što sam u posljednje vrijeme čitao

i dosta neumjetničkoga; nije bilo u tim djelima one poezije Chateaubrianda, Hugoa, ili Brentana i Eichendorffa. Mučan je, na primjer, bio proces sondiranja poezije od ne-poezije kod Maupassanta i sličnih. Velika je, jamačno, zadaća literarna historika proučavati dobre knjige i lučiti dobro od zla.

Htio bih se lijepo pripraviti za ispovijed, Moguće je i posljednja. Naravski, nisam u takvu milieu, gdje se moje greške uslijed borbe pokazuju, no ipak naslućujem mnogo toga, onda: još sam u nesuglasici s Tomom Kempencem, koji govori o tomu da valja »turbam declinare«,[19] pa razmišlja »de solitudine«[20] itd. On upravo zahtijeva da se treba kloniti svijeta. Ja jako volim tišinu i mir, mogu razmišljati, mogu misliti na misterij Euharistije, zapadati u nepomično začuđenje, mogu se dugo moliti. No, sve je to naprezanje, duševni rad, a čovjek treba odmora. Taj nalazi u društvu, ako mu je nezgodno zaći u prirodu.

Uzmimo sada jednog socijalnog radnika. Tomu je zapravo dužnost zalaziti u sve klase, među zle i dobre ljude, proučavati život. Iskreno govoreći, meni je drago kad s kakvim prijateljem mogu umaknuti požudnim pogledima nezrelih djevojaka i kad ne moram gledati one lijepe dame, koje čedno stupaju, a prolazeći pokraj kakvog zgodnijeg muškarca zatrepću od strasti. Čovjek ih skroz vidi. Tko se njima rado ne uklanja, kome nije drago da gleda ono rastrovano koketiranje oficira... Ljepše je u samoći. Ljepše je zavući se u tamnu crkvicu i kod treptanja vječnog svjetla, za zadnjih traka sunca, tiho moliti krunicu i diviti se, vječno se diviti Euharistiji, tome sjaju, toj veličini, toj neizmjernoj Ljubavi... A ipak treba sve to vidjeti, valja se zavući i u najgnjusnije kuće i studirati te bijedne ljude, kojima je pomoć potrebnija negoli svima materijalnim siromasima. Teško je pitanje kako bi im čovjek pomogao. Moguće samoodgojem. Opazio sam, naime, da se neke tajne niti — misteriji! — vuku, koje djeluju na okolinu prema moralnoj snazi dotičnoga, pa makar on i šutio. Klasičan je primjer

sv. Franje: ruke je zavukao pod rukave i ponizno hodajući propovijedao je bez ijedne riječi. To je prvo. A sve je ostalo u drugom redu.

Banja Luka, 26. veljače, 1916.

Iza Hugo-a glavna je karakteristika lirike: pesimizam. To je pravi izraz ovoga doba materijalizma i ireligioznosti. Mi volimo te ljude: sva je njihova rastrgana duša puna poezije. Tu nema veselja ni svjetla, koje titra i igra. Sve je tužno, kiša pljušti, jesen je ili zima, kišovita i blatna zima...

Nisu sve Baudelaireove pjesme ovako očajne. Imade i takvih, koje su pune osjećaja čovječnosti... Ima i jedna pjesma, koja izrazuje nesvijesnu težnju moderna nereligiozna čovjeka za vjerom. To je Les aveugles.[21] Slijepci idu u vječnom mraku i traže nebo. Baudelaire se uspoređuje s njima i pita se:

Je dis: Que cherchent-ils au Ciel, tout ces aveugles?[22]

Banja Luka, 28. veljače 1916.

Prije odlaska u vojsku još ću napisati koju rečenicu. Time završujem ovaj dnevnik, kojim htjedoh odgajati svoju unutrašnjost i od svoje duše stvoriti remek-djelo. Osjećam da sam još silno daleko od cilja, da sam još pravo dijete, koje ne zna što je život, ta tajna neodređene borbe, one borbe koja traži sebi kruh i one koja, čim je to postigla, postaje još groznija, jer čovjek razmišljajući dođe u sukob s predrasudama vjekova, s nesuglasicama u svojoj naravi i sa samim zlim duhom, koji se ironički smije svemu što je sveto, koji zabacuje svaku poeziju i svako čuvstvo, koje sve razara.

Bio sam jučer na Pričesti i tako sam veseo i zadovoljan, tako da se, čini mi se, neću nikada žalostiti, pa makar mi i teško bilo. Žalost truje srce, uvlači u nj onaj duh očaja, da se čovjek uvijek pita »čemu živim« i dalje još: »zašto sam začet«. Ove pogubne misli moraju iz glave,

čovjek mora uvidjeti svoju slabost, koja mu kaže da sve to ne spada u njegovu glavu. Zadaća života nije očajavati, nego tražiti suglasnost u ovome i veseliti se nad veličajnošću uređenja. Da, ovo mora biti aksiom: sve je najbolje. Pa snašla nas kakva nesreća, bijeda, mislim na to, pa ma i ne razumjeli »zašto?« Čovjek je ovdje samo putnik, njegovo pravo određenje nije ovdje, na toj zemlji, on je izabran za nešto više. Uistinu, kad se čovjek zavuče u samoću, u tamu, sav realni svijet, svi drugovi, prijatelji, sva čarobna priroda čini mu se snom. Čovjek tada osjeća da je ona nerealna, a misao da je prava realnost, da je duševni svijet, svijet noći i molitve, realniji od svega uopće što vidljivo postoji. Treba težiti samo za tim životom, za ovom realnošću. Jest, još sam slab, uživam u Euharistiji i u tom duševnom životu, ali vidim da je to ništa, da treba još dublje i dublje zaroniti u taj veliki svijet. Sada razumijem velikog papu Pija X što je izrazio želju da vjernici često, pače i svaki dan blaguju Gospodina. Samo time može se dublje i dublje zaći u taj svijet, približiti se Gospodinu i s njime se razgovarati.

Znam da će doći još mnogo duševnih trzavica. Možda ću i teško pasti, ali se opet nadam da ću ostati na pravom putu. Život je čudan. Time završujem svoj dnevnik i pjevam pun radosti

Gaudeamus igitur...

Geistarmov roman — pripovijest bilo bi zgodnije ime — »Što žene mogu«, krasna je stvar. S tehničke strane nije upravo francuski izrađeno... Nema tu velikih događaja, no ti su događaji u dušama tih ljudi tako rafinirani i silni, da odlučuju njihovim životom... Svršetak djela: čovječju dušu pridiže misao čistoće i religiozna života.

Navečer, 28. veljače 1916.

Još mi je bura u glavi: smijeh i vika djevojaka, savjet V-e i hohokanje Ljube. Pitam se da li mi je žao svih tih ljudi. Jest, opazio sam da me mnogi zavolješe. Moguće

se mnoge od ženskoga svijeta i malo ljute, što sam spram svih veseo i ljubezan, a opet ih ledenom rukom odbijam od sebe. Mogu reći, da sam Viktu lijepo zavolio: mnogo smo čavrljali i o ozbiljnijim pitanjima života. Ona mi se dapače i povjeravala. Pa eto, draga mi je, kao kakva sestra. Nježna, puna lijepih djevojačkih svojstava, ako i nije velike naobrazbe. Pa Vera. I s njom je bilo vike i galame, smijeha i besmislenih očitovanja, da sam se osjećao kao kakvo dijete... Eto, i ona mi je draga. No kad pomislim što će od svega toga ostati? Proći će, zaboravit ću. Još mi lebdi pred očima onaj ideal djevojke nepoznate, a opet tako poznate. Uz to je i misao na Gretchen tako živa, da mi je nemoguće i pomisliti na ljubav. No čega mi je ovdje najviše žao, to je dr R. Nismo mnogo razgovarali, no sve je kod njega puno životne snage, puno ljubavi i neke čudne, zapravo mistične čistoće. Kako takav čovjek djeluje na drugoga! Sam osjećam da me se ne znam kako inteligentan čovjek nikada ne bi mogao tako dojmiti kao čisti. Stvarno je tako i baš mi ovo potvrđuje istinitost kršćanskih moralnih načela. Čistoća i vječno čistoća, treba da je geslo.

Tako gubim starijeg prijatelja, koji je do sada mnogo toga uradio i jamačno će — osjećam direktno da je čovjek određen po Providnosti — za svoj narod praktično dobro djelovati. I Ljube je šteta. No iskreno moram reći, osjećam da je u R. mnogo više moralne snage, premda priznajem da je Ljubina duša kao takva mnogo razvijenija i odgojenija od moje.

Bože, zdravlja, pa će sve! Samo treba naći kakvih zgodnih djela za studij Sv. Pisma.

Pozdravljam Te, Gretice, možda ćemo se doskora vidjeti!

U krvi i plamenu prvog svjetskog rata

NA TALIJANSKOJ FRONTI

U ljetu 1915. god. bio je Ivan pozvan u vojsku. U veljači 1916. polazi u Lebring kraj Graza, gdje se kroz osam tjedana priučava na vojnički život. Odanle je otpremljen u Graz i Slovensku Bistricu na daljnju vojnu obuku. U Mürzzuschlagu je polazio tečaj i u Grazu položio oficirski ispit. U studenom 1916. god. polazi u Seewiesenu skijaški tečaj, i bude osposobljen za vođu po bregovima. S grupom dodijeljenih mu momaka odlazi u siječnju 1917. god. kao kadet-aspirant prema Bozenu i Arsieru preko visokih planinskih vrhunaca pokrivenih snijegom. Tu mu je bila zadaća da vodi čete na položaje na fronti i natrag preko brda i uvala izabirući prikladne putove i osiguravajući čete protiv snježnih lavina. Početkom 1918. kao poručnik svršio je tečaj o bojnim plinovima i postao »Gasschutzoffizier«. Sudjelovao je u svim ofenzivama na talijanskom ratištu. Kad je snijeg okopnio, imenovan je poštanskim časnikom, jer je poznavao više jezika. Kod Asiaga je neko vrijeme vršio pogibeljnu izvidničku službu. Osim kratkih dopusta, svako pola godine deset dana, proživio je cijelo vrijeme do konca rata na talijanskoj fronti.

Kako je Ivan doživljavao i proživljavao rat i ratne strahote, najbolje ćemo vidjeti iz njegova dnevnika kojega je uspio voditi i na fronti.

Jedno je sigurno: gledajući dnevno smrti u oči, izvrgnut stradanjima i pregaranjima svake vrste, Ivanov se nazor na svijet produbio. Sve dotadašnje sumnje i kolebanja pomalo su iščezli kad se suočio s bolju, trpljenjem i smrću. Ivan se uvjerio da su jedino kršćanska načela vrijedna i istinita i da samo ona daju čovjeku snagu da izdrži svu tragiku života. Krist i njegova nauka, za koje je Ivan tek naslućivao da bi mogli zadovoljiti njegove plemenite težnje, sve jasnije mu se očituju kao program života.

Dana 23. VIII 1917., još u punom zamahu rata piše Ivan ocu: »Zahvalan sam Bogu što sam sudjelovao u ratu, jer me je rat naučio mnogomu što ne bih nikada inače

spoznao. Želim živo da opet postanem slobodan i da uredim svoj život prema onome što sam spoznao da je pravo.«

RATNI DNEVNIK

Graz, u petak, 18. ožujka 1916.

... Velika je vjerojatnost da ću i ja na frontu. Iskreno govoreći, ja se ne bojim smrti, ta tamo gore je ono pravo carstvo. Samo se još nisam pomirio s mišlju da ću ja zaista onamo i nisam sebi svjestan da vodim krepostan život. Ta, otkad sam u vojsci, izgubio sam vezu s Onim. Nisam razmišljao što bih mogao na sebi popraviti, i nisam na čistu da li sam ja doista u službi dobre stvari. Često sam si želio bol i muku, a kad me češće spopala, pitao sam se da li to služi cilju. Na posljetku me spopada i pomisao da li sam se ja zaista trebao zakleti, drugim riječima svečano obećati da ću se boriti protiv onih koje gospoda u kancelarijama odrede. Ta uvijek sam bio protiv rata. Sve bih ljude najradije izgrlio i pomirio između sebe, a sada da ih ubijam... Mogao bih se tješiti da je borba protiv Talijana s hrvatske strane kano neka vrsta svetoga rata... Opet se odigrava stara igra o propasti Rimskoga Carstva. Nameće mi se misao da bi svaka država u korist mira trebala žrtvovati nešto od svoga individualiteta, a ne tražiti svoje. Mir bi trebao da bude, no... rata će uvijek biti. Ali, zar mi da sudjelujemo u tome zlu? Još nisam na čistu. Glavno mi je sada da se zadubem u sama sebe, jer znam da sam tako slab, da ću poći i na frontu i junački se boriti, pa makar u principu i bio protiv toga.

Graz, 20. ožujka 1916.

... Bio sam i u Maria-Trostu. Velika barokna crkva, unutra puna zmijolikih baroknih stupova, sunčanih zraka i slomljenih linija. Imade na sebi nešto od zamršenosti

misli i traženja, od one zamršenosti koja je tako jednostavna jer traži Neodređenoga. Kad sam stupio u crkvu, preporučio se Čistoj Majci i vidio svijet koji moli i ustaje sa svojih klecala suznih očiju, kano da mi se ponovno otkri onaj svijet koji mi se sada toliko udaljio. I sva ona mistika crkve, ono treptanje vječnoga svjetla i bezbroj svijeća, obuzima dušu kano neki nadnaravni miris. Opis je nepotreban, svatko znade kako blizina Euharistije krijepi. Priroda je lijepa...

Graz, četvrtak, 23. ožujka 1916.

Sada, kako sam se duševno malo snašao (započele su opet duševne borbe) morat ću skoro u Wildon. Sâm sam sa sobom nezadovoljan. Vidim da sam za ovo kratko vrijeme vojske silno duševno pao. Jamačno to čini novi život, u kojemu se nisam mogao pravo orijentirati. Naveo bih neznatne primjere. Vječno sam gladan, i da ne jedem neprestano — tri puta se dnevno najedem. I čudno je: tu je hrana s orasima, biskviti i ovakve stvari za razmaženu djecu. I uvijek osjećam da je to nekakva slabost volje podati se ovome sjetilnom užitku. Čovjek ne bi uopće trebao misliti na jelo, nego jesti ono što mu se donese. Tako sam doma radio. No ovdje sam još u dvoumici. Malo je hrane, a nije hranjiva. Organizam mi je kao otrovan. Uvijek osjećam potrebu da uz običnu hranu pojedem nešto slatka. Možda je to jedna navika, kao pušenje, morfij i slično. Gledat ću da se s vremenom odučim. »Iudicaberis ex facto, non ex scientia«[23] — čini mi se, reče Kempenac. Moguće ovako prozaična stvar i ne spada u dnevnik, no u mome sadašnjem životu igra ulogu. Meni se sada ne radi više o teoretskom kršćanstvu. Postao sam članom društva i moram postajati praktičnim katolikom. A taj se, čini mi se, najbolje očituje u ovim svakidašnjim sitnicama.

No najgora je stvar, svakako, vojništvo. Krist je rekao »Dajte Bogu Božje, a caru carevo«.., a ja se ipak ovdje nisam snašao... Ubiti čovjeka! Kad na to pomislim, ne mogu sebe da prepoznam. Ta ja sam bar uvijek snivao

o bratstvu i ljubavi. F. mi reče da katolička moralka zahtijeva poslušnost caru i da je naša etička dužnost izvršavati vojničke dužnosti. Meni je to veliki problem. Kad bi to uvijek bilo u povijesti, ne bi se moguće cijela povijest pomakla. Ta tko je stvarao i rušio države, nego neposlušnost? Kada gospodar zapovjedi nešto zlo, držim da to sluga ne smije izvršiti. Time neću reći da ja služim zloj stvari; naslućujem pače veliku misiju ovoga rata, no ova mi nije sasvim jasna. A uz to velim da se je rat mogao izbjeći.

Graz, ponedjeljak, 27. ožujka 1916.

Tako čudno zvuči ime: »Grete Teschner«. Kano da se u njemu krije smisao moga života, kano da u tajnim zvucima leži sakrivena »vječno-ženska« duša.

Od dana do dana sve više padam. Svakog se časa osjećam slabim čovjekom. A što mi je najgorče, to je da sam takozvani prosječni čovjek. Svakog časa osjećam kako sam prožet pličinom svoje okoline. Nema skoro ništa što bi me izdizalo iznad nje i pokazalo mi da sam individualitet, duševno neovisan od milieu-a. Već kad pišem u dnevnik, izrazujem često tu površnost. Velim, na primjer, da je taj čovjek promjenljive naravi, a uzrok tomu je što nije seksualno (a također i duševno) čist. Ma ovako bi to mogao svaki katoličić reći, a nevjernik će to samo na svoje primijeniti. Eto, kod prosuđivanja ljudi gledam na osobine karaktera, kao svi oko mene, ne razmišljajući o svrsi čovjeka, o pitanju, uopće, što je čovjek, kako je vezana njegova duša uz tijelo. Drugim riječima, ne umijem zaroniti u dubinu. Suviše sam egoista, vezan uz svoje tijelo. Prosuđujem ljude prema tomu kako sa mnom postupaju, i nisu mi osobito dragi ako me muče. Trebam se izdignuti nad vlastite boli i razmišljati čemu one vode i da li onaj, koji zadaje bol, etički radi (podnarednik!)

Silno sam slab čovjek. »Sitne niti« su me povezale. Malo sam stupio u život i već sam se iznevjerio svojim načelima. Ta na jelo dosta mislim i možda se često i preje-

Ivan u prvom svjetskom ratu

dem. Nisam u svemu najtočniji. Površan sam. No što je najveća muka, ne nađoh ni jednom priliku da prisustvujem sv. Misi. Nonsens! Trebao sam žrtvovati i prilika bi se našla. Upravo sada trebam duševne snage, tre-

bam da crpem iz nepresahljivog vrela Ljubavi, iz one svesilne moći Euharistije, koja napunja dušu rasvjetom, koja je svjetlija od dana, koja je pretvara u duševno zadovoljstvo, koja smiruje u osjećanju nečega nepoznatog i neizmjernog. Silno, svesilno bih htio opet tome Vrelu.

O. Deus, adiuva me!

Graz, utorak 28. ožujka 1916.

Bože, kako si velik! Pun sam sreće i veselja. Vidio sam takvu malenkost i opet tako veliku stvar, kako ni jednu do sada u svome životu. Doživio sam, doista, dio povijesti, jasno sam osjetio kako Providnost vodi povijest...

Eto, što vidjeh. U Annenstrasse je velik promet. Izlozi su rasvijetljeni. Tramvaji jure na dvije strane. Ljudi, ponajviše vojska, šeću. Tu stoji tiho i dostojanstveno barokna crkva Milosrdne braće. Sva troja velika vrata su zatvorena. A što je pred vratima? Pred vratima na stubama kleče dva vojnika i mole se... Koje li duševne veličine u priprostih ljudi! Još imade onog dubokog religioznog zanosa srednjega vijeka, one kršćanske mistike svetaca. I ti vojnici, ne misleći na ostali nevjerni svijet, koji trza ramenima i s prezirom na ustima to gleda, kleknu na živahnom mjestu pred crkvu i mole u prisutnosti Euharistije. Bože, Bože, čuj vapaj slabog čovjeka i daj mi onu silnu, bezobzirnu vjeru tih priprostih ljudi! Kad na cesti pozdravljam prolazeći pokraj crkve, dosta sam uznerviran zbog drugih. A kad sam htio otići u tu istu crkvu da se poklonim Euharistiji, nije mi došla ni pomisao da kleknem pred crkvom. Koliko je u meni još pokvarenosti i ljudskih predrasuda! Uvijek, sve uvijek gledam da se popravim, a sve sam slabiji. Bože, molim Te snage! Već sam bio desperatan videći pokvarenost sadašnje generacije i tolike spolne bolesti, a kad tamo, stvara se druga mistična vrsta ljudi, koji će imati snage da se protiv toga bore.

Kad sam bio na Schlossbergu, učinilo mi se da sam Guliver. Čovjek odozgo ima osjećaj da su trokatnice sićušne

Ivan u vojsci, u sredini s fesom na glavi

kućice a tramvaji gmižu kao igračke. Ljudi su čudni mravi. Kad bih stao nogom na kuću, svu bih je razmrskao. Kako su sitni ti ljudi dolje! Gledajući odozgo na njih, čini se upravo smiješnom i sama pomisao da se oni između sebe biju, da jedan drugoga zove na odgovornost, da dižu nos, itd. O sićušni ljudski rode!

U brda valja otići, tamo je život, tamo se istom čovjek oslobađa blata nizina!

Slovenska Bistrica, 14. travnja 1916.

Život je monoton. Učenje je gnjavaža.

Veseli me što sam naišao na profesora Ribarića, jednog seniora i dobrog prijatelja V. Nazora. Naravski, sav se

razgovor vrti oko tog našeg velikog pjesnika. Pripovijeda mi o njegovu asketskom načinu života i o realnoj podlozi njegovih pjesama. Pjesni ljuvene imaju realnu podlogu. Muž gospođe Brovetove je u vojsci. Ona je češće dolazila u Kastav na razgovor jednoj staroj učiteljici. Eto, kako je bila inteligentnija gospođa, zanima se botanikom, a inače zgodna, gledao bi Nazor potajno na nju. »Što mislite, taj asketa pozvao je jednom gospođu Brovetovu s tom gospodičnom na ručak.« A i inače su se šetali, no nikada sami. I to je bilo sve. Ona je otišla tamo valjda na Krk, i oni se nikada neće vidjeti. (Ova ljubav podsjeća na Werthera, pa i na Immemsee-a). Nevješto oko ne bi ništa opazilo, no Nazor je mnogo toga proživio. Iz toga izviru njegove pjesme. Trebalo bi analizirati njegove pjesme, pa bismo imali pred sobom Nazora. Osobito je lijepa pjesma gdje joj veli da se nikada neće sastati, no mislit će jedno na drugo. Ribarić misli da je ona mnogo dublje proživjela tu ljubav. Običan čovjek bi se usrećio, no tragična je sudba pjesnika, što je on viši od običnih ljudi i poput Moïse teži za jednostavnom ljudskom srećom, no u svojoj veličini i osamljenosti ostaje nesretan. S formalne je strane Nazor na Ribarićev nagovor došao do uvjerenja da se ritam mora slagati s naglaskom riječi. Takva su Intima. Možda je zato tako brzo na to pristao, jer je i Pascoli u Italiji sljedbenik te škole, a Nazor osobito voli Pascolia. Ta Nazor je prije pjevao talijanski negoli hrvatski. Poema Kristalna šuma osniva se na činjenici, da je 1913. u blizini Kastva udario sjevernjak. Sva se voda na drveću smrzla, pa je šuma bila poput stakla prozirna i kristalna, blistajući se u duginim bojama.

Slovenska Bistrica, nedjelja, 16. travnja 1916.

Iza duga vremena bio u crkvi. Sjajno! Tako sam danas pun nekog svjetla, pun oduševljenja i ljubavi. Onaj mistični život kano da se trenom vratio. Mater dolorosa, Mater amabilis — kako je dobra!

Slovenska Bistrica, 10. svibnja 1916.

... Mnogo je u ovo zadnje vrijeme prošlo kroz moju glavu. Tu je ona borba protiv tijelu, nastojanje da se umom dignem nad sve ovo i da se sjedinim s prirodom pa s Bogom. Teška je to borba, koja vječno traje. Uz to bijahu ovdje roditelji, pa sam se kroz nekoliko sati osjećao onim starim, koji silno voli te ljude, što me iznad svega vole. Vidio sam kako se Providnost za me brine, kako sve imade svoj smisao, pače i moje vojništvo. Da toga nije bilo, ne vjerujem da bi se mama vratila Bogu, a eto sad je to učinila. Moja najvruća molitva se ispunila. Pa i otac kaže, kad je ovdje zašao u divotnu prirodu, spopalo ga je čuvstvo molitve. U njega imade još one krive moderne logike, no i to će proći.

Sve je dobro. S Ribarićem čitam Nazora i sada se istom uživljujem u našu poeziju. Sve više dolazim do uvjerenja kako je naš jezik divan, samo kad dođe u dobre ruke, a takve su Nazorove. Da nam je Nazor dao samo svoj jezik sa svojim epitetima, mnogo bi učinio. Uz to se on digao na »Planinu sanja«, iznad svake stranačnosti, te nam u svojim pjesmama podao svoj duboki duševni život. Drugom ću prilikom o njemu napisati studiju.

Bože, koliko Te ljubim, koliko Ti zahvaljujem što mi sada dušu napunjaš čudnom, punom slašću. Kako se moja duša diže, kako leti k Tebi, htjela bi da nadčovječnom snagom razbije ova prsa i da ode gore i da se vječno s Tobom sjedini.

Slovenska Bistrica, 4. lipnja 1916.

Danas sam se malo razvedrio čitajući Nazorove Istarske priče. Nisam znao da u Hrvata imade tako modernih i lijepih pripovijesti, koje mogu da u mnogom pogledu uporedo stupaju s Lagerlöffinim. Hrvati su slijepi, ne vide kakvu veliku kulturnu epohu proživljavaju, kako velikog pjesnika imadu, kao što je Nazor. Kad on umre, istom onda će se vidjeti da je bio velikan. Nije on pjesnik koji živi u gradu osamljen, koji poput Verlainea uslijed kontrasta s društvom dolazi do tako dubokih čuv-

stava. Ne on sjeća na Pindara i na one koji su izolirani od društva i žive na visočini, gdje sebi stvaraju svoj svijet, i iz visine promatraju prošlost i sadašnjost naroda, pa utiru put budućnosti. Zato vidimo epsku notu u njegovoj lirici: nisu to opisi čuvstava jednog individua, koji u društvu strada, koji živi i ljubi poput ostalih ljudi, nego to je neki Homer, Mojsije, svećenik naroda, koji nam u poeziji daje svoje dojmove o prirodi, svoju filozofiju o njoj i filozofiju svoga naroda. U prvoj je priči jak utjecaj Lagerlöffove...

Slovenska Bistrica, utorak, 13. lipnja 1916.

... Osjećam se slabim i uvjeren sam da u ovom razmatranju života imade mnogo egoizma. No sada ću uznastojati sebi stvoriti sud o tim dojmovima života, jest, velikog i lijepog života. Najviše me zanima problem žene, i osjećam da se u tom pogledu dobrano približujem Istini. Prije sam držao ljubav u duševnom smislu za jedinu težnju »vječno-muškoga« k »vječno-ženskome«. Kano da je to nekakav simbol onog međusobnog odnosa između Madonne i Boga, ili, kako Velepjesma uspoređuje, odnos Jehove prama izabranom narodu. Ovako bih to tumačio (doduše zadnji uzrok tome ne znam!): Tu je Stvoritelj, koji je stvorio cijeli svijet, muško i žensko, poradi duševne veze između obih, odvojio jedan dio svoje Milosti i stvorio Madonnu, koja kano utjelovljena Milost teži jedino Izvoru...

I R. mi kaže da on i njegova zaručnica žele imati dijete, ali to nije nikakva pomisao na nešto sjetilno, nego potpuna duševna težnja, jedan instinkt, koji svu sjetilnost u braku postavlja u neku višu kategoriju. Ideologija žene smjera, dakle, k materinstvu u jednom isključivo duševnom pravcu. Materijalni je dio samo simbol onog duševnog... Držim da Rodinov Baiser nije laž, kao što mi je Ljuba pisao, nego je prikazana ona duševna želja, a ne životinjski egoizam... Uzevši u obzir duševno svojstvo materinstva žena je inspiracija za umjetnika i radnika, ona je kano neka mati ovih djela. Takva je ljubav moguća samo kod veoma jakih ljudi, kad je jednomu i drugomu uspjelo svladati tijelo i težiti samo za duševnim. To je za nas ideal, jer se u momentima, kad smo sa ženom, kad joj gledamo u one čudne oči, naše meso nastoji pobuniti... Uzrok nije u ženi, nego u nama. Tako je razumljivo kako su veliki pjesnici: Musset, Vigny, Baudelaire, pa i Nazor, došli do zaključka da je žena monstrum itd. To je njihova krivica, jer su mislili na ljubav nekakvom idolu, a bila je to sasvim obična žena, sa ženskim osobinama, koja je od njih tražila da je razumiju, a ne da je obožavaju. A kad oni osjetiše da je u nje nešto tome idolu protuslovno, zapadoše u drugi ekstrem...

Raščlanjujem sebe, gledam si protumačiti ljubav, a kad bi me ona spopala, morala bi umrijeti, jer ni ona ni ja ne bismo imali one duševne snage da se bez ikakve sjetilnosti, poljubaca itd. otkrijemo jedan drugome. Ja ću sve ovo odbiti, jer me odviše spaja sa životinjom i ljudstvom, koje ovu težnju ujedinjenja tako gadno i brutalno izrabljuje čineći sebe samim životinjama...

Slovenska Bistrica, 16. lipnja 1916.

... Ribarić je bio kod Nazora. Veli da je Nazor napisao romantički epos Utva zlatokrila, što će se čitati mjesto Kohan i Vlasta. Uz to je napisao Snježanu. No najviše se bavi prijevodom Pakla, i to u jambima, a na kraju daktil (svečani stih, nešto za kor!). Bavi se mišlju da osnuje literarni list, koji će okupiti sve sile bez razlike nazora o svijetu. Mislim da je to zgodno, jer zaista »Hrvatska Prosvjeta«, estetski dio »Luči« (zapravo isto!) suviše zalaze u strančarska pitanja (Starčevićanci, nacionalisti) i primaju samo proizvode katolika, namjesto da okupe sve stvari, pa makar od panteista, koje su dobre, jer nema čovjeka koji u mnogome i nesvjesno ne misli katolički.

Slovenska Bistrica, 5. srpnja 1916.

Nisam Te zaboravio, Gretice. Ti si mrtva, a ja Te se još malo sjećam. Ne bih više znao opetovati Tvojih riječi, no znam kakva si. U meni se iskristalizirala Tvoja duša, postala si mojim idolom, koji ja više volim negoli ijednu djevojku. Mrtva Gretice, spavaj mirno i možda do skorog viđenja!

Slovenska Bistrica, 19. srpnja 1916.

Tišina nijema... Tako sam i ja sada miran. Sve bih se dugo i dugo molio, s bolju u duši, samo da mi Onaj gore iz srca iščupa sve što me veže s vremenitošću, sav onaj brutalni egoizam, koji uvijek misli na sebe. Siromašni su ljudi koji ne mogu biti osamljeni. U vrtlogu života prilijepi se ono blato, pa čovjek neopazice počne živjeti u tom vremenitom.

Teško je biti bogat: tu je dužnost drugomu dati sve, ne samo to, nego se moramo veseliti kad nekomu nešto dademo, pa bio on i bezobrazan... »deberes te subicere omnibus«.[24] A onda ja dadnem, a u dubini još je onaj egoizam, koji žali, koji se ljuti na onoga što je iskao, itd. Zaista grozno. Cijela duševna zgrada se ruši, pada i ruši... Da, život je više negoli umjetnost i književnost: život je za nas ljude jedina veličina, izvor svega.

Kako sam sretan, kad uzmognem isplivati iz tih svagdašnjih brižica, pa uživati u misli na ono divotno uređenje makrokozma i mikrokozma. Tu zemlja kano da visi u zraku, u silnoj udaljenosti oni gordi svjetovi, sve živi i vrije. Tu onda tu oni sitni ljudi što rade (sada žanju i vežu snopove), a uz to se skakavci po poljima natječu. Onda je tu ljubav: mladić se susreće s djevojkom, a ova se pretvara kano da ne gleda. Sve se miče, širi, vrije, svuda je život. A ja u ovoj ljetnoj prirodi, punoj plodova, kano kakav stari filister ljutim se na one koji zatraže koju krunu ili iz obijesti galame.

Oh, Bože, iščupaj sve to iz mene, pa stvori od mene čovjeka, a ne žabu, koja uvijek gmiže u svome blatu.

Kad pomislim da je ovaj život samo sjena, jedna realna hipoteza, a ništa više, to se sebi najviše čudim. Kada navečer legnem, pa se zadubim u ono sivo, tamno, pa mi se učini da uopće ništa u meni nema, pa sve više i više u ono ronim i svukuda tražim. I ništa ne mogu da nađem. Sve je neodređeno, a sam ne znam, bez ikakve misli tu je ona silna želja za Kruhom, za onom malom Hostijom. Tada ništa ne znam, sav razum spava, a moja bi usta i sva bi moja unutrašnjost htjela Hostiju da se s njom spoji. Zaista ne mogu da osjetim svu veličinu toga...

Skoro će meni ispit. Kako sam daleko od savršenosti! Uvijek nastojim biti gospodarom situacije oko sebe, želim upoznavati ljude i gledati njihove čine, kano da se mene to ne tiče, a katkada se neki mali strah u me ušulja, strah pred ispitom. Koje li slabosti, kad pomislim kolike su generacije umrle, a da se za njih ne zna, mene prođe jeza. Blato, gadno blato, visi još na meni. Trebat ću još dugo posla dok ga operem. Ta zašto sam takav? Kad pomislim da će i smrt doći i ovo tijelo strunuti, a ono što besvjesno ćutim, ono tamno duševno, što jedva osjećam, postat će ogromno, veliko, puno svjetla i perspektive, te zapremati cijeli prostor.

Mürzzuschlag, 15. kolovoza 1916.

Bol, bol, bol. Ili sam bolestan, ili je to opet nedostatak društva, da se ne mogu od srca nasmijati. Bio bih sretan, kad bih poput malenog djeteta mogao plakati, ili biti veseo i oduševljen za kakve mladenačke ideale. Uvijek me muči problem života, zgadi mi se gledajući ovaj život, a uza sve napore želim da vječno uživam u religiji, pa ne ide.

Rano sam ustao, otišao na Pričest i nastojao sam se zadubiti u taj misterij. Pa mi se čini da sam doista duboko zaronio u sama sebe i u onaj svijet. Ne, nisam vidio sve, no kano da sam osjetio kao u nekoj magli one zakone, ono nešto koje pokreće sve, pa iza toga Madonnu s Dje-

tetom, a uz to Ono još veće, sve skupa sam osjetio ujedinjeno u Hostiji.

To su samo časovi i nije se obistinilo uvjerenje da bih mogao u nekom samostanu naći potpuno zadovoljstvo. Iza toga neprestano me tjera nemir. Jednostavno osjećam da bi moralo nešto biti, što će me zadovoljiti. Uviđam svoju slabost, svoju ovisnost. Čudim se kako sam nekada mogao biti oduševljen za umjetnost i slično. Kano da je to bilo samo zavaravanje samoga sebe. Život je više od svega, a ja živjeti ne znam i ne nalazim sreće u životu. Eto, tražim zadovoljstvo, i kad bih pomislio na neki rad, na stvaranje jednog umjetničkog djela koje god vrste, dođe mi pomisao da to nije ništa. Čovjek je u stvaranju, to je kano precjenjivanje samoga sebe, dok je on uistinu grozno skučen, vezan za društvo i, što je najgore, za svoj genus.

Subota, 26. kolovoza 1916.

... Svakako je zanimljiv milieu, u kojemu živim. Najradije bih sve nazvao prosjacima, i to u zlu smislu. Cijeli dan jedan od drugoga nešto prosi, a pitanje cigareta zapravo pokazuje onu ogromnu slabost moderna čovjeka, među koje spadam i ja — mea culpa. Upravo se vidi ono poniženje i onaj osjećaj slabosti dotičnog, koji neprestano prosi... Doduše i ja nisam bolji. Da, tu sam stao i ne znam što bih rekao. Ja svoje grijehe ne umijem izreći, ako i skoro u svakom momentu osjećam da griješim.

... Najvažnije je pitanje za čovjeka problem smrti. Taj me problem mora sada najviše interesirati, jer bih mogao za dva mjeseca biti daleko od nada ove zemlje. Zapravo sada vidim da mi život nema čvrste podloge. Sazdao sam si svoju ideologiju na budućem životu, na budućoj zemaljskoj sreći, pa ne mogu pojmiti da bih mogao skoro poginuti. To me katkada navodi na pomisao da bih morao dulje misliti na smrt, tako da budem u svakom času svoga života na nju spreman. A što je smrt? (Talijani galame pa se ne mogu uživjeti!) Tako sebi predstavljam: odem na frontu, pogodi me ka-

kva kugla za juriša (Oh, Bože, na koga ću ja jurišati? Strašna je sila koja čovječanstvo nesmiljeno tjera na te muke) i ja se srušim mrtav. Tako su sve nade, svi ideali prestali biti, a zemlja i zvijezde nadalje jure. A duša? Moram prestati s pisanjem, i ako u nekim momentima vidim onaj divni prijelaz iz ovog ograničenog svijeta u onu daleku širinu. Drugi put o tome.

Seksualno se zapravo još nisam posvema smirio. No čini mi se da sam Whitmana već prebolio. On je poput Rodina vrlo plitko shvatio samo ovaj materijalni svijet i psihu ovoga. Činjenica je da je sve, što jest, opravdano, ali sve nije dobro. On uživa u ovom krasnom skladu prirode... u krasoti čovječjeg tijela itd., ali zaboravlja jedan sasvim drugačiji i mnogo veći svijet, svijet čovječje duše i svega onoga što ova obuhvaća. Da, za Whitmana ne postoji nemoral; ali neka zaviri u psihu ljudi što se muče, što boluju, u duševne borbe onih koji su izgubili nevinost, pa će vidjeti da ovaj seksualni nagon nije bit čovječjega života i da priroda nije kao sfinga koja se sama rađa, nego je u njezinoj dubini Tvorac, koji podaje život duši (sv. Augustin). Pa znanost, umjetnost, sve je to za nj podređeno, jedino instinktivni seksualni život za nj je sve. Da, nastojao sam neko vrijeme uživati u lijepo građenoj djevojci, u onoj punoći njezina zdravlja, pa sam u sebi proživio od poljupca sve do akta oplodnje... Da, priznajem, i to spada u život, no kako bi to izgledalo kad bih kod svake ljepše žene pomislio na taj seksualni akt... To bi razrušilo ne samo mene nego i cijele države, već i moral sam u sebi. Kakva bi to bila država, kad bi se svi ljudi susretali s tim mislima. To bi uvrijedilo prirođeni čovječji ponos, koji se opire poimanju da je čovjek životinja. Pače onaj svijet, koji je iza toga sjetilnog svijeta, mnogo je veći i to je onaj pravi svijet. Ovaj vanjski život samo je simbol onog duševnog.

Lebring, 10. rujna 1916.

... Dok ovo pišem, Arnautović govori. Živim dosta čudno. Došao sam među narod i osjećam se kao Nježdanov. Eto: sada imam moć da ravnom s 500 njih, pa bih imao pri-

like da »pomognem narodu«. Ne znam što ću s njima početi. Ne moraliziram rado, a nezgodno je da im držim analfabetski tečaj. Eto, razgovaram s njima, pričaju mi svoje boli. Nekima pokazujem kako će pisati. Moj je duševni život rastrgan. Čitam Carlyla i vidim da je prorok XIX stoljeća.

Banja Luka, srijeda, 20. rujna 1916.

... Pače, ovaj porodični život (kod kuće) mi ne godi. Tiranija je to strašna. Ustaje se — protiv prirode — kasno, jede vječno, a živi svakim danom jednako, kano stroj. A kad sam sâm, pa makar i gladan, osjećam barem da nešto svladavam, osjećam kako se borim i dolazim sve bliže Savršenstvu. Tamo barem duša živi i promatra, dok ovdje ne osjećam tako jasnu razliku između tijela i duše...

Pečuh, 22. listopada 1916.

Bio sam nedjelju dana u Lebringu i dobivši 4-nedjeljni dopust nedjelju dana u Banja Luci, nedjelju u Beču i počeo učiti rimsko pravo, kad eti ti ovamo Kranjca i on uvjeri mog oca da je glupost nekoga siliti na određeni studij. Dobro, stari se dade uvjeriti, ali s mamom je još bilo okapanja, neće da se odreče svojih predrasuda o filozofima. Po njezinom sudu to su ljudi, koji idu zgrbljeno, sa starim zaprašenim halbecima, žutim štapovima i vječnom pelerinom. No, stvar je gotova: uzet ću romanistiku i germanistiku, a za sporednu struku hrvatski. Pri duši mi je još i sada strašno: onaj vražji mahinalni život, jesti, spavati i bez cilja i misli lutati. U čovjeku je težnja da nešto stvara, da ga jedna stvar zaokupi, oko koje se, kano oko jezgre minerala, sve koncentrično skuplja. A ne ovako: zažmirim, mislim o procesu mišljenja i tražim da zaronim u onaj svijet, pa tražim onaj prijelaz, razliku između oba svijeta. Pa onda gledam u ovo čudo svemira, kako to sve visi i juri, kako se u toj praznini sve miče, ni iz čega, pa me spopane strah pred paklom.

Najednom osjetim kako taj život nije ništa, samo prolazna faza u onaj trajni, kad se ono, što u nama uvijek kuha i vrije, oslobodilo i pošlo u onaj svijet. Za sada mi se čini dosta tamno, no silno duboke perspektive, da tada nastaje ono pravo. Misleći na ovu prolaznost, ne mili mi se nikakav studij, nikakva literatura, nikakva djevojka, upće ništa. Jedini asketski, monaški život u obožavanju Euharistije možda podaje zadovoljstvo. Drugo, čini mi se, ne. Kako bih, na primjer, imao veselje skupljati umjetničke slike i slične stvari kad toliki svijet strašno gladuje! Kako bih smio željeti da živim sam u svojoj sobici, kad bih time sama sebe zavaravao ne zalazeći među svijet, ne gledajući njegove muke i ne upoznavajući njegovu psihu. Kojim pravom da uživam u umjetnosti i svemu tome, kad je borba za kruh i život u svoj svojoj osebujnosti, sa svim mukama i porazima i pobjedama izvor sve poezije, pače i nužna potreba, ako hoćemo ovaj život shvatiti kao pripravu, kano jedan mučan posao, čija je nagrada — Onaj Veliki. Ne znam, moram izaći iz te dileme. Čini mi se najbolji će biti kompromis, jer jamačno je naša dužnost i u ovom malom skladu, koji se zove civilizacija, kultura, ili drugačije, raditi oko spoznaje. Možda je spoznaja dobra i zla, težnja za Vječnošću, svrha čovječanstva, pa uz svrhu materijalnog života i uzdržavanja ljudi svaki čovjek ima zadaću da u svojoj struci radi oko te spoznaje. Jedna struka više, druga manje, no mislim da kod svake struke mora da je bol izvor svega. Gdje toga nema, mislim da je plod, ako ne zao, barem uzaludan, jer nije u harmoniji sa svrhom ovoga života. A sav rad, sve mora da je u harmoniji s idejom Svega.

. . . Napokon sam pročitao Carlyeovu studiju o junacima i njihovu kultu. Slažem se s Carlyleovim prosuđivanjem povijesti sve do Lutera, a s njegovim se općenitim mislima slažem skoro uvijek. No to je sporedno... Sve to priznajem, no držim da su sv. Franjo Asiški i ono nekoliko misionara, koji su obratili milijune ljudi, mnogo veći heroji (od Muhameda, Lutera, Cromvella)... Njihov je asketski život veće junaštvo nego sve Napoleonove pobjede. Zašto nije uzeo Husa, bit će da je bio veći od Lutera. A Krist? Njega je jamačno zato prešutio, jer osjeća

da nije dorastao o tome govoriti. Tu knjigu valja da čuvam i da češće u nju zavirim. Imade zaista sjajnih misli, sve je sustavno i pregledno, svagdje je uhvaćena nutarnja veza.

Lebring, 11. studenoga 1916.

Plakao bih od ljubavi, gorko, gorko. O Gretice, da mi Te je vidjeti, da budemo skupa, i da skupa plačemo, dugo, dugo, dugo. Gdje si? Hodi da Te vidim, pokaži mi se! Ne znam što ištem od Tebe. Već sam dalek od svake sjetilnosti i znam za što je ljubav, ali opet moja duša Tebe traži, Tebe treba, roni u mrak, za Tobom čezne i na putu plače. Gdje si, Gretice? Da skupa budemo i da plačemo, dugo, dugo, dugo.

Noćas sam o njoj snivao. Bili smo skupa. Pričala mi je u sobi za goste o uzroku svoje smrti. Što si to učinila, Bože moj! Veli nije imala ovdje prilike da se ujedinjuje s Bogom. Sirota Gretice, onaj hladni kamen s natpisom »Grete Teschner« — grozno ime: i mali kamen, gdje jedva koji cvijet pupa, zar je to sve, što je od Tebe ostalo? Budi Bog s Tobom.

Sad valja opet u onaj mutni zrak, na mokro polje i muštrati jadne ljude, oca i sina skupa, strašno. Kako ljudi iskvariše život. Generacija za generacijom tako umire.

Seewiesen, 23. studenoga 1916.

Prekjučer je car umro. R. I. P.

Život je izvor svega. Bol je najpotrebnija bit života. Ona duboko ore dušu i dokumentira bivstvo etike. Gdje nema boli i gdje je sve sito, upravo tamo se najjasnije vide etičke zablude Nietzschea i slično. Lako je teoretizirati o jakosti individua, kojemu moraju slabiji podleći...

Zastranio sam. Hoću, naime, da navedem pričanja jednog modernog čovjeka. H. Š. hvaljeni liričar, dobro poznat s Jörgensenom i drugim velikim ljudima, agitator mira (nije bio na fronti!), socijalni demokrata, (piše u katoličkim listovima), koji nalazi uzrok ratu samo u nekim pojedincima... Jučer kad smo ležali u krevetima, stao je pričati povijest svojih ljubavi i u vezi s tim postanak svojih umjetničkih djela. Ne smijem te njegove riječi opetovati, samo moram podsjetiti na razne perverznosti staroga Rima... Kad sam slušao te opise »izjava ljubavi«... došlo mi je u svijest da on opisuje svoju, moju i svačiju majku, sestru. Zgrozio sam se. Bože moj, kako čovjek može tako duboko pasti, postati zvijer, živinče i ništa više. Ne samo on, nego je i cijelo moderno društvo takvo. Tu nema govora o braku i materinstvu, tu postoji samo tzv. optimistički nazor o životu, razumijevanje ljepote života i kao najveći izražaj ti »izljevi ljubavi«. Iz ovog pričanja dobih kompaktnu, upravo strašnu sliku našeg društva, od običnih jednostavnih gradskih gospođica spuštenih očiju, do aristokratske »dobro oprane« male ženice, ukoliko nisu zaslijepljene »glupošću pozitivne religije«, nego su »progledale i razumjele smisao života«. Sve je oko mene slično... Da, to je bila duša jednog modernog čovjeka, koji hoće da reformira društvo.

Still ruhen oben die Sterne,
Und unten die Gräber.[25]

Zar ne znaju da postoji svemir, tako velik i krasan, i da je Onaj, koji je to zamislio, veći od svega toga... Da, da, i on će umrijeti i nestati sa svim svojim »ljubavima«...

Seewiesen, 26. studenoga 1916.

Jučer se jedan srušio i ostao mrtav. Danas sam se pričestio i kod toga dođoh do uvjerenja da je sva povijest krvlju ispisana, da su sve kulturne vrednote produkat boli. Religija je nastala i potrebna je uslijed boli. Bol je spasavala čovjeka od mlitavosti, ona mu je uvijek ulijevala strah pred nepoznatom, još većom boli.

Tko hoće razumjeti kulturu, mora da je trpio, ne samo duševno, nego i tjelesno. Gospoda teoretičari, što sjede u toploj sobi, mogu se rugati svemu i nijekati Boga. Ali neka stupe u život i neka tjelesno i duševno trpe, pa neka reknu je li glupo stajati u studenoj crkvi i gledati »kerefeke« tihe mise! I opet tu se strpljivo stoji i uviđa da je bol potrebna i da ona zaista nije ništa s obzirom na Krista, koji je pokazao da u pogledu na vječnost to nije ništa.

Seewiesen, 17. prosinca 1916.

Uvjeren sam da sve imade svoju svrhu, ovaj rad i moje male patnje. Kroz bol čovjek sve vidi drugačije i dublje razumije gorku riječ: život. Tu misao mi potvrđuje Kempenac, De imitatione Christi II, 12. 12.: »Ecce in cruce totum constat et in moriendo totum iacet«.[26] Potvrđuju to i mnoga mjesta iz Evanđela, kao na pr. Lk, 9, 23.: Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetimpsum et tollat crucem suam quotidie et sequatur me«, te one silno dirljive riječi Lk 9,58.: »Dixit illi Iesus: Vulpes foveas habent et volucres coeli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet«.[26a]

Koliko me ove riječi sjećaju na ovo ratno doba, gdje ljudi poput Krista trpe, a ne bi moralo biti. Sve je to zbog lošіh ljudi, koji uskraćuju noćište, koji produžuju rat. Meni se čini da bi to moralo uvijek biti, jer Krist kaže: »tollat crucem suam quotidie«. U vječnoj muci i trpnji sastoji se misterij ovoga života. Da, lako je meni govoriti u toploj sobi, pun novaca i nakrcan hranom, a život znači ono nevidljivo duševno, bez ičega prolaznoga (Lk, 9.3.: »Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis«.[27] Jest, bol je succus života, ona vlada životom i ona je začetnica religija. Gdje nema boli, možemo biti uvjereni da nema pravoga života. Bol, ta tako obična riječ, znači i nemati hljeba, biti bolestan, biti u vječnoj smrtnoj opasnosti, nositi silan teret, biti nepravedno zapostavljen i kažnjen, sve je to bol, sve ovo stvara povijest i iza raznih duševnih trzavica opet jedan dio čovječanstva svraća na istiniti put.

Većina čovječanstva trpi, jedni više, drugi opet manje, ali trpnja je uvijek tu. Da nema trpnje, mi jednostavno ne bismo mogli razumjeti kako ljudi idu u hramove, te studene mračne prostore, pa se mole. Jest, njih tjera život i ova nesmiljena trpnja, koja im govori da tijelo nije ništa i da će doći u grob, pa instinktivno osjećaju da s time dolazi i naplata. Upravo ljudi, koji su trpjeli, najbolje znadu što je to bol, patnja. Grozna je to stvar. Njih je već strah trpljenja na ovom svijetu, a kamoli kad pomisle na one silne muke u čistilištu, ili čak u paklu. Ove riječi čudno zvuče onome koji nije nikada osjetio dugotrajne boli, koja mu ni u snu ne da mira i uvijek ga proganja kao kob. Čovjeka, koji bi se poput Prometeja htio odreći poštivanja one više sile, nesmiljeno ovo trpljenje i živa svijest o drugom životu, koja se uslijed muke potencira, natrag baca religiji.

I zato volim ovu sadašnju generaciju, jer je trpjela i uvidjela da je život ozbiljna stvar, a ne igračka i da živjeti znači ratovati. Jest, volim naše ratnike, jer su oni prozreli život. Nova je ovo, duboka generacija. Nije taj život više onako instinktivan, umjetnost i znanost dobivaju duboke hrane. Svemir više nije mašina, koja se okreće bez svrhe, čovjek nije proizvod slučaja, jer sve imade svoj smisao, sve je uređeno i točno izračunato. Čovjek stupa kroz prirodu, kroz to »otvoreno čudo«, kako veli Carlyle, i divi se svemu ovomu što ga okružuje i spopada ga sveti strah pred tim velikim i divnim djelima, te pada ničice i ponizno se moli. Da, poniznost, mistički cvijet, plod je ovoga rata. Čovjek je svjestan svoje slabosti, svjestan da može svaki čas stradati, pa poput strašiva djeteta očekuje sudbinu.

Ovo je novo doba, s novim ljudima, koji proživljavaju veliki život. Jest, život je izvor svega: u pogledu na savoir vivre sporedni su i umjetnost i znanost i svi ostali proizvodi ljudskoga duha. Život je njihovo vrelo i njihova hrana. Veliki su ljudi neiscrpivo vrelo poezije, oni su nosioci povijesti. Takovih je velikih ljudi bilo razmjerno mnogo. Oni su stvorili kulturne tečevine, kojima se mi koristimo. Zato sebi i svima stavljam memento: proživljavajmo dubok i velik život i svakog trenutka budimo

svijesni da mi zaista opstojimo i da se ne protivimo ovoj harmoniji, koja vlada u svemiru. Ovo tjelesno zapravo i nije život. Život je ono tamno, nevidljivo, puno dubine i perspektive, što se u odabranim časovima još više proširuje... I upravo da što bolje mognemo zaroniti u taj neizmjerni svemir, te uz to mnogo objektivnije promatrati vanjski život koji nas okružuje, moramo u sebi ubiti svaku strast i težiti asketskom životu. Tko je barem malo pokušao ići k tome cilju, osjeća uz užasne poteškoće svijet oko sebe u sasvim drugačijem svjetlu. On će bolje osjetiti one tajne niti grijeha, koje se isprepliću oko moderna društva, pa se s njime igraju kao mačka s mišem... Što je naš život više prožet askezom, to nas ovi tajni glasovi jače upućuju u misterij opstanka. Faust se tuži: »Habe nun ach, Philosophie, Juristerei, und Medizin, und, leider, auch Theologie durchhaus studiert mit heissen Bemühen..«.[28] Dragi Fauste, mogao si ti prostudirati još i više i nikad nećeš tim putem doći do »sjemena, koje sve drži«:

Dass ich erkenne was die Welt
Im Innersten zusammenhaelt
(Schau) alle Wirknungskraft und Samen
(Und tu) nicht mehr in Worten kramen.[29]

Faustov je rad samo rad mozga, koji sam po sebi mora napokon stići do spoznaje Božanstva. Ali to je više »siva teorija«. Goethe je trebao Fausta poslati na frontu, pa bi se on jamačno vratio s dubljim nazorom o životu. Lako je umirati pomoću otrova iz starodrevne fiole, ali teško je podnašati tjelesne muke. Mudri bi Faust morao uvidjeti da je rat i muka temeljna boja povijesti i napretka, da je bol podigla na noge milijune ljudi i srušila prijestolja, da je bol Kristova čovječanstvu pokazala temeljni smisao života i stvorila Divinu Comediu.

Još jednom: kad bude prošao taj rat, što stvara velike ljude (o zlim posljedicama valja na drugom mjestu nešto reći), ne smijemo se zavući u svoje tople sobe i uz čašu vina pričati o junačkim događajima. Moramo uvijek biti svjesni kratkotrajnosti življenja i da je ono samo minimalna faza vječnosti. Mi treba da nastojimo zasladiti

i ovo kratko doba asketskim životom. Zakunimo se poput trapista da ćemo se uvijek sami usavršavati, pa budimo uvjereni da ćemo stvoriti velika djela.

Lako je pisati, ali teško je činiti!

Završeno na Gretin rođendan 1916. Danas Ti je dvadeset godina. Bože moj, kako si lijepa i zdrava! Pa trebala bi se udati. Pa možda si već našla muža, a ja jadnik, poput onoga junaka u Immensee dolazim Tebi u pohode i čitam na Tvojim oslabljenim rukama da me još ljubiš. Pa koga bi drugoga?! Sjećam se kad si rekla svojoj majci, iza buke oficirskog društva, da me od svih još najradije imaš — mene, šesnaestogodišnjeg dečka, koji nije ni mislio na ljubav, nego se sav (možda i previše) instinktivno predao toj nepoznatoj sili. Da se sada sastanem s Tobom, Gretice, ne bih Te smio više onako žarko poljubiti. Možda bih sjedo do Tvojih nogu, postavio glavu u Tvoje krilo i tiho plakao. Vrijeme je od mene stvorilo sasvim drugačijeg čovjeka. Za mene nije više ovaj život izvor svih radosti, nego prije suzna dolina. Da, Gretice, i Ti bi plakala i uvidjela da je život velika tajna, kojoj je konac onaj tamni grob. Oh da, Ti već tamo ležiš unutra, možda si sva istrunula, sve je prošlo, kao da nije ni postojalo. O Bože, smiluj se; kako je to grozno! Zašto sve to propada, nestaje, zašto i mi ginemo, za nama opet generacije! I onda opet ista igra, pa opet smrt. Jest, Bože moj, ja Te razumijem, život je — veliš — kratka teška kušnja i tko ovu preboli, istom stupa u život pun sjaja i boja. Draga Gretice, moli za me!

Na večer dolaze duboke i bogobojazne misli, a na svijetlom danu gubi se onaj mistički život i čovjek skoro izgubi onu tajanstvenu vezu sa svrhom života i provodi instinktivno životarenje, namjesto da je svakoga časa svjestan svoje ovisnosti s harmonijom svemira.

Seewiesen, 28. prosinca 1916.

U Oesterreichische Rundschau nađoh članak o ratu i njemačkoj mistici. Ovdje nađoh dvije veoma karakteristične rečenice majstora Eckeharta, glavnoga njemačkog misti-

ka (1300): »Zapamtite vi svi, koji razmišljate, najbrži konj, koji će vas dovesti do savršenosti, jest trpljenje. Ništa nije tako žučno-trpko kao trpljenje i ništa nije tako medeno-slatko kao kad sam trpio. Najsigurniji osnov za savršenstvo jest poniznost. Samo onaj će svojim duhom uzletjeti do najviših božanskih visina, čiji je tjelesni čovjek ovdje bio ponižen do najniže nizine.« To je samo zgodan dodatak za mysterium crucis. A misterij, zaista, postoji.

Još sam sustao od puta. Dopust je bio prekrasan, a prošao je tako brzo da ne mogoh sve dojmove proživjeti. Dojmova je bila sila: Bilogrivićeve primicije, sv. Pričest kod trapista i razgovor s njima, te napokon nekakvo čuvstvo k Zori, koje je ostavilo dubok dojam u meni i koje me dovelo do poljupca. Stare se rane otvaraju. Kako sam se amo tamo šetao, po mračnoj aleji, spopalo me čuvstvo da bih je najradije bio zgrabio i izljubio. Sav sam bio izvan sebe, a i ona je bila takva. Osjetio sam da je i ona jedva čekala da to učinim, premda joj je samoj ta stvar bila nenadana. Žensko je uvijek pasivno. Uvidio sam da žensko počne ljubiti, kad joj se dade povod. Pričala mi je o svojoj osamljenosti i o neprestanoj čežnji za ljubavlju i za nekim koji bi je umio voditi. Nikoga, zapravo, nije imala tko bi je vodio, pače ni pravu majku. Od djetinjstva je — veli — zbog toga tako povučena sama u se i u svoju dušu, koja je negda u religiji tražila utjehe i ogradila se zidom bešćutnosti i rezignacije. Bio bih spreman uvesti je u naš pokret, da tu nađe veselja i oduševljenja za rad. No i ja sam samo teoretik, pa je jamačno ne bih zadovoljio. Nju je oduševilo moje pričanje o životu i o misteriju boli, kao i o mojim — davno usnulim — planovima o svečanoj hrvatskoj drami. Da, to najviše jednu ženu osvoji, kad je uvjerena da muž razumije stvari i da bi je umio voditi. A meni je opet drago da ima netko, tko me razumije i povjerljivo sluša. — Ne znam, zapravo, da li je to ljubav, ali mislim da bi bez sjetilnosti sve propalo. Mislim da ni Greticu ne bih nikada toliko volio, da se nismo upravo eruptivno ljubili. Tako je moralo doći do poljupca, samo da pokažem, ako i nisam sam sa sobom na čistu, da neću ravnodušno od-

biti taj osjećaj. Veliko je pitanje da li je to ljubav. Strah me da je bila puka sjetilnost. Svakako držim da bi se iz ovoga mogla razviti ljubav, to samo o njoj ovisi... U čovjeku je zaista težnja za ženom, pa zato ni neću zanijekati taj osjećaj. Čudno je samo to da je to isti osjećaj, koji sam gojio prema Gretici, pa sam ga prenio na Zoru. Upravo to pokazuje da za ljubav treba da je nešto živo, tjelesno. Još nisam stalan na koju ću stranu, ili ostati vjeran Greti i s njom nadalje voditi duševnu vezu... Neću za sada ništa sebi preduzimati. Pustit ću neka se događaji razvijaju po miloj volji, glavno je sačuvati moralnu neovisnost.

BORAC S BIJELIH PLANINA

Dr Šime Cvitanović, Ivanov drug iz ratnih dana, objavio je u »Hrvatskoj Prosvjeti« 1938. g. izvatke iz svojih ratnih bilježaka. Tu nailazimo na zanimljive podatke o Ivanovu životu na talijanskom ratištu u siječnju i veljači 1917. g.:

»Dosso del Fine 1917. — Strašna je zima — visina 2021 m... Nekakav put postoji od Osteria del Termine na Asiaškom platou do Dosso del Fine, ali samo do visine od tisuću metara, a zatim se ide kroz snježne tunele, preko gorskih kosa, uvijek u pogibelji od lavina... U to vrijeme bio sam na dužnosti kod stožera puka kao časnik za vezu — tekao mi je bio život, jer sam po čitave dane i noći morao biti u vezi s bojnama te s višim zapovjedništvima u pozadini. Morao sam sve vijesti skupljati i sređivati te ih dostavljati pukovniku... Tako se početkom 1917. god. najavio kod mene jednog hladnog jutra neki mladi i mršavi časnički pripravnik. Strogo je vojnički pozdravio u odori bosanskog vojnika s fesom na glavi, a vunenim šalom oko vrata: »Herr Leutnant, Kadett-Aspirant Hans Merz stellt sich gehorsamst zum Befehl vor.«[30] Jedva sam ga pogledao kad sam mu čuo ime i prezime, a u sebi sam promrmljao: opet mi je jedan od njihovih poslan, da mi samo smeta i da me ždere. Baš taj čas javljao se telefon bataljuna s izvještajem za zapovjedništvo puka. Dojavničar od službe dodao mi slušalicu i počeli smo zajedno pisati pojedinačno slova brzojava. Časnički pripravnik je ostao u stavu pozor, sve dok sam primao brzojav. Skoro sam na nj i zaboravio, a kad sam podigao oči, mahnuo sam rukom da uzme stav odmora, te naredio jednom vojniku neka ga odvede u zaklon za dojavničare do narednika Kudrića i da mu dadu čaj s kruhom. Pročitao sam spis kojim se dodjeljuje mome vodu taj mršavi časnički pripravnik Hans Merz. U spisu je još stajalo da je izvanredan skijaš i dobar borac na visokim planinama. — Borac s bijelih planina — ironizirao sam u sebi novog časničkog pripravnika. Pa to ćemo i vidjeti, rekao sam glasnije kad ga je moj vojnik odveo u zaklon k dojavničarima. U to doba trebao je puk

mnogo dobrih skijaša kod odjela za vezu, jer su lavine često kidale brzojavne uređaje, a onda su vijesti morali prenositi skijaši. Novom časničkom pripravniku nisam htio priuštiti da dobiva hranu u časničkoj blagovaonici, jer sam mislio da nije naš... Dnevno se morao rano ujutro javljati kod mene na prijavak. Davao sam mu teške skijaške zadaće, ali on ih je uvijek u redu riješio, pokazao se »stramm«, što bi se reklo u žargonu vojnog reglementa, i zbilja pravi borac s bijelih planina. Naloge bi izvršio pedantno, ali upravo uslužno i bez protesta, tako da me počeo sve više zanimati i postajati mi simpatičan...

Među raznim specijalnim kartama i skicama na mom stoliću u zaklonu stajala je i jedna knjižica španjolskog isusovca Palaua: Katolik na djelu. Tu je knjigu preradio za hrvatske čitatelje nadbiskup Šarić, a meni ju je jednom dao pukovnijski svećenik, jedan franjevac. Upozorio me da je to neki pokušaj modernog De imitatione Christi... Novi je časnički pripravnik jednog dana ugledao tu knjigu kod mene i propisno vojnički me zamolio da li bih mu je htio posuditi.

— Sie verstehen kroatisch, Kadett?

— Pače, veoma dobro, gospodine poručniče — odgovorio je časnički pripravnik Hans Merz. Izbuljio sam u njega oči. Što je taj mladi čovjek, odakle je, kako je ovamo došao?

— Pa odakle ste?

— Realku sam svršio u Banjoj Luci.

— Hm, pa onda dakako da znate i hrvatski.

Dao sam mu knjigu. Onu sam noć mnogo mislio na toga mršavog časničkog pripravnika i pušeći svoju lulu kod telefona opet sam stvarao krive zaključke. Valjda je sin kojega visokog činovnika u Bosni — mislio sam... moram biti dvojako na oprezu... radije ću ga priuštiti stožernom naredniku Kudriću — to je moj čovjek, pa će mladog časničkog pripravnika već urediti. Nego, u to mi je došla nova misao, znao sam da je negdje u Banjoj Luci profesor g. Lj. Maraković — simpatična osoba predratnog

Ivan na talijanskoj fronti (drugi s lijeva)

đaštva — koji je bio jedan od važnih i jakih ideologa mladoga hrvatskog katoličkog narodnog đaštva... Pokušat ću da vidim pozna li on našega g. Ljubu — ako ga ne pozna, onda ću ga i dalje držati za osobu koje se moram čuvati, i prema tomu se vladati...

Ono jutro, kad se časnički pripravnik javio na prijavak, dao sam mu neka sjedne i naredio vojniku da mu, iznimno, donese iz časničke blagovaonice čaj s dvopekom i maslacem...

— Dakle vi ste svršili u Banjoj Luci... A poznajete li g. profesora Marakovića?

— Bio je moj profesor već od petog razreda realke.

— A da li ste s njim dolazili u uži doticaj?

— Jest, iz organizacije — iskreno je odgovorio.

Ta me iskrenost frapirala; smjesta sam promijenio mišljenje i ton govora.

— Vi ste, dakle, organizirani hrvatski katolički đak?

— Jest, gospodine poručniče.

Digao sam se, okrenuo se prema njemu, te mu pružio ruku:

— Dakle, pripadamo istoj organizaciji...

Mladi se časnički pripravnik kao preobrazio; djetinjski se veselio. Skoro nije znao kako će sa mnom početi razgovarati...

Očajna zima 1917. god. na predjelu Dosso del Fine smetala je skoro svako kretanje, ali za nas dvojicu otada je bila ugodnija i snošljivija. Kad bi Ivo trebao kroz vijavicu poći s brzojavom do koje bojne ili kojega drugog zapovjedništva, izgubio bi se kao strijela niz bijele planine, a vraćao se promrznut, ali veseo natrag u zaklon, gdje bi ga čekao topao čaj s dvopekom. Ironizirao sam ga sada, ali ne više zlobno kao prije, kad je bio dodijeljen mome vodu, i pozdravljao bih ga: Borče s bijelih planina, uđi, popij čaj, to bar pripada borcu s planina. On se smijao i nastojao i u meni dignuti duh, jer ja sam u to doba već počeo zbog teških prilika očajavati...

Jedne strašne noći, dok je vijavica nosila bregove snijega oko nas, mi smo opet u kutu zaklona uz peć raspravljali svoju omiljelu temu: što treba da stvara naša đačka organizacija. Prof. Maraković je stvarao organizaciju za odgoj značajeva — veli Merz... A pošto si i Ti bio u njegovoj organizaciji, borče s bijelih planina, ergo što slijedi? nastavio sam ja s podsmijehom. On se zacrvenio, jer je bio veoma skroman.

— Govori, govori, časnički pripravniče!

— Pa on je, eto, htio ucijepiti pojam što je to značaj.

— Dobro si se izvukao — smijao sam se njegovoj skromnosti. Međutim je on dnevno sve više i više čitao knjižicu Katolik na djelu; i ne samo čitao, već je počeo o tome i sa mnom nadugo raspravljati. Vidio sam da je taj mladić na putu da postane moderni praktični katolički radnik.

A onda opet jednog teškog dana morao je borac s bijelih planina u Bozen, morao je odnijeti neki izvještaj na više zapovjedništvo. Opskrbio sam ga dodatnim obrocima, a on je pritegao karabinku preko leđa, omotao vuneni šal

Ivan (s bijelom kapom) kao vođa skijaške čete u Alpama za I svjetskog rata

oko vrata i preko prsa, stavio noge na skije i strjelovitom se brzinom izgubio preko bijelih planina. Nisam zabilježio datum toga dana, ali kad se vratio poslije nekoliko dana, došao je natrag osobito veseo, a ja sam mislio da ću ga morati poslati u bolnicu.

— Što ti je da si tako veseo? Ja bih poslije takova napora klonuo.

— Slušaj, u Bozenu sam našao jednog franjevca... —

Spomenuo mi je i njegovo ime, ali ga nisam zapamtio, samo znam da je bio profesor teologije. Ivo se sprijateljio s njim i kroz ono vrijeme, što je morao biti u Bozenu, regbi da je taj franjevac na njega osobito djelovao.

— Uputio me u tajne sistematske meditacije. — Skoro nisam ni razumio, što je s tim htio reći.

— Nego, molim Te jednu važnu stvar.

— Koju?

— Ti to možeš, pusti me kojiput k njemu u Bozen... nađi mi tu mogućnost.

Tako je usrdno molio da mu nisam mogao odbiti. Puštao sam ga često u Bozen, i on je svaki put dolazio veseliji natrag.

— Znaš, — reče mi jednom — prof. Ljubomir Maraković me primorao na sistematski rad u svemu; sad, eto, vidim vrijednost tih riječi, otkad sam se počeo družiti s tim franjevcem.

Ne mogu reći da mi nije bilo teško biti bez njega po koji dan, jer su prilike bivale sve teže i teže, ali ja bih ipak uvijek našao načina da ga pustim u Bozen i da ga opskrbim hranom...

Zadnju temu koju mi je razvijao pred moj odlazak od puka bila je: čovjek mora biti u svome zvanju na svome mjestu. O toj je temi mnogo raspravljao s ocem franjevcem, te mi je govorio da će mu to biti najmilija tema, koju će praktički obrađivati kad se vrati iz rata...

Posjedovao je silnu energiju i karakter, i sve je sistematski počinjao i svršavao. Mršavi časnički pripravnik, borac s bijelih planina, htio mi je na polasku dati što veći dokaz svoje ljubavi, te mi je darovao svoju najdražu knjižicu: De imitatione Christi (Nasljeduj Krista), na kojoj je vlastoručno napisao: Merz Hans, Dosso del Fine, 19. II 1917. VI. I. D. III Korpus XI Armee. Tko pozna pok. Merza, zna što je značio taj dar.

Teško smo se rastali. Toliko mi je puta naglasio da pohodim, ako budem mogao, prof. Marakovića, njegova učitelja. »Njemu sve zahvaljujem«, znao bi reći, a to mi je i u onaj zadnji čas ponovio, kad sam se spustio niz bijele planine u dolinu, kamo me je ispratio...

IVANOVA PISMA S RATIŠTA PRIJATELJU N.

U »Životu« 1938. g. br. 5 objavio je Ivanov prijatelj N. tri pisma (karte) koje mu je Ivan uputio s talijanske fronte.

Ivan (prvi s lijeva) sa svojim vojnicima na talijanskoj fronti

Dragi moj N. Pax +

Hvala Ti na Tvojoj karti. Stigla je. Radi dnevnika ne mislih da ih sada zaišteš, nego u slučaju moje smrti...

U Bozenu mi se osobito svidjelo. Dobio sam donekle dojam o tome kakav je bio religiozni život u srednjem vijeku: u nedjelju Ti je na tisuće svijeta išlo u crkvu (franjevačku) i van. Cijeli promet. Neprestano se sv. Pričest dijeli. No najviše me se dojmilo kad sam pred odlazak, — radni dan je bio — otišao u crkvu, da se svojih (sic!) grijeha kutarišem (sic!) i da primim Onog najvećeg što nas slabiće tako voli. Nisam se ni nadao; vani je još bio mrak, tu i tamo se vidjela kakva zakukuljena osoba, gdje se nekamo žuri. Inače je bilo tiho. Kad stupim u veliku baroknu crkvu, duboko me dirne kad sam vidio gdje su sve klupe nakrcane osobama, što poput duhova nepomično sjede, a na svim oltarima, sprijeda i sa stra-

ne — ima ih preko deset — fratri, velikih tonsura — služe u crvenim lijepim plaštevima mise. Sad na ovom oltaru sitna zvonca srebrnim glasom zabrencaju, a onda se opet na drugom oltaru okrene misnik i, raširivši ruke, šapće: »Dominus vobiscum«.

Neopisivo duboko djeluje crkva, gdje se uz mistični sjaj od mnogo i mnogo svijeća obavlja u isti čas toliko puta taj misterij svih misterija. I svijet u toj tišini stupa glavnom oltaru, gdje svećenik u nekakvom crnom čipkastom pregrtaču dijeli kruh Gospodnji. Direktno se osjeća kako je čovjek kano na nekom ostrvu usred burnog mora; na ostrvu istinitog i pravog života. Iz onih malih ženica, što su trpjele i na sebi razumjele sfingu ovog života emanira u tim velikim časovima, kada su sasvim sitne kod Stola Gospodnjeg, neko čudno nadnaravno svjetlo, koje cijelu crkvu ispunjava melodijama nečujnih pjesama anđela.

Nemam riječi da izrazim kako pozitivno religiozna okolina djeluje na čovjeka.

Kod ovoga ću nadovezati na Tvoju misao o banjalučkoj religioznosti. Zaista, pravo veliš, ako kažeš da je tamo nema. Treba da je čovjek vidio druga pravo religiozna mjesta, pa da sudi. Dvije do tri babe što se nalaze tamo u crkvi i mole zbog starosti, to je sve. Svijet ili nije trpio, pa ne shvaća — bolje reći ne osjeća — ono veliko čudo transsupstancije, ili je uslijed psovke (zaista naš najveći, upravo strašni grijeh) tako zaglibio, da bi trebao jedan veliki čovjek koji bi ga spasio. Prije sam držao da je naš narod veoma religiozan, ali iskusio sam da je njegova religija više tradicija baštinjena od otaca. Pomisli: ovdje Ti svaki grad imade svoga sveca, prave pravcate svece, na čiji se zagovor čudesa zbivaju. Mene je frapiralo, ali istina je. A u nas? Teško bi se našao čovjek za koga bi netko mogao ustvrditi da je blažen. (Tvrde za Eckerta mnogi da je umro kao kakav svetac! — usput spomenuvši!) A kakve su naše crkve? To je bruka. Kad gledam ovdje: svako najzabitnije selo imade crkvu, što bi mogla urešavati Zagreb. Tu su umjetničke slike, velike orgulje i drugo.

Svijet naš mora da je tako stradao zbog Turaka. — Često sam s njima: pa kad čujem kako neprestano imaju stanovite stvari i slične svinjarije u ustima, pomislim: odi vulgus profanun (sic!) Grijeh je to, ali uvijek mi se ta poganska misao nameće. Mnogo sam Ti nakudio druge, ali sam radoznao, uz svu svoju vjeru, kakav ću biti praktični katolik u podnašanju ovih ratnih muka. Često mi je na pameti smrt, pa me uza svu svoju vjeru u budući život obuzima strah. Moli za me, bit će mi lakše...

K. U. K. Feldpostamt 26. I 1917. Pozdrav Hans
605, Merz Hans, Bozen, Tirol Bergführer Erdatz.

Čuvaj te karte.

+!

Dragi N.

Osvanula Bijela nedjelja. Veliki predjeli Alpa sa svojim vršcima, dolovima i stranama sijevaju od bjelila. Tamnozelene omorike se dižu veličanstveno u vis, diče se svojom svijetlomodrom pozadinom.

Svjetlo, svjetlo i sjaj posvuda. U dolini je napravljena mala kapela, pokrita smrčevim (sic!) granama a sprijeda na njoj drveni Krst. S desna su pod stijenama pocrnjelim od dima, baračice iz kojih se dimi. Pred kapelom kleči jedno dvadesetak vojnika: crna opaljena lica i tamnih kabanica... a sunce i svjetlo posvuda, sjaj ljepota, samo što su ovi ljudi crni i bijedni... Pričest se dijeli. Ona mala bijela hostijica, bijela i sjajna, i sjaji tog vedrog dana, ide tim crnim izmučenim ljudima. A ovi su sklopili preko prsiju ruke, spustili glavu sve do zemlje i u sebi proživljavaju taj Misterij.

Sva priroda je divna, sve uopće osim čovjeka sretno je i lijepo.

Izgleda samo: duša im je danas čišća i svjetlija od ovog ogromnog svjetla alpske nedjelje, sva ova veličina prirode je samo simbol čovječje duše. I ovo njegovo jadno skrušeno i slomljeno crno tijelo: ne spada, zapravo, ova-

mo: ono mora propasti i doći u harmoniju s ostalom ljepotom.

Meni je dobro. Pozdrav Hans

K. U. K. Feldpostamt 28. III 1917.

+!

Dragi N!

Sjedim u svojoj sobici, koju sam sa svojim momcima sagradio ispod jedne stijene. Top grune, sva brda odjekuju kao od kakve grmljavine. Iza toga salva, 6 topova, jedan za drugim, bubnu, baraka se trese, a brda ječe, ječe, ječe. Zin n n n n n, brzovlak juri kroz zrak, brrum. Pogledam kroz prozor: teško je lupila o zemlju i crni dim se digao u vis. Mir. Ta, ta, ta, ta, ta, etc... mašinska puška zalaja. Grunu opet: top puknu.

Z r r r, tin nn n n, z r r r, t i n n n, tatata... Aeroplan zvrči a topovi i mašinske puške pucaju na nj. A on dostojanstveno mirno, crven-zelenih krila kruži.

Tako vazda ide.

Hans

K. U. K. Feldpostamt 11. VI 1917. 9. VI 17.
369

Pored dopisivanja s roditeljima i prijateljima Ivan je često pisao s fronte prof. Lj. Marakoviću, koji je tada živio u Sarajevu kao referent za školstvo pri vladi. Sačuvalo nam se nekih pedesetak poštanskih dopisnica, koje mu je Ivan uputio za vrijeme ratnog perioda. Pisma, vjerojatno, nije mogao pisati zbog ratne cenzure, a bilo je i drugih razloga. Dopisivanje se kreće, uglavnom, oko literature i književnih djela, koja je Ivan i na fronti čitao koliko su mu to prilike dopuštale.

Ovdje donosimo tekst napisan u nastavcima na četiri poštanske karte koje su poslane istoga dana:

Dragi Ljuba!

Jučer Vam je poručnik (inače medicinar u Innsbrucku) Cvitanović Šime (Bračanin) poslao svoje pjesme s molbom da rečete o njima svoj sud i da ljepše pošaljete u Prosvjetu (pod pseudonimom).

Primio sam Hrv. Prosvjetu, Vrhbosnu, Grič, a danas mi Čičić posla i Našu Misao. Na poslanim listovima hvala. Prosvjeta mi se ni malo ne sviđa; osobito oni R-vi umjetnički prikazi, te D-ga buncanje o Š-vim pjesmama. Vidi se nekakvi čudni egoistički duh u Prosvjeti, gdje svaki hoće da bude originalan i pametan, pa razara i ono što je u nas najbolje (Utva zlatokrila). Namjesto da smo sretni da imamo Nazora, Krizmana, ovakvi mali budalaši idu napadati. Sjevernjaci su veoma zgodni; ali me je strah da će poput Mistike ostati nedovršeni. Pa što je s Ljudima naših dana?! Skrajnje je vrijeme da ih svršite; već sam osobito radoznao. Doduše najradije bih da izdate sve vaše radove svrstane u jednoj knjizi, pa da se uzmogne uhvatiti zajednička nit koja ih veže. Na ovakve porazbacane po listovima se nitko ni ne osvrće, a to je šteta. Trebalo bi kritike, ovako Vi sami za se radite, sami ste sebi kritika, pa Vas nitko na ništa ne upozorava.

Steiger H. mi danas javlja iz Graza da je naklada Kösel primila njegove dvije novele. Grič još nijesam pročitao, ali mi se na prvi pogled osobito svidio. Vidi se da ti ljudi imadu kulturu. Omot je sjajan, a i pjesme su formalno dotjerane. Dragan će ovih dana ovamo.

Pozdrav Hans

Bp. 369, bh 2, Bergführer
Kadett Aspirant Merz Hans

NASTAVAK RATNOG DNEVNIKA

Zingarella, nedjelja, 15. travnja 1917.

...Zadnje vrijeme ni sam ne znam kako živim. Popustila je veza s Bogom. Suviše sam se veselio dolasku Bošnjaka..., pa sam se razočarao. Bili smo dugo rastavljeni

u svijetu, te su se naši nazori i sva naša ćud razišli. Bio sam ražalošćen, jer gdje nema Tebe, Bože, tamo nema ni veselja.

Snage, snage, snage!

Koga bih se bojao, kad smo ovdje putnici, a za nas je dika probijati se kroz život i gomilati blaga za onaj veliki život.

Snage i opet snage Te molim!

Zingarella, 17. travnja 1917.

Talijani su dosta pucali.

Kada top grune, mislim da mi propovijeda sv. Frane: Advenae et peregrini sumus![31] Vidim da u toj vojsci gubim dušu. Pa imam li ja pravo da se silom oprem onomu što hoće da mi dušu kida? Revolucija je, dakle, opravdana? »Ako te tko ošine u jedan obraz, ti mu pruži drugi!« Ne znam kako se podudaraju poniznost i revolucija, samo sam uvjeren da rat nije suvremen, jer neprijateljstvo između naroda faktički ne postoji, nego samo neprijateljstvo između klasa. Moderni rat jest revolucija ? ? ?

Zingarella, 20. travnja 1917.

. . . S jedne je strane bilo ono oduševljenje za umjetnost, kojemu sam u svoje doba, a dosta i danas, žrtvovao sav religiozni život. Zapravo bi ovaj poput jela morao da je temeljna nit u životu, a ono ostalo treba da se samo naniže. Ali suviše sam zaljubljen u ovaj svijet i ne pomišljam da smo advenae et peregrini, pa čitam sve do pretjeranosti. Nastojat ću od sutra da pomognem momcima njihov križ nositi i ići ću češće brigadi. Bože, Bože, oprosti mi što sam Te ostavio. Daj mi opet snage da Te svagdje i u svemu upoznam, da Te svagdje osjećam i da se ni od čega ne strašim (jer smo advenae!).

Zingarella, 4. svibnja 1917.

Imam sada plan da napišem kakovu novelicu na način Maupassantove La mère Sauvage. Idejna podloga: Narodi, što se bore, i to junački bore, nemaju zapravo nikakvog patriotskog osjećaja. Jasno osjećaju da im Talijani i druge narodnosti nisu nikakvi neprijatelji, nego da su neprijatelji oni koji su stvorili taj rat. Odakle da oni trpe za tuđe kese, da gladuju kroz tolike godine i da žrtvuju život u najtežim kreševima? Kad se vrate kući, bit će ti ljudi ponovno kmetovi, iz kojih će takozvana država opet krv ispijati. Dvojica to uviđaju i prebjeći će. Po tomu će novela nositi naslov: »Prebjeglice«. Držim da će ova novelica karakterizirati cijelo ovo stoljeće, gdje uistinu ne postoje narodnosne napetosti — osim na istoku: Srbi i Nijemci »Drang nach Osten« — nego samo staleške razlike. Ovaj je rat fabriciran, danas postoji samo napetost između sita i gladna. Dandanas je revolucija historijski opravdana; o etičkom opravdanju ne usuđujem se još govoriti. Stoga je postupak ove dvojice prebjeglica revolucionarni izraz njihove zdrave pameti.

Zingarella, 5. svibnja 1917.

M. Gorki: Mati. Prikaz i analiza: Kulturno-historijski zanimljivo djelo kao ogledalo težnja socijalne demokracije . . . Radnici i seljaštvo fizički su podjarmljeni i zato se fizički organiziraju da sruše taj režim i da tako dođu do materijalnog blagostanja. O duševnom podizanju, o duševnoj revoluciji nema ovdje ni govora. Ono nekoliko riječi o vjeri, ona nevjera tih boraca za istinu nije nimalo obrazložena. Pače, religija same majke samo je religija nekakve čuvstvenosti, koja se sva sastoji iz osjećaja. Na kako čudan način majčino kršćanstvo prelazi u drugu religiju ljubavi čovječanstvu! Veliki psihološki skokovi, silno nerazumijevanje kršćanstva, kano da se kršćanstvo ne brine za one koji trpe! . . . Pokojni Krek volio je ovo djelo.

Zingarella, 7. svibnja 1917.

Čudna li svijeta! Učinio sam svega dobra svojim momcima, a ono me neće da sluša ni moj momak! Kako je to čudno i nerazumljivo. Strože ću postupati, pa će možda koristiti. Do sada sam držao da sve ide dobrotom i gadno se prevarih. One, koji ih tuku i preziru, slušaju kao janjci, pače, opazio sam da ih i poštivaju.

Zingarella, 18. svibnja 1917.

Naši su topovi gadno gruvali. Sva se baraka tresla, kad zagrmi onaj od 15 cm.

Čovjek se na sve privikne. Pucali topovi ili ne pucali, idem svojim putem kao da nije ništa. Ne pojavljuju se više tako često misli da smo advenae. Donekle žalim da nisam sav ovaj rat proživio na svoje oči. Bol, patnja, pogled na tolike tisuće iznakaženih, mrtvih i ispaćenih ljudi, jamačno, pere sa čovjeka sve prolazno i velikom mu energijom upravo sugerira smisao života. Ono malo boli, što pretrpih, onaj prvi strah pred puščanim tanetima i šrapnelama (na putu k brigadi) govorile su mi uvijek Gospodinove riječi: »Što se bojite, zar još ne vjerujete?« Pa čemu se bojati? Ta On gore već znade što će sa mnom biti, On me neizmjerno voli, pa znade da li je za mene bolje da poginem ili da dalje živim. Pa čemu se bojati, kad On određuje moje putove! Valja živjeti i Njega vječno hvaliti i ne brinuti se za smrtnu opasnost. Što je život? Neki je dan jedan ležao kod groblja, izvrnuo se i leži kao klada, kano da ni živio nije. Zar je onda svrha života uživati, popustiti strasti! Čudna li smisla, kad smrću sve prestaje.

Zašto je u meni tolika težnja za usavršenjem samoga sebe, za zbliženjem s Onim najvećim, zašto mi neka nadnaravna sila uvijek govori: posti, ne jedi previše, budi nadčovjek?

Zingarella, 19. svibnja 1917.

Vele da će noćas početi velika vatra na Talijane da ih zavaraju, pa da oni ovamo povuku vojsku. Noćas su Talijani na desnom krilu oteli neko brdo. Cijelu se noć čula daleka topovska vatra: tutnji u daljini kao da je tamo negdje nekakva kuglana, pa se čuje muklo i nepravilno koturanje...

Zingarella, 4. lipnja 1917.

Gledao sam s Monte Kuka na Roanu. U dolini se vidi grad s crkvom. Crkva, Bože moj, vrhunac i središte kulture i cijelog čovječanstva. Kako se divim čovječanstvu koje gradi gradove i ujedinjuje to ljudsko djelo s Božjom idejom, poput slike Kristove. Srce me vuče onamo dolje. Zaželio sam se ljudi i rada, kolorita raznih jezika i umijeća, boja, šarenila, raznolikosti. Zaželio sam se kulturnih ustanova, raznih društava, raznih redova, koji djeluju u čovječanstvu. Središte svega neka bude naš Gospodin Isus, koji je u Crkvi, svome živom tijelu, posvetio cijelu prirodu i djelovanje čovječanstva. A grad stoji dolje prazan. Crkva je simbol religije, neki memento pokoljenjima. A odozgo siplju geleri i vojnici, koji prolaze, tužno gledaju onamo. Svi su protiv rata, a nitko nema snage da se opre i da stvori normalno stanje u prirodi: slogu.

Zingarella, utorak, 12. lipnja 1917.

... Ova silna galama, eksplozije granata i mina, onda tišina i glasovi pušaka, zvrka aeroplana u zraku, mrtvi i ranjeni, sve je to živa povijest. Iznad svega ovoga lebdi bijela velebna Kristova pojava: »Ja sam donio mač«. Istom sada razumijem punoću i slikovitost ovih riječi: »Ako me ne budete slijedili, ako budete mislili svi samo na se, otrgnut ćete se od Moga Tijela i nastat će među vama nesloga, rat, sa svim svojim strahotama.« Uvijek mi zvuče njegove riječi: »Ja donosim mač«. Lijek: »Revenons à l' Eglise!«...

Zingarella, 17. lipnja 1917.

Polako gine mladenačko oduševljenje. Sve više padam na niveau obična slaba čovjeka. Nekad sam mislio da ću naučiti nekoliko jezika, a sada ne znam ni toliko francuski, koliko sam nekada znao. Uopće, sve estetske i literarne misli kano da više ne postoje. Na površinu su stupila druga, etička pitanja. Najviše me zanima filozofija života. Čitam Solovjeva (Die geistigen Grundlagen des Lebens), Sv. Pismo, Silvija Pellica. Hoću da prodrem u misterij života.

Zingarella, 22. lipnja 1917.

Gledao sam oko dvadeset mrtvaca, koji su poginuli za ovih zadnjih bojeva. Leže pokriveni »celtovima«. Dobro se raspoznaje da su trupla nekoja bez noge, nekoja bez glave. Jednomu je provirila noga, kojoj je koža žuta, izmežurana poput pergamene. Eto, to je život. Neću sentimentalizirati, jer je to slabost, ali je najkruća zbilja, koja dovikuje: »Ne daj se! Pobijedi smrt! Nad ovim lebdi Krist: 'Tko bude u me vjerovao, neće znati što je smrt!'« Askeza, promatranje života i rad jedino u tom smjeru, bez ikakvih koncesija »ovoj« zemlji, to je jedini pravi životni postupak. A tko danas tako živi? Sve se to odigrava, a ljudi i ovdje instinktivno žive, kao i u pozadini. Kad zapuca, sakrivaju se u kavernu, a kad je prestala pucnjava, ogovara se: tko se više bojao, tko je dulje bio u kaverni itd. Ni ja nisam bolji. Koliko li se razlikujemo od kršćana!

Htio bih blagovati Gospodina, koji me voli više nego itko i koji mi je draži od svega na svijetu. Samo ga nisam dostojan, odviše sam slab da bih se bez i najmanje pomisli žrtvovao za Presvetu Hostiju. Pravo veli Kempenac: Pripravni smo uživati u Hostiji, a očajavamo kad nam valja križ nositi u veselju.

Zingarella, 27. lipnja 1917.

»Takve knjige, kao što je Pilgerbuch od Joergensena, nemoj čitati, to su posve abnormalne stvari!« — to mi mama piše, pa da se onda veselim kući na dopust! Ne sastoji se sva sreća u dobroj hrani i čistom rublju, pa ni u roditeljskoj ljubavi. Hoću da me razumiju, a ne onako slijepo da sude. Čudno da rat nije na nju djelovao, pa joj još pred očima lebdi lijepo odjeven »feš« sin...

Monte Rasta, 9. rujna 1917.

Nastadoše teže prilike. Ovdje valja počesto ići na patrolu. Inače je lijep, a i tužan pogled na Asiago, čije su kuće velikim dijelom porušene. Veoma je žalostan pogled na mrtav grad, gdje je negda fićukala željeznica, trčali konji i kola, a zvona dviju crkava uvečer brujala Zdravo Marijo. A sada, prisluškujući, čuje se frka automobila, lupanje krampova, vika potčasnika.

Nije me strah ići u patrolu, ali zašto da izlažem svoj život radi hirova nekog kapetana. Kod kuće jauče mati što nedjelju dana ne dolazi pošta, a što bi istom radila da znade zašto sam ovdje.

Pretpostavljeni me ne trpe. Jednog sam pukovnika titulirao »Herr General« i kod toga zamucao. Uz to sam dobio ukor što sam »apatično« za vrijeme marša promatrao ekscese pijanoga feljbabe M. i drugih šarži. Inače sam se kapetanu J. ogadio jer odviše govorim. Tu imade pravo: nisam bio ponizan i nisam se trebao opravdavati. U buduće ću nastojati biti ponizniji i ne brinuti se, ako me tko bezrazloženo okrivljuje.

Nema svete Euharistije. Živim ovdje kao poganin ili kao kakva zvijer, kao da Agnus nije više u središtu kosmosa, kao da Ga uopće nema. Bože, Tješitelju, dođi da moju prirodu prožmeš atomima vječnosti, pa da tako — sličniji Tebi — razumijem tijek bivovanja. Moderna se država brine za rum, a sv. Euharistija je sporedna stvar. Gdje su vojni svećenici? Zašto napuštaju svoja stada upravo onda kad im je Bog najpreči?!

»Fili, non aegre feras si quidam de te male senserint et dixerint quod non libenter audias. Tu deteriora de te ipso sentire debes et neminem inferiorem de te credere[32].« (De imitatione Christi III, 28, 1.)

Monte Rasta, 17. rujna 1917.

... Strašnih li časova, kad se Duh Sveti nekuda povuče, pa u nutrinji zavlada tama. To su oni časovi, u kojima Faust i moderno društvo očajava jer je izgubilo vezu s Praizvorom. Naravski, da filozofija, pravo, medicina i teologija ne mogu biti same sebi svrhom i ne dovode do Istine. A i život (Faust!), onakav instinktivan život, isto je bezuspješan trud. Zato se i Faust naposljetku približuje Istini, čineći kao praktičan čovjek dobra djela. Predbacuje se Goetheu što je Faust izabrao praktično zvanje, a nije našao zadovoljstva u umjetnosti. Psihološki bi to bilo nerazumljivo. Goethe nije došao do pojma Božanstva, bio je neke vrste panteist. Kao takav nije se Goethe mogao zadovoljiti znanošću, jer u kakvoj je logičkoj vezi znanost s Pantheosom? Ili, drugim riječima: što je posljednji »zašto« u pogledu na znanost, na to ne može odgovoriti panteist. Da nasljeduje prirodu, da je prozre i shvati? Ali to još nije posljednji »zašto«, jer kako i sam Faust dokazuje, to samo sebi ne može biti svrha. Isto je tako i s umjetnošću. Zar može umjetnost sama sebi biti svrhom? Zar jedan dosljedni slikar neće baciti kist, pitajući se zašto on slika, zašto hoće da prikaže neke ideje, možda i krv svoga nutrašnjega života? On to ne može raditi samo zato, jer mu to godi. Napokon prestaje i ovaj samo-užitak. Faust, dakle, logično, nije mogao postati umjetnik, ako i jest njegova narav umjetnička, jer Goethe nije došao do Boga. U ovim je prilikama Faust našao zadovoljstvo u praktičnom radu, u dobrim djelima. Ovaj pojav dovodi do Boga, ali je instinktivan, sličan materinjem čuvstvu. Majke, koje i ne vjeruju, koje su, što više, i zle, mogu ljubiti svoju djecu. Isto i plemeniti ljudi — bez obzira na njihove nazore — mogu naći relativno mnogo više zadovoljstva čineći dobro, negoli u umjetnosti. Jer tu se vidi polučen uspjeh. Apsolutno je

zadovoljstvo samo u Bogu. Da se Goethe još dalje razvijao i došao do Boga, onda bi Fausta usrećila umjetnost. Istom tada bi ona dobila onu pravu vrijednost, istom tada bi Faust razumio zašto je i filozofija i pravo i umjetnost ad maximam Dei gloriam. Da je Faust postao benediktinac, kod kojih se goji hieratična umjetnost, ili da je napokon dubok religiozan umjetnik ili takozvani ljubitelj umjetnosti, koji djeluje u svijetu, a uživa u umjetnosti, jer je ona neko predvorje nebesima, gdje je sve izvanredno lijepo, treći dio Fausta bio bi istom pravo rješenje, koje bi čovjeka i literarno zadovoljilo ...

Monte Rasta, 5. listopada 1917.

Draga Greta! Dan je kišovit. Ja sjedim u svojoj polutamnoj sobi. Obuhvaća me turobnost. Uzeo sam olovku i pokušao sam napisati Tvoje ime, koje već godinama nisam napisao. Greta Teschner! Što sve sadržava ovo ime: Koliko se uspomena, koje paraju srce, veže na melodiju ovih riječi! Preda mnom se opet pojavljuje Tvoja plava kosa i Tvoje lice, tako puno života i zdravlja. Mi nismo znali što je to ljubav. Nikad nije ta riječ prešla preko naših ustiju. Ali kad sam nejasno saznao da si Ti teško bolesna, proveo sam noć u molitvi. Molio sam Boga da Te ostavi na životu, a drugog dana saznao sam da si već bila mrtva. Mrtva! Tecite, suze, tecite u vječnost, jadikuj dušo, pecite oči — Gretica je mrtva. Ona leži na krevetu nepokretna. Moja zaručnica. Onda su je odnijeli na groblje. A kad sam nakon nekog vremena i ja došao onamo, našao sam na križu napisane tužne i strašne riječi: Greta Teschner.

Mene još uvijek peku moje oči, koje su pune suza. Sva se moja nutrašnjost uzdiže k Tebi, koja lebdiš iznad vidljivih svjetova. Sklad moje duše hoće da prijeđe u Tvoju. Tebe nema više ovdje, a približuje se i moja starost. I moj će život proći i nestati. Nova pokoljenja dolaze i prolaze, i našoj ljubavi neće ovdje više biti spomena, kao da nikad nije ni postojala. Tako ja i dalje životarim ovdje. Gone me želje, potkapa me borba i nestalnost. Kad

će konačno doći vrijeme, kad neće više biti nikakve odvratnosti, nikakve noći i nikakvog grijeha? Kad će doći vrijeme vječne slave, vječnog osvjetljenja? Kad ćemo vidjeti uskrsnulog Jaganjca i sjaj njegove vječno-lijepe Majke, koji se proteže iznad svih svjetova? Kada, kada ćemo biti ujedinjeni u pjevanju nebeskih korova, kada ćemo se izgubiti u vječnom pjevanju Sanctus, Sanctus, Sanctus, obavijenom Božanskim sjajem?

Kada će doći vrijeme da se neće morati jesti, kad se neće morati boriti za najmanje dobro djelo? Oj Adame, nisi mislio što radiš. U našem je tijelu zakon, sasvim drugačiji od onoga koji je u našoj duši. Sva je priroda pokvarena, sve je zlo i naša duša zapada u tamu.

Kada ćemo sami sebi biti svjesni, kad će naša duša samu sebe razumjeti, kad će zbiljski oćutjeti svoj savez s Bogom?

Apstinencija i Euharistija su putovi, koji nas onamo vode. Post i Pričest, dvije oprečnosti. Post zadaje muku i lišava nas užitka, a Pričest nam daje neizmjerni užitak i pretvara naše tijelo u Božanski bitak.

Čudni su ljudski putovi. Tko znade hoću li ostati živ? Otići ćemo u Korušku, odakle će početi ofenziva. BOG vodi sudbinu narodâ, on znade što je za me najbolje. Bit ću sa svime zadovoljan i zahvalno ću primiti sve što mi On dosudi. Ako se rastuže moji roditelji, proći će i ta bol, ta nije li naša domovina »suzna dolina«!

Razmišljam kako su sretni ljudi u samostanu. Oni se uvijek mogu baviti molitvom i dobrim djelima. Tamo čovjek nema slobodne volje, nego onako radi, kako drugi odrede: Abnegatio sui ipsius[33] i utopljenje jedne duše u sve, tako da ona sama na se zaboravi.

Samo me nemojte siliti da ubijam ljude, ljudi bezdušnici!

Parcento, 30. listopada 1917.

...Ovo je ovdje lijep gradić. Hrane i svih ostalih stvari u izobilju. Toliko toga nema u nas ni u mirno doba. Stanovnici su utekli, a naša vojska nesmiljeno robi. Zalazi u

kuće, prevrće ormare i krevete i gleda ne bi li što našla. Časnici se vuku po ljekarnama i traže alkohola. Grozota je gledati kako leži porazbacano bijelo rublje, crne hlače, strojevi za krojenje. Mislim na svoje roditelje, kolika bi to bila nesreća kad bi morali bježati od svoga doma, pa sve one malenkosti, koje je čovjek za toliko vrijeme sakupio i zavolio, prepustiti nesmiljenim vojnicima, koji u časovima pobjede poput zvijeri misle samo na se. Užasna slika!

Santa Maria, 18. studenoga 1917.

Prekjučer se bio boj na Cornelli. Promatrao sam s kote 1093 kako naša artiljerija lupa u brdo. Prije je na cesti nastala panika. Topovi udarahu u našu stranu i razoriše jednu bateriju. Kapetan Huber je tada poginuo. Svijet misli na medalje, na čast pukovnije i druge gluparije. Talijani, koji se htjedoše predati, biše svi poubijani. Ne znam što je patriotizam, čast i drugo. Ubijanje i mrcvarenje mi se gadi i, gledajući ovo, svi se apstraktni pojmovi gube. Ja volim čovječanstvo, volim male, nepoznate ljude, koji na svojim leđima nose sav teret povijesti.

Narod bez religije ne misli na smrt, pljačka i jede. Kad ga optereti bol, malodušan je i prijeti Bogu.

I ja sam izgubio vezu s Njim. Tagliamento bijaše duševni preporod. Gledajući mrtvog Kunca, Hercegovca, kako je poginuo kod juriša, ranjene Talijane što uzdišu »O mia mamma«, a krv im se cijedi iz rane, postao sam bolji, jer sam uvidio da život nije ništa, da se sav smisao sastoji u spiritualiziranju. Samostanske misli, težnja za samostanskim životom, gdje čovjek živi s Bogom, koji je uvijek nepromjenljiv i realan. Slava, medalje, »rodoljublje«, budalaštine su. Poniznost, samozataja, šutnja i dobra djela — jedina su realna vrednota iza smrti.

Virgo Maria, adiuva nos.[34]

Rocca, 18. prosinca 1917.

Gretin rođendan.

Noć bijaše mirna. Oko šeste izjutra grunu »dreissiger« i bubnjarska vatra započe. Sve je ječilo... Jedna mala talijanska granata zaletila se i pala oko 80 koraka od nas... Cismon je sav razrušen... Dolažahu zarobljenici, njih oko 800, slabašni ljudi, zablaćeni žutom zemljom, veoma potišteni. Naši su se ranjenici u istom stanju vukli za njima. Vele da smo prodrli, ali izgubili mnogo ljudi, najviše od vlastitog topništva.

Incin, 25. prosinca 1917.

Prvi je to Božić koji sprovedoh u tuđini. U prirodi je sinoć bilo onog ugođaja, koji je tako karakterističan za Badnjak. Nebo je bilo prekriveno maglom, koja je svojim zagasito bijelim sjajem — osvijetljena od mjeseca — bacala reflekse na brda, dijelom snijegom pokrivena. Na suprotnom brežuljku, s one strane Cismone, tinjale su logorske vatre. Božić, tu svetkovinu djece, dočekao sam poganski. Nisam ulovio niti priliku da se savršeno pokajem i da započnem snažniji duževni život. Meso je bilo za večeru, pa sam ga jeo... Dakle, niti jelo nije bilo u harmoniji s velikim kršćanstvom, koje je toga dana i tjelesno jedno.

A kako je istom onima gore na Monte Ascolone! Put do gore dan i noć obasiplju granate. Sklizavica i strmina. Gore noćiti bez krova, gladovati i biti u neprestanoj vatri... Vele da takva što nisu još do sada doživjeli. Ostadoh dolje. Ne znam čemu bih to pripisao. Bit će uzrok protekcija. Ili to učiniše molitve mojih roditelja i prijatelja? Žao mi je što ne trpim s ostalima, nego ovdje uživam. Sam neću da idem gore, jer gore nemam nikakva posla.

Fonzaso, 5. veljače 1918.

Izišao je proglas po kojemu bih mogao dobiti tromjesečni dopust za nastavak studija. Strah me toga. Bojim se gladi

i držim da se neću moći posvema posvetiti studiju. Gledat ću da ponizno vršim Božju volju, da ne budem odviše pohlepan za znanjem i da radim toliko koliko mogu. Nauka ne smije biti sama sebi svrhom, ona mora uza svu ljepotu, koju u sebi krije, pridonositi nešto i Kraljevstvu Božjem na zemlji. Zato mislim da — uza svu ljubav k svojoj struci — svaki čovjek mora socijalno živjeti, živjeti u životu i potpomagati one koji trpe. Jer nauka je produkt trpnje. Tehnika hoće da čovjeku olakša materijalne nezgode, a umjetnost i nauka promatraju mukotrpni život ljudi i povlače idejne konzekvencije. Život je sve...

Mislim da kao đak radim u društvu sv. Vinka — internacionalna religiozna pozadina — i u »Hrvatskoj« — nacionalno-religiozna pozadina. Onda valja nastojati da samo dva puta dnevno jedem; tako sam materijalno slobodan. Iz principa ne jesti u ostalo vrijeme, pa makar netko i ponudio. Ne smijem zaboraviti na svladavanje tijela. Tvrd ležaj, rano ustajati, kad i kad strogo postiti, tako da u svakom momentu mogu raditi sa svojim tijelom što je meni volja. Također je važna njega zdravlja i tjelesne ljepote. Grozan utisak čine svećenici, časne sestre i drugi dobri ljudi, velikim dijelom zapuštene vanjštine, dosta neestetskog ustroja itd. Nova generacija mora biti zdrava, vesela, lijepa. Ono što je ružno posljedica je grijeha. Zato treba da se čovjek svlada i da njegovanje zdravlja i ljepote smatra kao sredstvo da sebe svlada i da ojača volju.

Boga nikada zaboraviti! Neprestano težiti za sjedinjenjem s njime. Svaki dan — ponajbolje zoru — upotrijebiti jedino za razmišljanje i molitvu, po mogućnosti u blizini Euharistije ili kod sv. Mise. Taj sat valja da bude izvor dana, u tome satu valja da čovjek zaboravi na cijeli svijet, da potisne sve svjetske brige, svu nervozu života, da bude miran kao u kolijevci. U tome se satu moraju stvoriti planovi za budući dan, tu se razmišlja o vlastitim greškama i moli milost da se svlada sva slabost. Bilo bi grozno kad ovaj rat ne bi imao nikakve duševne koristi za me! Ne smijem onako živjeti kao što sam živio

prije rata. Moram započeti novi, preporođeni život u duhu novo-spoznatog katolicizma. Jedini Gospodin neka mi pomogne, jer čovjek sam iz sebe ne može ništa.

Casara Bolzano, 20. veljače 1918.

Odvratno je gledati čovjeka proždrljiva, čovjeka koji bi cio dan jeo. Moram se čuvati proždrljivosti, jer je to moja velika slabost. Dosta bi bilo jednom dnevno jesti! Pokušat ću kod prve prilike. Sjećam se jednoga trapista, koji je veoma malo jeo. Bilo je to g. 1916. o Božiću. Nina je slavio primicije. Kao jednogodišnji dobrovoljac došao sam iz Seewissena na trodnevni dopust. Pozvaše i mene k ručku. Imao sam teka i mnogo sam jeo. Jedan stari trapist uzeo je od svega samo malo. Čudio sam se. Nisam ga razumio. Ali sada ga razumijem.

Samo onaj koji radi ima pravo da jede. Vrsta rada je sporedna.

Čitam Arbeiter Zeitung. Mnogo istine ima u njemu. Najrealnije misli klasa koja trpi.

Položaj je očajan. Nijemci su makijavelisti: ako taj narod ustraje u svojoj nadutosti, propast će.

Beč, 9. travnja 1918.

Život je sve..., a meni prijeti opasnost da opet zagreznem u sivi teoretski život knjiga. Idem sutra na sv. Pričest, da opet upijem snage za borbu. Ovih zadnjih dana dosta sam popustio. Bio sam polijen, neuredno sam jeo, malo se molio, nimalo trpio, ljutio se, bio i poškrt... i izgubio zato vezu s Onim...

Nema ništa velebnijega od kršćanske obitelji. Onaj duh koji vlada među članovima, ona iskrenost, krotkoća, jednostavnost u najpožrtvovnijim — inače kompliciranim — djelima, prožeti su neopisivom duševnošću. Češće mislim na Jovićevu porodicu.

A što ću ja biti? To je teško pitanje, koje me muči već dulje vremena. Zanima me književnost i umjetnost, iako sada ne uživam više toliko u tome. Izgubio sam ono mladenačko, potpuno oduševljenje za nešto..., jer smo na ovome svijetu samo provizorno... za čas nismo tu, a ovaj život imade samo utoliko smisla, ukoliko je priprava za drugi. Tako je i sa životom naroda i čovječanstva. Svršim li filozofiju i postanem profesorom, oženit ću se. Jer držim, tko misli ostati neženja (bar studirani), neka primi sv. red i neka djeluje u apsolutno-mističkom životu. Tko nije studirao, neka stupi u samostan. Težit ću za svetošću, za ujedinjenjem s Gospodinom Bogom i molit ću ga da mi dade otporne snage u životnoj borbi i energije u stvaranju. Sve je to lako reći, ali hoću li ja kao profesor sa ženom i domom moći djelovati i izvan svoje porodice? Strah me je, jer je profesorski položaj veoma ovisan i materijalne brige mogle bi razbiti najljepše snove. A nama ne treba blijedih teoretičara, propalih profesora, takvih individua imade u nas i previše. Potrebni su zdravi praktični ljudi. A ja i sam uviđam da je u nas profesor najveći teoretičar, jer je odviše skučen apsolutističkim sistemom. Majka imade pravo što se boji toga zvanja. A što bih izabrao, kad su već prošle tolike godine i ništa me toliko ne zanima, koliko umjetnost i književnost. Odrastao sam u takvu milieu-u, gdje se prati svako novo izdanje, čita svaki časopis, kupuje novoizašla umjetnička karta, pa onda čovjek teško pregori ovu bolest i laća se nečega sasma, sasma novoga. Istina je, književnost nije sve. Literatura, umjetnost, samo su detalji u tom velikom djelu: Kraljevstvu Božjemu. I plug, i postolar, i mesar, i pravnik, i stražar, svi su radnici na toj velikoj zgradi. Ne pita se mnogo što se radi, nego kako se radi. Sve struke imaju pred Bogom jednaku vrijednost, samo se mora raditi po Njegovoj volji. I opet bih toliko volio studirati literaturu i umjetnost. No ako je potrebna žrtva da obratim svoju majku, što je mnogo i mnogo važnije negoli sve znanosti svijeta, jer grozna mi je pomisao da bi ona, koju toliko volim, morala trpjeti u vječnim mukama, otcijepljena od Njega — grozne li pomisli! — zašto se ne bih sam zatajio, ponio svoj križ i pridonio tu žrtvu svojoj majci. Lako je teoretizirati o kršćanstvu

i ushićivati se za Gospodina Boga, kad On od nas ništa ne traži, ali biti praktičnim katolikom mora da je moja svrha.

Bože moj, prosvijetli me da ubrzo dođem do čvrste odluke. Svagdje neka se vrši volja Tvoja, jer smo ovdje samo putnici, a u našoj se pravoj domovini neće mnogo pitati da li sam bio profesor ili zidar. Ali nešto biti valja!

Beč, 11. travnja 1918.

Noćas bijah svjedokom jedne grozne stvari. Već sam ležao u »postelji«, kada u obližnju sobu dovede jedan čovjek prostitutku...

U meni se... silno uzburkala krv i priznajem da još ni izdaleka nisam mortificatus. No to je za čas prestalo... Iz govora i glasova osjetio sam onaj grozni položaj u kojem se nalazi prostitutka, gdje sama kaže da od nečega mora živjeti... Počela se opet smijati, no nije to bio raskalašeni smijeh, nego više tužan i prisiljen... Osjetio sam onu duševnu prazninu, koja vlada u onoj sobi, ono nešto ne zajedničko sa životom, ono otcijepljeno, crnilo, bezbojnost. Ne mogu opisati tu za mene sasvim novu predodžbu... osjetio sam grozotu gdje se odigrava jedna gigantska čovječja tragedija u naravi, u životu (ne na pozornici), koja uništava egzistenciju duševnog čovjeka, koja ga iz nepregledne visine čovječjeg dostojanstva titanskom snagom baca u besmislenost, nerazum — gdje stvara nov pojam, koji više nije u nikakvoj vezi s čovjekom.

Najradije bih bio pozvao djevojku k sebi, da joj bar nekako pomognem.

Nekad mi netko reče da se odigrava tu veliki smisao prirode, da je to ljubav, jedan veliki životni princip ili slično. Duševno je to siromaštvo, praznina, grijeh.

Fontanel, 20. svibnja 1918.

Saniteci pronesoše ispod prozora na nosilima krvlju oblita kuhara. Pokriven je dekom. Lice mu je crveno,

crveno, crveno, — krv, krv, krv, a da se ne mogu ni prepoznati crte lica. Kuhar kod sedme kumpanije.

Cijelo poslije podne puca s granatama od 15 cm u dolinu Cinespa i na Fontanel.

Mysterium vitae — krvlju obliven čovjek. Od Adama do danas milijuni su to ljudi prepatili i prepatit će do sudnjega dana.

Bio sam na Fontana Secca i razgledao naše nove pozicije. Lijepo je gore, kao na ljetovalištu. Žica dolazi do komande. Krasan pogled na snijegom pokrivene Dolomite, na Maletu, Pambio. Vidi se Seron i Caupo i cesta do kote 433. Na drugu stranu pruža se pogled na dolinu Piave i nizinu. Za vedrih dana — vele — vidi se more, Crkva sv. Marka i parobrodi.

Duhovi. Bolestan sam. Želučani katar. Duševno padam uslijed te bolesti.

Fontana Secca, 28. svibnja 1918.

...Bože pomozi, daj mi milost da postanem bezuvjetni gospodar tijela. Bolje je umrijeti, negoli biti mekušac, igra strasti.

Svibanjska kraljica neka mi oprosti, što na nju tako rijetko mislim.

Bože, Bože, više mističnog svijeta!

Fontana Secca, 19. lipnja 1918.

...Saznajemo da je sila naših izginulo i da su se Talijani dobro branili. Topništvo nije ubilo Talijane, nije uopće pogodilo u rovove. Naše jurišne patrole (Kovač i Gregor) zauzele su Solarolo (Pyramidenkuppe) s jedno sedamdeset momaka i četiri ručne strojne puške. Valovi pješadije ne stigoše i preostalih dvadeset momaka branilo se protiv četiri talijanske kumpanije koje su nahrupile, a onda su se morali vratiti. Tako naše komande besmisleno žrtvuju

ljude. Kartaju se u najvažnijim situacijama, a ne brinu se za najelementarnije principe navale.

U vatri stigosmo do sadašnjeg mjesta. Tu je bila časnička predstraža. Ukonačili smo se u kavernama. Stigoše i vodnici, koji su vodili jurišne patrole, krasni i odvažni ljudi, koji umiru bez ikakva straha. Krasan li je naš svijet, samo da ga imade tko voditi!

Ovdje je ležao jedan teško ranjeni talijanski časnik. Jaukao je i roktao od boli. Kao kakav stroj opetovao je po dvadeset puta: »Quanto male, Manfredi«. Tako je uzdisao više od jednog sata. Dadoh ga prenijeti natrag do kote 1580, gdje je bila jedna mala stanica za prvu pomoć. Nikad neću zaboraviti njegov zahvalni pogled i stisak njegove krvave ruke. Bio je krasan mladić. Učiniti djelo ljubavi čovjeku, koji trpi... temelj je svakog duševnog života.

Ofenziva je zapela, vele, iz političkih razloga. Karakteristično je za nered što vlada u Austriji.

Talijanski su rovovi puni naših mrtvaca. Grozne su to slike. Grozan smrad. Jarci su im duboki, slabi i neuredni. Boravišta su vlažna, kaverne slabe. Vele da je Krndelj pokopan u Rašaču. Strahota! Ono nasmijano lice, puno idealizma i života, da nas je za tren oka ostavilo! Bože, smiluj mu se!

100 koraka ispod 1672. kote,
Monte Solarol, 25. lipnja 1918.

...Kažu da se naša vojska povukla iz Montella. Sjajno to dokumentira kakvo je naše vodstvo, drugim riječima nesposobnost austrijskog sistema. Božji prst je tu također posrijedi. Svagdje je mala šaka austrijskih vojnika nadjačala talijansku nadmoć, a sada nadmoć (materijalom i brojem vojnika) Austrije ne može da savlada lošu talijansku vojsku. Da, polakomili su se za blagom talijanske nizine! Grijeh je povod najvećim katastrofama čovječanstva.

Smisao života jest mysterium crucis. Moram, dakle, biti zadovoljan svojim sadašnjim stanjem. No odviše je teško robovati sistemu, koji radi o glavi čovjeka i njegovim idejama. Kuda? Kamo? Ni s one strane rovova nije bolje. Valja se poslužiti lukavošću i izmaći ovom sistemu.

Solarol, u kaverni, 13. srpnja 1918.

Zahvatilo je u našu baraku. Šimi odbilo glavu, Šobota i druge teško ranilo, a hlapca je diglo u zrak i bacilo ga za nekoliko metara. Gledao sam gdje aktivni kapetan, 40-godišnji muž, plače što je izgubio momka. I svi ostali bili su zaprepašteni. Zahvaljujem molitvi moje majke i svojih zlatnih prijatelja što živim, jer ja — iako mnogo mislim na Boga, — zapravo malo molim. Po cio dan ležim u kaverni, nešto jedem, pomalo pišem, pa ne mogu da se saberem i da zaronim u ogromno mističko more. — Neki dan vidjeh svećenika. Najradije bih poljubio ruke koje su držale Krista. Treba li da zaželim bolje dane, kad ću i ja onamo, kuda je Šime otišao. O Bože, da sam već kod Tebe! Najbolje bi bilo da plamenom svoga Milosrđa sažgeš parazite grijeha, koji su se usukali u moju dušu, pa da dobar i svet stupim u Te, ili barem da u životu budem nadahnut svetom radošću i nadčovječnom voljom.

Lako je pisati, ali teško je sveto živjeti!

Solarol, kaverna, 26. srpnja 1918.

Roblje, roblje, roblje! Bijelo roblje! Toliko milijuna ljudi mora robovati nekolicini, gore nego u staroj Heladi i u Egiptu, jer danas su pojmovi o jednakosti aksiom, a onda su se samo naslućivali. Danas ljudi ne rade samo za svoje gospodare, nego idu u smrt i ubijaju druge... I dolaze ovamo svećenici nadvremenske Crkve i ne vide da milijuni ljudi robuju, nego u svojoj zaslijepljenosti potsjećaju na prisilne zakletve, kao da je ta prazna nesvojevoljna riječ vrednija od čovječjeg života, od života hrama Božjega. Kad bi svi mislili kao naše svećenstvo, ne bi uopće postojala evolucija, borba, povijest. — Fiat volun-

tas tua znači: radi, djeluj sam, da se ostvari Božje kraljevstvo. Bez krvi ne ide na zemlji. Jedni ubijaju sada milijune za nepravednu stvar — za ostvarenje kraljevstva sotone. Zar nemaju onda milijuni pravo da se oslobode ispod jarma, što više da u krajnjoj nuždi i ubiju. Ja držim da su s toga stanovišta revolucija, rat za oslobođenje dopušteni... Grozno je, ali je smisao života grozan.

Živi mrtvaci. Ležim povazdan u svom rovu i sve mislim da sam u kakvoj grobnici. Nigdje slobode, svjetla. Gori lampa; kapetan G. čita Doriana Grey-a, a ja primam spise, mećem ih u korice i čekam menažu. Zaista je to život nedostojan čovjeka. Da ne mislim na svoje roditelje i na domovinu, jer se uzdam da će se ovo svršiti, ne bih ostao ni časka ovdje. Tražio bih si drugu egzistenciju.

Ofw Solarol, 2. kolovoza 1918.

Sinoć sam govorio s jednim civilom, mladim holandskim slikarom Fabriciusom. Dobro radi. Mnogo je pričao o Javi. Zanimljivo je ondje; osobito je svet odnos spram žene. Ples je zabranjen, a djevojka se ne smije ni dirnuti. Poljubiti djevojku pred ljudima (na Javi) je skandal...

Ofw, Solarol, nedjelja, 4. kolovoza 1918.

Moj otac je plemenit čovjek. Kad sam dulje vremena udaljen od kuće, onda mi se u perspektivi pokaže sve mnogo objektivnije. Zaista, sve je čudno. On je slobodan čovjek, a kako ga očinski osjećaj veže uza me! Samo on to kao muž neće upravo da oda, ali iza redaka i neke nabačene riječi tako silno pokazuju koliko me on voli, da bi sve, čak i svoj život, za me žrtvovao. Bog mu tu ljubav uzvratio! A majčica — duboko stoji pod njim. Ona mene jedino voli uz oca. Za me bi sve žrtvovala i malo ona pita za etička načela. Pa odakle bi ih imala? Odgojena u trgovačkoj židovskoj kući, nije kao dijete usisala u se ideju duševnoga. Najsretniji dan bio bi kad bi majka i otac postali dobri kršćani, kada bi naša porodica postala

katoličkom porodicom, — jer porodica je na zemlji najsvetija stvar. Molitvom će se dati mnogo toga učiniti. Kod oca dobro djeluju logički dokazi. Treba ga samo uvjeriti da je i on odgojen u predrasudama, kao što drži da je »klerikalizam« predrasuda. A kod majke će moći djelovati ljubav k meni. Treba je samo dovesti u škripac, pa će već ići.

Blizu Belluna, 23. kolovoza 1918.

Krasno li je ovdje. Prvi se dan ne mogoh ni snaći. Mirisno cvijeće na stolu, blistajući se u raznim bojama, bjelina dana i svježa ljetna priroda pričiniše mi se kao kakva sanja. Ili ne, učini mi se da sam snio grdan, tmuran san o nekakvom životu u mračnoj i vlažnoj kaverni, o kamenitoj prirodi, do koje ne dospijeva ni sunce ni blagoslov Božjih blizina. Kano da je gore sam stan studenih sablasti, što se ganjaju objesno urlajući, zviždeći i sijevajući. Prošla je ta ružna sanja, i zahvaljujem Bogu što će mojim roditeljima iza dugog i teškog bolovanja odlanuti.

Zaljubljeni čovječe: slanina, sočni kruh, mnogo, mnogo žderi, siši sok, nek se sve cijedi niz grlo i napunja trbuh. Život! smisao svega! hoćeš da budeš dobar, da sjajiš kud prolaziš, a da si rob svog vječno gladnog želuca, koji sve traži, traži nešto snažno i sočno.

Sutra ćeš umrijeti, čovječe! Umrijeti! Da, i komis i špek i sve drugo će još tu biti i ležati na stolu, a tebe neće biti, ni tvoga trbuha i kao da nisi ništa jeo, kukavico jedna! Kada ćeš već umrijeti, a ti barem gledaj da ti duh bude slobodan, da trbuh izgubi vlast nad tobom, kukavico jedna!

Bože, daj mi urnebesnu snagu da sve svoje strasti skupim u šaku, da ih zahvatim desnicom rukom i topovskom snagom hitnem o stijenu, da se kao staklo razbiju i razlete na sve strane. Bože, Bože, kada ću to moći, kada ću zemljom stupati pročišćen! Pomozi mi, Bože, jer je bolje ne živjeti, nego tako živjeti.

Memento mori — slanina u kutu vreba. Tko veli da je post glupost, taj ne zna ništa. Bez posta nema pravog

duševnog života, čovjek nema onda sam nad sobom autoriteta. A taj je glavno. Daj mi, Bože, silnu volju, pa makar bio go i bos! Jer, ako sam već na svijetu, svejedno je da li imam pod vratom zvijezdu ili da mi košulja proviruje na lakat. Glavno je veliko Ja, sloboda duha, koja se ni smrti ne boji, a ostalo je sve sporedno.

Cidalchis, 10. listopada 1918.

Poredak mora da je u svemu. Trpnja je podloga životu. Ako jedem samo najpotrebnije, tijelo traži više, mislim na jelo, a ne jedem — trpim. Uslijed tih misli — čovjek sebe brani — nesposoban je za rad: dakle, jedi koliko možeš, pa ćeš moći dobro raditi. U tome kao da je neko protuslovlje, jer apstinencija je put k Bogu, a trpnja, koja nastaje uslijed apstinencije, mora da pojača životnu energiju — ako je ona princip života — i da stvara od nas snažne ljude, ne samo u fizičkom pogledu, nego ljude potpune za život: učenjake, radnike itd. Apstinencija ne samo da nije zapreka naučnom radu, nego mora da je baza ovome.

Da mi je tako snažna volja, da te nazore provedem u praksu — jer zaista se čovjek gadi sam sebi zbog svojih neukroćenih strasti.

KRAJ RATA

Nakon sloma Austrougarske Monarhije i završetka ratovanja na talijanskoj fronti vraća se Ivan u Bosnu. Već 1. studenog 1918. stavlja se poput svojih drugova na raspolaganje Narodnom Vijeću i stupa u službu Narodne Odbrane kao poručnik. Oružničko zapovjedništvo Narodnog Vijeća imenuje ga vojnim zapovjednikom ugljenokopa Moslovare i šalje ga onamo da smiri situaciju među nezadovoljnim rudarima, koji su zbog teških uvjeta rada i života počeli negodovati. Ivan je bio uvjeren da će više postići milom nego silom, i zato odmah naređuje da se iz vojnih skladišta podijele radnicima neophodna sredstva za život: hrana, odjeća, obuća. Radnici su ga brzo zavoljeli i prionuli mirno uz posao. I prilike su se sredile.

Ivan, međutim, ozbiljno misli da nastavi studij. Na njegovu molbu predsjednik Narodnog Vijeća rješava ga dužnosti vojnog zapovjednika u Moslovarama, koju je obnašao nekih osam tjedana, i u siječnju 1919. god. zajedničkim đačkim transportom polazi u Beč.

DNEVNIK

Banja Luka, 25. listopada 1918.

Svijet umire od karapače (španjolska bolest). Moderna znanost nije još našla lijeka.

Austrija se raspada. U Zagrebu se konstituiralo Narodno Vijeće. Na Rijeci su nemiri.

Zora sviće, bit će dana!

Banja Luka, 29. listopada 1918.

Jugoslavija je formalno slobodna. Legislativa je »Narodno Vijeće« pod vodstvom Korošca, Pavelića i Pribićevića. Madžarski su željeznički činovnici utekli. Promet je stao. Ovdje se osnivaju zborovi.

Moslovare, 14. studenoga 1918.

Kristov je život odviše uzvišen, pa se teško uzvinem do tolike visine da ga mogu razumjeti. Za me su razumljiviji životi svetaca, koji nisu na tolikoj visini. Oni su neki posrednici, koji čovjeka uvađaju u shvaćanje Kristove veličine. Sada čitam život svete Elizabete Tirinške. Veoma rado ga čitam. Otvara mi se svijet katoličke književnosti, koja predočuje velike svete ljude, nadljude, dok profana književnost slika život kakav jest, bez pretenzija na posvećenje života. Zapravo se crta — i u tome Zola imade pravo — ljudska zvijer, koja djeluje onako kako joj tijelu godi, a kada poduzimlje kakva etička djela, to je samo zato jer grijeh rađa bol i smrt, pa da se ove uklone, prisiljen je i nereligiozan čovjek da sebi stvori neke etičke principe koji su danas formulirani u pravnoj znanosti.

Bože, molim Te za milost da sažgeš moju lijenost i sjetilnost! Podaj mojemu duhu nadmoć nad želucem, koji me hoće pokoriti. Posveti mi tijelo i dušu!

Maslovare, 27. studenoga, 1918.

Vele da je kralj Petar imenovan kraljem Jugoslavije. Pokoravam se, ako to utanači Korošec, u koga imam povjerenje, no silno mi je žao da nije republika, do koje će napokon i doći... Uostalom ako država bude demokratski uređena, da kralj bude samo štafaža, a ne imadne pravo odlučivati o ratu i miru, i ako mu se oduzme veto, onda je dobro.

Vodim silno udoban život, mogu reći da je to idealan život. Radim za se i čitam do mile volje. Preslušavam narod, a osobito žene. Zavladao je silan nemoral. Žene su zagrezle u bljutavosti i tvrdoglavosti, osobito neka lijepa birtašica, koja u svojoj tvrdoglavosti neće nikomu da se pokori.

Inače mnogo druge kritiziram, a sâm sam grozna kukavica. Bojim se vukova, pa sam malo prije pucao u psa gazde Urbaisa i srećom nisam ga pogodio. Ovdje je zgo-

Ivan s ocem pod kraj rata

dna prilika da praktički vježbam vjeru, da idem u mrak na strašiva mjesta. Bože, Bože, pobijedi u meni taj nedostojni kukavičluk!

Moslovare, 29. studenoga 1918.

Zaista je mentalitet Srba sasvim drugačiji od hrvatskog — katoličkog. U njih vlada silno oduševljenje; toliko veselje i sreća, kao da su na nebesima. Uzurpirali su naro-

dnu volju i proglasili Petra kraljem i ako su muslimani i katolici protiv toga. Zapadaju u one iste pogreške u koje je bila zapala Austrija; svoju moć grade na sili.

Hrvati-katolici dobiše eto slobodu, a zapravo su svi potišteni. Upravo je to zbog toga što osjećaju da imaju sada mnogo manje slobode, nego što je prije imadoše. Ako Petar zaista zavlada i Srbi budu nastojali silom pokoriti sve, rađat će se otpor, koji će srušiti Karađorđeviće. Ne trebamo kraljeve i hegemonije; hoćemo pravednost i ljubav...

Moslovare, 18. prosinca 1918.

Gretin rođendan. Bog joj se smilovao!

... Uslijed milosti Božje jedan se svetac ističe svojim organizatornim radom, drugi pjesničko-mističkim životom, treći u materijalnoj borbi, četvrti u znanstvenom životu. Sve su to vrletne visine poput Alpskog gorja, gdje je zrak čist i odakle se čovječanstvo promatra u sasvim drugoj perspektivi. A mi obični ljudi kao turisti, koji želimo dosegnuti te vrhove i, dospjevši do neke visine, ne možemo dalje... ili se skliznemo i panemo u dubinu.

Kod života jednoga sveca svakako je najzanimljiviji njegov vlastiti duševni i tjelesni život; njegovo je djelovanje u društvu samo posljedica ovoga... Krist je došao na svijet da posveti svu prirodu, svakoga čovjeka i svaku narodnost. Zato je, držim, pogreška crkvenih faktora što s bojazni gledaju na ponarođenje crkvenih formi. Upravo u tomu ima se pokazati vječnost Duha, koji vodi Crkvu, da On uz svaku formu, uz svaki jezik može jedinstveno i snažno na okupu držati svu tu veliku organizaciju, što je sačinjavaju raznobojni narodni elementi, koji su sav svoj narodni mentalitet i kolorit stavili u službu uzveličavanja Crkve. Rimski je kolorit, zaista, dao do sada najveće vrednote Crkvi. Ali on nije jedini, a ni Božja Providnost tako ne želi da on bude jedini. Time se mora izgubiti mladenački žar i napokon mora zavladati ukočenost, koje se tragovi već zapažaju. Narodne se liturgije moraju nakalemiti na lozu Crkve i tako će u njih ući silne bujice života, koji će preporoditi sav narod. Mi to danas jedva i shvaćamo, ali povijest Crkve drugačije će suditi. Crkva je živi organizam, koji se razvija. Crkva je, zapravo, proživjela istom romansku ili latinsku fazu, jer su do sada Romani bili nosioci katoličke kulture. Germani, uslijed protestantizma, nisu ni izdaleka toliko doprinijeli razvoju Crkve. A budućnost Crkve leži sada na kršćanskim Slavenima. Sjedine li se (s Katoličkom Crkvom), to će se oni usrećiti, a Crkvi će opet dati silnih vrednota, istrgnut će Crkvu iz latinske sfere i proširiti joj internacionalni horizont, tako da će nastati velika djela, poput Tominih i Augustinovih, u narodnim jezicima. U Crkvi će vladati narodni običaji, a neke Istine, kojima je narav dotičnih naroda nekako sklonija i koje su do onda bile nekako neopažene i nerazumljive, izići će na javu po novim svecima u svoj svojoj svetosti i veličini...

Moslovare, 27. prosinca 1918.

Sveto siromaštvo! Ne brinuti se za sjetilne slasti! Pokloniti sve i žarko ljubiti bližnjega, koliko li veselja ima u svemu tome! A strah nestane sam od sebe. Valja živjeti upravo onako kako ti savjest nalaže, pa ćeš biti sretan i nećeš se bojati smrti. Strah od noći, tame i vukova, samo je dokaz da nešto nije u redu kod tebe. Zašto se plašiš, malovjerniče, Ja ne spavam, Ja sam uvijek uza te i bdijem nad tobom — pa makar ti misliš da spavam kao na lađi. Ti nisi na sigurnijem mjestu kad si u zatvorenoj toploj sobi, nego kad si u mračnoj šumi okružen vucima, koji urlaju. Zašto se bojiš smrti i muka? Ja znam kada i kako ćeš umrijeti i gorim od ljubavi prema tebi, pa zar misliš da ću te Ja ostaviti?! Pa ako i dopustim da te vuci razderu, zar misliš da to nije Moja odluka i da te Ja zato manje volim? Nikoga se ne boj, moj sinko, i ako istrune tvoje tijelo, ti ćeš i nadalje biti. — O moj Bože, daj mi snagu da Te žarko ljubim, da tako snažno u Te vjerujem, da se bez ikakva promišljanja i straha, nevin kao dijete, kojemu nitko nije pričao o strahu, prošećem kroz mjesta, koja prijete smrću.

»Znadeš da me je život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij, i napokon Lurd potpuno uvjerio o istinitosti katoličke vjere i da se zato moj cijeli život kreće oko Krista Gospodina.«

(Majci iz Pariza. 20. X 1921)

PONOVNO NA SVEUČILIŠTU U BEČU

Po završetku rata nastavlja Ivan studij na Bečkom sveučilištu. Roditelji su konačno popustili i Ivan sada slobodno upisuje filozofiju, tj. predmete iz njemačkog i francuskog jezika i književnosti, predavanja o slavenskoj paleografiji i gramatici, o engleskoj književnosti, o psihologiji, etici i logici i još neke druge sporedne kolegije. Marljivo čita odabrana književna djela, pohađa kazališta, operu, koncerte ali ne toliko radi zabave, koliko radi znanstvenog proučavanja, o čemu nam je ostavio mnoge bilješke u svome dnevniku.

Hrvatski studenti, koji su zajedno s Ivanom nastavili odnosno započeli studij u Beču, obnavljaju akademsko društvo »Hrvatsku«, koje za vrijeme rata nije radilo. Ivan odmah postaje aktivnim članom društva i vrši dužnost tajnika.

Tu u Beču počinje se u Ivanu sve više rasplamsavati ljubav prema Kristu i Crkvi, koju će kasnije po završetku studija širiti među mlade u katoličkim organizacijama. Iz toga vremena potječe Ivanovo zanimanje za liturgiju, koje će biti tako karakteristično za njegov religiozni život. Njegovo vjersko uvjerenje sve više dobiva na širini i dubini. Osjeća dužnost da onu istinu, u koju je bio tako čvrsto uvjeren, širi u svojoj okolini. U njemu se sve više budi svijest da se djelotvorno angažira u radu katoličkih organizacija za dobro bližnjega.

DNEVNIK

Beč, 13. lipnja 1919.

Verdijeva opera Aida ne može se ni usporediti s Wagnerom. Glazba nije cjelina s idejama djela, u njoj se ne odvija psihološka radnja, a razni instrumenti nemaju svoju zasebnu ulogu ... Ima prekrasnih melodija ... Sadržaj je silno plitak ... Romantičan je i ne odgovara današnjem vremenu, jer nema nikakve duševne motivacije. Ovakva ljubav, koja je sebi samoj božanstvo ... psihološki je apsurd ...

Beč, 15. srpnja 1919.

U Kalskburgu smo razgledali isusovački samostan. Idealno je uređen, otok mira i zadovoljstva. Boljševici htjedoše proglasiti sovjetsku republiku. Vele da je dosta ranjenih. — Učim staronjemački. Griješim...

Beč, 25. srpnja 1919.

Amerikanci nam za 30 filira dnevno daju kavu od čokolade s jednom bijelom žemičkom. Iza ovog organiziranog milosrđa kano da se krije nekakav religiozni duh. Kao melem djeluje ovo ponašanje u starome svijetu, koga je mržnja razrovala. — Držim da se kršćani odviše nekršćanski ponašaju spram Židova, kano da ne razumiju tragiku tog nesretnog naroda, koji je bio predestiniran da proživi veličanstvenu prošlost i da rodi Mesiju, a sada proklet luta, prezren, bez kralja i svećenstva u tuđini. Mislim da bi kršćani morali pokazati više milosrđa spram toga zanimljivog naroda, ne samo iz povijesnog pieteta, nego i zato, što će se jedan dio na koncu svijeta obratiti. Djedovi tih budućih obraćenika među nama su, a mi ih proganjamo. Više razumijevanja i ljubavi spram tih ljudi i mi ćemo tako već i sada mnoge privući u zagrljaj naše svete Crkve! Osobito se moramo zauzimati za one Židove koji trpe, a takvih imade danas mnogo, pa će oni mjesto k boljševizmu doći k nama. Kapitalizam i bogataš, bio on koje mu drago vjere, ostaje naš protivnik.

Scheben prekrasno piše.

Banja Luka, 29. srpnja 1919.

Čitam njemačke pjesnike XVI stoljeća. Bujica reformacije zaokupila je duhove. Sva je poezija u njezinoj službi. Polemizira se o crkvenim istinama. Mnogo zdravoga imade u tom pokretu. Bio je potreban da regenerira stare i trule crkvene reprezentante. Ali oholost je karakteristika tog pokreta. Interesantno je čitati Fischarta i druge, koji su sasvim zaboravili na kršćansku zajednicu, dižući iznad svega nacionalni egoizam. Reformacija je majka nacionalnog šovinizma. Ona je duhove oslobodila ispod »jarma« rimskog univerzalizma, i stvorila nacionalni ideal, koji je unesrećio kasnija stoljeća.

Banja Luka, 5. kolovoza 1919.

Studij literarne povijesti silno je zanimljiv. U pustoši književnosti XVII stoljeća, među grubim ili rafiniranim formalistima, među bezdušnim ili bombastičnim dramatičarima, među idilsko blaženim debeljakovićima izdiže se veličajna pojava isusovca Friedricha Spee, koji se u djelu Cautio criminalis bori protiv spaljivanja vještica, pjeva oduševljeno i blistavo o zaručništvu duše i umire od priljepčive bolesti njegujući ranjene vojnike. Čovjeka obuzme oduševljenje za našu svetu vjeru, koja u očajnim vremenima rađa nadljude: sv. Ignacija, sv. Franju Ksaverskog i druge. Uzdam se u Boga da će se i sada naći takvih ljudi u nas, upravo sada gdje se Crkva zadrmala i prijeti pogibelj da će se kod nas srušiti. Pokret protiv celibata, protiv crkvene discipline, akcija framasonskih »reformatora« da se potpomognu buntovnici-svećenici sve su to predznaci golemog kulturnog boja u našoj domovini. Moliti valja dragoga Boga da nam dade velikih ljudi.

Zagreb, 26. rujna 1919.

Preselili smo ovamo. Žalim za Bosnom i ljudima. Teško da ću se uživiti u ovaj mentalitet. Tamo su ljudi izrazitijeg značaja. Ovi ovdje mi se čine bezbojni i mlitavi.

Francuski časnici i vojnici! Koje li razlike između kršnih plavih Germana, njihovih visokih i plećatih časnika, razvijenih vojnika!

Jučer je bio najznamenitiji dan u mome životu. Obavio sam devetu sv. Pričest na slavu Presv. Srca Isusova i vjerujem da ću gledati dubine Presv. Trojstva. Neizmjer-

nu ovu Kristovu ljubav moram barem nekako ovdje zaslužiti, pa ću Božjom pomoću gledati da što snažnije nastavim djelo posvećenja.

Beč, 10. listopada 1919.

Zanimljiva su romantička pisma, osobito pisma Doroteje Veith i Karoline Böhmer. Iz ovih se pisama može studirati bit ljubavi. U dušama je tih žena projicirana slika ljubavnika. One žive u idejama svojih ljubavnika, misle i zaključuju kao i on. On njih diže na svoj niveau i u njihovim dušama vidi svoje produkte, vidi sama sebe. Upravo mi ova pisma potvrđuju nauku Crkve da je brak (ljubav) odnos između Krista i duše (Crkve). Krist po Milosti projicira svoju narav u čovječjoj duši, diže je na svoj niveau, prožimlje je svojom slikom, ogledava se u njoj i neizmjerno je ljubi. Sve, što prolazi, samo je jedna poredba.

Beč, 12. listopada 1919.

U pogansko su doba bila bespravna ova tri staleža: ženski, dječji i radnički. O ženi je loše mislio Demosten. Prezirali su je, ako je bila nerotkinja. U Rimu su žene bacali u Tiber. S djecom je bilo slično. Majke su često djecu bacale psima. Radnici su bili robovi. Cicero spominje da je sramota boraviti u radionici. — Majka Božja, mali Isus i sv. Josip, božanska porodica (pomislimo na Raffaela!) nije li alegorija socijalnog preporoda u kršćanstvu i oslobođenje žene (Marija), djeteta (Isus) i radnika (Josip). Povijest pozna i mi proživljujemo velike socijalne ženske i radničke pokrete. I do dječjeg pokreta mora doći. Mali Perica, mala Hely »od svetoga Boga«, dječje organizacije anđela čuvara navješťaju dječju revoluciju. Psihološki se čini apsurdno da nerazumna djeca vode socijalne pokrete, ali to se događa. Dijete je danas u mizernoj situaciji, u sličnoj kao što je žena bila prije. Jedni roditelji ljube svoju djecu životinjskom lju-

Kuća u Zagrebu (Starčevićev dom, Mihanovićeva ulica 2) u kojoj je živio i radio Ivan do kraja života. (II kat Ivanova soba 2. i 3. prozor s lijeva).

bavlju, a drugi ih sasvim zapuštaju, tako da ogromne mase djece od bijede skapavaju (Djeco, organizirajte se!). Kad za kojih 100 ili 1000 godina dođe do velikog dječjeg pokreta, koji će biti produkt krajnje materijalne nužde i kojeg će, naravno, povesti liberalci, iskoristit će oni, svakako, ovaj propust od strane Crkve i navalit će na nju, a neće pomišljati na divinatorno proročanstvo, koje nam je Svevišnji alegorički i realno dao u sv. Porodici, neće pomišljati na to da je kršćanstvo začetnik dječjeg pokreta, da je ono u doba, kad se nije slutila važnost organizacije niti svetost dječje duše, u Djetetu obožavalo cijeli dječji rod od postanka svijeta do njegova konca.

Katolici bi morali započeti s organizacijom djece.

Beč, 14. listopada 1919.

Zašto se u mraku dade zanimljivije raspravljati? Zašto se čovjek može bolje upoznati iz intimne korespondencije, negoli iz razgovora? Zašto ćemo više djelovati na ljude i zašto ćemo ih bolje upoznati, ako ne promatramo odviše njihovu vanjsku pojavu (lice, tijelo itd.). Zato, jer promatrajući, recimo lice, opažamo čovjeka onakva, kakav zaista jest. U licu se, uglavnom, kristalizira njegova dobra i loša narav. Ono je odraz momentane duševne veličine čovjeka. U razgovoru, dakle, nesvjesno komentiramo govor dotičnoga s raznim potezima na njegovu tijelu (licu). Time i najidealnije njegove tendencije ne djeluju u govoru onako kao što bi one zapravo htjele. Slušamo li dotičnog čovjeka u mraku, a da ga nismo nikada vidjeli, i zanesemo li se u kakav idealistički razgovor, čovjek će nam se svidjeti, i obratno, mi njemu. Upoznat ćemo njegovu dobru narav i na nju ćemo nadovezati naša razmatranja, ulovit ćemo njegovu simpatiju i djelovat ćemo povoljno. I u pismima se pokazuje dobra narav, jer čovjek instinktivno krije svoje greške pred drugima, a upoznat ćemo njegove tendencije. Najzgodniji je, dakle, način da čovjeka predobijemo. Svećenicima se preporučuje da odviše ne gledaju u ljude. Tako će manje pažnje svraćati na vanjštinu i ucijepit će im se bolje u pamet dobra narav dotičnih, s kojima imaju posla. (U govoru se, kao i u pismu, krije također i loša narav, samo što se to ne opaža toliko. I tako će više predobiti ljude, reagirajući naime na dobro, koje nehotice opaze na dotičnome.

Ne gledati odviše u ljude zgodno je sredstvo askeze. Emancipirati se od radoznalosti, koje smo robovi.

Zagreb, 19. siječnja 1920.

U razvoju država postoji tendencija k Apsolutnom. Pošto je kršćanstvo apsolutna istina, to je napredak u razvoju svega, pa i državnog prava, državnih institucija, ako u svojem zakonodavstvu provedu kršćanska načela, i to ne samo s obzirom na zahtjeve kršćanskog morala, već i na zahtjeve kršćanskih vrednota, koje traže od čovjeka i od države da postanu nešto više od naravne tvorevine, tj. da provedu životne norme za pojedinca, kao i za veću organizatornu jedinku, koje se protive naravi. U Americi je tako izišla zabrana alkohola i time je Amerika evolucijom došla do kršćanske misli: Apstinentia vera pax invenitur.[35] Svaka je prava evolucija — bila to u životu pojedinca ili čovječanstva — put kršćanskoj savršenosti. Sve je ostalo dekadenca.

Zagreb, 25. siječnja 1920.

Bio sam na protestnoj komunističkoj skupštini. Drug Delić i dr Radošević govorili su protiv bijelog terora u Madžarskoj. Po njihovim je izvodima u Madžarskoj grozno: bijele vojske uništavaju, ubijaju i kolju tisuće nedužnih ljudi. Drug Delić govorio je veoma objektivno. Razvio je svoje misli zašto je propala madžarska komuna: uzrok je nedostatak internacionalne svijesti. Jedan je govornik frazama udarao na kapitalizam i na zagrebački kapital. Dr Radošević je veoma nelogično iznosio kako bi oni ubili svakog socijala, koji bi počinio zločin, dok je malo kasnije slavio rusku komunu, koja je ukinula smrtnu kaznu. Komunizam ima u sebi 3/4 istine. One velike ideje, koje oduševljavaju mase, kršćanska su svojina...

Zagreb, 29. siječnja 1920.

Bio sam u Evangeličkoj školi na dva predavanja nove vjere „Apsolutista". Neki Tomić, suhonjav, mršav, ošišan čovjek, duguljasta lica tamne boje pobornik je te religije. Publika se sastoji od inteligentnijih radnika, nižih činovnika, kontoaristica. Ta mi se vjera čini budističkom sektom, koja bi mogla osvojiti dosta ljudi, kad bi se postavila na znanstvenu podlogu. Temelji se na teoriji apsolutne evolucije: iz kaosa nastaje kosmos — mi smo u procesu razvijanja — iz nižeg se organizma razvija viši — čovjek se prema tomu razvio od majmuna — svijest

je vječna, ali ona raste — moramo težiti za nutarnjim perspektivama, da upoznamo naš unutrašnji svemir — sreća je u čovjeku — razvoj je svemira fatalan, a isto tako i razvoj čovječanstva — taj fatalni razvoj moramo upoznati i osvjetljivati ga našom sviješću — bol je konflikt između želje i mogućnosti. Tomić je govorio uvjerljivo, s elanom, iz kojega se vidi da je on sve te ideje proživio i da mu je iskreno stalo do istine. U svakom je titraju njegova glasa strujila ona čežnja za apsolutnom srećom, titrao onaj umor iza dugog lutanja i traženja, dok se napokon smirio u toj vjeri. Slušaoci su bili pažljivi. Oni, jao, ne znaju, da je ono, što je istinito u toj novoj vjeri i što im se sviđa, mnogo veličanstvenije u njihovoj vlastitoj vjeri. Ne poznaju kršćanstva. Koliko bi bilo veselje za Tomića, kad bi se nakon tog burnog traženja upoznao s kršćanstvom! Ovakve sekte niču u bolesnom društvu i pokazuju u koliko kršćani nisu svoju zadaću ispunili. Ljudi žele da individualno upoznaju kršćanstvo i zato su potrebna društva, gdje se mogu o tim stvarima porazgovarati sasvim slobodno, bez stege. U svim se mogućim društvima, sektama, vjerama, može studirati anima naturaliter christiana.

Beč, ponedjeljak, 5. travnja 1920.

Proveo sam od čiste srijede do danas u St. Gabrielu kraj Mödlinga. Bio je to moj najljepši Uskrs: proživljavao sam umjetnički refleks velikih događaja — Kristovu muku i njegovo uskrsnuće — uživivši se u liturgijsku umjetnost. U početku smo postili, šutjeli i razmišljali. Kada se svjetska buka raspršila i duša ostala mirna, sama sa sobom, iz dubina se, poput pjene, dizalo blato grijeha, koje se skoro nesvjesno nakupilo. Zatim sjajno pjevanje lamentacija, pa divna Misa Velikog Četvrtka sa svojim veseljem i sv. Pričesti, unutar svečane Mise, upravo onako kao kad je Isus ustanovio presv. Euharistiju, pa onda žalost usred te Mise, ritmičke kretnje redovnika, sjajna pratnja orkestra itd. Otkrivanje križa i trpljenje križnoga puta potresli su (na Veliki petak) mojom dušom. U

subotu opet ono silno veselje nad uskrslim Spasiteljem, koje je našlo tako divan izražaj u liturgiji.

Kao što je teologija centralna znanost, tako je liturgija centralna umjetnost. Ona je sasvim objektivna i odgovara Wagnerovu idealu, koji je htio sve umjetnosti sjediniti u jednu. Liturgija je izražaj duše Crkve, na njenom bi temelju bilo lako izraditi teoriju umjetnosti. U liturgiji se, kao u kakvu zrcalu, ogledava život Kristov, ali ne onakav kakav nam se u povijesti čini, nego onakav kako ga gleda objektivni gledalac, koji nije vezan na vrijeme ni na mjesto, već promatra život iz visine, videći nadnaravni savez svih događaja, recimo kako ga promatra anđeo. Na taj način umjetnost postaje objektivno zrcalo života, koje hvata i one niti što ih obični čovjek ne opaža. Liturgija je dosegla vrhunac: ona je najveća umjetnička tvorevina, koja postoji na svijetu, a uz to je centralna umjetnost, jer umjetnički prikazuje život Kristov, koji je centar povijesti. Sve ostale umjetnosti moraju se služiti istom metodom kao Duh Sveti u liturgiji: umjetnik mora — recimo — motiv rata, ljubavi, bluda, ubistva i razne ostale teme umjetnički prikazati u nadnaravnom savezu i što on to bolje učini, to je umjetnina vrednija. Naravno, za to se traži da umjetnik bude svet. Uzmemo na primjer, Krist kaže: »Tko pogleda na ženu svoga bližnjega s pohotom, čini u svojoj duši grijeh«. Za Krista je to dostatno i on tu ideju ne može dalje na daleko i široko razlagati, jer on mora zasijati sjeme svih ideja, koje vladaju i koje će vladati u čovječanstvu. Tu je ideju Tolstoj u Kreutzerovoj sonati veoma dobro obradio: on objektivno promatra ljudsko društvo, i ono se na zaseban način zrcali u njegovoj duši. Slika u tom zrcalu pokazuje sve niti bludnje i grijeha, u koje se zaplelo moderno društvo . . .

Tolstoj se, dakle, služi liturgičnom metodom. Ona izreka u Evanđelju je samo karika, na koju je nadovezan ovaj roman. Ova se metoda dade primijeniti na sve umjetničke tvorevine, i ukoliko su teocentrične, one imaju umjetničku vrijednost.

Samostan St. Gabriel ostat će mi nezaboravan za cijelog života. Pokazuje kako Katolička Crkva posvuda rađa

prekrasno cvijeće. Ima oko 300 teologa..., koji idu u Kongo, Novu Gvineju i druge zemlje da šire Kristovo Evanđelje. Većinom su snažni, lijepi ljudi, šutljivi i ponizni. Ustaju u 3 1/4 izjutra i koncentrirali su svu svoju ljubav na službu Božju. St. Gabriel je mali Beuron.

Beč, 27. travnja 1920.

P. Schmidt predavao je danas o sceni sa Samaritankom. Psihološki je razvio kako Krist odilazi iz Judeje, gdje su bacili Ivana Krstitelja u zatvor i gdje hoće da uhvate i njega samoga. On im se uklanja, putuje kroz narod, koji Židovi preziru, da tamo ugasi žeđ za dušama. Samaritanci su priznavali dekalog, ali u drugo nisu vjerovali. Isus je sjeo uz bunar. Dolazi Samaritanka s vrčem u ruci. Podne je. Isus ište od nje vode. Krist je precizno stvorio plan kako će osvojiti ovu dušu. Ne žeđa On za vodom, već za spasenjem ove duše. Samaritanka se čudi da On, Židov, od nje traži vode i podrugljivo s njim govori. Kad joj spomene da On ima bolje vode, od koje čovjek nikada ne žeđa, ona to doslovno shvaća i traži od Isusa ovu vodu. Napokon, kad joj Isus reče da je imala pet muževa, a i onaj, s kojim sada živi, da joj nije muž, ona ga sva postiđena naziva prorokom. Ona hoće da sazna koja je razlika u kultu između Židova i Samaritanaca. Krist se tada izdiže nad nacionalnu skučenost Židova i tvrdi da se Bogu možemo klanjati svagdje, ali to mora biti u duhu i istini. Time misli na liturgiju, jer radi ove ga je Samaritanka i pitala. Kad joj Krist reče da je Mesija, ova je intelektualno i moralno slaba žena sva smrvljena. Mi smo radoznali što će odgovoriti Isusu, ali Evanđelista sjajno prekida ovo mjesto: dolaze apostoli i donose hranu. A Samaritanka, duševno potresena, zaboravlja na vrč i bježi u grad da tamo sve pripovjedi. Isus ostaje u gradu dva dana. I vjerovaše u nj. Zato vidimo da je sv. Ivan Evanđelista tako volio Samaritance da je ovu scenu tako detaljno opisao. Tu je nastala i prva kršćanska općina. — Isus ide u Galileju. Usput, najednom dolazi otac i traži od njega da mu izliječi sina. On to traži bez ikakve vjere. Isus mu skoro oporo reče da njegovi zemljaci hoće samo čuda da gledaju (misleći kako strani Samaritanci brzo povjerovaše), ali mu zapovjedi: Idi, tvoj sin živi. Kad ovaj vidje da se zbilo po određenoj zapovijedi, povjerova on i sva njegova obitelj. Tako je Krist osvojio cijelu obitelj. Kristu je stalo do toga da osvaja pojedine duše, on otklanja psihozu masa.

Danas su njemački nacionalci i ostali Arijci zatvorili univerzu. Bijesni su na Židove, koji poplaviše Austriju i Njemačku.

Beč, 12. svibnja 1920.

Duševno sam najproduktivniji kada svladavam otpore ili kada trpim. Dosada sam trpio i svladavao otpore (rat, glad), jer me je Providnost postavila u taj položaj. Tada sam rado trpio. No nisam se još dovinuo do te visine da svojevoljno izaberem savršeniji put: put trpljenja. Ako svoj život pravo analiziram, to ne trošim mnogo više energije na svladavanje samoga sebe negoli, recimo, obični liberalci. Popeo sam se na stanovitu visinu i sada me sila ustrajnosti na ovoj drži. Ali u meni je plamen za beskrajnim visinama, žar za nepomućenim grljenjem Sina i Oca i Duha, a do toga se dolazi samo discipliniranim, taktičkim svladavanjem samoga sebe.

Ne bi li bilo moguće ne misliti nikada na jelo, ne zasititi se sasvim kod ručka, spavati samo šest sati, primati dnevno sv. Pričest, dnevno gimnasticirati i uza sav gubitak energije, koji se u ovo utroši, sistematski učiti još jedno deset sati dnevno i postati u znanosti vrstan čovjek. Sv. Katarino Sienska, moli se da dobijem željeznu volju!

Beč, 14. svibnja 1920.
Ascensio Domini.

Bio sam u St. Gabrielu. Sedamnaest primicijanata odslužilo je u dupkom punoj crkvi primicije. Propovjednik im je održao propovijed o žrtvama, koje ih čekaju preko oceana, i o uzoru misionara — Isusa Krista, koji mora

da živi u njima, ako hoće da izvrše herojsko djelo: da ostave domovinu i roditelje i odu u tuđinu propovijedati Evanđelje i tamo umrijeti. Svi su primicijanti snažni, koštunjava izgleda. Većinom su bili časnici u ratu. Čine herojski dojam.

Kad bismo mi dolje imali misionare, silno bi se raširilo herojsko shvaćanje kršćanstva. Tada bi se narodu pokazale u pravom svjetlu pojave zagrebačkih kanonika i secesije »žutih« u poredbi s herojima kršćanstva. Blago narodu, koji rađa misionare!...

Beč, 16. svibnja 1920.

... Kad se promatra razvitak univerzalnog katoličkog pokreta u svim zemljama, opaža se kako je veličanstvenu zadaću izvršila Crkva. Narodi, koji nisu imali skoro nikakvih organizacija na kršćanskoj podlozi, ne poznavajući se među sobom, stvorili su neovisno sasvim slične institucije. Onaj nizozemski srednjoškolski listić mogli bi s veseljem čitati čitaoci »Zore« i obratno. Katolicizam je uzorao duše, a iz ovog je tla nikla zajednička svijest. Trebalo je samo doći i izabrati predsjednika, potpredsjednika, tajnika i blagajnika i društvo je već tu. Vjernici već imaju svijest solidarnosti. Baza je kulturnog, ekonomskog i svakog napretka: »Tražite Kraljevstvo Božje i sve će Vam ostalo samo od sebe doći«. Ostalo raste samo od sebe, kao što to pokazuju prvi vjekovi kršćanstva, koji su gojili samo duševnu kulturu i religiozni odgoj, a indirektno su nastale katedrale, kršćanske države, filozofija itd.

Opažam da isusovci imadu velikih zasluga za razvitak kulture u Evropi. Reformacija znači početak anarhije, kojoj je današnja faza liberalizam i boljševizam. Kada, s druge strane, promatramo kulturne radnike, vidimo da u Nizozemskoj isusovci izdaju Bouchershow, u Njemačkoj oni intelektualno vode katolički kulturni pokret (Stimmen der Zeit). Katann je Kalsburgovac. Maraković je isusovački đak. Akciju među ovdašnjim đaštvom vode isusovci. I sam veoma mnogo indirektno zahvaljujem isusovcima po Ljubi i Nini.

Beč, 8. lipnja 1920.

... P. Kronseder održao nam je u »Jugu« vanredno predavanje o vjeri i osobnosti... Predavanje je bilo nakrcano zanimljivim znanstvenim materijalom. Ni jedna riječ nije bila suvišna, a svaka istinita. Osobito me se dojmilo kad je govorio o prilikama u istočnoj nesjedinjenoj Crkvi, o crkvama, monasima, gori Atosu... Neki genij veličine poklopio nas je kad smo ga slušali i kad smo usporedili dubok život i temeljito znanje mnogih katolika u Beču... s našim piskaranjem po raznim listićima. Kada promatramo naše unutrašnje borbe i naš religiozni život, pa ga usporedimo sa životom u domovini, čini nam se da smo velikani, a kad ga opet usporedimo s nutrašnjim životom P. Schmidta, Kronsedera, to istom osjetimo našu površnost, pokvarenost, trulež. O Bože, pomozi mi da se iskopam iz površnosti i laži!

Zagreb, 6. rujna 1920.

Jučer je omladinsko društvo u Ivanić-gradu priredilo narodnu skupštinu. Ljuba, Kolarek, gospođa Bedeković, Jesih, vlč. Rihtarić i drugi otputovali smo onamo. Iza sv. Mise i užasno obilatog objeda održao je dr V. Deželić predavanje o kršćanskoj prosvjeti. Djevojke su bile sve u narodnim nošnjama (motivi crvenog lišća). Izjutra je Treći red, većinom Domagojci, pjevao staroslavensku misu, a poslije podne Lauretanske litanije na hrvatskom i Ave Maria. Prekrasno su pjevali. Iza blagoslova bila je pučka svečanost. Predavao je jedan medicinar. Jedan đak deklamirao je Šenoinu Fratarsku oporuku. Zbor Ivanić-grada dobro je pjevao. Iza kola nastavio se ples u jednoj dvorani.

Dojam: čudni su putovi Božji. Milost djeluje svuda i ljudi zapravo ne znaju da su samo lutke velikih ideja, koje sve pokreću. Građani su grozni buržuji: drže do vjere, ali ta se vjera, uglavnom, sastoji u tomu: treba nam vjera da dobro i zadovoljno živimo tu na zemlji. Karakteristične su riječi moga gostoprimca: tuži se da jedva diše kad se najede. Naivno! a za ručkom jede do tri razne

vrste mesa i skoro nikakva variva uz to. Ovo purgersko kršćanstvo užasna je opasnost za nas. Ono je u mnogome krivo da se kršćanska ideologija svagdje diskreditira...

Da se kršćanstvo digne, mora u prvom redu kler biti svet, mora imati uvijek pred očima Krista na Maslinskoj gori, kako svladava jurišanje svih križeva, Krista koji svladava đavla koji hoće da kamenje pretvori u kruh. Odgoj volje je aktuelna tema za hrvatski kler...

Isposničku — apstinentsku — ideju, pasionizam valja širiti. Sa strahom sam konstatirao da i naši najbolji ljudi, kojima imadem zahvaliti što sam našao put k Bogu, nisu spoznali tu ideju. Trebali su proživjeti nekoliko godina među gladnim i bijednim ljudima i onda bi se istom dovinuli do tih spoznaja.

Mislim da su mi od glada i bijede izmorene socijalističke mase milije od sitih katoličkih purgera.

Zagreb, 13. listopada 1920.

Kod plebiscita u Koruškoj pobijedili su Nijemci.

Upravo sam došao s Meštrovićeve izložbe. Obasuli su me mlazovi ideja. Razapeti Krist, Krist i Magdalena, Krist i Samaritanka, Pieta, Krist tjera Židove iz hrama, Madonne s djetetom, Krist i napasnik, Japanske Madonne... Karijatide. Sve je sama lirika, subjektivizam ad absurdum. Ekspresionizam. Neanatomske forme realiziraju silan intenzivni unutrašnji život. Autodidakt Meštrović došao je u svijet i trpljenje čovječanstva postaje za nj problem. On, koji je do sada bio liberalac, koji je do sada samo uzgred obradio koji religiozni motiv, najednom vidi jedan posebni svijet, koji se oduvijek bavio kardinalnim ljudskim problemima. Meštrović se sada bavi kršćanskom religijom i unaša u vanjske forme kršćanstva svoju vlastitu dušu, koja razara te forme. Nema sumnje, Meštrović je od Boga silno obdaren čovjek. U njemu je moderni subjektivizam našao tipičnog reprezentanta. Meštrović je bio u Americi. Možda

je na nj djelovao religiozni pokret Kvekera. (Možda) mu je prijala njihova čežnja za Beskrajnim i njihovo subjektivno interpretiranje Evanđelja. Nikada do sada nije potanje poznavao kršćanstva. Nije studirao, na primjer, opise milieua, iz kojega je nikao Krist, sve njegove životne faze, što je trpio, zašto je radio. Nije do sada imao pred sobom živa Krista, kao na primjer što ga ima katolik, koji živi liturgijski. Kad najednom ispaćeni bezbožni liberalac Meštrović dobi u ruke Evanđelje i u njemu Kristovu nauku, koji li mlazovi ideja najednom iskočiše! Meštrović vidi Krista sub specie svoga »Ja«. On motri tu povijesnu pojavu kao pravi reprezentant XX stoljeća, koje je otpalo od Krista. To nije historijski Krist, ali iz mora tih efemernih poteza XX stoljeća, tu i tamo prodire po koja crta pravoga, historijskoga Krista. Meštrović je prema tome čisti lirik, koji je svojim Kristovima dao izreske iz svoje duše, duše koja ispod ruševina idejnih vrednota dvadesetoga stoljeća polako nalazi put k Isusu Kristu. Valja se diviti Meštroviću da je tolikom virtuoznošću znao izraziti svoj unutrašnji život. Umjetnici su tipovi čovječanstva. Kad iznesu svoj put k Isusu Kristu i svoj duševni svijet, pokazuju smjer onima, koji su nikli iz one okoline, iz koje su i oni došli. To je civilizirana Zapadna Evropa, koja je u stanju konverzije, a nipošto jugoslavenski milieu. Meštrović je nama tuđ i dao Bog da naš narod nikada ne dođe u stadij onih naroda, kojih psihološkom raspoloženju odgovara Meštrovićevo propelo.

Jedna žena u molitvi divno je stilizirana. U Madonnama je također sve sam subjektivizam. Sav taj Kristov život, Marija s djetetom itd. umjetničke su koncepcije bezvjerskog gledaoca, na čiju dušu kuca Milost. Hoće li naći put do Nje...?

Svako umjetničko djelo, ako je tehnički uspjelo, dokumenat je o odnosu umjetnika prema Bogu. Umjetnine mogu, dakle, biti i djela protiv Boga, ako ona izraze taj odnos. Kod lirske umjetnosti može se to najbolje konstatirati. Ako umjetnik, na primjer, sasvim krivo gleda u život, kao u mnogome i Meštrović, to on time dokumentira svoj unutrašnji stadij. Ako je tehnički virtuoz, stvorit

će remek-djelo. Ali to nije prava umjetnina, jer se od prave umjetnine uz virtuoznost ekspresije zahtijeva i ispravno shvaćanje ideja, koje pokreću svijet. Prema tome su dvije vrste grupiranja umjetnina: prvo: djela, koja sjajno izražavaju unutrašnji život, bez obzira na ispravnost shvaćanja života, i drugo: djela, koja uz formalnu virtuoznost dobro shvaćaju život. Djela su prve vrste dokumenti odnosa umjetnika prema Bogu i zapravo ne spadaju u uži pojam prave umjetnosti.

Zagreb, 14. listopada 1920.

Materijalno mi, možda, nikada u životu neće tako dobro biti. Sve mi ide po želji. Mogu se svake večeri tuširati, ležati na čistu podu, ustati u 5 sati izjutra, otići na sv. Misu i često primiti presv. Euharistiju. Hrane ima dostatno, mesa nikada, odijelo mi nije poderano, ovratnici uvijek čisti. Imam, dakle, sve što mi tijelo zahtijeva. Porodica daje, dakle, čovjeku najjače sredstvo da uzmogne biti duševno krepak.

Problem križa mogu sada teoretski studirati, i dao Bog da sebi sada stvorim tako snažnu osnovicu da u praksi ne podlegnem križu.

U PARIZU 1920 — 1922.

O. M. Vanino, D. I. po povratku sa studija u Belgiji i Francuskoj 1920. g. uspio je isposlovati preko svojih prijatelja i znanaca mogućnost studija u Parizu za nekoliko hrvatskih studenata. (Već odavno su studirali u Francuskoj mladi ljudi iz Srbije.) Na prijedlog prof. Lj. Marakovića izbor je u prvom redu pao na Ivana. Njemu su se pridružili još neki, među kojima je bio i današnji sveuč. prof. dr Đuro Gračanin.

— Bio je kišan listopadski dan, — pripovijeda dr Gračanin — kad sam godine 1920. po prvi puta sreo Ivana Merza. U Zagrebu na Jelačićevom trgu, nekoliko dana pred naš odlazak u Pariz sastali smo se nas trojica studenata, koji smo dobili stipendij za studij u Francuskoj, da se dogovorimo o pojedinostima našeg putovanja. J. Ščetinec i ja smo nekako skupa došli a malo zatim pojavio se i Merz. Bio je dobra osrednjeg stasa, plave kose, modrih očiju, visoka čela. Učinilo mi se da je preda mnom čovjek veoma blage ćudi, a istodobno čovjek posve izgrađen, odlučan, koji zna što hoće. Ta značajka Merzove osobnosti, taj prividni kontrast, koji sam u prvi mah osjetio, nije bio netočan. Ta blagost i čvrstoća, kao što sam kasnije vidio, bile su glavna značajka njegova karaktera.

Već putem u Pariz nisam se dosta mogao načuditi tim crtama Merzeve osobnosti. Društven i popustljiv u razgovoru do skrajnosti, pokazivao se neobično odlučnim u izvođenju svojih namjera. U Veneciji, gdje smo se najprije zaustavili, smjesta je kupio plan grada i za nekoliko minuta izradio program onoga što je htio vidjeti. Nisam mogao razumjeti njegove neumoljive odlučnosti s kojom je, iza jedne potpuno neprospavane noći, budio svoj vlastiti duh i pažnju na tisuću umjetničkih pojedinosti, koje smo u tom historijskom gradu sretali na svakom koraku. Obilazeći gradom Ščetinec i ja smo postajali već nestrpljivi od umora. Merz je to osjetio i nastojao nas umiriti, ali kroz to mirenje čitali smo njegovu odlučnost da do kraja izvede svoj program. Bio je tako uvjeren u vrijednost umjetnina da nije ni pomišljao na žrtve, koje je

trebao podnijeti da do njih dođe. Odbijalo me od njega i to što o sebi gotovo ništa nije govorio. A imao je što da priča, kako sam kasnije doznao. Međutim, stigli smo u Pariz; o kakvoj povučenosti ni govora. Merz je smiono zaustavljao prolaznike da ih upita za razne informacije, gdje se nalazi ova ulica ili ona građevina.

Zajedno smo se nastanili u rue Maillet kod gospođe Michaut. Uskoro sam bio svjedokom kako je nevjerojatno brzo prodro u najjače intelektualne krugove Pariza. U kratko vrijeme upoznao se s čitavim nizom literarnih, filozofskih i drugih umnih radnika, proučio velik broj francuskih katoličkih organizacija. Dnevno je znao posjetiti i po deset takvih uglednih osoba.

Volio je govoriti i raspravljati o ozbiljnim problemima po čitave sate, dapače i po čitave dane, samo da dođe do istine. Tu se opet pokazivala njegova osobnost u jednom novom neočekivanom svjetlu. Bio je uporan u obrani svojih tvrdnji, ali s koliko poniznosti, s koliko izgrađene blagosti, to se ne da reći. Jednom smo zgodom dugo raspravljali o nekom liturgijskom problemu. Sat dva iza toga razgovora, u kome je vjerojatno nehotice ustvrdio nešto netočno, došao je i rekao mi jednostavno:

— Slušaj, ono što sam ti rekao, to sam slagao. Nije onako. Pogledao sam ga i učinio mi se divan. Priznati na ovaj način pred mlađim svoju pogrešku!... Ne nije moguće — govorio sam sebi.

— Kako, što ti to kažeš?

— Kažem ti da ono što sam tvrdio nije istina — opetovao je Ivan mirno.

Htio sam ga zagrliti od dragosti, jer mi je ovo priznanje najednom otkrilo svu veličinu njegove duše. Nikad dotada, a niti kasnije, nisam doživio nešto slično. Ta obična je stvar da ljudi skrivaju svoje pogreške, a gle najednom čovjek optužuje sama sebe zbog nečeg što sigurno moralno nije bila laž, ali što je on u duši mrzio poput nje.

Njegov strogi život u Parizu nismo puno shvaćali. Često si je kod jela uskraćivao bilo na kakvoći ili na količini hrane. Gospođa, kod koje smo stanovali i koja nam je

Ivanovi drugovi sa studija u Parizu: dr Gračanin (lijevo), sveuč. prof. na Bogoslov. fakultetu i dr Šćetinec, sveuč. prof. na Ekonm. fakultetu (umro 24. VI 1939. god.)

također kuhala, ljutila se na njegova odricanja, ali Ivan nije popuštao. Na Veliki petak jednostavno je iščeznuo, ostavivši gospođi kartu gdje se ispričava da ga neće biti cio dan. Gospođa je znala što je: odlučio je toga dana ništa ne jesti. Njegova odricanja nisu se odnosila samo na hranu. Znao je spavati na potpuno tvrdom ležaju. Dakako, sva su ta odricanja imala više motive, koje mi nismo naslućivali. Tek iza njegove smrti, kad sam doznao za njegove pariške odluke, mnoge su mi stvari postale jasnije. Inače je svoje nehotične pogreške, kojih je i on imao, tako vidljivo popravljao, da mi je Šćetinec zadivljen često na samu govorio: »Slušaj, ovaj Merz postaje svaki dan sve savršeniji!« I onda bi mi pripovijedao kojekakva njegova nova odricanja i svladavanja.

Kolikogod je bio prema sebi strog, toliko je prema drugima bio blag, pun razumijevanja za potrebe ne samo svojih kolega nego i nepoznate pariške sirotinje. Upisao je odmah po dolasku sebe i nas u Društvo sv. Vinka, kojemu je bio cilj pomagati siromahe. Svaki je od nas

trebao stalno pohađati jednu siromašnu parišku porodicu i pomagati joj prema svojim mogućnostima. Jednom je Ivan bio spriječen, pa me zamolio da pođem mjesto njega obitelji koju je posjećivao. Tek sam tamo doznao što se sve može i što sve treba učiniti siromasima. Ta obitelj nije se mogla dosta nahvaliti njega i njegove dobrote.

Merz je studirao na Sorboni i na Institut Catholique francusku književnost, a ja sam studirao pravo i eksportnu akademiju. Jednom zgodom reče mi: »Čuj, zašto ne ideš na teologiju, ti bi bio dobar svećenik!« Ja sam mu iznenađen i pomalo uvrijeđen odgovorio: »Što meni govoriš, budi to ti!« Nisam, dakako, slutio da je Ivan već tada ozbiljno pomišljao na redovnički život, samo mi to nije rekao. Međutim, ta je misao u meni kopkala i za godinu dana odlučio sam se zaista za svećeničko zvanje, te sam odmah započeo studij teologije. Koliki je udio u mojoj odluci imao Ivan, teško je razabrati; no sigurno je bio oruđe u Božjim rukama, kojim me je Bog potaknuo da se odlučim za svećeničko zvanje. —

Hrvatski su katolički studenti u Parizu bili veoma aktivni; među njima se, naravno, najviše isticao Ivan. Drže predavanja u francuskim društvima i u francuskim katoličkim novinama prikazuju tadašnje napadaje na katolicizam u novonastaloj Kraljevini SHS. Sa svojim drugovima sakupio je mnogo materijala o kulturnom boju u Jugoslaviji i o tome je »Libre Parole« 3—7. IV 1921. donijela četiri članka koji su pobudili senzaciju u francuskoj javnosti. Zajednički naslov tih članaka bio je: »La Yougoslavie menacée de dissolution par l'action maçonique et anticatholique.«[36] Nastojalo se s druge strane da se ti članci obustave, no redakcija je odgovorila: »Ako nije istina što je u člancima, demantirajte; ako jest, to oni imaju pravo da se brane.« I druge francuske novine pisale su o istim stvarima.

DNEVNIK

Paris, 7. studenoga 1920.

Još nije počeo normalan život.

U Ljubljani smo u uredništvu »Slovenca« govorili s Terseglavom. Putovali smo kroz Italiju do Trsta s našim iseljenicima. Tužna slika Jugoslavije! Mlada i zdrava Sremica pjevala je u vlaku o srpskoj slavi, a putuje da se nikad ne vrati. U Italiji smo se vidjeli s D' Annunzijevim vojnicima, koji su pripovijedali da D' Annunzio zna vršiti službu caporala del giorno i dijeliti momcima hranu. U Veneciji se upravo služio rekviem za nekog generala, koji je Veneciju obranio od invazije austrijske vojske. Razgledali smo crkvu Sv. Marka i Duždevu palaču. Na stanici nas je dječurlija htjela pokrasti... U Milanu smo dugo čekali. Vožnja kroz Francusku bila je divna. U jedan dah stigosmo brzim vlakom ovamo. Metro je na nas u prvi mah učinio zaseban dojam, a zatim se začudismo kako je svijet prijazan. Zatim nam je neobično bilo da su knjige ovdje izložene na ulici (na prodaju) a da nitko ništa ne ukrade.

Začudili su se da smo došli. Mons. Baudrillard primio nas je lijepo, ali konzul nas skoro htjede natrag poslati, jer je tvrdio da smo pristaše Karla, zato što su nas poslali isusovci. Nakon mučnog traženja jedva nađosmo nešto stana. Studen je velika, a i hrana nezgodna (dvaput dnevno meso), tako da se ne mogosmo još posve koncentrirati...

Paris, 16. studenoga 1920.

...Upoznao sam se s katoličkim Englezom. Čini mi se da su engleski đaci — po ovome sudeći — još nesamostalnije odgojeni od Francuza. Oni su dobro odgojeni mladići, ali u njima se ne zrcali katolički pokret. Svećenstvo misli za njih i vodi ih, ali do sada nisam opazio ništa o katoličkom lajiku, koji bi sam zastupao stanovište Crkve u stvarima, koje ne spadaju strogo u djelokrug svećenstva.

Naš je katolički pokret jedinstven. Svaki je član svjesna jedinica u radu za Crkvu. Samo treba nastojati da veza s Crkvom bude što jača, da uz sposobnost i svijest vođa bude u njih heroizam poniznosti i pokoravanja.

Paris, 28. prosinca 1920.

Mahnić je mrtav. Nisam bio tako sretan da ga vidim prigodom sedamdesetgodišnjice, ni da s ostalom braćom čuvam stražu kod njegova odra. Mahnić je najmarkantnija osoba u jugoslavenskoj povijesti, koju poznajem, i koliko do sada saznadoh o njegovu unutrašnjem životu, najviše se približava svecu katoličke Crkve. Koje li sreće za Jugoslavene imati jednog Mahnića, prvoborca, koji hoće da digne jugoslavenski narod u naručje Trojstva, gdje sada slavi slavlje. Naš Mahniću, moli za nas! Moli se da iz našega pokreta nikne što više snažnih ljudi, koji će raditi samo za svetu Crkvu katoličku!

Paris, 20. siječnja 1921.

Tata je na 12. I (o srebrnim svatovima) nakon 20 godina primio sv. Pričest. Moje su molitve Srcu Isusovu uslišane. U pismu, što mi ga je pisao, vidim tipičan primjer konverzije. Obratio ga je nadnaravni elemenat: Milost. Još ostaje mama na brizi. Srce Isusovo, pomozi!

Paris, 30. siječnja 1921.

Bio sam na zadnjoj sjednici Congrès regional de l'Association catholique française. Raspravljalo se o socijalnoj orijentaciji među radništvom, o agrarnim organizacijama, o cercle d'études i o liturgijskom pokretu. Struja života provejava svu organizaciju i divan duh u njoj vlada. Harmonija duša opstoji među članovima i u debatama se jedva zapaža afekat. Ova katolička mladež socijalnija je od đaštva. To su opazili i neki svećenici. Promatrajući ovaj silni interes katoličke generacije oko instauracije

cijelog javnog života u Kristu, opažam djelovanje jedne Energije, koja posvuda djeluje, gdje sam god promatrao: u Austriji, kod nas, pa sada eto i ovdje. Divim se jedinstvenosti, koja inspirira katoličke pokrete svih zemalja. Najbolja apologija Božjega djelovanja u čovječanstvu jest taj jedinstveni duh, koji prožimlje katoličke pokrete svijeta. Nikakva ljudska sila, nikakav filozofski sistem ne može stvoriti to remek-djelo — to je djelo Sile, koja je iznad nas i koju mi tražimo i želimo spoznati. Ateisti, internacionalci i svi mogući teoretici neka proučavaju povijest Crkve i njezinu sadašnju aktivnost, pa će vidjeti da je ona jedina koja čovječanstvo naprijed vuče. Duboki je dojam na me učinila molitva. Nakon svršenih debata, gdje se raspravljalo o potrebama javnoga života, svi se okrenuše spram Presv. Sakramenta i jednoglasno zapjevaše O salutaris hostia, Magnificat, Tantum ergo . . .

Oduševljeno pjevanje bio je umjetnički izražaj jedinstvenosti njihovih duša, afirmacija vjere u katoličku Francusku XX stoljeća. Zaista Francuzi — barem ovi koje sam danas slušao — mogu se ponositi svojim klerom i svojom mladeži.

Paris, 1. veljače 1921.

. . . Kad se promotri vijek Ljudevita XIV, vidi se da njegova veličina nije u velikim umjetninama ni u državnoj moći. Ovi kraljevi, kardinali i sva aristokracija imali su u sebi malo kršćanskoga. Taj je »zlatni vijek« rafinirane kulture našao svoje kritike u reprezentantima Crkve: sv. Vinko, Pascal, Bossuet i drugi, naglašavali su u doba tih feudalnih predrasuda veličinu siromaštva, trpljenja, sramote. Divnog li djelovanja Crkve, koja u svakom stoljeću pokazuje čovječanstvu pravi smisao života.

Paris, Sv. Đurđevdan 1921.

Bola moja još uvijek traje i zbog toga ne pisah skoro ništa. Hvalim Isusu Kristu da sam u prošloj epohi, za vrijeme korizme, mogao zaroniti u more boli Njegova

Srca i da sam tako živio u uskoj vezi s Njime. Usput sam preveo Križni put Paul Claudela, i čini mi se da bi svaki katolički pjesnik morao napisati jedan križni put, da uzmognemo ocijeniti njegovu veličinu kao čovjeka.

Uslijed te moje očne bole ne mogoh se posvetiti studiju katoličke literature, kako bih želio, a francuski jezik, koji sam, međutim, učio, također uslijed unutrašnje rastresenosti ne naučih. Srce Isusovo, Tebi posvećujem svoj život: ako je na Tvoju slavu da trpim i tako dođem k Tebi, neka bude Tvoja volja, i molim Te da uza me budu u Tvome kraljevstvu i moji roditelji...

Toulouse, 27. srpnja 1921.

U željeznici Paris-Bordeaux sastadosmo se s dva isusovca — bogoslova, rodom iz Kanade. Pripovijedaju o jakom vjerskom životu i o velikoj plodnosti francuske rase u Kanadi. U Bordeauxu pogledasmo Ščetinec, Gračanin i ja brod Asie i sve moguće katoličke organizacije. U Arcachonu smo prisustvovali sastanku Avant-garde, mališa francuske katoličke mladeži. Posvuda se osjeća blizina Lurda. Tako je jedan član tih mališa ozdravio. Imao je, čini mi se, sušicu u nozi, a sada igra nogomet. Na keju mi pokazaše također jednu gospođu u bjelini, koja je ozdravila od iste bolesti. Po prvi put sam vidio svijetlo--modri Atlanski ocean, čiji su se valovi žurili, pjeneći se i natječući se. Taj neprestani život, to kretanje neizmjernosti, kao da je slika Duha Svetoga, koji je neprestani, vječni, neizmjerni i lijepi život.

U Toulose stigosmo noću. Lutali smo ulicama po mjesečini. Čovjek bi rekao da je bosanska mjesečinasta noć. Napokon udarimo alkom i otškrinuše nam sredovječna vrata. Ovdje mi se najviše sviđala velika, teška pokornička romanička crkva Sv. Severina, u kojoj se čuva glava sv. Tome. I inače je puna relikvija. Čuva se dio drveta sv. križa i drugo.

Semaine sociale: premda je karakter odviše stručan, te zapravo ništa ne razumijem, ipak je cjelokupan utisak

veličanstven. Zastupani su vođe katoličke Francuske i Belgije. Osim E. Duthoita i Gouiva D. I., Lercllea, nalazi se ovdje Pere Rütten, OP, vođa belgijskih radničkih organizacija, Max Turmann, autor knjige L'Eglise et l'Economie sociale. Najbolji je dokaz o vrhunaravnoj atmosferi, koja tu vlada, što predsjednik kongresa prima svaki dan sv. Pričest. Raspravlja se o nepravdi u ekonomskim odnosima. Do u pojedinosti ispituju se uzroci socijalne neravnopravnosti i stvara se direktiva za socijalni rad u narednoj godini. Tako je, eto, Semaine sociale poprimila karakter putujućeg sveučilišta.

Sve je ovdje centralizirano u Katoličkoj univerzi, koja je, kao posvuda, žarište katoličkoga života jednoga grada. Zanimljivi su objedi u vrtu Katoličkog instituta, na kojima uz dugačke stolove sudjeluje više stotina muškog i ženskog svijeta, svećenika i lajika. Po francuskom se običaju drže duge zdravice, u kojima se prilično laska Francuzima. Od svih govora bila su najzanimljivija dva. Jedan priprosti francuski misionar iz Kine tvrdio je da je Kinez i tužio se da sva kineska mladež, koja dolazi u Francusku, pada u ruke protestanata ili boljševika. Zaklinjao je francusku mladež da se zauzme za Kineze, koji dolaze u Francusku. Iz cijeloga je govora izbijala inspiracija svetosti. Otac Rütten molio je Francuze da više pažnje obrate radnicima. Tvrdio je da radnika može predobiti jedino radnik: Apostolat de l'ouvrier par l'ouvrier.[37] Svaki svećenik treba da odgoji nekolicinu radnika, koji će dalje širiti ideje kršćanskog socijalizma među svojim drugovima. Tražio je i to, da se osnuje Presse Catholique ouvrière, journalière, et indépendente,[38] jer radnik ne može vjerovati katoličkoj štampi, ako je buržujska. Jedino radnik znade pogoditi radnički ton.

Paris, 4. studenoga 1921.

Prisustvovao sam kod benediktinki oblačenju novakinja. Liturgija je veličajna. Dojam: kao da djevojče ide pod giljotinu, u smrt. Umire svijetu, postaje struna, koja će na vijeke pjevati slavu Božju. Izgarat će poput vatre i

ući će poput mudre djevice sa zapaljenom svjetiljkom u bračne dvore Zaručniku.

Rob sam Božji. Rezultat trpljenja (oči): stvorio sam direktive za život i dnevno molim cijelu krunicu. Ozdrave li mi oči, svršim li ispite, i ne bude li vanjskih zapreka, idem u isusovce (ako me prime).

Valja sav svijet zaboraviti i sve sile koncentrirati u radu za Isusa. Zaboraviti prijatelje, planove, sve — iščeznuti sa zemlje, izgorjeti, da zaista uđem sa što više bližnjih onamo, gdje nas čeka Otac, Sin, Blažena Djevica Marija u Duhu Svetomu, apostoli, mučenici, anđeli, djevice, Toma, Mahnić, Rogulja — svi oni beskrajni svjetovi Apokalipse.

Kad su u staro vrijeme ljude žrtvovali (Ifigenija) da umire božanstvo, prisutne je prolazila jeza. Mlada duvna-benediktinka ulazi u zatvor, da iz njega nikada ne iziđe. Prešla je prvi prag smrti, koji vodi u nebo. Stare su poganske ceremonije naslućivale velike misterije, a tek kršćanstvo ih je ekspliciralo. Generalova kći napušta svijet, obučena kao bijela zaručnica, da ne utone. Post, jesti stojećki, ustati u tamnoj noći, studenoj sobi — križ naprtiti na leđa — da se spasi pogani Babilon, tisuće prostitutki i razbludnika.

Bože, velik si, koji sitnim dušama ulijevaš nadnaravnu snagu i sramotiš zastupnike znanosti, akademike, politike, koji stvaraju velike govore, a nisu spremni žrtvovati ni najmanje od svoje udobnosti. Da, zrno mora biti bačeno u zemlju i tamo umrijeti, ako želi da donese ploda.

Kraljice Djevica, ulij ulje svetosti u njezinu dušu i njezino tijelo: neka miomiris žrtve, koja izgara, napuni zemlju svojim parama.

Danas čovjek mora pročitati knjižnicu, a ljudi ne znaju da Crkva posjeduje ljepšu dramsku poeziju od svih mogućih Sofokla i Shakespearea. Ceremonija, osim ljepote teksta, ima tu prednost nad svjetovnom dramskom poezijom, što ova fingira nešto što je bilo, dok mi kod liturgije prisustvujemo samoj drami.

Grupa hrvatskih katoličkih studenata u Parizu: s lijeva na desno: dr Ivan Merz, dr Milan Ivšić, dr Matija Belić, dr Juraj Šćetinec i dr Đuro Gračanin

Oh, kako su velike duše, koje se posve odriču života! Adamovo je sjeme zgriješilo, ne hoteći slušati Boga, postalo je robom tijela, koje je ispod čovjeka. Jedina poniznost uspostavlja poremećeni poredak, ništa ne tražeći za sebe, uništavajući u sebi sve što odvaja od Boga. Nastojanje da se potpuno zaboravi da se samoga sebe protuteža je Adamovu grijehu, po kome je čovjek htio postati jednak Bogu.

Silno je žalostan čovječji život. Koliko je stotina tisuća djevica, lijepih, zdravih, mudrih, napustilo život, sreću, roditelje, da se uzida u samostanu i da joj nestane imena. I danas, generalova kći ostavi poput tih stotina tisuća svoga oca, dekorirana svakojakim medaljama, da nikad

ne iziđe iz zidina rue Monsieur. Što li je mislila? Morao ju je dugo i dugo mučiti misterij života. Napokon je uvidjela da je najbolje — pošto je ovaj život samo predradnja — što prije započeti, pa makar s mnogo muke, onaj život, koji će vječno trajati. Kod kuće je jedva čekala da što prije započne redoviti redovnički život, jer su je svi mogući poslovi od toga odvraćali. Kad je danas prešla prag samostana, što li je mislila? Da će sada, zapravo, započeti prava priprava za onaj život. Nije li je obuzeo strah da bi se mogla priviknuti na samostanski život i ovaj joj postati navikom? Oh, da, morat će svim sredstvima da sama sebe budi, da bude uvijek spremna na dolazak Zaručnika. Morat će joj ovaj život postati tako nemio, da željno očekuje čas da pređe preko drugog praga, koji vodi u Samostan Neba.

Bože moj, daj da iščezne poganstvo, u kome živimo!

IVANOVE PARIŠKE ODLUKE

Iz svjedočanstva Ivanovih drugovi i iz njegova dnevnika vidi se kako je Ivan vodio intenzivni duhovni život. U njegovoj ostavštini našle su se odluke koje je sastavio još u Parizu, kako to spominje u dnevniku od 4. XI 1921, i kojih se nastojao vjerno pridržavati. Možda će se ove odluke učiniti neobične za jednog mladog pariškog studenta. Ali su zato zanimljivo svjedočanstvo kako se Ivan spremno odazvao Božjoj milosti, koja ga je vodila prema kršćanskoj savršenosti.

1. Na sasvim tvrdom ležati.
2. Cijelo tijelo dnevno ledenom vodom umivati.
3. Izjutra ništa ne jesti.
4. U petak glad osjećati.
5. Češće u najboljem teku prestati (s jelom).
6. Gimnasticirati svaki dan u kojim god prilikama.
7. O sebi nikada ne govoriti.
8. Samo ručati i večerati.
9. Jednom mjesečno 24 sata ništa ne jesti ni piti.
10. Suvišak svojih dobara siromahu pokloniti.
11. O svojoj boli nikada ne govoriti.
12. Što manje govoriti.
13. Svaki se dan bar jednom p o s v e m a Bogu pomoliti.
14. Ići u neugodne situacije.
15. Vlastitu bol blagosivati.
16. Katkada sebi svojevoljno, u potaji, bol zadavati.
17. Katkada iz najboljega sna ustati i gledati zvijezde.
18. Ići po najtamnijoj noći na strašiva mjesta, pobijediti strah, jačati vjeru.
19. Poniženje pred ljudima s veseljem primiti.
20. Ne odati se nikada odviše jednostrano znanosti.
21. Biti sa životom u najužem kontaktu.

Tim je »pravilom života« Ivan želio svoje tijelo potpuno podvrći duhu, a duh svoj Bogu. Običnim kršćanima ove

će se odluke učiniti presmione. Ali oni koji osjećaju u sebi također poziv da teže za kršćanskom savršenoću, razumjet će Ivanovu odlučnu volju da svoj duh uzdigne nad sve vremenito i prolazno i da nastoji postati savršen »kao što je savršen naš Otac na nebesima.«

IVAN I NJEGOVI RODITELJI

Kroz Ivanov se dnevnik opaža velika briga za vjerski preporod njegovih roditelja. Često se za tu svrhu molio i prikazivao žrtve. Sačuvala su nam se i pisma, koja je s tom nakanom pisao roditeljima iz Pariza. Izvanredno su važna za poznavanje Ivanovog unutrašnjeg života, jer u njima potpuno otkriva svoje poglede na život i svijet. Donosimo ih ovdje onako kako su objavljena u prvom Ivanovom životopisu od dra D. Kniewalda (1932. god.). Iza Nove godine 1921. piše Ivan ocu:

»Tvoj me list razveselio kao ni jedan dosad. To je prvi put da si mi otvoreno otkrio svoje najtajnije misli, svoje borbe i unutrašnje nastojanje. Ja ću nastojati da moja razmatranja nadovežem na Tvoje misli. Ti mi pišeš da osjećaš u sebi često puta neku težnju da izađeš iz samoga sebe... Ova je težnja naročita značajka našega vijeka. Ja posjećujem ovdje različita udruženja, koja su osnovana na veoma različitim svjetovnim naziranjima i svagdje osjećam veliku borbu i traženje duša... Postoji jedan Bog, koji neprestano djeluje na ljudske duše. U svakoj je ljudskoj duši težnja za nečim velikim: jedan teži za slavom, drugi za velikim djelima, treći je težio da postigne nešto veliko, ali mu se već čini da mu neće uspjeti, pa je postao pesimistom... U svakom je čovjeku težnja da postane u neku ruku Bog. Ti nećeš, dragi oče, naći ni jednog filozofskog sustava koji bi ovu misao tako istakao i tako divno izgradio, kao što to čini kršćanstvo, koje tvrdi da je težnja i zadaća svakog čovjeka da postane djetetom Božjim. Ova Tvoja težnja, Tvoje nastojanje i Tvoje nezadovoljstvo, to je nesvijesna težnja za Bogom.«

Kad mu je otac odgovorio na ovo pismo, odvraća on ocu iz Pariza 21. siječnja 1921.:

»Dragi moj oče! Tvoje me pismo od 15. I 1921. osobito razveselilo i zahvaljujem Bogu, koji je uslišao moje neprekidne molitve i darovao Ti milost svete vjere. Tvrdo

sam osvjedočen da događaji, koji su okruživali Tvoj srebrni pir, nisu bili puki slučaj, već su bili spremljeni od Providnosti, koja neizmjerno ljubi svoje stvorenje. Tvoje je pismo tako snažno da bi moglo naći mjesta u novijim izdanjima ispovijedi modernih konvertita kao dokaz za istinitost kršćanstva. To, što si Ti doživio, proživjeli su svi konvertiti od sv. Augustina do Bensona i Brunetièrea. Nadam se da će ona ljubav, koja nas veže, sada postati još dubljom i većom i da ćemo nakon borbe, što je imamo voditi u ovom životu, i u vječnosti biti združeni u Bogu... Posve je prirodno da treba ono što smo primili i sačuvati. Uvjeren sam da ćeš morati još mnogi boj u svojoj duši izvojevati. No najveće je već tu, sv. vjera, a uspon će poći za rukom uz dobru i jaku volju. Najbolje je sredstvo da okušamo snagu kršćanstva, da pustimo neka život Kristov, kako nam ga prikazuje Evanđelje i liturgija, na nas djeluje...«

16. III 1921. piše Ivan opet ocu:

»... Rado bih znao kako se razvija duševni život Tvoj i majčin. Treba da budete uvijek uvjereni da je život kratak a vječnost vječna i da je ljudska duša, kako je nedavno rekao jedan francuski političar (Marc Sangnier), više vrijedna nego cijeli svijet, jer će svijet propasti, a duša će uvijek ostati na životu. Ne zaboravite na uskrsnu sv. Pričest, jer je to najmanje što od nas traži naš Stvoritelj...«

Iz pisma ocu od 5. listopada 1921.:

»... Za svoju sam dizertaciju sakupio već dosta materijala... ali moram još veliki broj djela pročitati... Na večer sam veoma malo radio i moje su oči zaista slabe, ali ne zbog prevelikog rada, barem ja tako mislim, već što imam naravnu pogrešku. Nosim uvijek naočale (lijevo oko + 2 1/2 dioptr., desno oko + 3 d.), na ulici i za čitanje... Stadij je mojih očiju onaj isti kao i prije nekoliko

godina. Vi se nemojte uznemirivati, već Vas molim uzmite krunicu u ruke i izmolite pokatkad koji desetak Zdravo Marija Majci Božjoj na tu intenciju. Vi ćete se možda začuditi da ja računam s nadnaravnim faktorima, kao s najobičnijim stvarima. To sam naučio u Lurdu, gdje je više slijepaca progledalo. Poznato je, na primjer, da je književnik Henri Laserre prao svoje oči lurdskom vodom i posve ozdravio. Da se oduži bl. Dj. Mariji, napisao je poznato djelo o Lurdu. Ja sam se ugledao u njega i molim Vas da me svojim molitvama potpomognete...

... Istinita je Tvoja tvrdnja da su svećenici i redovi najviše pridonijeli toj katoličkoj renesansi među francuskim intelektualcima, i ovi su intelektualci, koji su velikim dijelom konvertiti, u javnom životu rehabilitirali katoličku doktrinu. Mi dolje živimo na granici Crkve i posve je prirodno da tamo niču sekte i da su apostazije na dnevnom redu; bilo bi nenaravno kad se ne bi katolike progonilo. Lijepo veli današnja »pričesna« u misi sv. Dionizija: Kažem vam, moji prijatelji, ne bojte se onih koji vas progone«, a sv. Pavao (Gal. 6, 14—18.) stavlja nam se za uzor govoreći: »Braćo, hoću da se hvalim samo u Križu Gospodina Isusa Krista, *radi koga mi je razapet svijet i ja svijetu.*« Dobro meditirajte o značenju potcrtanih riječi. U tome leži filozofija sreće: valja postaviti težište svih naših želja u *onaj* svijet, sebe posve zaboraviti, radeći za Našeg Gospodina Isusa Krista, koji je jedini vječan. Ti bi mi mogao reći da bismo s tim idejama svi mogli umrijeti od gladi. Tako mama sigurno misli. Držim da naše logičke dedukcije moraju biti konsekventne. Ako, naime, vjerujemo u apsolutno Božanstvo, a ja pretpostavljam da i mama u to vjeruje, tada nema slučaja (Luk. 12, 1—8). Moramo, dakle, činiti uvijek volju Božju, i ako On hoće da gladujemo, gladujmo; ako On traži da damo sebi glavu odsjeći, recimo: hvala Bogu! Osim toga valja znati da dragi Bog nikada neće natovariti na čovjeka onaj teret, koji ne bi mogao podnijeti. Ovo pišem poglavito radi mame, koja je uvijek u neprestanom nervoznom strahu. Da nema Boga, i da slučaj egzistira, razumio bih mamu (tada bi bilo bolje ustrijeliti

cijeli ljudski rod), ali pošto smo tako sretni da znamo da je ovaj život veoma kratka faza i da ćemo zatim biti u vječnome nebu, budimo junački, žrtvujmo sekundu ovoga života da uđemo u beskonačno nebo... Molim javite mi svaku opozicionalnu misao, da tako uzmognemo u međusobnom nastojanju za ovo dvadeset-trideset godina, što nam je možda biti na zemlji, upotrijebiti sve naše energije da spasimo naše duše i što više duša naših bližnjih...

Ljubi Vas Vaš sin i brat u Isusu Kristu. Na dan sv. Dionizija Areopagite, 1921.«

Ovo je pismo potaknulo Ivanovu majku na ozbiljnije razmišljanje, ali mu je dosta oštro odgovorila, što je on i očekivao:

Zagreb, 17. X 1921.

Hans! Ne kažem »Dragi«, jer sam cijeli dan plakala zbog Tvog preporučenog pisma.

Kakve su to misli i još k tome u Parizu! O biti i ne biti ne smije se razmišljati, sve je kako je, pametne su se glave time razbijale i ljudi su poludili! — Zašto mi praviš brige, Hans? Već se više godina mučim, jer Ti hoćeš da budeš sasma drugačiji od drugih? Zašto? Gdje je moj Hans, koji je bio veseo i dobre volje, koji je ljubio i razumio sve što je ljudsko?

Lijepo je bilo Tvoje djetinjstvo kod roditelja, koji Te ljube. Ti, kao središte, razmažen i obožavan, a sad ne živiš više Ti, nego nas ražalošćuješ. Ne može se, Hans, glavom kroza zid! Mi smo utrli Tvoj put i silili te k vojsci, jer Tvoje oči nisu vrijedile! Ti si htio bezuslovno studirati filozofiju, što najviše troši oči. Zašto? Zašto činiš to još jednu godinu, kad ne ide? Mora se životu prilagoditi. Ti si mi rekao da ja ne mislim na sutra, jer mi je danas dobro! Sad kažeš da nismo dugo na ovom svijetu, samo 25—30 godina. Zašto ne misliš, Hans, na nas kojima si sve, koji će ležati razmrskani na zemlji, ako Ti umreš? Zašto nećeš da živiš, već se samo mrtviš? Tako je lijepa mladost, cvatuće Tvoje doba, a mi imamo brige, jer Ti mučiš sebe i nas. Svaki čovjek imade sate, kad sam sebe promatra, ali uvijek samo jedno isto! Ja ne razumijem!

I tata je žalostan, ne vidi ga se nikad smijati! Piši nam sretna pisma, Hans, ne uvijek da pripravljaš dušu za drugi svijet! Ti nemaš razloga da se baviš takvim mislima. Gimnasticiraj, opći s ljudima i ne budi jednostran! Uvijek imati za društvo knjige, koje su pred stoljeća pisane, to je strašno!

Hvala na Tvojoj čestitci za imendan! Bilo mi je jako teško pri srcu! Mnogo zahvaljujem gđici Michaut, odgovorit ću...

Mnogi, koji Te ljube, pozdravljaju Te... Vidiš, kako je za Tebe lijep svijet! — Radi neko vrijeme fizički, dok Ti se oči ne razbistre. Idi u jedan mehanički tečaj! Možda to možeš?

Ljubi Te

majka

Na ovo majčino pismo Ivan odmah odgovara:

Matto: Eto uzeh pero i papira,
Jer mi srce ne da mira.

Moja draga mama!

Premda je Tvoje pismo pisano u tonu bez nade i u njem oštro navaljuješ na me, to me je ipak veoma razveselilo. Nadam se da će odsad naše dopisivanje biti češće i da ćemo imati prilike da se međusobno dobro razgovorimo. Potpuno je razumljivo i naravno da je moj sedmogodišnji boravak daleko od kuće i u raznim društvenim krugovima na mene jako utjecao. Osim toga znadeš da me je život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij i napokon Lurd potpuno uvjerio o istinitosti katoličke vjere i da se zato moj cijeli život kreće oko Krista Gospodina. Ti me ne smiješ zlo razumjeti i sebi predstaviti da znači jedno te isto vjerovati i žalostan biti. Upravo je protivno istina. Gospodinu se mora s veseljem služiti i veseliti se neobičnoj ljepoti prirode, sreći obiteljskog života i svim ostalim darovima.

Znao sam da će Ti moje preporučeno pismo prouzročiti boli, i ja sam ga pisao tom nakanom da se naša ljubav produbi i oplemeni. Znadem, naravno, unaprijed da me voliš više od svega, i zato ja hoću da izrabim Tvoju dobrotu. Uvijek mi je bilo u srcu neizmjerno teško što Ti samo karte pišem i saopćujem o hrani, vremenu i zdravlju gđe Michaut. Ja sam Ti već u Beču htio saopćiti tu i tamo štogod o svom unutrašnjem životu, o svom srcu, ipak se nisam usudio. Sad je led probijen i molim Te, draga mama, da mi uvijek točno odgovaraš. Želim cijelom svojom dušom da naše nastojanje i težnje budu isto, da ne govorimo protivno jedan drugome. Ti me siliš da priznam kako mi je sveta ljubav prema tati i Tebi. Ipak bih htio da se naše međusobno nastojanje ne upravlja samo na naše blagostanje, na naše zdravlje, već da mi obiteljski život promatramo kao sredstvo k jednom cilju: to znači djelovati u našem krugu na čast Božju i sreću našeg bližnjeg. U tome će slučaju naši interesi biti isti i ja neću biti prisiljen prema Tebi voditi odijeljen život. Ti se dobro sjećaš kako si me često molila da Ti štogod pripovijedam i da si me dovela u veliku zbunjenost. Bio sam često prisiljen da Ti štogod saopćim što me nije osobito veselilo, a što mi je bilo u srcu i što bih rado saopćio, prešutio sam. To je također slučaj s dopisivanjem — dok sam stranima pisao pisma, Ti si dobivala samo karte. Tome mora biti kraj: osim veze naravne ljubavi, koji priroda i zahvalnost učvršćuju, mora biti uspostavljena i duševna srodnost.

Naravno je da se moraju odstraniti neke zapreke, to su, na primjer, predrasude, koje gajiš prema vjeri, koja se, kako se pričinja, brine samo za drugi svijet; a unatoč tome stvara na zemlji sreću i blagostanje (Montesquieu).

Molim Te da još jednom o tome razmišljaš da kršćanin mora biti veseo i da se ne mora plašiti života i ljudi. (Jedna francuska poslovica veli: un saint triste — un triste saint; svetac koji je žalostan — to je žalosni svetac).

Što se mene tiče, nastojim biti naravan, ali ja ne mogu pri tome ništa što sam baštinio od svoga oca potrebu za razmišljanjem. Ti možeš, dakle, biti sigurna da sam ja

zadovoljan i da mi je dobro. Za vrijeme ljeta bio sam veoma često cijeli dan u šumama pariške okolice i jeo sam u prirodi. No sad sebi priuštim taj užitak samo nedjeljom. Osim toga sam uvijek u društvu. Imamo ovdje svoju organizaciju i često smo zajedno. I u francuskom sam društvu često, nekoliko sam puta bio prisiljen govore držati itd.

Tatinu sam kartu iz Ilidže primio. Što je tati? Koga je sve susreo u Sarajevu?

Pariz, 20. listopada 1921. Hans.

Zagreb, 27. X 1921.

Dragi Hans! Tvoje me je pismo djelomično razveselilo, djelomično nije. Mnogo je u njemu što ja ne razumijem, što mi Ti ne kažeš, i znadem danas Tvoje planove upravo tako kao i jučer. Da se Tvoje misli kreću oko kršćanske vjere, to znadem i u tome nema ni jedan čovjek štogod prigovoriti; ipak ne mogu sebi predstaviti da je to Tvoje životno zvanje. Veselim se Tvojim riječima ljubavi. Za mene nema veće sreće na zemlji od ove i kad bih imala dvorove, to bih položila sve do Tvojih nogu da ostvarim Tvoje dječačke sanje!

Hans! Ti si na krivom putu. Raditi se ne može samo za druge a za sebe ne! Gdje je tu dobrota, ako ljubiš sve studente, a vlastite svoje pustiš da propadnu? Raditi samo za druge nesreća je sama po sebi i nesreća je za obitelj. Mi smo te, Hans, već kao dječaka izgubili, i Ti si nam izvorom vječnih briga.

Hans! Ti si mlad, Ti se naobražen, Ti si dobar, Ti si bistra glava. Baci sve od sebe, što si sebi preduzeo kao nezreli dječak. Čovjek ne treba da stupi u službu onoga, što je sebi uobrazio u mladenačko doba. Radi, Hans! Položi svoje ispite! Savij sebi gnijezdo i Tvoje vlastito ognjište neka je Tvoja najsvetija sreća. Onda možeš, također, djelovati prema vani; najprije ovo, a onda također i drugo! Onda Lurd! To je bila jedna epizoda u Tvome ži-

votu! Zaboravi je! Ne može se misliti uvijek na sve što koga potresa.

I još nešto, Hans! Idi među ljude i slušaj mišljenja i drugih. Nemoj se ograditi s tom jednom stijenom, koja Tebi odgovara. Od svakog se čovjeka može nešto naučiti, svaki je za sebe nešto posebno. »Talenat se gradi u tišini, ali karakter u bujici svijeta.« Ti si, Hans, svoje vrijeme i u Beču samo prosanjario i to isto činiš i u Parizu. Ovdje je snijeg. Budi moje dobro dijete i piši!

Ljubi Te majka.

Draga mama!

Moji su planovi sasma jednostavni. Položit ću ispite, uzeti mjesto i radit ću u našoj organizaciji i časopisima. O tom da sam izgubljen za Vas nema ni govora! Naravno je i razumije se samo po sebi da ću se uvijek odazvati Vašem pozivu i da ću, ako ustreba, najprije Vama pomoći, a onda istom svojim prijateljima. — Među nama je nesporazum. — Katolička je vjera moje životno zvanje i mora to biti svakom pojedinom čovjeku bez iznimke. Budući da je ovaj život samo kratka priprava za vječnost, to je naravno da sav naš rad ide za tim. Jedan se ženi da dobiva nove stanovnike neba, drugi je osim toga novinar i širi istinu, jedan je željezničar i pridonaša brzom širenju kraljevstva Božjega itd.

To se čini neobično, jer živimo u stoljeću gdje je jadno duhovno stanje. Zaboravilo se natprirodno misliti, i živi se i umire, a da se ne zna zašto. Moguće je da će to jadno stanje doći napokon kraju, ali mi se ne smijemo dati zgnječiti od ove blatne atmosfere, u kojoj živimo.

Što se tiče Lurda, to su i protivnici složni da ono što se tamo događa znanost danas ne može protumačiti. .. Ti nisi prisiljena vjerovati u lurdska čudesa, ali nenadana se ozdravljenja ne mogu poricati.

Nadam se da smo istog mišljenja i da ćemo se zajedno moliti dragom Bogu. On neka upravlja naše putove tako kako nalazi da je dobro, a ne kako bi željela naša mašta.

Pokušaj, draga mama, moliti krunicu, koju sam Ti poslao, i zazivlji dragu Majku Božju iz Lurda da ozdraviš, ona će Ti možda pomoći. Otac Ti može kod toga pomoći, a ni ja neću sigurno biti lijen.

Pismeni, brzi, točni odgovor moli

U Parizu, 6. studenog 1921. Hans

Zagreb, 2. XI 1921.

Moj dragi Hans! Ovakvog Te volim, kad si mi iskren. Ipak se uvijek vraćamo prvoj ljubavi (jedan je francuski pisac rekao). Davno je tome kad je majka mogla onako dobro gledati u srce svog djeteta. Uvidi jednom, Hans, da si skrenuo s pravog puta, uči se od životinja, koje instinktivno čine ono pravo, a ne traže svoj spas Bog zna gdje. Istina je ti živiš u zlom svijetu, sve je tako blatno, kako Ti kažeš. Ti si sretno izašao iz svega, zlatna bi mladost trebala da u Tebi mahnita, i Ti bi se morao veseliti nad prekrasnim Parizom. Mjesto toga sjediš nad starim knjigama, hoćeš da po njima, po njihovim slovima živiš, i na tome ćeš razlupati svoj život. Ja sam primala od Tebe nekoliko mjeseci samo slike samostana i zatvorenih vratiju, i nad tim sam se jako žalostila. Zato se ide u krasnu tuđinu da pobudimo takve osjećaje?

Hans, dođi kući! Ti trebaš obitelj. Ti trebaš ljubavi. Ti sad trebaš mehaničkog rada, a ne misli. Gotovo 17 godina sjediš neprestano u školskoj klupi, i sad nek je kraj. Onda, kad si kao dvadesetgodišnji zastavnik došao iz rata kući, bio si jak i snažan, imao si pune džepove, donio si darove, i bio si zadovoljan. Rekao si: »Mama, vidiš, sad sam sretan.« Ne smije se htjeti Hans, što nije moguće. Moramo se prilagoditi životu i uz to se može ipak ostati pošten, potpun čovjek. — Ja se veselim i zahvaljujem Ti na Tvojim utješljivim riječima da nas nećeš zaboraviti. Mi smo mislili Ti ćeš otići u samostan, tako su tužna i bolna bila Tvoja pisma. Što bi tata radio sam u svijetu bez Tebe, koji si njegov obožavani idol? Ja ću umrijeti i onda će ostati on sasma osamljen. Kako je plemenito i lijepo raditi za svoga bližnjega. Ti si, Hans, stvoren za

obiteljsku sreću. Primiti službu, izvršavati je, to je san mog života, da ga barem doživim nakon 25 teških godina.

Svijet prosuđivati po kršćanskom stanovištu i po tome živjeti jako je lijepo, i voditi takvu žurnalistiku kao princ Lichtenstein, Eberle, Hussarek jako je plemenito! Oni duhoviti, pametni, otmjeni ljudi nisu nikad pisali o čudu, a ipak su besprijekorni kršćani. Promijeni se i ne čini ni ti. Ja mišljah Hans, Ti studiraš u Parizu jezike, povijest umjetnosti, umjesto toga daješ se povlačiti za nos i čudesa doživljavati. Idi u ulice, smij se, skači i vrati se zdrav k nama u domovinu. Tvoje oči moraš također čuvati, bez njih si bijedan bogalj. Bolje seljak sa očima, nego slijepi učenjak. Život neka ne prođe samo u zvanju i poslu, on imade i svoje ljudske zahtjeve i dužnosti, koje ako se zanemare, grijeh je.

Ovdje je zima i vlažno; zima je rano počela. Mi dobro ložimo.

Zbogom Hans! Kad dođeš, bit ćeš sa mnom zadovoljan. Ali ne idi okolo kao nadčovjek, živi jednostavno, ljudski. Tata je zdraviji, traži Tvoju putnu legitimaciju, odmah i preporučeno. Kartu sam danas primila.

Ljubi Te majka.

Draga mama!

Hoću da Ti odgovorim na Tvoje zadnje pismo. Razumije se da me od svega najviše veseli Tvoje mnijenje, ali Ti moraš, draga mama, priznati da jedan čovjek ne može sve znati, i zato se mora obratiti na stručnjaka, koji će ga poučiti u dotičnoj struci, kojoj je posvetio svoj život.

Neću da upravljam Tvoju pažnju samo na događaje u Lurdu, koji su ustanovljeni od liječnika kao događaji nad prirodnim zakonima. O tome su napisana znanstvena, medicinska djela, na sveučilištima su predavanja održana, i usprkos tome ne traži Crkva od nas da vjerujemo u lurdska čudesa. Ali Ti si u zabludi, ako misliš da se u čudesa uopće ne treba vjerovati. Cijeli Stari Zavjet je historijsko svjedočanstvo, ispunjeno čudesima, koja je Bog činio židovskom narodu, da održi njihovu vjeru. Kršćanska vjera uzima svoj izlaz iz Kristova uskrsnuća, i kad ne bismo vjerovali u uskrsnuće, to bi se onda srušila cijela zgrada kršćanstva. Ti napominješ Eberlea, Lichtensteina — oni vjeruju i vjerovali su čudesima, kao i zadnji kršćanski seljak u najudaljenijoj provinciji.

Što se tiče svetaca i mojeg nazora iz »starog vijeka«, tog se moram čvrsto držati, dok me tkogod ne uvjeri o mojoj »zabludi«. To doduše nije moguće, jer se povijesne činjenice ne smiju krivotvoriti.

Što se tiče mog zdravlja, kažu mi općenito da u zadnje vrijeme dobro izgledam i da sam deblji. Ja ovo ne mogu sam prosuditi, ali moj drug, koji se uvijek važe, dobio je kod gđe Michaut jedanaest kila... Uopće ne nalazim dovoljno riječi s kojima bih mogao pohvaliti gđu Michaut. Ona se u svemu i za sve brine za me. Ja se nadam, dakle, da Ti, draga mama, nećeš biti odviše za mene zabrinuta?!

27. XI 1921. Ljubi Te Hans.

Pojavi se čovjek, poslan od Boga, kojem bijaše ime Ivan. On dođe kao svjedok da svjedoči za svjetlo.

(Iv., 1,6-7)

NOVI ČOVJEK U ZAGREBU

»Novi se čovjek pomaljao na našem obzorju« — piše M. Stanković u »Životu«, prijeratnom katoličkom časopisu za intelektualce. »Dolazio je čovjek kojemu vjera nije bila tradicija već život, a katolički rad nije smatrao sportom već borbom za neumrle duše. U praznicima godine 1923. došla sam jednog jutra u isusovačku crkvu (u Zagrebu). U klupama blizu oltara sv. Alojzija opazim mladog čovjeka s velikim misalom u rukama. Odijelo korektno, plava kosa uredno počešljana, ali držanje toga čovjeka bilo je ipak osobito. Nije skidao očiju s misala, a kad je pozvonilo na sv. Pričest, pošao je k oltaru tako sabran kako se to rijetko vidi kod mladih ljudi. 'To mora biti Merz, jest to je Merz', govorila mi je duša. 'Samo on može tako sabrano moliti'. I to je doista bio Merz, koji se vratio sa studija u Parizu. Bio je to moj prvi ali najkarakterističniji susret s našim Ivanom.«

STRUČNE KVALIFIKACIJE

Ivan je došao iz Pariza u jesen 1922. god. Odmah je dobio namještenje kao nastavnik francuskog i njemačkog jezika na Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Nakon godinu dana, u mjesecu srpnju 1923. god. promoviran je na Zagrebačkom sveučilištu za doktora filozofije. Njegova doktorska dizertacija, za koju je sakupljao materijal još u Parizu, nosi naslov »Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubriand-a do danas«. Nakon nekoliko mjeseci položio je i profesorski ispit iz francuskog, njemačkog i hrvatskog jezika i time postigao sve stručne kvalifikacije za svoje profesorsko zvanje.

Usavršavati se u svojoj struci nije Ivan nikad prekinuo. Neprestano je kupovao odabrane knjige i časopise, koji su se odnosili na njegovu struku i društvene probleme kojima se bavio. Njegova je knjižnica bila jedina svoje vrste. Iz kataloga, što ga je sastavio Ivanov otac, vidi se da je posjedovao oko 1200 svezaka.

Njegovi učenici i danas ga se sjećaju kao dobrog i savjesnog profesora. Jedan od njih, N. Kralj, objavio je još 1929. g. svoje uspomene i sjećanja:

»Dr Ivan Merz bio je više naš odgojitelj nego profesor. Htio je u prvom redu da nas ... učini značajnima. Neumoran je bio i ushićen u tumačenju francuske literature. Nije propustio spomenuti tadašnje stanje katolicizma i uopće prilike tadašnje Francuske. Savršeno je poznavao nijanse u evoluciji francuske literature i probleme kulturnog i socijalnog života ... Sve je uspoređivao sa sadašnjicom i izricao svoju kritiku. Djela liberalnih pisaca analizirao bi najprije sa stanovišta literature. U prvi bismo mah mislili da je prema njima tolerantan. No oštra kritika s moralnog i crkvenog stanovišta nije nikada izostala ...« (Zumbuli, 1929.)

TEMELJI APOSTOLSKOG RADA

— Bili smo veliki prijatelji, — pripovjeda dr Drago Ćepulić, Ivanov drug još iz pariških studentskih dana. — Čim ste ga upoznali, osjetili ste »evo pravog Izraelca u kom nema lukavština«. Iz njega vam je strujila dobrota i iskrenost. Kao profesori radili smo na istom radnom mjestu u Nadb. gimnaziji.

Htio je biti u svemu potkovan, imati solidne temelje za svoj kršćanski život i apostolski rad; i zato se nakon završene stručne naobrazbe dao na studij kršćanske filozofije i teologije. Kroz dvije godine, od 1923. do 1925, pohađao sam zajedno s njime privatni tečaj iz filozofije koji nam je davao o. Alfirević, D. I. Već se onda osjećala potreba da se i laici malo bolje informiraju o kršćanskoj nauci. Danas je to daleko lakše kad imamo ovdje u Zagrebu Institut za kršćansku izobrazbu laika ... —

Pored filozofije dao se Ivan na studij osnovnih teoloških disciplina, fundamentalne teologije, dogmatike i moralke. Usporedo je proučavao enciklike i sve važnije izjave

Ivan Merz

posljednjih papa. Posebno je proučavao katolički pokret i organizacije kod nas i u drugih naroda. Bavio se i studijem društvenih problema. Sam je pisao mnoge članke o Katoličkoj Akciji, liturgiji, suvremenim moralnim problemima, o pojedinim temama iz književnosti.

Kad su u katoličkim organizacijama, gdje je sam Ivan bio zaposlen do maksimuma, ljudi naprezali sve svoje sile da svladaju ogroman rad, on bi i u takovim časovima zadržao svoj mir i posve hladnokrvno znao reći: »Ja moram četiri sata na dan studirati«. I izvršio bi svoj dnevni red, vjerujući da u tome leži preduvjet svakog praktičnog rada.

UMJETNOST I ŽIVOT

Još za vrijeme studija u Beču Ivan je spoznao važnost kršćanskog bogoslužja za religiozni život svakog vjernika. Zanimanje za liturgiju kod njega je sve više raslo, te si je sam izabrao temu za svoju doktorsku dizertaciju, koja se dobrim dijelom odnosi i na liturgiju. Njegova dizertacija do danas nije u cijelosti objavljena; samo su kraći dijelovi objelodanjeni u »Životu«.

DUHOVNA OBNOVA PO LITURGIJI

Ivan je duboko u svoje biće usadio božanski život koji nam stoji na dohvat u kršćanskom bogoslužju. Njegov duhovni svijet bio je usko povezan s onim što čini i osjeća Crkva kroz svoju liturgiju. U članku »Duhovna obnova po liturgiji«, objavljenom u Luči 1924. g., Ivan je i nesvjesno ocrtao sebe, svoj unutrašnji život, svoju ljubav pram liturgiji; tu se odrazuje cijelo njegovo shvaćanje o važnosti liturgije za život pojedinca, tu je odraz Ivana sveg prožetog nadnaravnim životom, koji crpi na božanskim vrelima. Evo nekih misli iz toga članka:

»Liturgija je službena molitva Crkve... O, kako rado prisluškujemo kada se dva veoma mudra čovjeka međusobno razgovaraju... A što biva tek onda kada prisluškujemo razgovor između Krista — Boga i njemu slične Crkve? Zar da sav taj idejni svijet ostane za nas bespredmetan? Da ne digne naš život do neizmjernih visina božanskog života? Oh ne! I kada još k tome pomislite... da vaša duša postaje ogledalom neizmjerne Riječi Božje, tada se u čudu preneraženo pitate: Gospode Bože, je li moguće da si tako ograničenog stvora učinio nosiocem vječnosti; da sa ljudskom dušom činiš tolika čudesa?

Do svih tih spoznaja dolazimo po sv. Liturgiji. Potrebno je zato da je što temeljitije upoznamo i da se njom što više okoristimo... Najveća stvar, koja postoji na svijetu, jest sv. Crkva, najveća stvar u Crkvi jest Misa a u misi pretvorba. I kao što je Krist za svoga zemnog života bio usmjerio sve svoje misli prema Golgoti, tako Crkva upire

sve svoje poglede prema oltaru. Što se, dakle, događa na oltaru, to je najveća stvar koja se uopće događa na svijetu. Tamo se zbiva socijalno djelo kategzohen, molitva i žrtva, koju je za spas cijeloga svijeta prikazao Isus na Kalvariji i koju katolička hijerarhija — taj nosilac svećeničkog reda Kristova — javno prikazuje Bogu za sve ljude i u ime njih svih...

Da, toliko blago mi katolici ostavljamo zapušteno, a čudimo se da naš rad često ne urađa blagoslovom.

Po liturgijskom razmatranju svaki katolik postaje velik i univerzalan. On ostavlja po strani svoje osobne interese i počinje osjećati što osjeća sama Crkva, taj velebni odraz samog neizmjernog Krista. Na temelju liturgije svaka se pojedina duša odgaja. Može se reći da je liturgija pedagogija u pravom smislu riječi, jer pomoću nje vjernik u svojoj duši proživljava sve faze vječnog Kristovog života. Po katoličkoj liturgiji svi ljudi na cijeloj zemlji razmatraju istoga dana o istim stvarima, i na taj se način učvršćuje svijest o katoličkom jedinstvu svih naroda. Napokon po liturgiji čovjek na najsavršeniji način odaje Bogu onu čast koja mu pripada. Vjernik, koji se moli liturgijski, pridružuje se korovima anđeoskim koji neprestano hvale Tvorca, i čovjek se, zapravo, na taj način već na ovoj zemlji počinje vježbati u onoj službi koju će pun radosti i ushićenja obavljati u vječnosti...« (Luč, 1924., br. 1).

ČAROBNA LJEPOTA

Još od srednje škole Ivan se zanimao za umjetnost. »Evviva l'arte« — živjela umjetnost — piše Ivan na prvoj stranici svoga dnevnika. S vremenom se to oduševljenje prenijelo na Božje stvari, napose na liturgiju u kojoj nalazi opravdanje i vrhunsko ostvarenje umjetnosti. »Liturgija mu je bila umjetnost i život«, tvrdi njegov ispovjednik o. Vrbanek, D. I. U dva članka, objavljena u Životu, osvrće se Ivan na odnos liturgije i umjetnosti: »U nas se mnogo govorilo o problemu katoličke umjetnosti, a napose katoličke književnosti. Nitko se tom prili-

kom nije obazirao na katoličku liturgiju; nije se pomišljalo da se u jedinstvenoj liturgiji nalazi najljepši umjetnički izražaj. I zaista, katoličku liturgiju uljepšavaju sve umjetnosti: poezija i slikarstvo, ritmičke umjetnosti kao i kiparstvo, glazba i arhitektura, itd. Sve ove tvore jednu jedinstvenu cjelinu stavljajući se u službu hvale Božje. Liturgija je, dakle, umjetnost u pravom smislu riječi — l'art par excellence...

Svečana je liturgija u neku ruku projekcija neba na zemlju... Kao što je prema sv. Ivanu Jaganjac središte neba, to se isto tako sv. liturgija kreće oko presvete Hostije — oko samoga Isusa Krista... Ako je, dakle, u sv. Misi prisutan sam tvorac svjetova, nestvoreni Bog, to je razumljivo da je prisustvovanje Misi veoma važan čin; da je napokon život s liturgijom, koja nam donosi razne faze iz života Boga-Čovjeka, bitni život...« (Nešto o ljepoti rimokatoličke liturgije, Život, rujan 1924.)

»Liturgija je umjetnička cjelina, u kojoj surađuju sve umjetnosti i koja je djelovala na sve umjetnosti. U njoj nije ništa bez značenja... Tako je čarobna ljepota katoličkih obreda — razumije se, mi ovdje uvijek mislimo na točno izvedene, kao što to čine kontemplativni redovi benediktinci, kartuzijanci, trapisti, donekle franjevci i drugi — da čovjek, koji je jednom osjetio njene čari, osjeća u duši čežnju da sve ostavi i sav svoj život provede u liturgijskim molitvama, pjevajući dan i noć bez prestanka hvalospjeve Presvetomu Trojstvu... Liturgija i umjetnost su u tako tijesnoj vezi da prva postaje pravom školom svim katoličkim umjetnicima. Tek kada je budu temeljito proučili, kada budu po njoj živjeli i s njom znali trpjeti i uživati, tek tada će moći shvatiti uzvišenu misiju svakog katoličkog umjetnika.« (Liturgija i umjetnost, Život, studeni 1924.)

LITURGIJKSI APOSTOLAT

Ivan se nije zaustavio samo na osobnom doživljavanju liturgijskog života. Bio je jedan od pionira liturgijskog apostolata. Kroz dvije godine vodi u časopisu »Pose-

strimstvo« liturgijski kutić. Mnogi drugi njegovi članci i predavanja svjedoče kako je duboko bio uvjeren o važnosti liturgije za život kršćana. Kad se pojavio prvi hrvatski prijevod Rimskog misala, piše Ivan u »Hrvatskoj Prosvjeti«: »Iz ovoga je izvađanja lako zaključiti da je prijevod ovako fundamentalnog djela epohalna pojava u našem književnom životu. Mogli bismo, što više, reći da je to najvrednija knjiga, što je uopće imamo na hrvatskom jeziku . . . «

Kardinal Franjo Šeper poznavao je Ivana. U svojim sjećanjima piše: »U životu sam susreo samo dvije osobe koje su samom svojom pojavom djelovale na poseban način i stvarale oko sebe kao neku nadnaravnu atmosferu. Jedan od te dvojice bio je dr Ivan Merz. Bio sam negdje u VII razredu gimnazije (1922/23) kad sam došao s njim u kontakt. Došao je nekoliko puta k nama u đačku Marijinu kongregaciju i držao predavanja o liturgiji. Tu se moglo osjećati kako je on sav uronjen u liturgiju, i kako je liturgija davala hranu njegovom duhovnom životu. Još se danas (1970) sjećam kako smo se jednom nakon predavanja u Kongregaciji vraćali Palmotićevom ulicom. Nekako je došao govor na Mali oficij bl. Djevice Marije, koji sam povremeno znao moliti. Nisam do danas zaboravio kako mi je protumačio smisao antifona u vesperama Malog oficija . . . čini se da je to bio plod njegove meditacije.

U prosincu 1923. g. pribavio mi je, na moju veliku radost, latinsko-francuski Missel quotidien et Vesperal od Lefebvre-a, koji mi je omogućio svaki dan pratiti sv. Misu po liturgijskim tekstovima . . . 27. XII 1923. poveo je grupu kongreganista zajedno s o. Alfirevićem, D. I. na »liturgijski izlet« u trapistički samostan u Rajhenburg. Iz Zagreba smo otputovali rano ujutro, a on nam je u vlaku tumačio liturgiju toga dana (blagdan sv. Ivana Apostola). U Rajhenburgu smo prisustvovali pjevanoj konventualnoj Misi i nekim dijelovima oficija . . . «

Božjeg ugodnika, koji se toga dana slavio u liturgiji: na Ivanova privatna pisma umjesto datuma često nose ime dan sv. Luke 1921, sv. Dionizije Areopagita 1921, sv. Mauricije 1926, Svetkovina Presv. Srca 1924, itd. Očito je kako je duboko bio prožet liturgijskim duhom!

O. Aleksije Benigar, franjevac, živi danas u Rimu, nakon što je proveo mnogo godina u misijskom radu u Kini. I danas se s velikim poštovanjem sjeća Ivana Merza, kojega je upoznao dok je još boravio u Zagrebu:

»Bio je to Božić, neposredno prije njegove smrti. Kako je češće k nama zalazio na moljenje časoslova, došao je i za polnoćku te godine. Pjevao je zajedno s nama redovnicima Božićni matutin. Bilo je tada sve na latinskom, pa smo i na polnoćki pjevali latinski. Kasnije su nam zbog toga prigovarali u štampi. Ali je Merz u Katoličkom listu napisao tada jedan članak u našu obranu kao i u obranu latinske liturgije, jer je bio njezin veliki ljubitelj.«

Ako usporedimo ono što kaže II vatikanski koncil o sudjelovanju vjernika u liturgijskom životu Crkve s onim što je govorio i činio Ivan četrdeset godina prije Koncila, ne možemo ne zamijetiti koliko u njegovom religioznom životu ima stvari koje Koncil stavlja svima na srce. I baš to Ivanovo veliko razumijevanje, smisao i oduševljenje za liturgiju, pa njegov liturgijski apostolat čine ga suvremenim i u naše pokoncilsko doba.

JA SAM TRS, A VI LOZE...

Molitva je unutrašnja duševna potreba — tà svaki je čovjek to iskusio u svome životu — ali u isto vrijeme i kršćanska dužnost. Predstavlja koji puta napor, no gotovo uvijek znači osvježenje duše Božjom blizinom i njegovim svjetlom.

Da molitva bude potpuna, treba sadržavati četiri bitne oznake: poklon, zadovoljštinu, prošnju i zahvalu. Postoje razni oblici molitve. Tu je u prvom redu liturgijska molitva, koju obavlja Crkva tijekom godine, obnavljajući kroz otajstvo Euharistije sve misterije našega spasenja; imamo zatim osobnu molitvu, usmenu i mislenu. Crkva, nadalje, preporučuje razne pobožnosti kršćanskoga puka: krunicu, križni put, adoracije Presv. Oltarskom Sakramentu, itd.

VEZA S NADNARAVNIM

Kako je Ivan uspio i obavljao gotovo sve oblike molitve, najbolje se vidi iz raznih zgodica njegova života. Ovdje ćemo se samo kratko zaustaviti na razmatranju, posebnom obliku mislene molitve, koje je u kršćansku praksu uveo sv. Ignacije Loyolski, veliki učitelj duhovnog života i utemeljitelj Isusovačkog reda.

Razmatranju prethodi priprema u kojoj se određuje predmet razmišljanja. Može to biti neka vjerska istina ili misao kojeg prosvijetljenog čovjeka, ali pravi predmet bit će uvijek Sv. Pismo a u njemu prije svega osoba i život Isusa Krista. Njegove riječi »Ja sam trs a vi loze... tko ostaje u meni donosi mnogi rod« ili »Ja sam put, istina i život« na iscrpan način izražavaju o čemu se radi kod razmatranja: o putu koji vodi od Oca k nama i od nas k Ocu; o svetoj istini koja se na tom putu objavljuje; o božanskom životu koji nam daje Krist da u nama raste. Razmatranje se ne sastoji samo od intelektualnog zrenja. Sv. Ignacije preporučuje da predmetom razmišljanja budu zaposlene sve duševne moći: kako razum i

volja, tako i pamćenje, mašta kao i pojedina osjetila. Posebno su važne odluke koje treba donijeti da se život učini skladnijim s Božjom voljom, koja se upoznala kroz razmatranje.

Sam Ivan nam svjedoči u anketi, o kojoj će biti kasnije govora, da je svaki dan obavljao razmatranje. Poticao je i druge da razmatraju. Pripovijeda o. I. Jäger, D. I.:

— Bio sam tada još student u Zagrebu. Jednog dana pozva me jedan moj kolega k sebi u stan: »Nešto važno vidjet ćeš!« Što će biti? Ne idem na slijepo! — odgovorio sam. »Dođi, vidjet ćeš, doći će i Merz!« One večeri bilo nas je pet. Došao je i Ivan. Bio je to pravi »klub duša«, kako ga je duhovito nazvao kolega, koji me je na taj sastanak i pozvao. Te smo večeri, sjećam se dobro, razgovarali o razmatranju. Ivan nam je tumačio što je razmatranje i kako ga možemo svako jutro zgodno obaviti; spojiti ga, na primjer, sa sv. Misom i s misalom.

— Uzmite koji tekst sv. Mise i razmatrajte ga — razlagao je Ivan. Primijenite na sebe i odlučite provesti u duši spoznatu istinu. Na primjer, razmatrajući o Salomonovom hramu, najprije ćemo se sjetiti povijesnog događaja, a onda primijeniti na sebe. I moja je duša jedan takav hram, još kud i kamo ljepši od Salomonovog. Ukras toga hrama jesu kršćanske vrline i milost posvetna, koja mora u nama sve više rasti. Što nagrđuje hram Duha Svetoga u meni? ... — Mi smo ga slušali rado, jer smo u njemu gledali uzor, znali smo da svaki dan razmatra. Oduševljavao nas je za liturgiju i praćenje sv. Mise iz misala. Kad sam polazio na koji orlovski tečaj, prije vlaka bih ga posjetio da mi dadne upute za tečaj. A on je uvijek natrpao moju tašku štampanim primjercima tekstova sv. misa i upućivao me da učim dečke da na tečaju zajednički recitiraju sv. Misu. To je uvijek bilo najvažnije što mi je imao preporučiti.

I božanski časoslov, službenu molitvu Crkve, koju mole svećenici i redovnici raznih redova (brevijar), Ivan je visoko cijenio. »Ne jedamput sam ga zatekao u njegovom

stanu kako moli brevijar«, sjeća se prof. Antun Matasović, Ivanov prijatelj i suradnik. I mnogi drugi su ga viđali počešće s brevijarom u rukama.

KAO ŠTO JELEN ČEZNE ZA IZVOR-VODOM

U Zagrebu je Ivan stanovao sa svojim roditeljima blizu kolodvora u Mihanovićevoj ulici (Starčevićev dom). Isusovačka crkva u Palmotićevoj ulici bila mu je najbliža i ona je postala duhovno središte Ivanovog kršćanskog života, prema kome je neprestano gravitirao. Tu je redovito svaki dan prisustvovao sv. Misi i pričešćivao se. Tu je imao svoga stalnog ispovjednika i duhovnog vođu u osobi o. Josipa Vrbaneka, D. I. Stariji redovnici isusovci sjećaju se Ivana i danas kako je često preko tjedna dolazio u poslijepodnevne sate i obavljao na galeriji crkve, neopažen od drugih, križni put. U tome centru padale su sve važnije odluke za njegov osobni život i apostolski rad.

U već spomenutom članku Duhovna obnova po liturgiji opisuje Ivan kakvo treba biti naše prisustvovanje sv. Misi. U stvari, opet slušamo i gledamo njega koji nam govori iz svoga duboko proživljavanog iskustva:

»Budite uvjereni da je sveta Misa bez sv. Pričesti donekle fragmentarna. Spasitelj se mogao utjeloviti, također, pod prilikama zlata ili kamena; on to nije učinio, već je primio prilike kruha i vina, i time nam je jasno rekao da želi da ga blagujemo kod svake svete mise. Mi se u sv. Misi, mi — mistično tijelo, punina tijela Kristova — se žrtvujemo s našom glavom. Žrtva je tek onda potpuna ako se u misi najtjesnijim vezama ljubavi sjedinimo s Isusom ... To činimo po sv. Pričesti. Zato su se prvi kršćani pričešćivali prigodom svake sv. Mise, a Tridentski je sabor već prije 350 godina izrazio želju da se kršćani pričešćuju uvijek kada prisustvuju sv. Misi. Učinimo i mi tako, budimo suvremeni katolici i postanimo po sv. Pričesti dionicima beskrajnog života Riječi Božje. U tom činu gdje se vaše tijelo i vaša duša ujedinjuje sa samim Božanstvom mora da je vrhunac vašega života; u

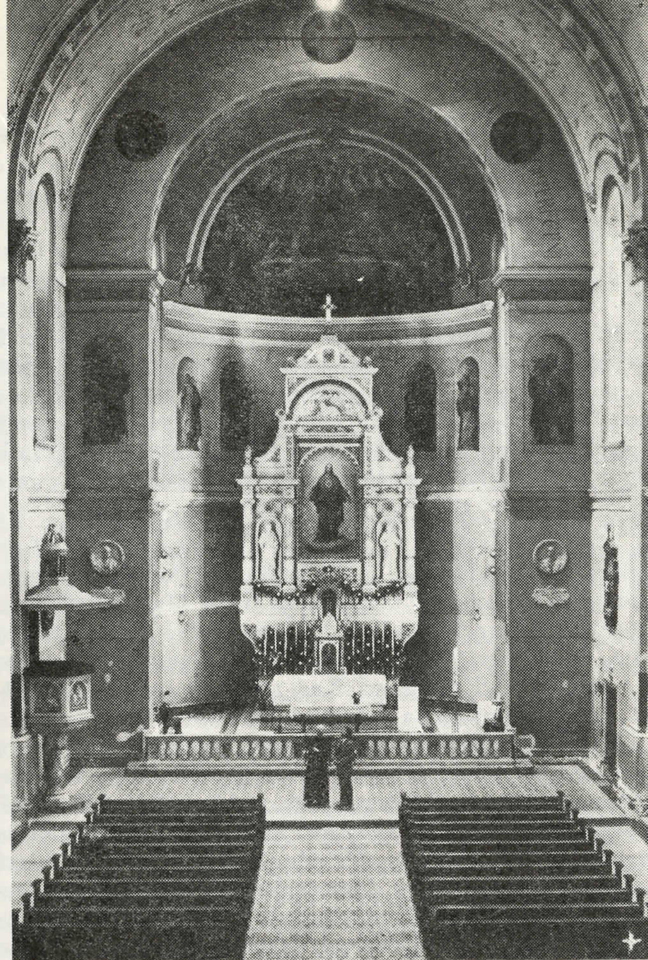
tom je činu i vrhunac cjelokupne sv. liturgije. Sve veličanstvene molitve i pjesme, sva naša razmatranja, svi naši čini tijekom dana moraju biti kristocentrični; moraju biti usmjereni prema tom jedinom času vašega dnevnoga života. Na taj se način već na zemlji ispunjava vaša zadnja svrha i postajete dionicima same biti Božje.

O Ivanovoj ljubavi i štovanju presv. Euharistije uvjerljivo nam svjedoče njegovi prijatelji i znanci. Idući Zrinjevcem s njime u društvu vidjeli su ga koji put kako nekome skida šešir. Upitan koga to pozdravlja, odgovorio bi: »Zar ne znaš da se nalazimo vis-à-vis crkve u Palmotićevoj ulici?!«

Učenici i profesori na gimnaziji, gdje je Ivan radio, često su ga vidjeli kako pod odmorom zalazi u zavodsku kapelicu na kratak pohod presv. Oltarskom Sakramentu.

— Kad sam došao na studij u Zagreb — pripovijeda dr Slavko Šarić — išao sam s drugim kolegama jutrom na Misu i Pričest u crkvi Srca Isusova. Tu smo redovito nalazili dra Merza kako sabrano prisustvuje sv. Misi i svaki dan se pričešćuje. Bili smo studenti i počeli smo se kolebati da li bismo išli svaki dan na misu, ali nas je Merčev primjer tako učvrstio u dotadašnjoj praksi, te nismo više pomišljali da odustanemo od svakodnevnog polaska u crkvu. Kad ovaj profesor, naš stariji kolega iz organizacije, može svaki dan na misu i pričest, zašto ne bismo mogli i mi mladi!...

— Bili smo mladići — sjeća se g. Bartul Blašković, poštanski činovnik, — kad je Merz dolazio k nama na Hvar. Prikupljao nas je i često nam znao govoriti o vjeri, crkvi, papi... Još sada mi je živo pred očima kako sabrano kleči pred oltarom presv. Euharistije u Hvarskoj katedrali i adorira sav uronjen u molitvu. Kroz cijeli život njegov me je primjer poticao da se po dolasku u crkvu najprije poklonim Isusu u presv. Oltarskom Sakramentu...

Unutrašnjost bazilike Srca Isusova u Zagrebu. Križem označeno mjesto nalazi se točno nasuprot mjesta u prvoj klupi drugog niza na kojem je Ivan klečao s velikim misalom u rukama

Ing. Ljudevit Zechner iz Bjelovara, Ivanov prijatelj još iz Banja Luke, u svome listu od 7. X 1970. autoru ove knjige piše:

»U ljetu 1916. opet sam se zajedno našao s Ivanom u Školi za rezervne oficire austrougarske vojske u Mürzzu-

schlagu (Štajerska). On je već tada bio gotovo izgrađen čovjek. Dnevno smo bili zajedno, razgovore smo vodili o svim mogućim temama — o umjetnosti, o muzici, o književnosti, o religiji, itd. Za kratko vrijeme stvorila se oko njega cijela grupa istomišljenika iz našeg vojničkog kruga. Bilo nas je, na primjer, koji nisu redovito išli u crkvu na sv. Misu, međutim on nas je potakao te je naša grupa počela ići na nedjeljnu sv. Misu. ... Koncem 1916. god. završili smo oficirsku školu i očekivali odlazak na bojište. Svi smo bili puni straha, neizvjesnosti i nemira, dok je Ivanov mirni i staloženi duh djelovao na nas kao tješitelj, pa smo se njegovim nagovorom svi mi, koji smo činili njegov krug, pred polazak ispovjedili i pričestili.«

— Smatrao sam ga ne samo svojim prijateljem nego i duhovnim vođom, — pripovijeda Don Mate Blašković, svećenik na Hvaru, koji se i danas (1971), nakon toliko godina s velikom ljubavlju sjeća našeg Ivana. — Jednom mi je služio kod sv. Mise. Kad sam mu pružio sv. Pričest, pričinilo mi se da mu s lica izlaze neke zrake, tako je ono bilo anđeoski svijetlo, gotovo preobraženo, kakvo se tek vidi na slikama sv. Alojzija ... Nikada neću zaboraviti one minute otkrivenja! Oh, ti bi zaslužio da misiš, a ja da ti ministriram, govorio sam u sebi vraćajući se sav uzbuđen s njime u sakristiju, gdje je on opet dugo, dugo molio ... Svega tri dana prije nego je pošao na operaciju, pisao mi je opširno pismo o književnosti i o knjigama, koje mi je preporučivao za moje daljnje književno usavršavanje. Ali pri koncu pisma dodao je:

»Međutim, skoro mi je i žao da sam se toliko raspripovijedao o literaturi, jer je važnije od umjetnosti uzgajati i voditi ljude k Isusu, a u tom poslu umjetnost, kao i sve što je stvoreno, ima samo pomagati čovjeku da dođe do Isusa. Stog znam da ćete se baviti knjigom i umjetnošću samo toliko koliko Vam to ustreba za Vaše stado, da mu budete dobar pastir i da sebe i njega jednom dovedete do vječne Ljepote ... « (22. IV 1928).

O LIJEPA, O DRAGA, O SLATKA SLOBODO, DARE, U KOM SVA BLAGA VIŠNJI NAM BOG JE DO ...

I. Gundulić: Dubravka

Sloboda — najljepši ures ljudskog bića, bitna oznaka čovjekove naravi i njezinog dostojanstva. Ispjevane su joj mnoge himne, ginuli su pojedinci, borile se nacije, rijeke krvi potekoše u obranu tog osnovnog ljudskog prava, prava na slobodno ostvarenje vlastite egzistencije.

Ali pored slobode, na koju obično mislimo kad je o njoj riječ, postoji još jedna uzvišenija i dragocjenija sloboda. Može čovjek biti slobodan od svake vanjske prisile i ovisnosti, a da je u isto vrijeme rob materije i strasti, mržnje i nesređene ljubavi, rob sjetilnih užitaka, tehnike i visokog standarda. Tako često susrećemo u svojoj okolini ljude, koji na vani izgledaju slobodni, a u svojoj su nutrini okovani teškim verigama uz materijalizirani svijet. Već stari rimski pisac Ovidije zamjećuje tu podijeljenost ljudske naravi, tu nemoć čovjeka da se odupre zlu, kad veli: »Video meliora proboque, deteriora sequor (vidim bolje stvari i odobravam, lošije slijedim)«. Kako doći do duhovne slobode? Kako postati slobodan od nužnosti da slijedim sebične sklonosti svoje naravi te djelovati po imperativima razuma, koji uviđa što je istinito i dobro?

VINCE TE IPSUM — SVLADAJ SAMOGA SEBE!

I Ivan je osjećao u sebi tu podvojenost, neprijateljstvo između višeg i nižeg čovjeka, o čemu jasno govori i sv. Pavao u poslanici Rimljanima: » ... ali vidim u svojim udovima drugi zakon koji se bori protiv zakona moga uma te me zarobljava u zakon grijeha, koji je u mojim udovima. Jadan ti sam ja čovjek! Tko će me izbaviti od ovog smrtonosnog tijela.«

Shvatio je Ivan dosta rano da živjeti kršćanski život ne znači samo gajiti nekakvu individualnu pobožnost, koja smjera jedino da udovolji religiozne potrebe ljudske naravi; nego, razumio je da kršćanski život znači borbu, i to borbu najprije sa samim sobom, borbu koja se očituje u nastojanju da u svojoj nutrini uspostavi red i harmoniju među svojim strastima i nagonima.

Moramo, međutim, naglasiti jednu stvar kad je riječ o nagonima i strastima. Do sada smo navikli slušati te riječi s negativnim prizvukom. Ali ne radi se o zlim stranama našega bića. I nagone je Bog stvorio i usadio ih u naše biće, i u sebi su dobra stvar. O čovjeku ovisi da li će ih upotrebljavati onako kako je to zamislio Stvoritelj, ili će ih zloporabiti u egoistične i hedonističke svrhe. Već naša narodna poslovica lijepo govori: »Voda i vatra su dobre sluge, ali zli gospodari«. To isto vrijedi za naše nagone. Ako čovjek dopusti da oni njime ovladaju, umanjuje se njegovo dostojanstvo kao slobodnog ljudskog bića.

Ivan je dobro znao da Bog želi najprije naše srce, čisto i nepodijeljeno, oslobođeno robovanja materiji i njezinim prohtjevima. Razumio je jasno Kristove riječi kojima nas je pozvao da postanemo »savršeni kao što je savršen naš Otac na nebesima«. I prihvatio je Ivan tu borbu. Želio je svoje tijelo podložiti duhu, da mu ne bude ono gospodar, nego da mu duh s nagonima dovedenim u harmoniju nesmetano leti putovima istine i dobrote.

Molitva, ispovijed i primanje sv. Pričesti bili su mu izvori na kojima je crpao snagu svojoj volji, kojom je dovodio u red tjelesne želje. Post, spavanje na tvrdom i razna ostala svladavanja bila su mu tako reći na dnevnom redu.

Ing. A. Šerbetić, Ivanov kolega još iz realke, proboravio je s njime još godinu dana u Beču na studiju. Sjeća se jednog zanimljivog susreta:

— Jednog proljetnog dana 1915. našli smo se mi hrvatski studenti na okupu. Bio je tu i Merz koji je također studirao u Beču. Jedan kolega iz grupe upita ga gdje stanuje.

— Na drugom kraju grada, odgovori Merz.

— Imaš li gazdaricu, nastavi ovaj.

— Imam.

— A je li mlada?

— Pa mlada je, odvrati Merz nehajno.

— Znaš li da si ti kandidat za ženidbu . . .

Merz, shvativši na što ovaj cilja, odgovori mu ozbiljno:

— Ah, kad mi dođu takve misli, uzmem pokrivač, prostrem ga kraj kreveta i spavam na podu!

Već se vidjelo u uspomenama dra Gračanina, Ivanovog kolege iz studentskih dana u Parizu, kao i u njegovim odlukama iz toga vremena, kako je Ivan već ondje provodio život pun svladavanja. Zanimljivo je da taj mladi čovjek, nalazeći se u centru evropske kulture, nenadziran ni od koga, s potpunom slobodom jednog studenta, u velegradu koji mu je toliko toga nudao za zabavu, užitak i razbibrigu, postavlja sebi odlučno cilj težiti za savršenošću. Sastavlja si odluke i vjerno ih se pridržava u svakidašnjem životu. Tko ne bi prepoznao milost Božju na djelu, kojoj se Ivan spremno odazivao!

VODIČ KROZ PLANINSKE VRHUNCE

Živjeti intenzivnim religioznim životom, upustiti se u borbu sa samim sobom, dati se na sređivanje svojih nagona može postati opasno ako se čovjek zaputi tim putem sam bez vodstva. Kao i u svim područjima ljudske djelatnosti, tako je i ovdje potrebno znanje stručnjaka i iskustvo starijih. Ivan je brzo uvidio da je to najlakši i najsigurniji put do cilja, prema kome ga je blago poticala i usmjeravala nečujna Milost Božja.

Već u Parizu ima Ivan stalnog ispovjednika o. Pressoir-a, sulpicijanca, koji je bio duhovnik u jednom pariškom sjemeništu. Kad je došao u Zagreb, zamolio je među isusovcima o. Josipa Vrbaneka za duhovno vodstvo i on

mu je do konca života bio ispovjednik i duhovni vođa. Svake subote se redovito kod njega ispovijedao. Često mu je zalazio na duhovne razgovore i savjetovanja. Znao je Ivan, želi li napredovati putovima Božjim, mora se pridržavati Isusovih riječi: »Tko vas sluša, mene sluša.« Nije donosio ni jedne važnije odluke za svoj osobni život ili za svoje vanjsko djelovanje prije nego se posavjetovao s ispovjednikom. I kad ga je ispovjednik ozbiljno opomenuo da ublaži svoj strogi život, koji mu je mogao naškoditi zdravlju, bez riječi se pokorio.

Učiteljica M. Majetić pripovijeda: »Poslušnost ispovjedniku je shvaćao tako ozbiljno da smo ga koji puta držali naivnim. Kad god je trebalo donijeti neku važniju odluku, pa i u organizacijskom radu, običavao bi reći: 'Moram pitati duhovnika'. Nakon savjetovanja s njime bio je siguran da je na pravom putu. Mi ga tada nismo puno shvaćali. Koji puta sam ga htjela i osuditi, držeći ga nesamostalnim, kao da nema dostatno zrelog suda da može sam stvar procijeniti. Ali danas ga potpuno razumijem; bilo je to njegovo iskreno nastojanje da pri svakom svome činu ima sigurnost da vrši volju Božju. Želio je da mu život bude što savršeniji, a to je postizavao savjetujući se s onima koji su mu ovdje na zemlji govorili u u ime Božje.«

GRADIMO KATEDRALE!

— Bio sam tada još bogoslov u Đakovu — sjeća se o. I. Kukula, D. I. — i Merz nam je došao održati neko predavanje. Sakupili smo se kod biskupskog dvora. Merz je započeo. Nije bio poseban govornik, ali se vidjelo da su mu riječi prožete dubokim osvjedočenjem. U jednom momentu reče:

— Eto, nalazimo se u sjeni ove katedrale, kojoj se svi divimo. Svijet priznaje da je to veliko djelo. Ali svaki od nas nosi u sebi temelje jedne druge katedrale koju treba graditi: to je hram Duha Svetoga u našim dušama. Mi moramo najprije u nama izgraditi tu katedralu, a onda pomoći graditi katedrale u dušama naših bližnjih. I to je cilj naše Orlovske organizacije. Ako ne postignemo da njezini članovi žive u milosti Božjoj, onda cijela organizacija nema smisla...

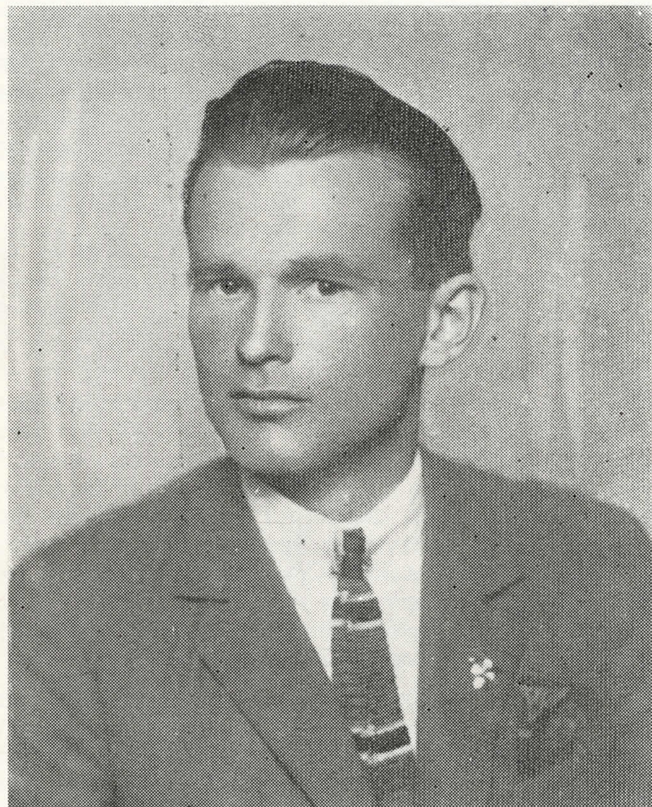
Jedno od sredstava, koje je Ivan visoko cijenio za napredak u duhovnom životu, bile su duhovne vježbe. Stalno se isprepliću kroz godine njegovog studija i kasnijeg djelovanja u Zagrebu. Obavlja ih redovito jednom na godinu, preporuča ih drugima, organizira ih za mladež.

Duhovne su vježbe skup razmatranja o temeljnim istinama kršćanske vjere, koje čovjek obavlja u šutnji i tišini, udaljen kroz nekoliko dana od buke i svjetskih briga. U svjetlu vjerskih istina čovjek promatra svoj život, nastoji ga poboljšati i učiniti skladnijim s voljom Božjom. Duhovne je vježbe sastavio sv. Ignacije Loyolski, osnivač Isusovačkog reda. Katolička Crkva ih je prihvatila u svoj život i praksu, te preporučila kao izvrsno sredstvo da čovjek napreduje u kršćanskom životu, da nađe dublju vezu s Bogom i da spremnije vrši Njegovu volju.

Još dok je bio u Beču na studiju, obavio je Ivan liturgijske duhovne vježbe pod vodstvom o. Schmidta, O. V. D., jednog od velikih svjetskih etnologa. Te su duhovne vježbe utisnule u njegov vjerski život onaj snažni liturgijski pečat, koji se kasnije tako živo kod njega očitovao. Boraveći u Francuskoj, išao je Ivan sa svojim prijateljima u Clamart, mjestance u neposrednoj pariškoj okolici,

gdje je pod vodstvom oo. isusovaca u tamošnjem Domu duhovnih vježbi nastojao dublje proniknuti u Božji svijet. Dolaskom u Zagreb nastavio je tom praksom. Obično je to bio Ivanov ispovjednik, o J. Vrbanek, koji mu je davao godišnje duhovne vježbe.

— Često bi se u organizacijskom radu zagrijali duhovi — pripovijeda Don Ante Radić — pa bi se prešle granice smirenog rasuđivanja i djelovanja. Merz bi počešće u takvim slučajevima rekao jednom od svojih blizih suradnika dru I. Protulipcu, koji je obično bio najviše zagrijan:

Dr Ivo Protulipac, najintimniji Ivanov suradnik i suborac, predsjednik Hrvat. orlovskog saveza (Poginuo u Trstu 31. I 1946.)

— Hajdemo Ivo malo na odmor! — i poveo bi ga sa sobom u duhovne vježbe.

Pod duhovnim vježbama Ivan je gotovo redovito pisao bilješke o razmatranjima i pravio odluke. Sačuvale su nam se do danas neke od tih bilježaka iz pojedinih duhovnih vježbi, kao i odluke, pa ih donosimo na slijedećim stranicama.

BILJEŠKE IZ DUHOVNIH VJEŽBI OD 7. XI DO 9. X 1923.

7. XI

1. razmatranje

Nikakva lumina kod razmatranja.

Molitva Confiteora veoma jasna. U njoj se očituje plod razmatranja. Osobito: quia peccavi nimis cogitatione, verbo, opere.

1) Jer nas je Bog stvorio na svoju slavu. Dao nam je misaoni svijet, koji potječe od Njega i mora biti samo produženje Njegovog unutrašnjeg života.

Sagriješih: jer kod mene to nije uvijek tako bilo.

2) Jer nas je Bog stvorio na svoju slavu. Naše riječi moraju davati samo svjedočanstvo o Njemu, moraju prenositi Njegov unutrašnji život u duše bližnjega.

Sagriješih: jer . . .

3) Jer nas je Bog stvorio na svoju slavu. Dao nam je sposobnost stvarati djela, koja predočuju njegov unutrašnji život i daju tako svjedočanstvo o Njemu.

Sagriješih: jer . . .

Kod krunice bolje meditiram kada je molitva oralna (još bih bolje mogao razmatrati o njoj kada bi je nekolicina glasno molila).

2. razmatranje

Služit ću Gospodinu Bogu kao korektiv u katoličkim organizacijama, jer spoznajem permanentne odstupe od pravih doktrina.

Reprezentant idealizma Katoličke Akcije u sjemeništu. Nikakav lumen o sv. Liturgiji.

Sve što mi se učini, dogodi, kao da dolazi od samoga Boga, i zato nam ne smije ništa narušiti duševni mir. Uvijek si zamisliti da su samo na svijetu Gospodin Bog i ja.

3. razmatranje

Najbliži, najsigurniji put k cilju — k spasu duše moje. Ostanem li u svijetu, kod roditelja, idući u školu i zalazeći u organizacije, pišući po listovima, neće biti u mome životu snažnoga poteza;... U red da stupim? Skoro je isključeno da bi moje oči još mogle podnijeti intenzivniji studij (moguće bi operacija mogla pomoći). Kako, dakle, sigurno spasiti dušu svoju? Kako životu dati pun sadržaj? Trebalo bi položiti zavjet poslušnosti jednoj grupi, organizaciji, koja je nedvojbeno pod uplivom Duha Svetoga, koja nedvojbeno stvara u svim svojim — glavnim i sporednim, velikim i malim — akcijama Kraljevstvo Božje. To bi mogao biti Katolički pokret, kada bi se zagrebački nadbiskup za ovaj brinuo. Ali kako se nigdje ne opaža njegovo zanimanje za Katolički pokret, a jedino njemu bi se mogla zavjetovati poslušnost, to se moram prisloniti uz kakav red, koji je po svom internacionalnom karakteru neovisan o hijerarhiji, a ipak stvara Kraljevstvo Božje.

8. XI

1. razmatranje

Moram češće negoli dosada razmišljati o zloći grijeha i o raznim momentima iz Staroga zavjeta. Tek kada upoznam i osjetim značenje grijeha, znat ću pun ljubavi zagrliti sv. Križ, koji me je oslobodio tako velike, vječne

nesreće. — Svladati ljudski obzir da mi ovaj ne pokvari i ono malo časova, koje čovjek u svijetu može posvetiti vječnim istinama.

2. razmatranje

Pitao sam Gospodina Boga ne bih li se rado vidio na samrti kao svećenik ili redovnik. Nisam dobio u tome pogledu nikakvog osobitog rasvjetljenja. Posve bih sretan bio kada bi umro u položaju u kojem jesam, samo me je strah što sam u radu u katoličkim organizacijama, pisanju i drugom više išao za svojim osobnim simpatijama, negoli za onim što je više u Božjem interesu. Zato bi bilo potrebno da, radeći i nadalje u onome milieu-u u koji me je postavila Božja volja, radim pod nečijim direktivama, tj. onih kojih je zvanje i kojih je život pod neposrednijim uplivom Duha Svetoga.

Sposobnosti tijela: slabe oči. Dakle, ne posvetiti se posve intelektualnom radu. Otpornost tijela prema umoru, lošoj hrani, kiši, tvrdom ležaju — sposobnosti koje me upućuju na putovanja po mjestima gdje su naše organizacije.

Sposobnosti duše: poznavanje jezika i katoličkog pokreta u raznim zemljama. Biti posrednikom između tih pokreta i našega (djelovanje korektora). Orijentacija u književnosti — prosuđivati ovu s katoličkog stajališta. Isto o liturgiji.

Ako što napišem, dati prije toga nekome da pročita.

Consideratio

Kao što se Spasitelj otrgnuo od roditelja, mora se i moje srce osloboditi od njih. Vršiti volju Oca nebeskoga i biti pripravan ostaviti dom kada On to traži. Sada, dok još boravim kod roditelja, voditi slobodnu egzistenciju i raditi ondje gdje to Katolički pokret traži bez obzira na roditelje. Moja je obveza da im pribavim onoliko sredstava koliko im je potrebno da pristojno žive, i gledati da njihov život i rad bude po srcu Božjem.

3. razmatranje

Kako je slatko, Isuse, boraviti u Tvojoj vojsci, služiti pod Tvojom zastavom. I oca, i majku, i sve što mi je drago zaboravljam kada se sjetim Tvoje nebeske pojave i Tvoje mile Majke. Isuse, sav se predajem Tebi. Najradije bih Ti tamo služio gdje se neprestano o Tebi razmišlja, i samo, samo Tebi i više nikome ne služiti. Ti, valjda, nećeš da stupim u koji red, jer što bih tamo sa svojim lošim očima; ali Isuse, Ti, valjda, hoćeš da Ti savršenije služim u položaju u kojem sam sada. Ne bi li Ti želio da se osnuje jedna nova bratovština katoličkih laika, koji će se posebno obvezati da Ti služe? Ne bi li Ti želio da su u njihovom programu svakoga mjeseca dvodnevne duhovne vježbe? Ne bi li se oni mogli obvezati da će Tebe primati svaki dan i da će dnevno moliti po uputama onih koji budu poglavari te bratovštine. A i njihov apostolat bi bio uređen po uputama tih poglavara, kojima bi oni položili obvezu poslušnosti. — Isuse, neka bude Tvoja volja. Loquere, Domine, quia audit servus tuus (Govori Gospodine, jer sluša sluga tvoj).

9. XI

1. razmatranje

Isuse, kada Ti trkaču pokazuješ tri mete i na svaku postavljaš jedan poseban lovor vijenac, tko ne bi želio u lijetu ugrabiti onaj koji je najudaljeniji i do kojega je najteže doći? Molim Te zato, Isuse, da u staležu, koji sam izabrao, uvijek nastojim Tebi sličan biti; ne tražiti za se nikakav imetak, biti poslušan poticajima Tvojim u mojoj duši i savjetima moga duhovnog vođe, kojim se Ti služiš, i nemati drugog Zaručnika do li Tebe, Spasitelju moj. Ne dopusti da Ti se ikada iznevjerim, i daj mi snagu da u dragovoljnom trpljenju postajem Tebi sve sličniji.

Molim Te zato, Isuse, mogućnost da u svom staležu uvijek uzmognem posvetiti toliko vremena, da razmišljam o vječnim istinama i da se s Tobom, svojim Bogom, dnevno sjedinjujem.

2. razmatranje

Ti mi veliš, Isuse, da Te slijedim. Zato Te molim da uništiš u meni nagnuća koja me još vežu k roditeljima i čine me katkada mlitava i neodlučna u Tvojoj službi. Odlučujem zato da ću živjeti od sada u obiteljskoj kući životom posve posvećenim Tebi. Uvidim li da me ovakav život i najmanje sprečava da vršim Tvoju volju i u neznatnim stvarima i da bih u drugom položaju mogao više učiniti na Tvoju slavu, obećajem Ti da ću ostaviti očinski dom.

3. razmatranje

Osjetio sam svu ljubav Božju, koja se očituje u njegovim neizmjernim dobročinstvima. U dobročinstvima tijela i duha. U svima je on sam nazočan, on sam radi dajući nam te darove. Pokreće svemir, sunca, da ja mogu živjeti, da biljke mogu rasti, koje će me hraniti. No najveće je dobročinstvo gdje nam se neizmjerni Bog sam daje. Očituje nam svoju veličinu u beskrajnom svemiru, u velikim morima; svoju ljubav u milosti posvećujućoj, koja te milijarde sićušnih nevjernih dušica ispunja samim sobom i čini dionikom neizmjernosti. — O, svoju beskrajnu ljubav najviše pokazuje, ne dajući nam samo svoja dobročinstva, ne bivajući samo prisutan, radeći sam, dajući nam te darove, nego dajući nam svu svoju neizmjernost, beskrajnost u maloj Hostiji za hranu. O preobilje Božje ljubavi, koja tako neznatnog prašnog ljudskog stvora obdaruješ nepojmljivim darom. Tebi za uzdarje, Bože, dajem sam sebe. Uzmi me i ne dopusti da svoje oko kada na stranu bacim i da požalim svoj izbor. Daj da kalež trpljenja primim i da zazovem na ovoj zemlji Tvoje ime, da Te nakon toga mogu licem u lice gledati.

Prema svjedočanstvu o. J. Vrbaneka, D. I., Ivanovog duhovnog vođe, u ovim je duhovnim vježbama Ivan odlučio da će sav svoj život i rad posvetiti Kristu i da neće osnivati vlastitu obitelj. To se može lako razabrati i iz samih bilježaka. Mjesec dana kasnije, za blagdan Bezgrešnog Začeća, 8. XII 1923, položio je Ivan vječni zavjet čistoće.

BILJEŠKE IZ DUHOVNIH VJEŽBI
OD 27. III DO 29. III 1926.

Subota 8 h

Gospod nas je stvorio da ga hvalimo. To je prvo. Anđeli ga bez prestanka hvale, sva priroda ga hvali. I mi ga moramo hvaliti. Sve drugo je sporedno. To je cilj zbog kojeg nas je stvorio, inače nas ne bi stvorio. To je zašto nas bez prestanka u životu uzdržava.

Popraviti:

Hvaliti Gospoda zbog sjaja kojim se očituje u prirodi. O tome misliti, govoriti.

Hvaliti ga zbog dobročinstava, sv. Crkve, svetaca, Presv. Euharistije.

Poticati Hrvatski orlovski savez (HOS) da i on hvali Gospoda i svi njegovi članovi. HOS zbog članstva, a ne obratno; stvoriti preduvjete da članstvo može izvršiti svoj životni zadatak: hvaliti Gospoda.

Subota 17 h

Budući je grijeh najveće zlo, zapravo jedino zlo, jer nas lišava jedinoga dobra, Boga, slijedi da grijeh valja najviše mrziti i svim se sredstvima protiv njemu boriti. I Orlovska organizacija imade zadaću da uništava grijeh. Ako se ne postigne da članovi budu bez smrtnoga grijeha, sva je organizacija besmislena, jer čemu čovjeku sav svijet ako gubi onaj cilj radi kojeg je stvoren. Minimalna mjesečna sv. Ispovijed, što propisuje Zlatna knjiga, morala bi biti svečana manifestacija orlovske borbe protiv tom jedinom zlu, grijehu.

Orlovska organizacija je veliko dobročinstvo za članove, jer im daje preduvjete da si spase svoju dušu. Da uzmognu svi članovi upoznati što bolje cilj radi kojeg su stvoreni — laudare, revereri, servire Deum (hvaliti, štovati, služiti Bogu) — Orlovska bi im organizacija iskazala najveće dobročinstvo ako bi za njih priređivala duhovne vježbe. Duhovnik u društvu dokaz je neizmjerne ljubavi

Crkve prema vječnom spasenju orlova; uvesti bi trebalo sistematsku poduku katekizma. Prema tome, u prvome redu i prije svega orlovska društva moraju paziti na unutrašnji, intenzivni rad; na tako temeljit odgoj svakog pojedinca, da svaki njegov čin bude svjesno odgovarao trostrukom cilju radi kojega je stvoren. Jedino ovako odgojene ličnosti kadre su socijalno-apostolski djelovati, tj. da i drugim ljudima stvaraju uvjete, te i ovi isto tako spoznaju trostruku svrhu svoga života i prema njoj urede svoj život. Orao, koji ne zna trostruku svrhu svoga života, jest nesmisao.

Nedjelja 8 h

Na smrtnoj bi postelji želio da sam svagdje bio odaslanik Velikoga Kralja, tj. uvijek u prisutnosti Božjoj, svjestan da je hvala, čast i služba Božja jedino važno, a sve ostalo je taština. I ako sam u svojoj svojevoljnoj zaposlenosti bio rastresen, mrk, zaboravljajući na svrhu svoga rada (odlučujem):

Odluka: sav rad mora ići bez žurbe, sve u tempu i s ritmikom.

1. U odlučeno vrijeme naglo iz kreveta skočiti (bolje kasnije odrediti, negoli ne ustati naglo).

2. Prije razmatranja točno odrediti vrijeme (trajanje); bez žurbe!

3. Hod po ulici redovito umjerenim tempom, oči preda se; misli se bave jutarnjim razmatranjem.

4. U zbornici raditi samo najnužnije poslove, ostalo vrijeme govoriti s drugim profesorima, da zavole Krista.

5. U razred ući polako, sabran, znajući unaprijed koju materiju valja preći.

6. Bez velike nužde ne propustiti u određeni čas podnevno ispitivanje savjesti. Redovito treba 5 minuta da traje. Zatim Anđeo Gospodnji.

7. S roditeljima sabrano govoriti; osobito s Majkom.

8. Ne žuriti se s instruentima.

9. Večernje ispitivanje savjesti redovito 5 minuta.

Nedjelja 10,15 h

Strahovita opasnost prijeti omladini u interkonfesionalnim udruženjima. Grijeh, koji čovjeka izlaže vječnim mukama, tamo je neopažen. Ne samo to, već omladina dobiva prigodu da proigra svrhu radi koje je stvorena.

Kad bi samo biskupi svom odvažnošću upozorili na tu najveću opasnost! Radi se o najvećem dobru, a njima je povjereno da stado sačuvaju od te najveće, neopisive nesreće.

HOS mora upozoriti članstvo na to najveće zlo u narodu — grijeh. Sve mora prožeti svijest o tom užasnom zlu. Da se uzmogne u dušama orlova užariti vatra apostolata za borbu protiv grijesima, koji nas posvuda okružuju, treba da se izradi shema duhovnih vježbi za orlove, te je razaslati na duhovnike i još ih ove godine sve obvezati da se u svim društvima održe barem djelomične duhovne vježbe za sve članove.

Srž svakog apostolata mora biti borba protiv grijeha. To je glavni okvir, u koji ulaze druge vrste apostolata — čisto vjerski, prosvjetni, ekonomsko-socijalni.

Tko vojuje u redovima Crkve ima samo jednog neprijatelja — grijeh, sve su ostalo indiferentne stvari, kojima se valja služiti za pobijanje grijeha i promicanje spasa duša.

Nedjelja 14,45 h

Odluka: Ustati uvijek da dospijem 1/4 sata prije početka sv. Mise, da razmatranje uzmognem u miru obaviti do sv. Pričesti.

Ostati dok svećenik ne ode s oltara, ako je još sv. Pričest iza sv. Mise; ako nije, barem još 5 minuta iza. Najkasnije ustati u 5 3/4 pod uvjetom da sna nije ispod 6 sati.

Nedjelja 17 h

Ratujući pod vodstvom raspetoga Kralja moram do konca života biti razapinjan. Zaručnica Isusova je kroz sve

vjekove pribijena na križ; i ja isto moram biti dionikom te slavne sličnosti. Život bez križa — udoban — morao bi za mene biti najvećom sramotom. Stoga moram biti sretan i smatrati kao normalno stanje vojnika Isusova — a ne mrmljati kao do sada — teške staleške dužnosti, koje priječe dostatni privatni studij i rad.

Odluka: Savjesno obavljati staleške dužnosti i to smatrati za križ svojega života; za svoje dnevno razapinjanje, koje donosi blagoslova u radu za spasavanje duša u Katoličkoj Akciji.

Ponedjeljak 8 h

Spasitelj je u Nazaretu sve do 30. godine radio i posve tehničke poslove. Bio je tesar. Taj je posao mogao i netko drugi obavljati. On nije došao na svijet da bude tesar, a ipak je radio taj posao, skoro cijeli svoj život.

Poduka za mene: Spasitelj mi daje primjer da se moram podvrći posve tehničkim poslovima; onima, koje bi na mome mjestu mogao i drugi, možda još mnogo bolje da obavi (škola). Odricanje svoje individualnosti i vršiti službu i u onome što ne odgovara specifičnom individualitetu potrebno je da svladam vlastitu volju — superbiam vitae. Stoga s radošću moram i dalje nositi križ svojih staleških dužnosti, da si time zarađujem kruh. Ovo vršenje volje Očeve neka bude zalog blagoslova u radu Katoličke Akcije.

Ponedjeljak 10,15 h

Među ljudima, među kojima želim djelovati, moram se ponašati kao i oni sami. Spasitelj prije svog javnog djelovanja dao se pokrstiti od Ivana, kao svaki drugi grešnik. On je to učinio nama za primjer; isto se, među svim onim ljudima gdje hoće da djelujem, moram prikazati kao njima ravan u svim njihovim slaboćama.

Prije negoli zađem među njih, mora da sam svladao tri konkupiscencije, poglavito prvu.

Da se ne susspregnem pred poteškoćama, tjelesnim naporima, neću sam rasuđivati, već ću pitati svog duhovnog vođu za savjet.

Odluke glede majke:

Donositi joj češće što će je veseliti.

Dolaziti kada zove, i tu žrtvu pridonositi za nju (makar pri tome djetinjast izgledao).

Savjeti duhovnog vođe:

Nedjelja: dvije mise; posvetiti se roditeljima, prijateljima (lagan razgovor); jedan sat pred večer adoracija.

Kaniti se precipitancije (naglosti).

U sebi bez prestanka pobuđivati čine ljubavi prema dragom Bogu, Spasitelju. (Uvijek se krećem kao riba u dragom Bogu.) To će me očuvati brzine, dati mir i u drugima ljubav probuđivati.

Kod mojih se predavanja vidi da su stvarno loša, odveć nepripravljena. Što izgleda oduševljenje jest napetost. Kada primim predavanje: mirno govoriti, stvarno dobro biti potkovan, bez napetosti. Pripraviti ih barem razmatranjem. (Što manje primati).

Odluke iz ovih duhovnih vježbi prepisao je Ivan na poseban papir grupirajući ih u 23 točke među koje je uvrstio i savjete duhovnog vođe. Na istom je papiru naknadno dodao još neke točke, među kojima čitamo da će se prije svake ispovijedi ispitati kako se držao odluka i da će propuste u obdržavanju iznijeti na ispovijedi.

POSLJEDNJI USPON

U Ivanovoj se ostavštini između ostalih bilježaka našao i malen komad papira na kojemu su pisaćim strojem s obje strane ispisane odluke. Nedostaje datum. Po svemu se zaključuje da je to zadnja formulacija njegovog životnog pravila. Ono što najviše navodi na taj zaključak jest točka sedma, koja je naknadno olovkom stavljena u zagradu. Radi se o poslušnosti ispovjedniku, koji ga je ozbiljno opomenuo da u svojim nastojanjima oko kršćanske savršenosti izbjegava sve ono što bi moglo štetiti njegovom, i onako već slabom zdravlju. Ako među ovim posljednjim odlukama ne nailazimo spomena na prijašnje, znači da ih je već proveo u svome životu. Jer prema svjedočanstvu mnogih, koji su Ivana iz bližega poznavali, njegov je život bio neprestani uspon prema Božjim visinama.

Općenito se iz njegovih odluka mogu lijepo vidjeti njegovi nedostaci, pogreške, nesavršenosti, koje ga samo približuju nama običnim kršćanima. Tu su međutim i vrline, koje je želio integrirati u svoj duhovni život i time oplemeniti svoj kršćanski karakter.

1. Prije svake molitve sjetiti se jutarnjeg razmatranja.

2. Kada ima dosta druge hrane, što manje kolača.

3. Prije svake molitve (adoracije, razmatranja) odrediti trajanje.

4. Ne raditi iza večere svoje poslove.

5. Mala tajna: Isuse, želim da Te po Mariji svaki dan više ljubim! (Ili: Bouquet spirituel).

6. Kao pokoru što savršenije vršiti staleške dužnosti.

(7. Kao pokoru smatrati redovnim pravilom naspavati se tek svaki drugi dan.)

8. Pričestiti se svaki dan i po mogućnosti pohoditi presv. Oltarski Sakrament.

9. Bezuvjetno kao pokoru električno brzo ustajati, uvijek i bez iznimke. Ustati bezuvjetno u onaj čas, kada sam to navečer odlučio (pa makar morao zbog umora po danu počivati). Ne leći po drugi put.

10. Kod svakog obroka učiniti koju pokoru za spas duša.

11. Qui regulae vivit, Deo vivit (Tko po pravilu živi Bogu živi): stoga bez važnih razloga ne mijenjati svoje odluke.

12. U adventu nikome ne dati povoda da se smije.

13. Smijati se samo u znak duhovne radosti.

14. Kada se služim tehničkim sredstvima na širenje slave Božje, biti barem na onoj visini na kojoj su liberalci (s istim potrebama) kada oni rade za sticanje novca.

15. Moj govor i ponašanje prema bližnjemu mora podupirati, a ne rušiti njegovu kontemplaciju.

16. Biti što uredniji.

17. Ama nesciri et pro nihilo reputari. (Živo nastoj da budeš nepoznat i da do tebe ništa ne drže).

18. S ljudima koji nemaju osobne krivnje da nijesu katolici govoriti u duhu animae Ecclesiae i prosuđivati da li vrše ono što naravni zakon od njih traži, i nadovezati na ono naravno dobro što je u njima.

19. Nikada ne prigovarati jelu.

20. Ne bockati, pogotovo ne majku.

21. Ljubiti sv. šutnju.

22. Kod jutarnjeg ustajanja, umivanja, hoda u crkvu misliti na presv. Euharistiju.

TI, KOJA SI UTJELOVLJENJE SVEGA UZVIŠENOG

Kako se sav Ivanov život, prema njegovim vlastitim riječima, kretao »oko Krista Gospodina«, sigurno je da u tom krugu nije zapostavio onu koja je Isusu bila najbliža na zemlji — njegova Majka. Već se u Ivanovom dnevniku opaža kako kroz umjetnost i umjetnička djela sve više raste u spoznaji uzvišenosti i veličine Blažene Djevice Marije.

»U LURDSKOJ PEĆINI ... «

Tek u Lurdu Ivanu postaje jasno koju ulogu ima Bl. Djevica Marija u njegovom životu. Tu je i voljom prihvatio odanost i ljubav prema Majci kršćanstva.

Lurd (u Francuskoj) jest najveće marijansko proštenište Katoličke Crkve. Već više od sto godina slijevaju se onamo bujice hodočasnika iz svih krajeva svijeta, da se duhovno osvježe na onom mjestu gdje se Bl. Djevica Marija 1858. god. osamnaest puta ukazala četrnaestgodišnjoj, boležljivoj i siromašnoj djevojčici Bernardici i preko nje pozvala svijet na molitvu i pokoru za grijehe. Do sada je kroz Lurd prošlo već preko pedeset milijuna kršćana.

Ivan je dva puta bio u Lurdu. Prvi puta još kao student u Parizu 1921. god. Nakon toga posjeta piše prijatelju ing. Dragi Maroševiću:

. . . U Lurdu Te najprije obuzme osjećaj da je tamo »Ona«, Majka Božja, koja je veća, moćnija i ljepša od svih onih Pirinejskih gorostasa, koji Lurd okružuju. Ona tamo na zaseban način stoluje i držim da svi, koji su tamo, ma i ne vjerovali, moraju imati isti osjećaj da ona tamo j e s t. Ti se onda u Lurdu nalaziš pokraj Nje: ona tamo izdiže glavu iznad Pirineja i drži u naručju Boga. To je realan osjećaj, koga se ne možeš otresti, a tisuće vjernika (noću svaki s upaljenom svijećom u ruci) ide serpentinom uz brežuljak i pjeva bez pre-

stanka: Ave, Ave, Ave Maria! Svaka svijeća, koja trepti, to je jedna duša, koja će danas-sutra k Njoj. Oh, hoće li što prije doći taj čas, tako čovjek u Lurdu osjeća, jer zaista, tamo ima neki »predokus« neba! Po danu stotine bolesnika leže po nosilima, svijet raskriljenih ruku glasno moli, a Isus u presv. Sakramentu ide od bolesnika do bolesnika, naginje se svakom posebice i blagosilje ga. Međutim, jedan svećenik glasno moli: Gospode, mi ti se klanjamo... Da, u Lurdu sam naučio što je krunica, i ona mi je odsada dragi i najbolji prijatelj. Molio sam je i prije dakako, u duhu vjere... ali Lurd je mojoj razumnoj vjeri pridodao i osjećajni momenat...

Drugom prijatelju N. B. otkriva u pismu i jednu od nakana, s kojom je pošao u Lurd: »Ako mi blažena Djevica u Lurdu i nije posve izliječila oči, tako da s dosta poteškoća čitam, to sam u Lurdu zavolio krunicu, koja će mi biti uz sv. Euharistiju najvjerniji prijatelj do groba.«

PO MARIJI K ISUSU!

Sigurno da je najljepše u Lurdu doživljaj pripadnosti Kristovoj Crkvi. S tisućama hodočasnika raznih narodnosti osjeća se stvarnost mistične zajednice Kristova tijela, istinitost i ljepota kršćanske vjere, koja tako lako približava čovjeka čovjeku i čini od mnoštva raznih jezija i narodnosti jedno srce i jednu dušu.

Nakon drugog posjeta Lurdu 1924. god. objavio je Ivan brošuricu »Najnovija čudesa u Lurdu«. Između ostalog opisuje i svoje dojmove s toga hodočašća:

U 4 1/4 po podne pođem k Špilji; no srećom bilo je toliko svijeta pred crkvom Sv. krunice da sam morao pričekati na procesiju s presv. Oltarskim Sakramentom. Prije negoli će procesija krenuti od Špilje, narod je molio krunicu. Svećenstvo je stajalo tu raskriljenih ruku i predvodilo molitve. Iza svake se desetke tri puta otegnuto zapjevao divni, anđeoski koralni Gloria Patri (Slava Ocu) te potresni i moćni Parce Domine, parce populo tuo, ne in aeternum irascaris nobis — Poštedi nas Gospode, poštedi narod svoj, nemoj da se zauvijek na nas srdiš.

— Iza toga se ushićeno pjevao Magnificat, te pojedini stihovi psalma Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion... Kada je orleanski kardinal Touchet počeo sa Presvetim blagosiljati svakog pojedinog bolesnika, a jedan svećenik snažno zazivao: Gospode, mi ti se klanjamo, Gospode, mi se ufamo u te, Gospode, mi te ljubimo... tada je jamačno mnogo oko proplakalo. Sav je narod jednodušno opetovao ove bolne usklike i tako zasvjedočio vjeru u prisutnost Galilejskog čudotvorca Isusa Krista, Sina Božjega i u istinitost vjere katoličke... Jedan je kardinal svete rimske Crkve nosio Svetootajstvo, a svećenstvo je rimske Crkve molilo u ime naroda i pred narodom. I ako tom prilikom koji bolesnik zaista u tren oka ozdravi, onda je Bog pod prilikama pšeničnog kruha nazočan i svi su »apsurdi« Crkve Katoličke živa spasavajuća istina. I sveti je Sakramenat polako prolazio pokraj ispruženih i sjedećih bolesnika...

Naveče su Verdunci prije procesije sa svijećama pjevali: Joanna, Joanna, santa Joanna, ora pro nobis. Sama procesija bila je čarobna... Nakon ove noćne procesije sav je narod s upaljenim svijećama, kao s gorućim tulipanima u ruci, pjevao urnebesni Credo — Vjerujem. Oko pedest tisuća ljudi duboko je spustilo svijeće, kada je melodija došla do značajnih riječi: et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine (i utjelovio se po Duhu Svetom od Marije Djevice) i do polaganog razvučenog et homo factus est (i postao čovjekom). Kod drugih se riječi svijeće u znak oduševljenja opet dizale gore, prema zvijezdama, a kad je pjesma došla do riječi et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam (i jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu), kao da se to užareno jezero podiglo za metar više i sav je narod polako pobožno pjevao svaki ovaj atribut Crkve: jedne, svete, katoličke i apostolske. Činilo se kao da je tako prionuo uz svaku ovu riječ, da je teška srca prelazio na drugu. — Oh čarobne li bajke o rasvijetljenim crkvama, vatrenim rijekama i jezerima, zanosnim pjesmama, čudesnim ozdravljenjima i svetim ljudima, koji iz ljubavi prema bližnjemu žrtvuju svoj život; bajovita li prizora, što ga Otac nebeski priređuje svojoj zemnoj dječici!

TAKO UČEN PROFESOR, PA OVAKO DRŽI SVOJU VJERU!

— Imali smo priredbu u Jeronimskoj dvorani u čast Gospe Lurdske, — priča učiteljica Mira Majetić. — Trebali smo za tu zgodu Gospin kip. Dobili smo ga u najam, velik i lijep, ali ga je trebalo oprezno prenijeti da se, možda, ne ošteti. Zato ga je sam Ivan, koji nam je uostalom i dao inicijativu za tu priredbu, odnio u Jeronimsku dvoranu i opet vratio natrag. Nosio ga je na rukama preko Zrinjevca i kroz ostale najprometnije zagrebačke ulice bez ikakvog ljudskog obzira. I tu mi se taj čovjek najviše svidio. Jedan profesor i doktor, pa ovako pokazuje vjeru i poniznost! Silno je štovao Bl. Djevicu Mariju, upravo nevjerojatno za jednog profesora. Mnogi svećenik, kojega sam poznavala, nije imao ovakve iskrene odanosti prema Gospi kao on. Bila je opće poznata stvar da je idući ulicom često molio krunicu: ruka u džepu, krunica među prstima!

Jedna članica tadašnje Sveze hrv. orlica sjeća se kako im je kod nekog predavanja Ivan govorio o štovanju nebeske Majke i toplo im stavio na srce molitvu svete krunice: »Kada vam bude u životu teško i kada vas snađu nevolje, uzmite Gospinu krunicu i ona će vas utješiti i dati vam snage da sve mirno snosite s potpunim predanjem u Volju Božju.«

U Sv. Iliji kod Varaždina održao je Ivan 7. III 1926. god. u crkvi prije podnevne sv. Mise predavanje o Gospi Lurdskoj; kod sv. Mise se i pričestio. Narod je, nakon toga neuobičajenog događaja govorio: »Tako učen profesor, pa ovako drži svoju vjeru, to je nešto!«

— Hodočašće hrvatskih orlica pošlo je 1926. godine u Rim, — pripovijeda gđica Viktorija Švigir. — Dr Merz je bio jedan od organizatora i vođa toga hodočašća. Došli smo u Rim kasno i s prenoćištem je bilo nekakvog nesporazuma. Do dva sata u noći dr Merz se izmučio tražeći smještaj za nas pedeset djevojaka i kad je sve uredio, još je našao snage da klečeći pred svojom posteljom izmoli krunicu!

Dr Pero Ivanišić bio je zajedno s Ivanom u Rimu prigodom hodočašća. U svojim Uspomenama (Luč, 1928, VI) piše: »Kad smo stajali pred Michelangelovom Pietà i razgovarali zašto je umjetnik prikazao Majku tako napadno mladom, Merz je rezonirao: čistoća i nevinost ne stari . . . «.

— Jednom sam zajedno s Ivanom bio na Hvaru, — pripovijeda prof. D. Žanko. Bio je s nama i neki dečko, koji se kupao, prehladio i dobio groznicu. Mi smo se malo uplašili, trčimo po liječnika, ali Merz ide najprije malome i govori:

— Mirno, nemoj se bojati, hajde da najprije izmolimo jednu Zdravo Mariju za tvoje zdravlje.

DOSTOJANSTVO ŽENE

Ivan je rekao svome ocu da se neće ženiti. Majci toga nije spominjao da je ne ožalosti, jer ona i onako nije shvaćala njegovo silno oduševljenje kao i mnoge napore za katolički rad među mladima. Moglo bi se nekome učiniti da je Ivan svojim zavjetom vječne čistoće, kojim je svu svoju ljubav darovao Kristu Gospodinu, a u njemu svima ljudima, postao stran i bezosjećajan prema ženskom svijetu. Mnoge djevojke i žene, koje su ga poznavale još iz mladosti, govore međutim o protivnom.

VITEZ ŽENSKE ČASTI

Ženske katoličke organizacije obraćale su se na njega za razna predavanja, savjete; surađivao je u njihovim časopisima, a kad je 1925. god. osnovan Savez hrvatskih orlica, trudio se da i u njihove redove unese ideje Katoličke Akcije. Njegov iskreni duhovni život i ljubav za Božje stvari ulijevali su im duboko poštovanje i povjerenje, te su mu se mnoge obraćale čak i u pitanjima svoje savjesti. Ivanovo pismo učiteljici Miri Majetić svjedoči kako je temeljito shvatio i vršio posao duhovnog savjetnika.

U Zagrebu, 21. II 1928.

Štovana gospođice Miro!

Zahvaljujem Vam se na posljednjem listu i na povjerenju što ste mi ga iskazali ispripovijedivši mi svoje vanjske i tjelesne teškoće. Mnogo toga sam doduše saznao od Vaše gospođe mame, pače i nešto više: na primjer, da ste ispit položili s odličnim uspjehom (na čemu čestitam!), i da u svojoj novoj sobi nemate ni poda.

Moje je mišljenje da — čim dobijete dekret o svom definitivnom namještenju — bezuvjetno odmah zatražite 6-mjesečni dopust, kako Vam to preporučuje Dr Š. Mislim da je to stvar savjesti: jer sam naravni zakon nam nalaže da se razborito brinemo za svoje zdravlje i da

svojim tijelom ravnamo ne kao vlasnici, već kao upravitelji, kojima je Bog naredio da dobro gospodare tim tuđim vlasništvom... Božja je volja da poduzmete sva redovita sredstva (koja ne iziskuju prekomjerne troškove, jer na to naravni zakon ne veže), što su potrebna da to Božje vlasništvo opet privedete zdravlju. To je, što stoji do Vas. A ako Gospodin želi da unatoč toga trpite i da ne ozdravite, onda se valja predati u Njegove ruke —, jer se ni najmanji bacil ne miče bez prisutnosti i djelatnosti Gospodnje. Ta i sami znate, bolje od mene, da trpljenjem čovjek može više učiniti za proširenje Kraljevstva Isusova, negoli velikim radom, učenim raspravama, sjajnim govorima i člancima. — Ako Vas je Isus odabrao da budete apostolom u trpljenju, uvjeren sam da će Vam dati i snagu, da uz sudjelovanje Vaše volje, taj apostolat dobro izvršite. Zemaljskim očima, možda, nećemo vidjeti plodove tog trpljenja, ali gore, u Srcu Božjem, ukazat će nam se koliko je njime duša spaseno, kolikim katoličkim pothvatima je donijelo blagoslova...

U Kristu Kralju odani
Ivan Merz

Po treći put je Ivan pošao u Rim 1926. god. s hodočašćem hrvatskih orlica. Marica Stanković, prva Ivanova suradnica u radu s katoličkim djevojkama, ovako opisuje svoje dojmove o Ivanu s toga putovanja u svojoj knjizi Mladost vedrine: »... Ali još će nešto ostati iz Rima nezaboravno. Lik dra Ivana Merza. Kroz čitavo vrijeme hodočašća gledale smo ga izbliza. U razgovoru, u šali, u smijehu, u tumačenjima, u raspravljanjima, molitvi. I ne znamo kad nam se činio veći. Onda kad smo ga gledale kako je uronio u molitvu za vrijeme Mise ili pohoda u crkve, ili onda kad nam je tumačio kršćanske umjetnine Rima. Kad nas je vodio u centrale katoličkih ženskih organizacija... ili na putu, kad je svakome stajao na uslugu od nošenja prtljage do trčanja po stanicama za vodu... A kad je opazio da jedna naša djevojka na nekoj stanici trči za vlakom, povukao je kočnicu, iako je imao zbog toga mnogo neugodnosti...«

Ivan u Rimu s o. Brunom Foretićem za vrijeme hodočašća orlova

— Imali smo po Rimu za vođu jednog svećenika, — pripovijeda o istom putovanju V. Švigir. — Vidjelo se da previše svraća pažnju na svjetovne stvari. Nakon dva dana odjednom nas vodi dr Merz. Što je bilo? Ivan je otkazao tom svećeniku i želio nam je sam privezati srca najprije za kršćanski Rim, za sveta mjesta, za vječni grad, dok su ljudske umjetnine bile u drugom planu. Mi smo gurkale jedna drugu i govorile »Gledaj Merza, uvijek dosljedan!«... O svima drugima ste mo-

gli napraviti koju šalu ili vic, ali o njemu ne. I mi djevojke nismo na njega gledale kao na ostale mladiće. O njemu niste mogli ništa zemaljsko pomisliti. Bio je tako čist, uzdignut nad sve vremenito, a opet tako jednostavan, tako prirodan. Ništa ukočenog ili nenaravnog! Kad je umro, održala mu je i Marica na sahrani govor, i tu ga nazvala vitezom ženske časti.

— U ženama je uvijek gledao nešto više, — kaže za Ivana njegov blizi suradnik dr Drago Cerovac. — Ni pogledom niti šalom nije odavao da bi ih možda promatrao očima ovoga svijeta.

Gospođa Anka, supruga dra Cerovca, sjeća se mnogih usluga koje joj je Ivan činio u organizacijskom radu. Sažela je to u jednu rečenicu: »Bio je veliki kavalir!«

TI I ONA

Bavio se Ivan i proučavanjem suvremenih moralnih problema. Pisao je o tome članke, držao predavanja. Njegova brošura »Ti i ona«, namijenjena zrelijoj muškoj omladini, jedan je od dokaza koliko mu je bilo stalo da kod mladića stvori ispravno shvaćanje predbračnog života i samog kršćanskog života u braku. Evo nekoliko misli iz te brošure:

Volja je Božja odredila da se velika većina ljudi ženi. Porodični je život za većinu ljudi izvor najčišćih, najljepših zemaljskih radosti. Prave radosti nećeš naći na javnim trgovima, na zabavama, u plesnim dvoranama, u kinu, u gostionicama, već na domaćem ognjištu. Porodica je sazdana na pravoj plemenitoj međusobnoj ljubavi muža i žene, na ljubavi oca i majke prema djeci... No ni u braku nije ljubav potpuna i sreća nepomućena, jer bolesti, trpljenja, smrt mute uveliko tu sreću a često i samu ljubav. Čovjek u braku dolazi do uvjerenja da se potpuna, nerazdruživa ljubav ne može postići na ovoj zemlji, i da će ljudsko srce tek zadovoljiti nerazdruživa ljubav u vječnom sjedinjenju s Bogom. Zemaljska je ljubav samo slika ljubavi Božje, slika ljubavi Krista prema Svetoj Crkvi i put u zagrljaj Božji.

Cijelu poruku, koju je tom brošurom Ivan uputio mladićima, J. Vrbanek u svojoj knjizi »Vitez Kristov Ivan Merz« izražava slijedećim riječima:

»Ona« je odraz Božjeg savršenstva, koje je tebi namijenjeno da te dopunjujući diže. No, da ti zaista bude potpuna pomoć, treba da si međusobno sve donesete u brak i da ništa ne ispijete prije, jer će inače uzmanjkati u gorkim danima. Zato gledaj u zaručnici najprije značaj i duševnost, koji kriju vječno blago za tvoje potomstvo. Prije ženidbe treba da ste oboje netaknuti, jer će samo takvi ostati vjerni u ženidbenoj čistoći. Izbjegavaj opasnosti nježnosti, preranog zaljubljivanja, dodire. Razvijaj se te joj u obitelji mogneš puno dati, a ne samo od nje tražiti i primati; sam Gospodin će te napuniti kroz tvoju pouzdanu molitvu i kad ga primaš u sakramentima. Božanska dobrota je ono vječno žensko što prosjajuje kroz žensko biće i pobuđuje te na jaču ljubav k Bogu.

OBITELJ

Iako Ivan nije imao vlastite obitelji, visoko je cijenio uzvišenost kršćanskog braka.

— Uvijek bi s velikim ganućem izvješćivao da se ovaj ili onaj oženio, — sjeća se prof. Antun Matasović, Ivanov prijatelj. — U drugim zgodama često bi mi znao reći: — Tunja, mi radimo za spas neumrlih duša nerođene djece! — Gledao je daleko u budućnost. Aludirao je tim riječima na buduće obitelji naših mladića i djevojaka, koji su bili u katoličkim organizacijama. I drugima je znao reći istu stvar, kad su se tužili na poteškoće u organizacijskom radu s mladima.

Prilikom putovanja kroz Đakovo Ivan bi češće posjetio obitelj dra Matije Belića, svoga druga iz pariških studentskih dana. Iz pisma, koje je 1924. god. uputio njemu i njegovoj supruzi, jasno se vidi Ivanovo shvaćanje i vi-

soko poštivanje kršćanskog braka. Tu imamo i nekoliko podataka o Ivanovu nastojanju za rješavanje problema odnosa Crkve, Katoličke Akcije i politike, o čemu će još biti govora u ovoj knjizi.

Milostiva gospođo i dragi gosp. doktore!

Mjesto da se ja Vama zahvalim za Vaše srdačno gostoprimstvo, to Vi meni prvi pišete list. Hvala Vam; neka dragi Bog štiti i blagoslovi Vas i Vašu dječicu!

Od svega lijepog što sam vidio u Đakovu moram Vam priznati da mi se ipak Vaša obitelj najbolje svidjela; vidio sam konkretno pred sobom jednu kršćansku obitelj i mogao sam shvatiti posve zorno nauku sv. Crkve o zamašitom značenju porodice, o prioritetu porodice nad društvenom vlašću, državnom, o pravu roditelja na kršćanski odgoj u školi — napokon o svemu onom što se nadovezuje na ovu prvu stanicu naravnog društva, uređenog prema uzoru odnosa, koji opstoje između Krista i njegove sv. Crkve... Mislim da me razumijete i da Vam ovo malo riječi dostatno dokazuje da sam u Vašemu krugu više našao negoli sam mogao i slutiti. Hvala Spasitelju koji me je onamo odveo, a i Vama, koji ste me primili.

Kod Vaših sam naišao na staro stanje: milostiva mama kašljuca, gosp. se tata žuri s nekim paketima, gospojica Marija leti na neke sastanke i uvijek zakasni, gđica Anča pripovijeda martirologij vlč. Rusana i njegovu zadnju borbu protiv točenja alkohola prigodom proštenja, a Dragoš traži metode da nagovori svoga druga Zrinjskoga, koji je na umoru, da se ispovjedi.

Kod mojih je roditelja sve pri starome, a ja neprestano skupljam materijal o odnosu Crkve i Kat. Akcije prema politici. Ako mislite, gosp. doktore, da je zgodno da u Đakovačkim novinama upozorite na ovu tendencu dijeljenja Kat. Akcije od političke stranke, to možete učiniti nadovezujući na zadnji odsjek uvodnika, koji je izišao u Nedjelji 27. IV, na noticu, koja je izišla u Novoj Reviji (I/1924; str. 79), na Jadran od 29. III 1924; na članke »Kat. i politika« u Kat. listu od 17, 24. IV i 1. i 8. V 1924. (Mislim da će u broju od 8. V izići poglavlje posvećeno upravo ovom lučenju obih akcija). Ne radi se o brzoj provedbi, nego o javnom idejnom pokretu o kojem valja misliti, pisati, raspravljati. —

Vlč. mi je Sečkar donio kišobran. Novca imadem hvala Bogu dosta, pa Vam se zahvaljujem na ponudi. Srdačno mi pozdravite dostojno malog »Kolegu« Miljenka, prefrigane oči Predraga, sanjara Stanka, junaka Anđelka, anđela Nevenku, gđicu Finiku, onu djevojčicu (Katu?) — zatim pse, mačke, bezobrazne vrapce, sve staze i voćke u vrtu, pa sve do najzadnje travčice.

Molimo se jedni za druge, puni radosti i nostalgije za vječnom domovinom.

Sv(etkovina) Presv. Srca u svibnju 1924.

Vaš odani I. Merz

P. S. Pozdravi orlovima i orlicama, a poglavito Bernardici.

DUHOVNI AUTOPROFIL

Godine 1925. bila je provedena u Hrvatskoj anketa među četiri stotine mladića o vjerskom i moralnom životu. Priređivač ankete zamolio je i dra Merza, svoga osobnog prijatelja, da mu odgovori na anketna pitanja. Iako je sve bilo anonimno, ipak su se Merčevi odgovori mogli identificirati, jer ih je osobno uručio priređivaču.

Na prvom listu Ivan je upozorio da je odgovorio »spontano, u brzini, bez ikakve pauze«. Kako nije puno razmišljao da iscrpnije odgovara na postavljena pitanja, to nam je zajamčeno da njegovi odgovori ne odaju samo dubine srca, nego su izražaj cijelog njegovog bića. Zbog opsežnosti anketnih pitanja, neke smo odgovore izostavili.

1. Jesam li član kojeg društva, organizacije, kongregacije? Koje?

— Kongregacija, Orao.

Što me u tom društvu najviše zadovoljuje?

— Kongregacija: zajednička molitva, duhovna predavanja.

Orao: katolički socijalni apostolat.

Što me možda smeta?

— Ništa.

2. Zašto sam kadgod izostavio nedjeljnu sv. Misu?
(ostavljeno prazno).

3. Što sam radio pod sv. Misom (molio, razmišljao — o čemu? sanjario, pjevao?)?

— Molio sv. Misu.

4. Što molim ujutro i uvečer?

— Ujutro: razmatram 3/4 sata.

Naveče: krunica, ispitivanje savjesti, pripravim materijal za razmatranje slijedećega dana.

5. Koja je moja glavna pogreška?

— Precipitatio (naglost) u molitvi i radu.

Kako sam je upoznao?

— Na duhovnim vježbama.

6. Koja mi korist od sv. ispovijedi?

— Da lakše svladavam pogreške.

Što mi je najteže kod sv. ispovijedi?

— Kazati grijehe protiv sv. čistoće.

7. Kako sam se pripravljao za sv. pričest (iz molitvenika: kojeg? bez molitvenika? kako?)?

— Razmatranjem o tekstu sv. Mise, ili iz Starog ili Novog Zavjeta.

Koliko puta na godinu primam sv. pričest?

— Dnevno.

10. Što je duhovni život?

— Razmatranje o božanskim stvarima; sudjelovanje u unutrašnjem Božjem životu; postati u neku ruku Bog.

Je li duhovni život meni potreban?

— Jest.

Zašto?

— Jer bih bez njega prestao bivstvovati. Bez toga je pakao.

11. Koje i kakve knjige najradije čitam?

— Filozofske (skolastičke) i teološke.

12. Koje su mi knjige dosad najviše koristile?

— Donat: Ethica; Brevijar, Misal, Stari, Novi Zavjet.

Kakvu su mi korist donijele?

— Kanio se estetičko-literarnog gledanja na svijet i počeo promatrati život kakav je u stvarnosti, u koncepciji Stvoriteljevoj.

13. Koje su mi knjige dosad najviše škodile?

— Dostojevski: Zločin i kazna (20 god. života)

Koju su mi štetu nanijele?

— Umislio si da i ja moram spašavati prostitutke, pa sam tako skoro nastradao.

14. Kako su dosad djelovali na mene romani, koje sam čitao?

— Horizont su mi jako proširili (čitao sam djela samo literarne vrijednosti), ali u njima sam razmjerno našao prazninu filozofsko-teoloških istina.

15. Koju sam pobožnu knjigu čitao?

— Veoma mnogo klasičnih djela bogoslovske (asketske) književnosti.

Koja mi korist od toga?

— Jedino klasična djela (Sv. Franjo Saleški, Šeben, Sv. Augustin) daju mi solidne upute u duhovni život.

17. Kako sam se dosad vladao kroz praznike u vršenju vjerskih dužnosti?

— Dobro.

Nedjeljna sv. Misa?

— Dobro.

Sv. ispovijed i pričest?

— Dobro.

Jutarnja i večernja molitva?

— Dobro.

Zabave i društva u koje sam zalazio?

— Dobro.

18. Jesam li kada štogod učinio zbog drugih, što inače ne bih bio učinio? Što? Zašto?

— Ne sjećam se.

21. Što mislim o modernim plesovima (Tango, Shimmy, Onestep, Foxtrott)?

— Kada samo gledam plesanje modernih plesova (na primjer u školi Biskupovića) držim to da normalno razvijen mladić mora da se seksualno uzruja. Činjenica je da djevojke u plesnim školama imadu suknje koje sižu tik do koljena, i da zdravo razvijena ženska tjelesa ne mogu kod plesa, gdje razni mišići igraju, ostati hladna. Ako se mladić možda s vremenom nauči (na) gledanje te igre mišičja i ženskog tijela, na doticaje s mekanim toplim djevojačkim mesom, koje se ugiblje ispod prsta, kada se gornji dio noge s nogom djevojke nehotice sastaje, ako velim to s vremenom više ne djeluje na mladića, onda držim da je to zlo; jer množenje ljudskog roda zahtijeva da postoji kod mladića stanovita seksualna napetost, a ne apatija. Jedan liječnik zagrebačke ginekologije mi je rekao da moderni plesovi veoma štetno djeluju kod djevojaka na normalni razvoj njihovih spolnih organa.

Jesam li ih plesao?

— Ne.

22. Imam li vjerskih sumnja?

— Ne.

25. Jesam li bio u školi zajedno s djevojkama?

U pučkoj?

— Da.

U srednjoj?

— Ne.

Na sveučilištu?

— Da.

26. Kako sam ja postupao prema svojim kolegicama?

— Sveučilište: dobro.

Kako su one postupale prema meni?

— Dobro.

Kako je to zajedništvo djelovalo na mene?

— Indiferentno s estetskim... koje vodi k zaljubljivanju.

Na moje drugove?

— O njima su govorili erotički.

Na moje kolegice?

— Mnoge su postale muškare.

27. Kako se uopće držim prema gospođicama?

— Indiferentno.

Kako se one drže prema meni?

— Isto tako.

29. Koju i kakvu ulogu igra u mom mladom životu nastojanje oko očuvanja čistog srca?

— Da nije bilo posebne zaštite Božje, možda bih svršio samoubojstvom, borba strahovito teška.

30. Koje je po mojem mnijenju ili iskustvu najsigurnije sredstvo za očuvanje čistog života?

— Oduševljenje za sv. Crkvu, koje se temelji na poznavanju vjere. Dnevna sv. Pričest, sistematsko dnevno svladavanje tijela (u jelu, naglom ustajanju iz kreveta, redovita tjelovježba barem 10 minuta dnevno) te ne tražiti žensko društvo.

31. Koja je po mom mnijenju ili iskustvu najveća pogibelj za čisti život?

— Razgaljena, goloprsa moda, kratke suknje s prozirnim čarapama...

32. Koji je utjecaj dosad vršila na moj vjerski i ćudoredni život:

Škola?

— **Pučka: loš.**

Srednja: loš.

Sveučilište: dobar.

Kolege?

32. Koji je utjecaj dosad vršila na moj vjerski i ćudoredni život:

škola,

kolege,

profesori,

šport;

udruženja?

— Nikakav.

Profesori?

— Kateheta: porazan.

Katolik-svjetovnjak: spasio me za vječnost.

Liberalci: utuvili mi u glavu toliko laži, da ih se možda još nijesam otresao.

Sport?

— bicikl: sjajan.
ski: još bolji.
konj: dobar
klizaljke: veoma dobre
tenis: isto tako
nogomet: kada je lijepo organiziran — dobar
turizam: dobar (no sve umjereno).

34. Zašto ljubim katoličku Crkvu i Sv. Oca Papu?

Ivanovi odgovori u anketi na 32. i 34. pitanje

Udruženja?

— Dobar.

33. Kome se staležu mislim posvetiti?

— Profesor.

Zašto?

— Jer se najviše može raditi u njemu za Katoličku Akciju.

34. Zašto ljubim Katoličku Crkvu i Sv. Oca Papu?

— Jer u njoj vidim jasnu sliku preljubljenog Spasitelja i Boga Isusa sa svim njegovim savršenostima, a u Sv. Ocu Papi pod prilikama čovjeka vidim Boga svoga i Gospoda svog.

Jedan od najzanimljivijih odgovora u navedenoj anketi sigurno je onaj u kojem Ivan tvrdi da je vjeroučitelj izvršio porazan utjecaj na njegov vjerski i moralni život, dok ga je katolik-svjetovnjak spasio za vječnost. U srednjoj školi bio je Ivanu kateheta jedan svećenik, koji je svojim privatnim životom, nažalost, kompromitirao dostojanstvo svećeničke službe. Ivan i njegovi roditelji su to dobro znali, jer su neko vrijeme živjeli u istoj kući u kojoj je imao stan i taj svećenik. Katolik-svjetovnjak bio je profesor Ljubomir Maraković, kojega Ivan češće spominje u svome dnevniku.

Treba, međutim, napomenuti i to da je odgovor o poraznom utjecaju katehete Ivan napisao u vrijeme kada je više nego itko cijenio svećenički stalež i kada se borio da obrani svećeničko dostojanstvo i njegovu duhovnu misiju u katoličkim društvima.

»Bio sam mladi svećenik«, pripovijeda o. S. Flodin, D. I., »kad sam jednog dana susreo Merza u Jurišićevoj ulici u Zagrebu. Nismo se osobno poznavali. Bio sam u svećeničkom odijelu, i Merz me je s velikim poštovanjem pozdravio. Malo je reći ostao sam impresioniran; bio sam sav iznenađen, tako reći izvan sebe od divljenja. Nikad prije ni kasnije nisam doživio onakvog pozdrava od kršćanskog svjetovnjaka. Očito je bilo kako je Merz puno držao do svećenika.«

Pripovijedao je često svojim prijateljima dr Marko Klarić, pokojni župnik sv. Petra u Zagrebu, inače prvi vicepostulator Merčeve kauze (Sam je poznavao Ivana i bio njegov suradnik):

»Nećemo nikad dosta shvatiti tko je bio naš Merz. Nije dopuštao da se u njegovoj prisutnosti iznese ijedna neopravdana kritika na bilo kojeg svećenika. Običavao bi reći:

— Nemojmo tako! Tko će nas odriješiti, tko će nam podijeliti sv. Pričest!«

— Mi, koji smo radili u katoličkim organizacijama, bili smo usko povezani sa svećenicima, — sjeća se dr Milivoj Mostovac — I kod Merza je bilo prijateljstvo ali uvijek združeno s nekim počitanjem. Uvijek je davao prednost svećeničkoj duhovnoj misiji. I onom svećeniku, koji bi privatnim životom kompromitirao svoje zvanje, zbog njegove uzvišene službe iskazivao bi Merz visoko poštovanje.

Ne sjećam se da sam dra Merza drugdje vidio osim kao bogoslov u Sarajevu — piše vlč. Franjo Kralik, negdašnji urednik Katoličkog tjednika, u svome listu od 18. XII 1970. — Tada smo svi mi bogoslovi kao i mnogi drugi slušali u Imperial kinu njegovo skioptikonsko predavanje o Lurdu na temelju njegovih vlastitih doživljaja. Kad sam bio zaređen za svećenika, poslao mi je čestitku slijedećeg sadržaja, koja mnogo govori i o njegovoj nutrini:

+ Velečasni gospodine!

Zahvaljujem se na Vašoj radosnoj obavijesti ređenja i primicija. Sjetit ću Vas se u sv. Pričesti. Mnogo Vam želim blagoslova u apostolskoj djelatnosti i radosti u nošenju sv. Križa. Osobito Vam mnogo milosti želim da svagdje postanete pravim borcem za autoritet sv. Oca i mjesnih biskupa.

U presv. Srcu odani

4. II 1927. dr I. Merz

KOD RIBARA NA TIBERU

Došli smo do bitne oznake Merčeve zrele osobnosti, glavne značajke njegova javnog rada, pa i jedne važne oznake njegove duhovnosti: Rim-Papinstvo. Poštovanje prema Papi i odanost Crkvi bili su samo vanjski izražaj njegove unutrašnje ljubavi i vjernosti Kristu Gospodinu. Već smo vidjeli kako Ivan, odgovarajući na zadnje pitanje naprijed navedene ankete, kaže da zato ljubi Papu i Crkvu »jer u njoj vidi jasnu sliku preljubljenog Spasitelja i Boga Isusa sa svim njegovim savršenostima, a u sv. Ocu pod prilikama čovjeka vidi Boga svoga i Gospoda svoga.« Boravak u Francuskoj i saobraćaj s mnogim katoličkim intelektualcima i organizacijama doprinio je da se u Ivanu iskristalizirao onaj, njemu tako karakterističan, rimski duh, poslušnost i vjernost Kristovu namjesniku, spremnost da slijedi njegov glas. Mnoštvo njegovih predavanja i članaka po raznim časopisima o Rimu i Papinstvu živo nam svjedoče kako je duboko doživljavao misterij Crkve.

»Papa! Vidjeli smo njegovu bijelu pojavu, poljubili njegovu svetu ruku i od ljubavi prema vidljivom Kristu bili smo spremni — milošću Gospodnjom — predati mu neograničeno svu svoju egzistenciju...« Tim riječima opisuje Ivan u Katoličkom tjedniku svoje dojmove s Internacionalnog omladinskog hodočašća jubilarne 1925. god., kojemu je prisustvovalo oko stotinu članova Hrvatskog orlovskog saveza.

ENCIKLIKE, ENCIKLIKE...

»Merz je bio 'čovjek enciklika'« — piše u svojim sjećanjima o Ivanu naš kardinal Franjo Šeper, koji ga je osobno poznavao. — »Za njega je Papina riječ bila svetinja. Insistirao je da se proučavaju Papine enciklike. U

◀ *Hrvatski orlovi pred crkvom sv. Petra u Rimu 1925. za vrijeme međunarodnog omladinskog hodočašća. Ivan desno gore (sa šeširom na glavi)*

Ivan u Rimu 1925. god. za vrijeme hodočašća

tom pogledu može posebno danas, kad se osporava značenje redovitog Magisterija Crkve, biti uzor katoličkim laicima, a i svećenicima. 'Sentire cum Ecclesia — osjećati s Crkvom' to je bilo utjelovljeno u njemu. Nije to bila kod njega samo neka vojnička poslušnost i pokornost, nego ljubav prema Crkvi. Ta je ljubav govorila iz svake njegove riječi.« (25. VII 1970).

Prof. Žanko, Ivanov prijatelj, piše u Životu 1938. god. o njegovoj pažnji na sve ono što je Papa govorio:

Hrvatski orlovi na čelu povorke Međunarodnog omladinskog hodočašća u Rimu 1925. god: dr Protulipac, o. Foretić i dr A. Čepulić, dok je Ivan krajnje desno (u civilu)

»Enciklike, enciklike! Samo su lepršale oko naših ušiju poput lastavica. Lovili smo pogdjekoju kap iz tih čarobnih rimskih vaza i ne dosižući im slatkoće i vrijednosti. A on je samo crpao, crpao, neumorno dan i noć crpao i cvao od sreće što su ti zdenci neiscrpivi i prebogati, da se njima može osvježiti čitav svijet i preporoditi svemir. Magična je bila moć dra Merza i samo se njoj ima zahvaliti da je ta strana i nepoznata riječ našla neku toplinu u našoj duši . . . Zrak je najednom postao prepun enciklika. Sve se počimalo i svršavalo s njima . . . Na-

stala je u povijesti hrvatskog katolicizma jedinstvena enciklikološka prepirka i utakmica. Merz prijateljima dariva enciklike Leona XIII, puni stupce Života, Katoličkog lista, Nedjelje, Mladosti, Za vjeru i dom, Katoličkog tjednika, citatima i prijevodima...« (Život, 1938, br. 5).

PAPIN DAN

»Spomenuti Papu u prvim godinama Kraljevine SHS« — priča Don A. — »bio je skoro protudržavni čin. Pa ipak je Merz polagano i neprimjetno uveo u našu katoličku javnost papin kult.«

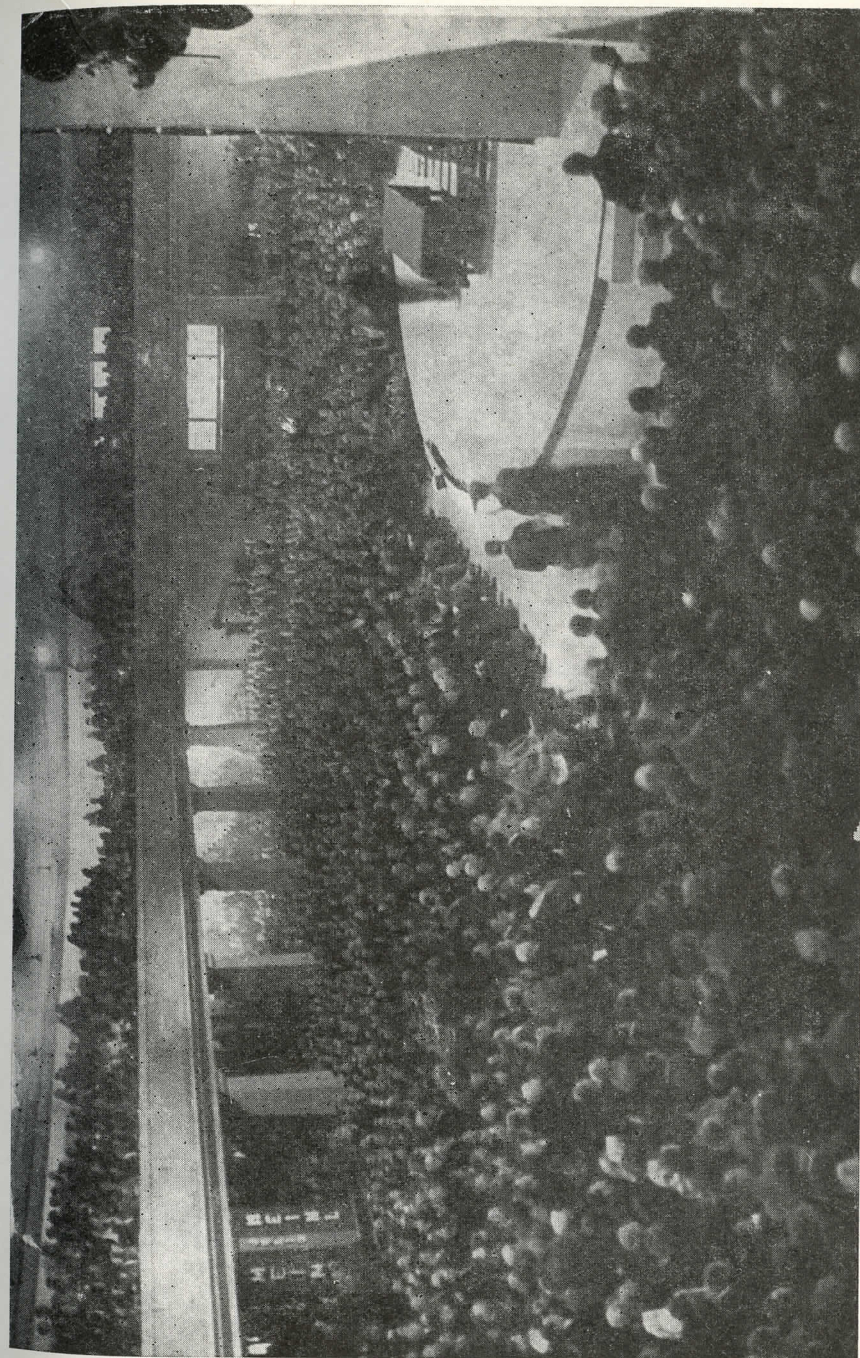
Danas za nas slavljenje Papina dana je stvar koja se razumije sama po sebi. Onda je to bila velika novost. Još u vlaku, na povratku s hodočašća orlova iz Rima, predložio je Ivan da se i kod nas uvede slavljenje Papinog dana. Njegova je ideja prihvaćena i već u veljači god. 1926. organizirali su orlovi u Jeronimskoj dvorani slavljenje prvog Papinog dana. Od onda se svake godine sve svečanije slavio. Sam je Ivan sastavio okružnicu zagrebačkom nadbiskupu o uvođenju Papinog dana, koja je bila upućena Zagrebačkoj nadbiskupiji. I iza Ivanove smrti slavljenje Papina dana imalo je obilježje velike manifestacije među hrvatskim katolicima. Za Papin dan mase katoličke mladeži i naroda punile su dvoranu Zagrebačkog Zbora, čuvajući i ostvarujući baštinu svoga idejnog vođe.

S nabavljenim dijapozitivima iz Rima, od kojih mu je neke poslao i naš kardinal F. Šeper, tada bogoslov u Germanicumu, obilazio je Ivan mnoga naša veća i manja mjesta te držao oduševljena predavanja o Crkvi i Papi.

Prof. D. Žanko, Ivanov blizi suradnik pripovijeda:

— Godine 1926. priređivali smo skupa u Hvaru proslavu franjevačkog jubileja. Mene je zapalo predavanje, ali dok

Snimka s jedne od manifestacionih proslava Papina dana u velikoj dvorani Zagrebačkog Zbora (danas dvorana Studentskog centra) u Zagrebu ▶

sam ga spremao, Merz je stalno insistirao na tome da glavna ideja predavanja ima biti ljubav prema Papi, biskupima i svećenicima, jer da je to za sv. Franju najznačajnije, kao i za moderni svijet, koji je izgubio jedinstvo jer na vrhu čovječanstva ne priznaje više Papu kao živi autoritet. Ja sam, doduše, znao za onu najčišću himnu svrhunaravnog reda, što ju je sv. Franjo posvetio crkvenom učiteljstvu, ali mi se ipak činilo u onoj prigodi i za onu publiku da je ta teza pretvrda i da joj ja osobno ne bih mogao udahnuti krvi ni zanosa. Stoga sam nekako nastojao da to zaobiđem. Međutim, pola sata prije nego što sam stupio na onu našu najdražu hrvatsku pozornicu, Ivan me pograbio:

— Ako ispustiš ono o Crkvi i Papi, onda ću ja nastupiti poslije tebe i objasnit ću ljudima da je to za današnje doba najznačajnije.

Nije bilo druge, morao sam, nekako improvizirajući, ostvariti Merčevu želju.

Kroz dugo vremena vodi Ivan u časopisu Za vjeru i dom stalnu rubriku pod naslovom »Vječni Rim«. Kao motto toj rubrici stavio je misao Pija X.:

»A koliko ga valja ljubiti, Papu? 'Ne riječima niti jezikom, već djelom i istinom.' Kada se ljubi jedna osoba, to se u svemu nastoji prilagoditi njenim mislima, izvršiti njena htijenja, protumačiti njene želje. Ako želimo dokazati našu ljubav prema Papi, potrebno je slušati ga.«

CARITAS CHRISTI URGET NOS — LJUBAV NAS KRISTOVA POTIČE

Slobodno ljudsko djelovanje vođeno je određenim normama. Što su te norme i motivi uzvišeniji, humaniji, to će i samo djelovanje biti u sebi vrednije. Po tome se i prosuđuje čovjekova osoba, koja se kroz svoje djelovanje ostvaruje.

Ivanov temperamenat bio je mješavina kolerika i melankolika. Kolerična crta prevladavala je u njegovom karakteru. Vjerske vrednote bile su mu zadnji i jedini kriterij cijelog njegovog života i rada. Već se u Beču zamjećuje da Ivanovo kršćansko uvjerenje nije bila samo neka kultura, ili socijalni program, a pogotovo ne politika, nego je to bio katolicizam Krista i Crkve, katolicizam vječnih vrednota, koje obuhvaćaju cijelog čovjeka i čine da na sve ostalo gleda pod vidom vječnosti. Iz Pariza piše Ivan majci: »Znadeš da me je život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij i napokon Lurd potpuno uvjerio o istinitosti katoličke vjere i da se zato cijeli moj život kreće oko Krista Gospodina.« (20. X 1921).

Još za vrijeme studija Ivan je bio u vezi s mnogim katoličkim organizacijama iz evropskih zemalja, proučavao je njihova pravila i djelovanje. Budnim okom pratio je razvoj katoličkog pokreta u domovini, napose među mladima. Sam je bio aktivnim članom »Hrvatske« u Beču. »Hrvatska« je bila organizacija naših studenata koji su boravili ondje na studiju. Ivan je vršio dužnost tajnika. Neodoljivom snagom širi među svoje drugove ideje o važnosti osobnog duhovnog života i o dubljem shvaćanju kršćanstva. Na jednom sastanku te je misli iznio u posebnom predavanju, koje je kasnije objelodanjeno pod naslovom »Novo doba« u tadašnjem đačkom časopisu Zora-Luč. Evo nekoliko značajnijih misli iz toga članka:

»Duh se slabosti uvrstio u naše redove: efemerna politička pitanja nas razdvojiše. Zaboravismo na kozmopolitizam Crkve i na njezin kroz vjekove izgrađeni politički program, koji se temelji jedino na Kristovoj nauci. Nacionalni se egoizam uvukao u raspaljene duhove, te oni

zaboraviše na poniznost i samozataju... Moramo svu pažnju posvetiti odgoju samih sebe i studiju katolicizma, koji mi, nažalost, ne poznamo ni malo bolje od kakvog pučkoškolca.« (Luč, 1918.)

Na drugom sastanku »Hrvatske« govori Ivan:

»Braćo! Tako ne ide dalje. Naš se pokret rastvara i udario je lošim putem. Religija je postala sredstvom nacionalizmu. Mi nećemo i ne smijemo biti nikada katolici zato da pomognemo narodu, već ćemo zato pomoći i narodu, jer smo katolici. Katolicizam je naš cilj a ne sredstvo... Baza našega života mora biti naš preporod u Kristu, ostalo se sve samo od sebe na ovo niže. A kako smo mi daleko od toga!«

U Mariboru se 1920. god. održao veliki Katolički đački sastanak na kome su bili prisutni delegati katoličkih organizacija s teritorija Jugoslavije i iz stranih zemalja. Tu je Ivan održao predavanje o internacionalnoj katoličkoj đačkoj uniji:

»... Mi odlučno odbacujemo i utopistički kozmopolitizam. Mi ćemo širiti kršćanstvo najprije među narod u kojem sami živimo, a namjerice nećemo brisati boja i nijansa ljudskog roda, koje mu omogućuju da u svim smjerovima postigne svoju svrhu. Sudbina židovskog naroda, koji je bio zaslijepljen od nacionalnog šovinizma i koji je odbacio Mesiju, mora biti memento narodima cijelog svijeta i svih vjekova da se kane pretjeranog nacionalizma... Princip za pojedince, narode i čovječanstvo moraju biti riječi Kristove: Tražite najprije kraljevstvo Božje a sve će vam se ovo nadodati.«

Kad je Ivan po završetku studija stigao u Zagreb, odmah je bio izabran za predsjednika već postojećeg Omladinskog saveza katoličke mladeži, koji se za godinu dana pretvorio u Hrvatski orlovski savez — HOS. Ivan je bio jedan od suosnivača te nove organizacije i do konca života bio je njezinim tajnikom. Predsjednik je bio dr Ivo Protulipac. Orlovski savez imao je za cilj odgoj i izgrađivanje mladeži u vjerskom, intelektualnom, moralnom, socijalnom i tjelesnom pogledu. Ono što se kod orlova

Učesnici osnivačke skupštine Omladinskog saveza u Zagrebu. Ivan u sredini s o. Foretićem; desno u sredini između svećenika (Don A. Radić) i mladića u bijelom stoji student Alojzije Stepinac (budući zagrebački nadbiskup i kardinal).

u vanjskoj djelatnosti najviše opažalo bila je njihova gimnastička aktivnost. Priređivale su se priredbe, kulturne manifestacije, sletovi na kojima su orlovi i kasnije orlice izvodili gimnastičke vježbe uz ostali kulturni program. Zahvaljujući Ivanovim nastojanjima djelatnost HOS-a se nije ograničila samo na tjelovježbu, nego je poprimila snažnu vjersko-kulturnu dimenziju.

Religiozna dimenzija očitovala se već u geslu koje je Ivanovim nastojanjem usvojio Hrvatski orlovski savez: Žrtva-Euharistija-Apostolat. U »Zlatnu knjigu«, pravilnik Orlovske organizacije, unio je Ivan novu rimsku orijentaciju. U svom je životu i radu riječ po riječ oživio Zlatnu knjigu; njegov život i rad bio je sav ispunjen žrtvom, euharistijom i apostolatom. Pošao je prvi da ga i drugi mogu slijediti na putu žrtve, koja je po njegovu shvaćanju bila bitna za Orlovsku organizaciju. Prema svjedočanstvu njegovih suradnika Ivan je, pored svojih dužnosti kao profesor, doprinosio upravo nadčovječne napore i žrtve u radu za Hrvatski orlovski savez. Često je umoran

Msgr dr Milan Beluhan, generalni duhovnik HOS-a od 1928. godine

i bolestan prisustvovao organizacijskim sjednicama, polazio na put kad su potrebe društva zahtijevale, posjećivao ogranke organizacije izvan Zagreba itd. I na koncu, kad je umirao, žrtvovao je svoj život za Hrvatski orlovski savez.

Kada je iza njegove smrti tadašnja beogradska vlada dokinula Hrvatski orlovski savez (1929. god.), Ivanov duh i njegove ideje naslijedile su i ostvarivale kasnije osnovane katoličke organizacije.

»ČUDNE MI REVOLUCIJE PONAVLJATI ŠTO PAPA GOVORI!«

Među organiziranim hrvatskim katolicima postojala je jaka grupa intelektualaca, koja je nastojala davati smjer cijelom katoličkom gibanju u Hrvatskoj. Djelovala je neovisno o biskupima i crkvenoj hijerarhiji. Ciljevi te grupe nisu bili samo vjerski; zalaganje za političke i društvene probleme bilo je i razumljivo, jer su objektivne socijalne i političke okolnosti tadanjih godina u bivšoj Jugoslaviji to donekle i opravdavale. Načela na kojima se temeljila ta dobro organizirana grupa, metoda rada i sredstva kojima se služila, da li je to sve bilo najbolje pokazao je daljnji razvoj događaja na vjerskom, društvenom i političkom području. Svakako, ne smijemo zapadati u zabludu da s današnjim kriterijima sudimo prošlost. Treba se potpuno uživjeti u ondašnje prilike, dobro proučiti sve uzroke i okolnosti, da bismo mogli razumjeti cijelu situaciju katoličkog pokreta u Hrvatskoj.

Još prije odlaska u Pariz Ivan je jasno zamijetio jednu stvar. U svoj dnevnik bilježi 7. X 1920.: »Dvije su struje u katoličkim redovima: jednoj je Crkva alfa i omega, a druga hoće da kršćanska načela prožmu javni život, jer su ona najbolja garancija da će on cvasti. Ova druga struja podređuje i Krista javnom životu.«

Po dolasku iz Pariza, Merz je gotovo automatski postao članom te grupe intelektualaca koja se nazivala Seniorat. I tu on započinje dugu, tešku, doživotnu borbu za drugačije shvaćanje kršćanstva u praksi i djelovanje katoličkih organizacija. Ostao je, nažalost, od mnogih neshvaćen. Izgleda da nisu razumjeli njegovu duboku vjeru i plamteću ljubav prema Kristu i Crkvi. Čini se da nisu razumjeli da je Ivan Papine riječi i želje prihvaćao kao da dolaze od samog Krista, jer je bio duboko svjestan riječi Isusovih: »Tko vas sluša, mene sluša!« Borio se da Hrvatska orlovska organizacija bude mjesto gdje će se mladi čovjek moći razvijati do zrelosti izgrađenog katolika, neovisno o svome političkom uvjerenju. Stvari su

se razvijale tako da je Ivan s grupom svojih istomišljenika zbog načelnih stavova 1926. god. bio isključen iz Seniorata.

MANIFESTACIJA DUHA SVETOGA

Pod konac 1922. god. izdao je Papa Pio XI encikliku o Katoličkoj Akciji. Iza toga je u mnogim prigodama kroz nagovore i tumačenja poticao kler i vjernike da ostvaruju program enciklike. Godinu dana kasnije sav episkopat s teritorija Jugoslavije u svojoj pastirskoj poslanici svećenicima a kasnije i vjernicima ističe važnost i preporuča provedbu Katoličke Akcije u našim krajevima.

Čim je enciklika bila objavljena, Ivan se latio posla. Ljubav prema Kristu vodila ga te je spremno poslušao glas Kristovog Namjesnika i počeo propagirati i provoditi u djelo ono što je Papa želio.

Što je Katolička Akcija? Poslužit ćemo se Ivanovim mislima iz uvoda njegove brošurice kojom je ukratko prikazao »tu suvremenu manifestaciju djelatnosti Duha Svetoga u Crkvi«, kako na drugom mjestu naziva Katoličku Akciju.

Katolička je Akcija sudjelovanje laikata u hijerarhijskom apostolatu Crkve. Cilj joj je socijalno kraljevstvo Isusa Krista, čime se ostvaruju preduvjeti da čovjek bolje uzljubi Boga i tako postigne svoju konačnu svrhu. Sredstva kojima se služi Katolička Akcija su jasno određena: a) odgoj volje prema crkvenim načelima, b) izobrazba uma filozofsko-teološkim studijem, c) sociološka izobrazba — studiranje uvjeta i promicanje najprije unutrašnjeg Kristovog Kraljevstva a onda i vanjskog. Vanjsko promicanje Kristova Kraljevstva bazira se na proučavanju i promicanju svih papinskih enciklika i uputa mjesnih biskupa. Sav taj asketsko-religiozni, filozofski, teološki i sociološki odgoj stavlja se u službu spasavanja i posvećivanja duša. Po Katoličkoj Akciji Crkvi se Božjoj krči put u svjetovno društvo. Crkva preko Katoličke Akcije širi unutrašnje Kraljevstvo Božje, Kraljevstvo milosti posvećujuće i tako pripravlja neumrle duše za vječno Kraljevstvo slave, prema kojemu moraju kao prema svojoj konačnoj svrsi težiti sva ljudska nastojanja.

PRVOBORAC KATOLIČKE AKCIJE

Ivan nije pokušavao osnovati posebnu organizaciju Katoličke Akcije, nego je nastojao da već u postojeća katolička omladinska društva unese njezine ideje i načela. Razumljivo je da je nailazio na otpor. Mnogi nisu shvaćali da može postojati jedna katolička organizacija, koja u isto vrijeme ne bi bila i politički orijentirana. Radilo se sasvim konkretno hoće li vodstvo organizacije u kojoj se provode ideje Katoličke Akcije biti i načelno i praktički u rukama mjesnog biskupa i time neovisno od svake stranačko-političke orijentacije; ili će izvana ne, ali praktički i stvarno biti podmladak i uporište jedne političke stranke, što se htjelo učiniti od Hrvatskog orlovskog saveza. Osnovno Merčevo nastojanje je bilo da Katolička Akcija (odnosno u praksi HOS) bude dio pastirske službe svećenika i biskupa, neovisno o stranačko-političkom utjecaju.

Uza sve napore i teškoće Ivanu je polazilo za rukom da u HOS-u provodi načela Katoličke Akcije i da ga sačuva neovisnim o stranačko-političkom utjecaju.

Godine 1923, kada je osnovan HOS, Merz sastavlja cirkularno pismo, koje odbor HOS-a šalje svim biskupima. U pismu se izvještava da će se Orlovski savez postaviti na nove temelje — temelje Katoličke Akcije. Ističe se dalje potpuna ovisnost Katoličke Akcije, dosljedno tome i Orlovstva, o biskupu; rad će teći prema načelima Kat. Akcije, kako je određuje Sv. Stolica.

»Zlatna knjiga« — pravilnik orlovske organizacije — koju je Merz pripremio prema slovenskom izdanju, još je jedan jasan dokaz njegovog nastojanja o provedbi ideja Katoličke Akcije. U predgovoru knjige Ivan je upozorio na novost organizacijskog tipa HOS-a. Nažalost, kad

Predsjedništvo HOS-a 1928. god. S lijeva na desno: prof. I. Oršanić, dr I. Protulipac, msgr dr M. Beluhan, duhovnik, dr A. Čepulić, prof. D. Žanko, dr D. Cerovac, dr M. Klarić (kasnije vicepostulator Ivanove cause) i dr M. Lehpamer

je knjiga bila već u štampi, taj predgovor su izbacili, kao i mnoga druga mjesta gdje je riječ o podređenosti organizacije crkvenoj hijerarhiji — Papi, biskupima. Kasnije je predgovor objavljen na drugom mjestu. Zbog zanimljivosti i važnosti iznesenih misli u tome predgovoru, u kojemu opet nalazimo Ivanovu plamteću ljubav prema Kristu i Crkvi, donosimo nekoliko citata:

»Najnovija katolička generacija pošla je za jedan korak dalje. Nju su danas zahvatili valovi onih rijeka koje potekoše iz vječnog Rima već godine 1905, kada je blage uspomene Papa Pio X izdao breve o čestoj svagdanjoj svetoj Pričesti. Mladi naraštaj goji zanosnu ljubav prema našem Spasitelju, koji je uvijek s njim u presv. Euharistiji; tu crpe on svoju snagu za svoje djelovanje, za svoj apostolat... Ona (generacija) je u neprestanom i intimnom dodiru s Isusom, koji kraljuje i vlada njenim dušama. S time je u vezi zanosna ljubav mlađih prema svetoj Crkvi, Isusovoj neokaljanoj zaručnici, te njenim biskupima i svećenicima. Oni su se uvjerili da svećenika zapada prva i najvažnija uloga u širenju Kraljevstva Božjega, a da se svjetovnjaci moraju njima pridružiti; moraju postati njihovim pomoćnicima... Ovo izdanje Zlatne knjige išlo je upravo za tim da svećeniku vrati ono dostojanstveno mjesto, koje zapada Isusova učenika. Iz ove se Zlatne knjige također vidi da omladina ima oči uvijek uperene spram Rima, gdje je onaj svjetionik, koji svojim zrakama obasjava cijelu zemlju. Iz samog Rima potekle su u zadnje vrijeme smjernice koje računaju s Katoličkom Akcijom kao činjenicom i koje na veoma precizan način zacrtaše njenu ulogu... U Katoličku Akciju spadaju prema tome, povezane organizirane katoličke sile za očuvanje, proširenje, primjenjivanje i obranu katoličkih načela u individualnom, porodičnom i socijalnom životu... Mi smo radi toga odredili posve u potankosti, koje su vjerske dužnosti Orla, koliko puta najmanje mora da primi svetu Pričest, koji mora da bude njegov odnos spram Crkve i njenih službenika.« (Kat. tjednik, 1927, br. 25, str. 8)

Predsjedništvo Sveze hrv. orlica 1928. god. S lijeva na desno: V. Bielen, M. Stanković, V. Arnold, prof. Đ. Vitković, dr E. Nikšić, prof. A. Cerovac i E. Kasparek ▶

Sjeća se o. Jäger:

»Češće smo znali Ivanu reći da je revolucionar, da provodi revoluciju unoseći papinske ideje o Katoličkoj Akciji u našu javnost. On bi na to odgovorio:

— Čudne mi revolucije ponavljati ono što Papa govori!«

Posebnu je pažnju Ivan posvećivao duhovnicima, svećenicima koji su imali dušobrižničku ulogu u HOS-u. Borio se da ih oslobodi od posvjetovnjačenja, u koje ga je uvukla dotadašnja organizacijska forma politiziranog katoličkog pokreta. Kako se iz spomenutog predgovora vidi, išao je za tim da svećenik vrši samo svoje uzvišeno evanđeosko poslanje.

Pripovijeda prof. D. Žanko:

Vratio sam se iz Dalmacije i pričam Merzu u njegovom stanu kako je jedan svećenik u propovijedi, kojoj sam prisustvovao, rekao narodu: »Tko mi ne glasa za Pučku stranku, taj neka mi ne dolazi više u crkvu!« Pripremali su se naime izbori.

— Tako? Ma jel' to moguće?! — upita on.

— Moguće! — odvratih.

— Jesi li spreman to potpisati?

— Jesam.

I Merz napisa izvještaj o toj stvari, ja potpisah i poslasmo u Vatikan. Što je kasnije bilo s tim dokumentom ne znam; ali bila je to jedna od karakterističnih njegovih reakcija na klerikalizam.

UNIO NESLOGU MEĐU KATOLIKE? TVRDOGLAV?

Nerazumijevanje i protivljenje Ivanovim nastojanjima da provodi načela Katoličke Akcije u hvatsku katoličku javnost, napose što se tiče depolitizacije i podređenosti katoličkih organizacija (HOS) biskupima, bilo je popra-

ćeno žestokim napadajima i optuživanjima kako u govorima, na sastancima tako i u štampi. Predbacivalo mu se da je razorio jedinstvo hrvatskih katolika. Iza njegove smrti pisao je dr L. u »Nedjelji«, nastojeći opravdati Ivanove stavove, koji su mnogima bili kamen spoticanja:

»Merz je, doduše, prvi unio u našu katoličku javnost vrijenje i borbu, ali ta je borba slična onoj koja je naviještena Kristovim riječima: 'Nisam došao na svijet da donesem mir, nego mač', uz koju je Krist svejedno ostao najvećim propovjednikom mira. Jer borba je dra Merza bila idejna borba, svjedočanstvo za Istinu — i ništa više. On je mrzio grijeh, ali je ljubio čovjeka grešnika. On je progonio neistinu, ali je ljubio one koji su bili u zabludi.«

»Tvrdoglav je!« — govorili su neki, koji se ne slagahu s njime u načelnim stvarima. O neopravdanosti ovoga prigovora lijepo svjedoči prof. Antun Matasović, hrvatski književnik, koji je i sam bio senior: »Mišljenja sam da se za dra Merza ne bi moglo reći da je bio tvrdoglav. Kod njega se radilo o dubokom uvjerenju. Bio je izgrađen do krajnjih granica, do u sitnice!«

Okružen mnogim protivštinama i uvredama, Ivanov heroizam kršćanskog opraštanja pokazivao se u sve ljepšem svjetlu. »Samo da ne bude povrijeđena kršćanska ljubav«, često bi znao reći svojim suradnicima kad su diskusije o provođenju crkvenih načela u radu s mladeži prelazile dopuštene granice i pretvarale se u žučne rasprave.

Dr Đuro Gračanin piše u svojoj brošuri Moje uspomene na ličnost Ivana Merza:

Više nego potrebno ljubio je Merz one koji njega nisu volili. Neću nikada zaboraviti razgovora što sam ga imao s njime u Zagrebu, kada se nekoliko godina iza našeg zajedničkog boravka u Parizu razvila velika borba oko načela Katoličke Akcije. Ja sam za to vrijeme živio u Parizu i bile su mi nepoznate sve peripetije te borbe. Čuo sam samo da je Merz jako napadan, pa kad sam ga sreo, zamolio sam da mi o tome priča. Riječ je bila o onima

koji su ga najžešće napadali. Kad sam ga iznenađen prekinuo i zapitao:

— Kako, zar je to naš katolicizam? Kakvi su to ljudi?

— Pa dobri su, — odgovorio je mirno Merz. — Idu oni i na ispovijed i na pričest... Samo ne uviđaju neke stvari.

I ostao je pri svojoj tvrdnji, nastojeći uporno da blago sudi o onima koji ga nisu voljeli. To je bila najveća osuda njegovih protivnika, koju je preda mnom izrekao.

— U opraštanju nanesenih uvreda bio je zaista velik, — sjeća se učiteljica M. Majetić — Jednom je u većem društvu bio nemilo napadnut, i mogao se s potpunim pravom braniti, jer je radio po svojem najboljem uvjerenju; on je, međutim, šutio i nije progovorio ni riječi u svoju obranu. Kad ne mogoh prikriti svog divljenja nad njegovim viteškim držanjem, reče mi:

— Tko hoće da bude pravi radnik za Božju stvar, ne smije poznavati sebe; osobni je kult najveća zapreka mnogim uspjesima našega rada.

— Nikada nemojmo suditi! Prepustimo Bogu, to je njegova stvar suditi — rekao je Ivan kad se drugom zgodom, u njegovoj prisutnosti povela riječ o onima koji su ga napadali i vrijeđali.

Općenito, Ivan nije vodio nepotrebne razgovore o drugima. U njegovom se društvu moglo samo profitirati.

PROSTI, ŠTO TE RAŽALISMO...

Blaži prigovor Merčevim nastojanjima ograničio se na tvrdnju da kod nas duhovi još nisu bili zreli za provedbu Kat. Akcije, da društvene i političke prilike još nisu dopustile da se propagiraju papinske ideje o Kat. Akciji. Ovdje međutim u krajnjoj liniji stojimo pred problemom savjesti, koja je za svakog čovjeka onaj zadnji kriterij

njegovog djelovanja. Tako bi se cijeli spor koji se u javnosti zvao Liga-HOS, a u stvari je bio spor Seniorat—Merz, mogao sasvim ispravno na koncu svesti na problem savjesti. Merz, izgrađeni i duboko uvjereni katolik, smatra se obveznim u savjesti da se odazove Papinom glasu, u kojem za njega odzvanja sama Kristova riječ, i da provodi u život ono što Papa traži. Drugi, koji su također bili dobri kršćani i rodoljubi, mislili su da prilike kod nas još nisu bile zrele za provedbu Katoličke Akcije i da je tadanje naše društveno i političko stanje zahtijevalo drugačiji tip katoličkog apostolata. Sukob i idejna borba bili su neizbježivi!

S vremenom je svijest o važnosti Katoličke Akcije sve više prožimala i kler i laikat. Iza Ivanove smrti počelo se provoditi ono za što se on još 1923. god. svim svojim bićem zalagao. Sigurno da njemu ide zasluga u prvom redu što su ideje o povezanosti laikata s hijerarhijskim apostolatom Crkve, što sačinjava bit Katoličke Akcije, dobrim dijelom prožele hrvatsku katoličku javnost.

O. Milan Pavelić, D. I., prije stupanja u Isusovački red bio je aktivan član Katoličkog pokreta. Ni on se nije slagao u svemu s idejama o Katoličkoj Akciji, kako ih je propagirao Merz. Međutim s vremenom, kad je nakon Ivanove smrti potpuno zagledao u njegovu osobnost, promijenio je svoje mišljenje. U svojoj zadnjoj zbirci pjesama Pod okom Gospodnjim, koja je izašla 1939. god., uvrstio je pjesmu Lovac Srca Isusova, spjevanu u čast Ivana Merza. Posljednja dva stiha mnogo govore:

Ljutu cvilu cviljeli smo, kad bez Tebe ostali smo,
Divni orle, Ivo brate, kadno krila odnijela Te
K vječnom Svjetlu živom.
Prosti što Te ražalismo, što Te češće ne shvatismo!
Po Tvom putu, svi sad znamo, penjat nam se valja tamo
Bistar vidioče.

Premda ne bi naše krvi, naš si sav i od svih prvi,
Hrvatska Ti kosti krije, ko svoj program Tebe vije
Umni pravedniče!

Svi molimo: Božji Sine, daj, s oltara da nam sine,
Ovaj križar pun milote, što nam svima srca ote,
Lovac Srca Tvoga!

PRIZNANJE NAJVIŠEG FORUMA

Danas, kad nas dijele tako mnoge promjene i događaji, (od kojih dva najznačajnija — II svjetski rat i II vatikanski koncil — zaokrenuše poviješću svijeta i kršćanstva), od onog vremena u kojem je živio i djelovao Merz, bilo bi zanimljivo istaknuti samo jednu stvar.

Drugi vatikanski koncil u svome dekretu o Apostolatu laika (br. 20) govori izričito o Katoličkoj Akciji kao o onoj vrsti apostolata, koja je u prošlosti donijela obilne plodove za Kristovo Kraljevstvo. »Koncil preporučuje ovakove organizacije, koje u mnogim zemljama zaista odgovaraju potrebama apostolata Crkve, i poziva svećenike i laike, koji u njima djeluju, da spomenute oznake sve više realiziraju i uvijek bratski surađuju s ostalim oblicima apostolata u Crkvi.« (AA, 20).

Tim je riječima najviši forum Katoličke Crkve — jedan ekumenski koncil — priznao značenje i vrijednost pothvata Pape Pija XI, začetnika Katoličke Akcije. Drugim riječima, djelovanje Ivana Merza, koji se spremno odazvao tom Papinom glasu, ima i danas svoju vrijednost. To ga čini modernim i u pokoncilskom vremenu.

DANI U KOJIMA NE UČINIMO NIŠTA ZA DRUGE — TO SU IZGUBLJENI DANI!

Već Ivanova silna zauzetost za svrhunaravno dobro bližnjega, napose mladeži, koja se ostvarivala kroz rad u katoličkim organizacijama, svjedoči nam o njegovoj velikoj ljubavi k bližnjemu. No ta ljubav nije ostala samo u svrhunaravnom planu. Spustila se ona do sasvim konkretnih potreba svakodnevnog života.

INVALID MIŠKO

Preko puta kuće u kojoj je Ivan stanovao u Zagrebu čistio je cipele prolaznicima invalid Miško. Ubrzo se Ivan s njime upoznao i sprijateljio. Često bi mu pristupio, srdačno s njim razgovarao, koji puta pozvao k sebi u stan na večeru, darivao ga; prišao bi ponekad prozoru svoje radne sobe i rukom ga pozdravio, dok bi mu Miško s velikim poštovanjem odvratio dižući šešir.

— Danas je bilo kod kuće malo obračuna s mamom, — reče Ivan jednoj suradnici iz organizacije. — Mama me grdila što sam dao Mišku nove cipele, koje sam dobio za rođendan.

KOMADIĆ RAJA NA ZEMLJI

— Jedne godine spremalo se hodočašće u Lurd, — pripovijeda učiteljica Mira Majetić. Ivan je želio da i ja pođem. Govorio je:

— Idite da vidite čudesa Božja i komadić raja na zemlji. Nisam se mogla odlučiti, jer su mi nedostajala sredstva. Dan prije odlaska hodočašća sav veseo dotrči k nama i reče:

— Vesela vijest! Jedan je hodočasnik u zadnji čas odustao, pa je jedno mjesto slobodno. I vi ćete u Lurd!

— Ali ja nemam ništa uređeno za put — rekoh. On će najspremnije:

— Sve ću ja sam urediti za putnicu, a vi se samo spremajte.

I zaista, sve je on sam uredio zadnji dan, a toga je bilo mnogo: prijave, putnica, strani novac, itd. Cijeli je dan u to utrošio i uvečer je bilo sve uređeno. Kad mu se htjedoh zahvaliti i požaliti što je radi toga izgubio toliko vremena, odgovori mi pomalo prijekorno:

— A tako vi mislite! Kako možete reći da sam današnji dan izgubio! Ja naprotiv mislim da sam ga dobio. Dan što ga čovjek posveti drugome nije nipošto gubitak već dobitak. Dani u kojima ne učinimo ništa za druge, već samo za se, to su izgubljeni dani.

Te su mi se riječi duboko usjekle u dušu; a za hodočašće bila sam mu kroz cijeli život zahvalna. Nakon putovanja dao mi je prevesti dvije brošurice o Lurdu na hrvatski i dobivenim novcem naknadila sam troškove hodočašća.

UNAKAŽENI PROSJAK

Ivan je 10% svoje plaće davao siromasima. To je odlučio još u studentskim danima i vjerno je provodio kad je počeo zarađivati. Dr Ladislav Vlašić, Ivanov drug iz studentskih dana, sjeća ga se kako je još u Beču imao osjećaj za siromahe pa bi im često, kad ih je na ulici susretao, udijelio nešto od svoje skromne studentske ušteđevine. Don Ante Radić sjeća se jedne zgodice, kad se s Ivanom vraćao iz posjeta orlovskom društvu u Granešini:

— U tramvaju smo sreli nekog unakaženog prosjaka, od kojega je svatko odvraćao oči. Merz je odmah pristupio k njemu, obilato ga nadario i započeo s njime razgovor. Vanredno se razveselio kad je vidio da je taj prosjak dobar katolik i da s isprošenim nocem kupuje Katolički tjednik. Očinski ga je putio da ide što češće na sv. Pričest i zvao ga k sebi u stan. Brojni ljudi u krcatom tramvaju

divili su se razgovoru, koji je sav odisao istinskom ljubavlju prema bližnjemu.

— Drugom zgodom — nastavlja Don Ante Radić — došao Ivan k nama u Šibenik. Obavio posao i vratio se u Zagreb. Kad smo se vraćali sa stanice, kamo smo ga otpratili, reče mi mladić, koji je zajedno sa mnom pomogao Ivanu nositi prtljag: »Don Ante, ja ne znam što je to, ali iz gospodina Merza strujila je neka neobjašnjiva dobrota, neka sila. U njegovoj prisutnosti nužno sam osjećao da moram biti bolji. Svojom osobom tako djeluje da me jednostavno potiče na dobro!«

IDEM NEŠTA POPITI . . .

Pripovijeda g. Josip Gračanin, tipograf iz Zagreba:

— Moj brat Đuro, Ivanov drug još iz Pariza, obratio se na njega molbom da mi pomogne snaći se u životu. Počeo sam tada raditi u jednoj zagrebačkoj tiskari. Bilo mi je 23 godine. Znate kako je neiskusnom mladiću u velikom gradu, među radnicima koji nisu baš puno marili za vjeru i kršćanski život. Mnogi su od njih voljeli piti, pa su često za sobom povukli i mlađe. Već prve subote dočekao me Ivan pred tiskarom i nakon pozdrava upita:

— Kuda ćeš?

— Pa idem nešta popiti, — odgovorih mu, jer sam upravo dobio tjednu plaću.

— Hajde ti sa mnom, — reče Ivan i odvede me k sebi u stan. Nisam baš bio oduševljen njegovom grahovom večerom, ali mi se ipak svidjela njegova pažnja.

Drugom zgodom bio sam na zabavi društva »Kačić«. Bio je prisutan i Ivan. Ja sam glumio i svirao, pa kad sam nakon toga sjeo uz Ivana u sali, naručih litru vina; a Ivan sebi čašu vode. Jedva sam ispio dvije čaše, kad opazih kako moje vino nestaje u čašama na susjednim stolovima, kamo ga je Ivan rastočio.

— Pa mi ćemo lako i bez toga — reče mi, smiješeći se, a ja sam shvatio njegovu brigu . . .

Našao sam bio djevojku, ali Ivanu nisam još ništa govorio. Međutim, on je to primijetio:

— A je li djevojka vrijedna? — upita me na moje iznenađenje.

— Eno je u kongregaciji kod preč. Beluhana — rekoh mu, odahnuvši. I pošli smo se zajedno raspitati.

— Nisi ništa pogriješio, — reče mi kad je čuo sve najbolje. — Pa neka ti je sretno i blagoslovljeno. — I tako sam se oženio.

Posjetio sam ga u bolnici prije smrti sa suprugom. On je samo rekao: »Bog vas blagoslovio«. Kasnije ga je cijela moja obitelj štovala kao zaštitnika. I puno nam je pomagao; napose jednom u ratu njegovim zagovorom uspio sam dobiti premještaj i potrebnu svotu novaca za preselenje u Zagreb, što je onda bilo veoma teško postići. Sve moje petero djece lijepo se snašlo u životu. Najstariji sin mi je liječnik.

ROĐENDANSKA TORTA

— Bili smo još u Karlovcu kad nas je jednom posjetio dr Merz, — pripovijeda gospođa Sofija Brajša. Imali smo tada već šestero djece. Ivan ih je sve odmah zavolio. Bio je upravo razdragan u njihovom društvu; s njima se razgovarao, igrao, šalio. I tako u razgovoru reče mome suprugu:

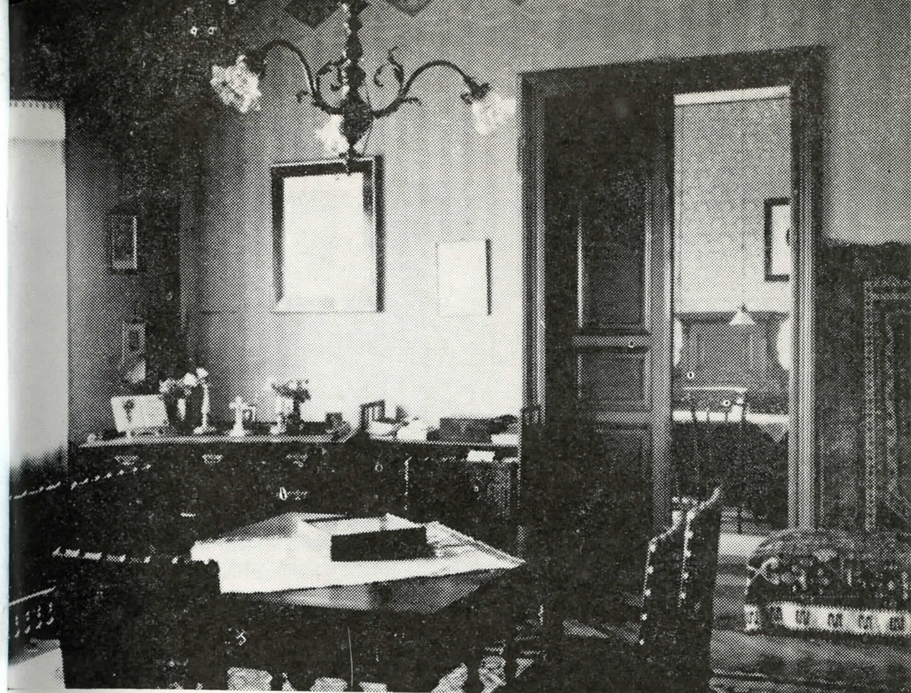
— Ćiro, prvom djetetu koje budeš dobio, bit ću kum, ako nemaš ništa protiv. Bio dečko ili djevojčica!

I rodila nam se Biserka. Javili smo to Ivanu i pozvali ga za kuma. A on nam je odgovorio slijedećim pismom (s liječenja u Sloveniji):

Planina sv. Križ, 27. VII 1927.

Dragi Kume i brate!

Tvoje pismo me zateklo na oporavku u Sloveniji. Hvala Bogu, zdravlje kreće već na bolje.

Ivanova radna soba u Zagrebu

Radovao sam se što si imao toliko povjerenja u mene, te si odredio da postanem kumom Biserki. Znam svoju dužnost: »Patrinorum est, ex munere suscepto, filium spiritualem et sibi perpetuo commendatum habere, et curare ut talem se in vita christiana exhibeat qualem in baptismo spopondit.«* (Kodeks, 769,1335). Čim mi bude moguće, doći ću u Karlovac da vidim svoje kumče i da učvrstim novo duhovno srodstvo.

Izruči rukoljub svojoj milostivoj supruzi, poljubac Biserki, Bog živi orlovskom naraštaju i podmlatku sa Stankom na čelu, pozdrav mom zamjeniku g. Mlinariću, a Ti dragi Ćiro, primi moje srdačne pozdrave

U Kristu Tvoj

Ivan M.

* Dužnost je kumovima da se prema preuzetoj obavezi neprestano brinu za svoje kumče i neka nastoje da se ono u kršćanskom životu ponaša onako, kako je to obećalo kod krštenja.

— Zanimljivo kako je on kumstvo ozbiljno shvaćao, — nastavlja dalje gospođa Brajša. — Baš kao prvi kršćani. Za njega se to nije svelo samo na neku formalnost ili ograničilo samo na kakav poklon. Kasnije sam doznala da je među svojim odlukama iz duhovnih vježbi, koje je prepisao na poseban papir, dodao naknadno još jednu: »Moliti za Biserku.« Nakon operacije posjetili smo ga u bolnici. Između ostalog rekao je mome mužu: »Ćiro, ja neću više dugo. Stavio sam svojoj mami u dužnost da za svaki rođendan pošalje Biserki tortu.« I doista, njegova je majka svake godine, dok je bila živa, slala Biserki za rođendan lijepu tortu.

Danas Biserka ima već troje djece — jedna sređena kršćanska obitelj. Češće joj znam reći: za mnogo dobra u svome životu moraš zahvaliti svome kumu Merzu. Kad se on već ovdje za tebe brinuo, kako neće sada iz Vječnosti!

Poslije Biserke imali smo ih još šestero. Jelena je najmlađa, trinaesto dijete u našoj obitelji.

NEUMORNI APOSTOL

Ivanovo se djelovanje nije ograničilo samo na Zagreb. Išao je u Bjelovar, Varaždin, Hvar, Karlovac, Travnik, Sarajevo, Vukovar, Banja Luku i u mnoga druga veća i manja mjesta te držao ondje razna predavanja o vjeri i kršćanskom životu, o Katoličkoj Akciji, o Rimu i Lurdu, o liturgiji itd. Posebno su zapažena ona predavanja koja su bila popraćena dijapozitivima. Zanimljivo je kako je Ivan već u ono doba shvatio važnost sredstava za društvenu komunikaciju. Bio je jedan od prvih koji ih je počeo upotrebljavati u apostolatu. Imao je i svoj vlastiti projekcioni aparat, koji je velikodušno posuđivao, kad god bi ga netko zamolio. »Ljubav je dosjetljiva« — ta bi izreka možda mogla objasniti Ivanovo korištenje modernim tehničkim sredstvima u širenju kršćanske istine.

ZVONA BJELOVARSKE CRKVE

— Imao sam proizvodnju suhomesnate robe u Bjelovaru, — pripovijeda g. Miroslav Svoboda. — Bio sam aktivni član orlovstva, a radio sam i u ostalim katoličkim društvima, napose kod kršćanskih socijala. Upoznao sam dra Merza po prvi put kad nam je došao u Bjelovar održati predavanje o Lurdu. Dočekao sam ga na stanici. Do moga stana, gdje je imao odsjesti, put nas je vodio kroz park uz župnu crkvu. Prolazeći mimo crkve zamolio je da se malo svratimo unutra. Ovo me ugodno iznenadilo, a još više me se dojmilo njegovo sabrano klečanje pred Presvetim. Po prvi put sam susreo jednog mladog čovjeka koji tako cijeni molitvu pred svetohraništem.

Navečer je u dvorani gradskog kina održao predavanje. Slike dijapozitiva su se redale a Merz ih je tumačio s velikom ljubavlju. »To vam je kutić raja na zemlji« — nazvao je tokom predavanja to veliko marijansko proštenište Lurd. Oduševljeni aplauz zaorio je kao zahvala predavaču na svršetku predavanja. Sve je bilo bez ulaznica ali je dobrovoljnim prilogom sakupljena lijepa svota za pokriće troškova. Vlasnik kina je, međutim, otklonio taj

novac, kojega smo onda namijenili kao prvi financijski temelj za nova zvona župne crkve.

Drugi Ivanov posjet Bjelovaru bio je opet upriličen radi jednog predavanja. Ovog je puta u istoj dvorani kina prikazivao snimke s jubilarnog hodočašća u Rim, kamo su išli orlovi 1925. god. Slike su se redale, a u popratnim riječima dra Merza jasno se zapažala njegova velika ljubav prema Crkvi i odanost Papi. I tu svoju ljubav želio je prenijeti na svoje slušatelje. Slika je bilo dosta, pa smo tako mogli upoznati Rim i sve važnije znamenitosti vječnoga grada. I kod ovog predavanja sakupljena svota namijenjena je za otplatu zvona.

Prilikom naših susreta Ivan bi me često podsjetio na onu izreku »Aut catholicus aut nihil — ili katolik ili ništa«. I tu sam si lozinku uzeo za putokaz u svom životu. Nije mi je bilo teško ostvariti i držati se je, jer je preda mnom uvijek lebdio Merčev primjer, koji ju je potpuno proveo u svome životu.

KAPELAN U CIVILU

— »Glavu rubit al njegovu ideju ne gubit« važilo je među nama, njegovim prijateljima, — kaže g. Ante Bracanović sa Hvara, po zanimanju zidar. — Dolazio je Merz ovamo na Hvar i okupljao mladež. Mi mladići smo mu se ispočetka rugali, a on nas je malo po malo lijepim riječima i ugodnim razgovorom sve pridobio. Okupio nas je lijepu grupu. Namjeravao je osnovati ondje ogranak orlovske organizacije. I što je on više govorio, to smo bili željni da ga čujemo. Češće smo pošli barkom na more i tu nas je oduševljavao za Crkvu i Božje stvari. Znao bi nas zagrliti oko ramena, pa smo tako išli na šetnje. Kad smo govorili da je on profesor-doktor, ljudi nam nisu htjeli vjerovati. Odgovarali bi nam: »Ma kakav doktor kad sa svima razgovara. Zar se ne bi mogao družiti samo s višima.!« Za Ivana nije igralo ulogu bogat ili siromah. Bio je veoma jednostavan i svakom pristupačan. A svaki dan je bio kod Mise i pričešćivao se. Pa su ljudi onda govorili da je to kapelan u civilu! I što je on u nama izgradio nitko nije kasnije uzdrmao.

ELEKTRIČNA ŽARULJA

Pripovijeda ing. Drago Machiedo, jedan iz grupe mladića koje je Ivan okupio na Hvaru:

— Imao sam svega petnaest godina kad je Merz dolazio na Hvar. Pripremala se u to vrijeme neka veća euharistijska svečanost. Merz je sudjelovao u organiziranju. Donio je odnekud ogromnu električnu žarulju, koja je bila potrebna za rasvjetu dvorane. Mi dečkići i djeca vrzli smo se oko njega, jer nas je veoma volio. Pošli smo s njime u elektranu; htio je isprobati da li je žarulja u redu. Kad smo došli, radnik ju je uzeo, stavio u probno grlo i uključio struju: žarulja je samo trenutačno zabljesnula i onda snažno eksplodirala. Kad smo se uplašeni pribrali od prvog šoka — nikome se srećom nije ništa dogodilo — reče Merz: »Djeco idemo u crkvu zahvaliti Isusu što nitko nije nastradao.« — Da, to je bio naš Ivan Merz: nešto što se ne susreće. Još tada sam zapazio njegovo duboko vjersko uvjerenje i želju da istinama svete vjere oduševi i druge.

Predveče smo se znali šetati uz obalu. Spomenuo sam mu kako u školi doživljavamo neugodnosti zbog pripadnosti orlovskoj organizaciji, koja je slovila kao izričito katolička. Merz bi na to odgovorio: »Za Krista treba nešto i pretrpjeti!« Nije nam savjetovao da zauzmemo neki oportuni stav, što bi bilo moguće. A o Bogu nam je pričao kao da govori s odraslim ljudima; dapače, trudio se da nam i na racionalan način dokaže Božju opstojnost. Činio mi se u svome ponašanju možda malo odviše autodiscipliniran; no uza sve to bio je naravan. Puno je volio nas djecu.

SKOK PREKO POTOKA

— Čuj mali, bil' ti htio meni nešto pomoći. — reče mi Merz, kad sam ga po prvi puta susreo i upoznao pred bazilikom Srca Isusova u Zagrebu. Upravo je bila završila večernjica, na kojoj sam i ja prisustvovao — pripovijeda dalje g. Nikola Dušak, stolar u Zagrebu. — Tre-

balo je prenijeti projekcioni aparat u dvoranu, gdje je Merz one večeri imao predavanje.

Kasnije sam slušao mnoga njegova predavanja u raznim društvima. Dolazili smo s nekim posebnim poštovanjem na njegova predavanja i nije nam nikad bilo dosadno. Osjećali smo se počašćeni kad bi nam dao koji zadatak. Predavanja su bila o raznim predmetima, ponajčešće o liturgijskom životu, teme iz crkvene povijesti, o Lurdu. Kad je predavao o stvarima iz crkvene povijesti, najčešće se zaustavljao da brani papin autoritet kao Kristovog namjesnika na zemlji. Bio je tako zanimljiv da smo katkada tražili i ponavljanje predavanja. Jednom je govorio o križarima i križarskim vojnama. Bio je prisutan i neki mladić iz Bosne. Taj mu je malo zlonamjerno postavio jedno pitanje. Merz se malo iznenadio, ali se brzo snašao i rekao: »Ti si Bosanac pa ću ja tebi po bosansku.« Nažalost ne sjećam se više što je ovaj pitao i što mu je predavač odgovorio, samo znam da smo na Merčev odgovor svi prasnuli u smijeh.

Drugom zgodom trebao je održati predavanje orlovima u Granešini. Ja sam bio zadužen da ih uvježbam gimnastičke vježbe, koje su se trebale izvesti prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskog kraljevstva. Da si skrati put, Merz je umjesto cestom krenuo prečacem preko livade. Došao je do nekog potoka, pokušao ga preskočiti, ali nije uspio i pao je u njega te se sav smočio i zablatio. I takav je došao do naše dvorane. Kad sam ga ugledao onako blatnog po cijelom odijelu, najprije sam se počeo smijati, a onda mu priskočih u pomoć da se očisti, koliko je bilo moguće. On se samo strpljivo smješkao i govorio: »Bogu hvala i to treba podnijeti!«

OSTAJALI SMO BEZ RIJEČI...

Dr Slavko Šarić pripovijeda:

—Svake subote uveče sastajali smo se mi studenti, članovi orlovskog društva »Mahnić«, u društvenim prostorijama. S nama je bio i Merz. Prije samoga programa on

O. Bruno Foretić, D. I.

bi održao malu liturgijsku pripravu za sutrašnju nedjelju. P. Foretić, D. I., koji je inače bio službeni duhovnik »Mahnića« pustio je Merza neka govori, jer je bio uvjeren da će njegove riječi više djelovati; a on bi s nama slušao. Merz je govorio... Ostajali smo, zadivljeni, bez riječi! Jedan profesor, laik, govori o istoj stvari kao i svećenik! I to je govorio tako proživljeno, iz svoga dubokog iskustva, da su se njegove riječi jednostavno zasijecale u dušu.

DOBRI PASTIR

S. Marija Franciska u svome listu od 24. XI 1970. piše:

»Nisam opazila da se do sada spominjala njegova ljubav prema grešnicima, specijalno prema palim djevojkama i delikventnoj djeci. S ljubavlju dobrog Pastira slušao je moje izvještaje o takvima, kad sam bila u službi peda-

goškinje na Zagrebačkoj policiji na ćudorednom odsjeku. Ni kod svećenika nisam naišla, barem ne kod većine, na pravo evanđeosko razumijevanje u radu s tim patnicima. Nije se zgražao nad njima, ali nad grijehom da, i zato je bio moj moralni pomagač u tome radu.«

ČISTOĆA MLADENAČKE DUŠE

U šk. godini 1922/23. čitao je Ivan u akademskom društvu »Domagoj« odlomke iz svoje doktorske dizertacije. Jedan tadašnji domagojac, dr Pero Ivanišić, poslije Ivanove smrti objavio je u svojim Uspomenama na Merza (Brat-Vitez, Luč, 1928.) slijedeći ulomak iz svoga dnevnika:

»Čitao nam je Ivan Merz svoju doktorsku dizertaciju... kako nebeska ljepota katoličke liturgije svladava ohole pjesnike bezbožne Francuske... Ali nije Merz samo objektivni psiholog. Na svakoj stranici vidiš i osjećaš njega. Njega, koji je tako lijep, čist. Dok nam čita, duša mu gori vatrom koje ja ne poznajem, glas zvoni ljepotom koju sam vidio samo u dječjim očima. Pa kad dođe koje mjesto koje ilustrira psalmom ili crkvenim himnom, onda je izražaj njegova lica neobičan. Ne znam da opišem to lice, koje plamti. Je li to intenzivni doživljaj literarne ljepote? Je li to proživljavanje božanske poezije Sv. Pisma? Je li to izljev ljubavi nebeskom Autoru te poezije? Je li to čistoća mladenačke duše, koja izgara u čežnji za zaručnikom?«

TEHNIKA NAPREDUJE

— Tehnika napreduje! Moramo se koristiti svim modernim sredstvima u našem apostolatu...

Takvim i sličnim riječima — pripovijeda gospođa Anka Cerovac — poticao je nas, njegove suradnike u organizaciji. Imao je viziju budućnosti i bio svjestan da se od kršćanskog apostola traži i znanje i stručna sprema, jer

se svijet razvija. Govorio nam je neka čitamo vanjske katoličke revije, kako bismo što bolje bili informirani o stanju katolicizma u svijetu. Ali tražio je od onih koji su bili u organizaciji da najprije polažu svoje ispite na fakultetima i da na račun rada u organizaciji nikako ne zanemare svoje stručno zvanje...

U MAKSIMIRU

Dr Z., Ivanov blizi suradnik pripovijeda:

—Jedne nedjelje poslije podne posjetio sam Ivana u njegovom stanu. Uspio sam ga nagovoriti da pođe malo sa mnom na šetnju. — E, pa treba se malo i odmoriti, reče, te se uputismo u Zoološki vrt u Maksimir. Gledali smo životinje. Ja sam ih promatrao samo za zabavu a Merz je uz to još svaku životinju personificirao kao karakter svoje vrste te ih, njemu svojstvenom duhovitošću, klasificirao u kršćansku karakterologiju i ascetiku, što je bilo veoma zanimljivo slušati. Bila je to briljantna duhovita kozerija, sva prožeta nadnaravnim gledanjem na život.

NIJE SE MUHI ZAMJERIO!

O. Ambroz Vlahov, franjevac-konventualac, dobro je poznavao Ivana i s njime surađivao za cijelog njegovog djelovanja u Zagrebu. Kad smo ga posjetili u Splitu 1969. god., pripovijedao nam je slijedeće:

— O Merzu i o njegovom radu mogle bi se napisati čitave knjige. Poznavao sam biskupa Langa, Msgra Beluhana i druge naše velike ljude, ali ono što je bio Merz, toga se nije susretalo. Samo najbolje i najsvetije mogao bih o njemu reći. Živi svetac na zemlji!

U ono vrijeme imali smo kod nas na Sv. Duhu u Zagrebu devetnaest raznih organizacija. Rado se odazivao našim pozivima i dolazio držati predavanja gotovo u svaku organizaciju. I tu je unosio papinski duh, misli iz enciklika.

Znao je o tome govoriti bez kraja i konca. Kroz njega je govorio crkveni, Božji duh.

Pitate me za njegove slabosti i pogreške? Nikad kod njega nisam tako nešto primijetio. Imao je svoju ideju i tako ju je visoko nosio! Istina, koji put se dogodilo da je zakasnio na predavanje, jer je bio zauzet na mnogo strana. Ja sam bio tada mladi svećenik, ali pred njim sam imao uvijek veliko poštovanje. Njegovi odnosi prema bližnjima, napose njegovi blagi stavovi prema idejnim protivnicima, sve me se to duboko doimalo i poticalo da ga slijedim. Ma, nije se muhi zamjerio, niti je ikome kakvu uvredu nanio! Tako je blago pristupao čovjeku. Ako smo imali sveca, to je bio on! Ako hoćete, u njemu ste nalazili i svećenika, i redovnika, i laika, i katolika, uzor u svakom pogledu! Velik čovjek apsolutno!

ZAMISAO NOVE KRŠĆANSKE ZAJEDNICE

Već se u bilješkama s Ivanovih duhovnih vježbi god. 1923. zapaža ideja o osnutku nove kršćanske institucije, koju je tada nazvao riječima »bratovština katoličkih laika«. Ta bi institucija okupila kršćane-laike raznih zanimanja, spremne da u svoje slobodno vrijeme aktivno porade za Kraljevstvo Kristovo.

Većih pobuda za tu stvar dobio je Ivan kad se upoznao s pothvatom kardinala Ferraria u Italiji. Kardinal Ferrari osnovao je upravo jedan takav institut koji se sastojao od članova i članica raznih profesija. Svi su oni uz svoje zanimanje, kojim su si zasluživali svagdanji kruh, u slobodno vrijeme zajednički radili za dobro Kristove Crkve.

Ivan je tu ideju širio među svoje suradnike. Prilikom hodočašća u Rim vodio je učesnike da se upoznaju s Operom kardinala Ferraria i s drugim sličnim institucijama. Pisao je o toj stvari i članke po našim listovima; razgovarao sa svojim prijateljima i suradnicima o mogućnosti takvog pothvata kod nas.

Iz toga vremena datira i jedno važno Ivanovo pismo o. Petru Perici, D. I. koje radi o istoj stvari:

Marica Stanković, Ivanova suradnica ostvarila je njegovu ideju »civilnog reda«. (Umrla 8. X 1957.)

+! Dragi oče Perica!

Vaše pismo je stiglo kao naručeno. Istina je da se uvelike zanimam za Operu kard. Ferrari; ne samo ja, već više svećenika, svjetovnjaka i gospođica. Mi samo čekamo prst Božji, da nam pokaže kako ćemo i što ćemo.

Tu bi se našlo više osoba, koje bi bile spremne i na zavjete čistoće, poslušnosti ordinariju i siromaštva, ukoliko se ne moraju brinuti za opskrbu drugih.

Istina je da se sadašnja naša generacija ne bi mogla prilagoditi posve Operi, jer mi još nemamo smisla za razna sredstva socijalne skrbi, kojima oni najviše djeluju. Za naše prilike su ustanove kao što je Seniorat zgodnije — razumije se, novi reorganizirani Seniorat, postavljen na posve religioznu osnovu.

Znate li da je 30. IX na Homcu sastanak o Kat. Akciji i da se tamo drži referat o Ćirilometodskim (Kolumbovim) vitezovima? Svagdje se osjeća ista potreba.

Ja ovdje imam pravila Kolumbovih vitezova i španjolskog tajnog društva »Santa Famiglia«.

Želio bih znati vaše osnove i to svakako prije Biskupske konferencije (11. X 26.). Što više, dobro bi bilo jednim konkretnim prijedlogom izaći pred Bisk. konferenciju, jer je, čini mi se, posljednji čas da se obrazovani kat. laikat pod vodstvom svećenstva duhovno organizira. Teške trzavice posljednjeg vremena odveć su očito pokazale da suvremena forma organizacije ne odgovara više novim prilikama.

Preporučujem sve muke Hrv. orlovskog saveza, slijedeću Bisk. konferenciju i svoju osobu Vašim pobožnim molitvama pred Presvetim Srcem.

Sv. Mauricije, 1926. Odani Vam u Gospodinu

P. S. Molim što brži odgovor. Ivan Merz

Ivan je kanio poći na dulje vremena u Italiju da se bolje upozna s duhom i organizacijskim oblikom djela kardinala Ferraria, ali ga je prerana smrt u tome, nažalost, spriječila i omela njegov plan o osnivanju slične institucije kod nas.

Međutim, njegova ideja nije s njime nestala. Djelomično se ostvarila. Grupa Ivanovih suradnica pod vodstvom Marice Stanković godine 1938. udarila je prve temelje Merčevoj ideji »civilnog reda« pod nazivom »Zajednica suradnica Krista Kralja«. Nakon rata kad je Katolička Crkva službeno odredila mjesto i ulogu sekularnih instituta u svome životu i radu, zajednica »Suradnica Krista Kralja« je 1953. god. s pravne strane konačno uređena, od Crkve priznata i blagoslovljena.

Danas taj prvi sekularni institut u Hrvatskoj okuplja lijep broj mladih i starijih članica raznih zvanja. Žive u svijetu po trima evanđeoskim savjetima, na koje su i zavjetima obvezane, ostvaruju Evanđelje u raznim profesijama i tako svjedoče za Krista današnjem vremenu.

SVJETSKI STRUČNJAK O IVANU

O. Irenée Hausherr, francuski isusovac, dugogodišnji profesor na Papinskom istočnom institutu u Rimu, vrstan poznavalac svoje struke — istočna duhovnost — poznavao je dobro našega Ivana.

Posjetili smo ga početkom svibnja 1970. god. na klinici u Rimu. Već je bio u svojoj 79. god. života. Ni bolest, ni starost nisu umanjile njegovu duševnu svježinu, kojom je oživljavao svoje uspomene o Ivanu.

Čitali smo mu dijelove njegovog pisma iz 1929. god., upućenog na o. S. Sakača, gdje iznosi svoja sjećanja i susrete s našim Ivanom. To je njegovo pismo bilo objavljeno u prvom Ivanovom životopisu.

— Sve je tako, kako sam onda pisao, — potvrđivao je. Pravi utjecaj — nastavio je dalje pričati — kojim se djeluje na okolinu jest onaj nutarnji život, duhovni. U našem vam je kozmosu sve povezano i svojim intenzivnim duhovnim životom, u stvari, pravo djelujemo na bližnjega. Gdje ima zelena oaza, tj. duša koja živi dubokim vjerskim životom, djeluje to na cijeli univerzum. Uzmite samo trpljenje i muku našeg Gospodina Isusa Krista. Tko je to eksperimentalno osjetio? A ipak nas je svojim križem otkupio i zaslužio nam vječni život! Zato kažem, više nego riječima i činima djelujemo na svoju okolinu svojom nutrinom.

Uvijek sam se zanimao za duhovni svijet ljudi. Ima osoba koje kad susretnete, ne možete više zaboraviti. Ne zavisi to o trajanju susreta ili o dužini poznanstva. Kad vas se jednom dojmi nečija osoba, pa makar i za kratko vrijeme, ostaje to kroz cijeli život. Sjećam se tako jednog šefa policije u Ženevi. Vidio sam ga samo jedamput. Čovjek catholicissimus; nije živio dva života, jedan javni a drugi privatno-religiozni. Oboje je bilo stopljeno u jedno. Ista stvar vam je bila kod Merza.

Prvi sam ga puta susreo u Bosni 1920. god. Taj je kratki sastanak ostavio u mojoj duši samo uspomenu poštivanja. To je utisak, koji nisam imao tada vremena ni precizirati ni analizirati. Iza dvije godine sastali smo se

opet u Parizu. Tada mi je njegova jednostavnost dopustila da mu dublje prodrem u dušu. Onda sam osjetio onaj duboki mir, koji ne vara, onu tihu unutrašnju sreću, koja je znak Boga u duši, što vodi tvrdi život. Ljubezno se nasmiješio kad sam na nj primijenio veliku riječ: mortifikacija. On se — reče — ne trapi, on se samo zadovoljava da spava na daski, »jer se kod toga bolje osjeća«. Njegov je krevet uostalom prema vani bio tako dobro uređen, kao i drugi kreveti... Ivan je bio stvoren da vodi, jer je bio tako ponizan u svojoj superiornosti i jer je živio u Bogu. Bio je sami MIR: to je bilo, da tako kažem, naravsko u vrhunaravnom, njegov je autoritet proizlazio iz njegova bića kao zrake iz sunca. Hoće li to tko razumjeti ili neće, činjenica je da me u njegovoj blizini podilazio osjećaj sasvim osobite prisutnosti Božje.

Zadnji put smo se sasvim slučajno vidjeli u Rimu 1925. god. Izlazio sam iz crkve Sv. Vincencija i Anastasije blizu Fontana Trevi. Ivan, koji je slučajno onuda prolazio, prepoznao me i pristupio mi. Bilo mi je drago da smo se opet našli. Pođosmo šetati svetim gradom. Šetali smo dobra dva sata, a da ni jedan ni drugi nije poznavao topografije Rima. Bila je to moja prva godina što sam se nalazio u Rimu. Usput smo unišli u knjižare, gdje je Ivan kupio Dantea, Sumu sv. Tome i druge knjige. Ali ono čega ne mogu zaboraviti, bio je naš razgovor. Pred mojim se očima otvorila čista ljepota jedne duše i ja sam bio radostan poput djeteta, kad se njegovim očima otvori nova i nepoznata ljepota vanjskog svijeta. Mir ovog čovjeka i njegova bogata nutrina bile bi mi ostale zagonetkom, da mi ih nije on sam i ne znajući protumačio. Odgonetka je ove zagonetke bila: izvanredna vjera u Božju Providnost... Idući tako, zaustavili smo se kod nekog mljekarstva, gdje je Ivan uzeo čašu jogurta za doručak. Prisustvovao je sv. Misi prije nego smo se susreli, pa je bio još na tašte. Bilo je deset sati manje deset minuta. Za dvije minute ovaj je kasni doručak bio završen. U deset je sati imao sastanak s O. Sakačem pred Biblijskim institutom. Ni on ni ja nismo poznavali puta, ali mi je rekao da se uzda u svog anđela čuvara da

će ga dovesti u deset sati na određeno mjesto. Meni se, doduše, činilo ovo pouzdanje malo prejakim, ali doista nas najednom usred našeg razgovora zaustavi meni tada još nepoznat svećenik — o. Sakač. Začudio sam se, jer smo bili upravo pred vratima Biblijskog instituta. Ivan izvadi svoj sat i sa smiješkom mi pokaže: bilo je točno deset sati...

U spomenutom pismu iz 1929. god. o. Hausherr ovako ocjenjuje Ivanov duhovni život:

»Kršćanska savršenost nije ni vanjska pobožnost, ni trapljenje, ni strogost života, pa ni herojska požrtvovnost za bližnjega. Ona je sva od jednog komada i sastoji se u potpunom preobraženju čitavog bića, u nekom prenošenju svih izvora naših moći na Boga. Ovo prenošenje ostvaruje u jednostavnim dušama posebna Božja milost, te ove duše nisu više one, one su izgubile same sebe, ali tako da opet nađu sebe u jednoj višoj i božanskoj sferi, gdje one promatraju svijet tako reći Božjim očima. Njihova se svetost ne očituje više nekim posebnim izvanrednim načinom, jer je postala, da tako kažem, prirođena njihovu biću i lako može izbjeći površnom pogledu posmatrača, koji nije upozoren na to. One žive na zemlji tako kao da je njihova domovina nebo. One nose sa sobom svoje nebo; one su neprestano ne samo u prisutnosti Božjoj, nego uronjene u Boga, ispunjene Bogom više nego li je spužva ispunjena oceanom. Prvi je učinak ovog stanja onaj neizrecivi mir, o kojem govori Isus Krist i poslije njega, iskusivši ga, sv. Pavao. Drugi je učinak požrtvovno razumijevanje svih ljudskih bijeda, koje ove duše gledaju očima Božjim. Za njih je Bog Ljubav i njihovo sjedinjenje s Bogom čini da imaju udjela u neizmjernoj ljubavi Božanskoj prema svima stvorovima. Za onoga, koji je tako izgubljen u Bogu, ništa ljudsko ne može više biti indiferentno... Jednom riječi, svetac mi se čini čovjek koji je iznad i izvan ovoga svijeta našao u Bogu svu svoju sreću i slobodan od svih potražnja za vlastitom utjehom, ništa drugo ni ne sanja, nego samo iscrpsti svoj život u službi djece Božje. Ova je svojstva ostvario dr Merz možda više od ikoga, koga sam susreo u svom životu...

Zapravo sam ocrtao Merza i njegov razgovor sa mnom u Rimu 1925. god . . .

Nije potrebno da mi uvijek shvatimo Božju Providnost. Ivan Merz bio je zrio za nebo, koje mu je bilo otvoreno. Između njegova života ovdje i između onoga, što zovemo njegovom smrću, nije bilo druge razlike, osim razlike spuštenog i dignutog vela. On je ovdje dolje živio u nebu: zašto, dakle, da mu dobri Bog odlaže čas kad će mu se pokazati bez vela? S ovog se Božanskog gledišta lako razumijeva zašto je dr Ivan Merz tako rano preminuo. A Hrvati treba da budu zahvalni Bogu što im je u Ivanu dao uzor pravog kršćanina i zagovornika kod Boga.«

Ako pšenično zrno ne padne u zemlju i ne umre, ostaje samo. Ako li umre, rodi velik rod.

(Iv., 12,24)

DA, O TOM SAM VEĆ DAVNO UVJEREN: TREBA ŽRTVOVATI!

Ivan se tužio na slabi vid još od djetinjstva. K tomu su se kasnije pridružili i bolovi u zubima. Roditelji su činili sve da mu pomognu, išli su poznatim liječnicima, domaćim i stranim specijalistima, ali bez mnogo uspjeha. Od 1927. god. u doba najvećeg i najvažnijeg rada neprestano je pobolijevao. Bila je to najprije upala dušnika i vrata, onda plućnih vršaka i porebrice. U proljeće 1927. god. bio je na oporavku u Kranjskoj Gori a zatim u Sv. Križu nad Jesenicama. Stanje mu se nije znatno popravilo. Početkom 1928. god. saznao je pravo stanje: akutna upala čeljusne šupljine.

U to vrijeme opet pokušava voditi svoj dnevnik nakon pauze od sedam godina. Uspio je ispuniti samo pet stranica. Evo nekoliko važnijih citata:

Zagreb, 21. I 1928.

Sve na slavu Presvetog Srca Isusova.

Možda je prošlo doba velikih idejnih borba ...

Zagreb, 8. II 1928.

Pišem jer sam uvjeren da se oko mene zbivaju važne stvari, kod kojih posve jasno i realno zapažam kako Gospod vodi sve pojedinosti našega života i rada. Pogotovo msgr Beluhan doimlje se kao jedan svetac među nama: svima je na službu, radi za sve, na sve misli. Ne zamišljam drugačije sveca-župnika ...

Zagreb, 10. II 1928.

Danas je po prvi put mama pristala da se u našoj obitelji zajednički moli krunica. Sutra je Gospa Lurdska.

To je njezino djelo. Ali zato je moralo doći toliko bolesti na mene i još ta operacija nosa, kojoj ću se možda morati podvrgnuti, ako sv. Gospa drugačije ne pomogne.

Zagreb, 13. II 1928.

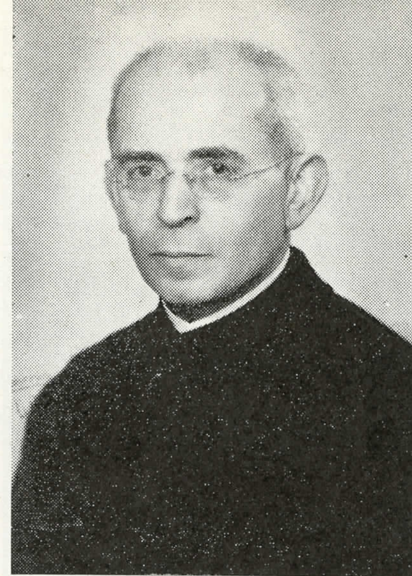
Dosta je velik križ na nama. Dobio sam gnojnu akutnu upalu čeljusne šupljine. Danas mi je izvađen još jedan zub. Mama u silnim mukama. Međutim, vidim da dosta rado moli. Sinoć smo stvorili kao zavjet da ćemo, kadgod to prilike dopuste, uvijek zajedno moliti krunicu. Čudno: ovo naše trpljenje kao da je stvorilo čudesa u mami, koja dosta lako moli sada i samu krunicu. Sama veli da je danas koju stotinu Oče naša i Zdravih Marija izmolila. Eksperimentalan dokaz kako je trpljenje najjače sredstva da spasava i posvećuje duše. Blago onim dušama koje s radošću primaju iz ruku Gospodnjih svaku bol i sjedinjene s Isusom doprinose je za raširenje Crkve Isusove — u dušama i u društvu.

Zagreb, 14. II 1928.

Otac Vrbanek opet baca krv. Veli da želi mučeništvo, kad gleda na svu bezuspješnost rada. Razmatra kako je Bog prisutan i kako djeluje u svakom mikrobu i kako Bog na poseban način djeluje u nama kada trpimo . . .

Zagreb, 15. II 1928.

Lako je svaki dan primati sv. Pričest i gostiti se s Gospodinom. Oh, kako je čovjeku trpko kada mora da grize i jede tvrdo drvo svetoga križa. Danas mi opet zub izvadiše.

O. Josip Vrbanek, D. I., Ivanov duhovni vođa

Zagreb, 16. II 1928.

»Kako silno želim da trpim«, bile su današnje riječi bolesnog oca Vrbaneka. On misli da, uistinu, postoje kod nas u katoličkom taboru dvije struje. . . . Veli da je duh sv. Ignacija da uvijek cilja prema višemu, znajući da će se tek tako postići nešto poprečno. Ako se cilja nisko, neće se skoro ništa postići . . .

Ivanova se bolest sve više pogoršavala. Liječnici su mu savjetovali operaciju.

O. J. Vrbanek u svojoj knjizi Vitez Kristov-Ivan Merz opisuje svoje zadnje susrete i razgovore s Ivanom, prije njegovog odlaska na kliniku:

U teškoj duhovnoj suhoći došao je ispovjedniku: »I Bog me dragi zapušta!«

— Ne zapušta, govorio bi mu ispovjednik. Samo uskraćuje milinu prisutnosti. Dobar otac milije dijete šalje na višu školu. Otsutnost očeva je za njegovo dobro.

— A ipak bi lijepo bilo još živjeti i raditi...

— Jest! Ali i Isus je po osnovi Očevoj morao svršiti već u trideset i trećoj godini. Pa još onako!

— Zaista je bol nešto veliko i vrijedno!

— Da, u njoj čovjek sam stvara svoj dar Gospodinu. Dragovoljnim primanjem smrti bol cijedi iz čovjeka njegov »ja«. Taj sitni »ja« iščezava u neizmjernosti Božjoj. No baš u tom zagrljaju nalazi punu sreću djeteta.

— Žrtva, potpuna žrtva! Velim, došlo je vrijeme žrtve.

— Prinesimo je što veledušnijim predanjem.

— L'abandon! Potpuno predanje!

— Sve dati i to sve sinovskom ljubavlju.

— E pa — fiat! Budi volja Tvoja!

I bila je njegova volja već na zemlji tako skladna s Božjom...

— Ne bih li morao još odgoditi operaciju? — upitao je drugi put.

— A možete li raditi? — upita njegov ispovjednik.

— Sad već malo, odgovori Ivan. A liječnik veli bez operacije sve manje!

— Ne biste li u Beč na pregled?

— Mislio sam. Ali sredstva? Ne bih htio pasti na teret roditeljima. A k tomu škola? Građu sam doduše prošao, pa bih mogao još i završiti. Odem li u Beč, jedva bih se za vremena vratio.

— A naši su liječnici vrsni?

— Svi ih hvale. Vele mi da je veoma pogibeljno odgađati operaciju.

— E pa što drugo onda nego da pođete.

— U ruke Božje! — rekao je, predajući već unaprijed i svoju dušu.

Zadnji nam se razgovor kretao oko nekih manjaka među orlovima, na koje su protivnici prstom upirali. Upo-

Dr Avelin Čepulić, liječnik, Ivanov suradnik i prijatelj. Čovjek dubokog vjerskog života, rodoljub i veliki prijatelj i pomagač siromaha i nevoljniku. Umro 2. II 1936. god.

zorio sam ga tada na članak o. Doncoeura u Etudes o brbljavom junaštvu i papirnatom rodoljublju, gdje se češće isticalo C'est de la litterature! I kako je takvoj površnosti jedini lijek djelo i stvarna žrtva, prema riječima Spasiteljevim: »Ako zrno pšenično padnuvši u zemlju istrune, donosi obilati rod«. I s tom mišlju se oprostio: »Da, o tom sam već davno uvjeren: treba žrtvovati! Ja sam g o t o v!«

OČEKUJEM MILOSRĐE GOSPODINOVO

Prije odlaska na kliniku Ivan je sredio svoju knjižnicu i opširnu korespondenciju. Čini se da je predosjećao da neće dugo živjeti, pa je htio ostaviti sve u potpunom redu, za koji je tokom cijeloga života imao mnogo smi-

sla. Svojoj majci, koja je već dugo teško bolovala, znao je reći u zadnje vrijeme da će umrijeti prije nje, pa je u po šale zamolio da si za sina uzme njegovog dobrog prijatelja i suradnika dra Avelina Čepulića, koji je ostao bez roditelja. Uveče prije konačnog odlaska na operaciju dugo je u noći radio. Tek nakon njegove smrti otkrilo se čemu je posvetio zadnje časove u roditeljskom domu. Uništio je sav dokazni materijal protiv onih koji se s njime nisu slagali u organizacijskom radu. Pokušao je sastaviti u obliku testamenta nadgrobni natpis. Pronađen je u ladici njegovog pisaćeg stola. Sastavio ga je na latinskom jeziku i na koncu dodao tri riječi na grčkom (vjerojatno po uzoru na natpise iz katakomba):

TESTAMENTUM

Decessit in Pace fidei Catholicae.
Mihi vivere Christus fuit et mori lucrum.
Expecto misericordiam Domini et inse(pa)rabilem
plenissimam aeternam possessionem Smi Cordis Jesu. —
I(van) M(erz). Dulcis in refrigerio et in pace.
Anima mea attinget finem suum quare creata erat.

EN THEŌ HRISTŌ

U hrvatskom prijevodu natpis glasi:

TESTAMENT

Umro u miru katoličke vjere. Život mi je bio Krist a smrt dobitak. Očekujem milosrđe Gospodinovo i nepodijeljeno, potpuno vječno posjedovanje Presv. Srca Isusova. I(van) M(erz) blažen u pokoju i miru. Moja će duša postići cilj radi kojega je stvorena.

U Kristu Bogu

(Sastavljajući natpis stavio je u drugom retku točno prema sv. Pavlu, odakle je ta rečenica i uzeta, »est« — »je« (sadašnje vrijeme). No kasnije, uživjevši se u činjenicu da je već mrtav, prekrižio je »est« i stavio »fuit« — »bio je«: Život mi je bio Krist...

Snimka nadgrobnog natpisa koji si je sastavio sam Ivan uoči operacije ▶

25. travnja ujutro pošao je po zadnji puta u Svetište Srca Isusova na sv. Misu i sv. Pričest i zatim, oprostivši se od roditelja, uputio se na Oto-rino-laringološku kliniku, koja se tada nalazila u Draškovićevoj ulici. Sa sobom je na kliniku ponio svoj nerazdruživi veliki Misal, knjigu razmatranja P. Meschlera, odluke svojih zadnjih duhovnih vježbi i krunicu.

Narednoga jutra, bio je to 26. travanj 1928. god., operirao ga je prof. dr Mašek. Iza operacije rana je dosta krvarila te je Ivanu pozlilo; i kako krvarenje nije prestajalo, bili su prisiljeni da ga zaustave umjetnim sredstvima. Međutim, iznenada je počela rasti temperatura i zajedno s njom javljala se glavobolja. Prošlo je tako nekoliko dana a da nije bilo posebnih razloga ozbiljnijoj bojazni.

Mnogi njegovi prijatelji, znanci i suradnici posjećivali su ga na klinici i svima je davao primjer velike strpljivosti u podnašanju boli u glavi, koje su se postepeno povećavale. Dr Milivoj Mostovac, tada student i Ivanov suradnik, ovako opisuje svoj zadnji susret s Ivanom na klinici:

»Čim sam doznao da je operiran, pojurio sam na kliniku. Njegov blagi osmjeh potvrdio je koliko mu je bio drag moj posjet. Našao sam ga mirnog, uravnoteženog kao i kad je bio zdrav. Ništa nije odavalo na licu da trpi teške boli u glavi. U razgovoru se čak i našalio i to na račun mojih pogleda s obzirom na pripremu za bračni život. Upitao sam ga da li je kod operacije trpio. Odgovorio je:

—Injekcija nije potpuno djelovala, pa sam osjećao udarce liječničkog čekića. Ali — nadodao je — ja sam tom zgodom stalno mislio kako će u nebu biti lijepo.

Kad sam mu izrazio svoju bojazan da ga nikako ne bismo htjeli izgubiti, reče mi:

— Pa što je umrijeti; iza toga dolazi drugi svijet. Tamo će biti tako lijepo i veselo!

Izgovorio je te riječi da sam ostao frapiran. Išlo mu je iz dubine njegova bića. Dobio sam dojam da je za njega umrijeti isto što i preći iz jedne sobe u drugu. Ton tih riječi izražavao je sigurno uvjerenje o susretu s Onim koji je Ivanu bio najviši cilj životnog djelovanja.«

Bolest se, međutim, razvijala. Upala čeonih šupljina prouzročila je upalu mozgovne opne, koja je sve više preuzimala maha. Nekoliko puta je s velikom pobožnošću primio sv. Pričest, dok mu je to još bilo moguće. Bolest mu je uzela najprije govor, onda cijelu desnu stranu tijela. Liječnici su učinili sve da mu spase život, ali bez uspjeha. Držali su da će preminuti već u nedjelju, 6. svibnja, no njegovo zdravo srce te čistim i strogim životom vanredno sačuvan organizam, dugo su se borili protiv nagle smrti. U nedjelju poslije podne podijelio mu je njegov ispovjednik o. Vrbanek u prisutnosti oca i prijatelja zadnju pomast. Upitao ga potom želi li još nešto reći. Ivan je dao potvrdan znak glavom, jer već

nije mogao više govoriti. Ispovjednik pogađajući njegove misli, prema zadnjem razgovoru prije operacije, upita ga: »Zar ne, vi žrtvujete svoj život za Hrvatsko orlovstvo?« Ivan vedro pogleda, velike njegove oči zasjaše i potvrdio je samo kimanjem glave.

Apostolski nuncij, Msgr. H. Pellegrinetti, nalazeći se 9. svibnja na proputovanju kroz Zagreb, obaviješten o njegovoj bolesti, pohodio ga je na klinici i podijelio mu apostolski blagoslov. Istoga dana u predvečerje primio je Ivan i od samog sv. Oca Pape Pija XI brzojavni blagoslov. Brzojav je glasio: »Sv. Otac blagosliva bolesnog dra Merza zazivajući na njega Božansku pomoć. — Kardinal Gasparri.« Tako je Ivan, koji je toliko ljubio Papu, gledajući u njemu živoga Krista, primio na samrti i ovu rijetku utjehu.

Jedan od Ivanovih prijatelja, dr D. Kniewald, koji je uz njega gotovo neprestano bdio, opisuje nam u svojoj knjizi o Ivanu zadnje časove njegovog zemaljskog života:

»Ivan je bio pri svijesti i sve je zapažao, ali nije mogao reagirati drugačije nego samo kimanjem glave, a kasnije samo još očima. Često su ga znali teško mučiti grčevi. Čas prije i čas poslije grča bio je pri punoj svijesti i prepoznao je one koji su bili oko njega, pa bi lijevom rukom prešao preko glave, gledajući ih onim velikim bolnim očima, tako im govoreći da ga boli glava ... Kada je opazio oca uza se, znao je uzeti njegovu ruku, stisnuti je i približiti svome licu ...

Često smo mu dali da poljubi križ. Zadnje je dvije noći uza nj bdjela časna sestra, a kroz dan je bio uvijek po jedan svećenik prisutan. Posljednje je noći uza nj bdio naizmjence msgr. Beluhan, o. Ambroz Vlahov, ofmc i o. M. Pavelić, D. I. U četvrtak 10. svibnja ujutro opet se našao uz Ivanovu postelju msgr. Beluhan ... dok smo mi drugi sa suzama u očima i drhćućim glasom molili ...

Prisutni su bili, uz liječnike i časne sestre, njegov otac, dr Kniewald i dr Protulipac. Ivanovo je disanje bivalo sve polaganije, bilo sve slabije; ležao je mirno ... U to širom otvori velike oči, iz kojih mu je kanula smrtna suza. Pogled je upro tamo daleko, u visinu, miran, po-

uzdan, siguran, još jedan uzdah, još jedan mali, jedva primjetljivi trzaj i dr Ivo Merz je predao Svevišnjemu svoju plemenitu dušu. A mi smo kleknuli dok je msgr. Beluhan molio: »Pokoj vječni daruj mu Gospodine i svjetlost vječna neka mu svijetli...«

NEŠTO SE VELIKO DOGODILO

— Oko jedanaest sati prije podne, — pripovijeda prof. Žanko, Ivanov intimni prijatelj — toga 10. svibnja išao sam od Pejačevićevog trga prema Jelačićevom trgu. Svi smo već bili u bolnom iščekivanju vijesti o Merčevoj smrti. U to se oglasilo zvono s katedrale. Ne znam kako ni zašto, ali sam instinktivno osjetio to je mrtvačko zvono. I zaista, kako sam se kasnije uvjerio, to je zvono najavilo Zagrebu da je dr Merz preminuo. Zastao sam... Obuhvatio me je takav plač da nisam mogao dalje. Nema više onog velikog svijetlog čovjeka, onog života, koji je bio i za nas ideal. Ugasilo se svjetlo, koje je među nama sjalo. Iako nedostiživ, ipak smo ga imali uza se, bio je naša snaga, veličina, utjeha, proicirali smo u njegovu veličinu nešto malo sebe. Osjetio sam prazninu, pustinju. Cijela naša grupa, svi smo ostali kao siročad...

— Poslije podne toga dana, kad je Ivan preminuo, — sjeća se Viktorija Švigir, — pošle smo Marica Stanković, Anka i ja na kliniku po njegove stvari. U nijemoj tuzi i šutnji odnijele smo ih u stan njegovih roditelja. Katica, njihova kućna pomoćnica, otvorila nam je vrata, preuzela stvari i potiho rekla: »Sve znademo«. Udaljile smo se u bolnoj šutnji. Svi smo osjećali ne nešto strašno, nego nešto veliko se dogodilo — umro je dr Merz. I ne samo to, nego smo bili pod dojmom da je on za nešto umro. —

Nije moguće opisati strašnu bol roditelja, koji su u Ivanu izgubili svoga jedinca i potporu za staračke dane. Nijemo su stajali kao gromom ošinuti a suze su im samo tekle niz lice. Posvuda u katoličkim krugovima govorilo se samo o dru Merzu. Vijest se munjevitom brzinom

proširila Zagrebom a onda i cijelom Hrvatskom. Ubrzo su počeli stizati brojni telegrami sa svih strana s izrazima saučešća, da se osoblje na pošti u čudu pitalo tko je to umro da tolike sažalnice stižu.

Osim osmrtnice, koju su izdali roditelji, izdao je posebnu osmrtnicu Hrv. orlovski savez i profesorski zbor Nadbiskupske gimnazije kojemu je Ivan bio članom.

Osmrtnica HOS-a glasi:

Svoj braći, sestrama i prijateljima javljamo da je naš najbolji orao, vitez Euharistijskog Krista, neumorni radnik u apostolatu Katoličke Akcije, potpuna žrtva Hrvatskog orlovstva, naš ljubljeni brat

Dr IVAN MERZ

potpredsjednik Hrvatskog orlovskog saveza, profesor Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu

providen Svetootajstima umirućih i posebnim blagoslovom Sv. Oca, preminuo u Isusu Kristu u četvrtak, dne 10. svibnja 1928. u 11 sati prije podne u 32. godini života, u punini apostolske djelatnosti, spajajući rad i molitvu, prinoseći žrtve svoje teške bolesti na oltar Hrvatskog orlovstva.

Molimo braćo da sv. Ivan Evanđelista dočeka njegovu apostolsku dušu i da je povede Kristu Kralju!

Sprovod dragog nam pokojnika bit će u nedjelju, 13. svibnja u 3 sata po podne. Zadušnice čitat će se 12. svibnja u 7 sati u jutro u Crkvi oo. isusovaca.

Počivao u miru!

Predsjedništvo
Hrv. orlovskog saveza

Cijeli katolički Zagreb okupio se u nedjelju poslije podne 13. svibnja na Mirogoju. K njima su se pridružili i mnogi delegati iz provincijskih mjesta. Računa se da je pogrebu prisustvovalo oko pet tisuća ljudi.

Čitav sat se redao sprovod, u kojemu su se redom postavile razne Marijine kongregacije, Savez kršćanskih socijala, cjelokupno đaštvo Nadbiskupske gimnazije s profesorskim zborom, Grkokatoličko sjemenište s poglavarima. Zatim je slijedila orlovska glazba, sva zagrebačka orlička i orlovska društva sa podmlatkom i naraštajem. Orlovi su uz pratnju naraštajaca nosili brojne vijence: ukupne 22 vijenca i nebrojene kite cvijeća. Zatim je slijedila ogromna povorka svećenstva s čitavom Nadbiskupskom bogoslovijom i franjevačkim klericima sa Sv. Duha i s Kaptola. Sprovod je vodio biskup D. Premuš uz asistenciju presv. K. Dočkala i preč. M. Međimurca. Pred lijesom se nosio bogati roditeljski vijenac, a lijes je na ramenima nosilo šest orlova u odorama između špalira, koji je s obje strane tvorilo po pet orlova i četiri studenta-orla u akademskoj gala odori.

I Ivanovog pogreba: pred mrtvačnicom na Mirogoju

S Ivanovog pogreba: pred mrtvačnicom na Mirogoju

Iza lijesa je uz Ivanova oca i rodbinu stupalo predsjedništvo HOS-a sa svojim duhovnikom msgrom Beluhanom. Zatim se razvila ogromna, nepregledna povorka delegata raznih korporacija, organizacija Katoličke Akcije, orlovskih okružja i društava. Među ostalima bio je pomoćni biskup Salis-Sevis, dr Andrija Živković kao delegat Bogoslovskog fakulteta, vlč. D. Kamber u ime vrhbosanskog nadbiskupa, vlč. A. Radić u ime šibenskog biskupa, francuski konzul Boissier, prof. Warnier, lektor francuskog jezika, te mnoštvo ostalih uglednih osoba, sveučilišnih profesora, predstavnika raznih samostana i katoličkih društava.

Hrvatsko pjevačko društvo »Branimir« otpjevalo je nadgrobnicu a zatim je preuzeo riječ dr S. Markulin, predsjednik Katoličke Akcije, i posljednji puta pozdravio prvog pobornika Katoličke Akcije u Hrvatskoj. Iza njega

je govorio u ime profesorskog zbora dr Mladen Deželić i potom je krenula duga veličanstvena povorka kakve Mirogoj iza pokopa biskupa Langa još nije vidio.

Kod samog groba oprostila su se od Ivana još četiri govornika, među kojima predsjednik HOS-a dr Ivo Protulipac i predsjednica Sveze hrv. orlica Marica Stanković, a potom je uz pjevanje zbora »Branimir« lijes spušten u grob...

Ivanova je majka ležala teško bolesna kod kuće i nije mogla poći na sprovod. Uz nju je ostala učiteljica Mara Marošević. Njezina bol je bila neizreciva. Od vremena do vremena samo bi uzdahnula »moj Ivan« i potom se opet izgubila u moru tuge. Činilo se kao da ne shvaća što se dogodilo...

HVALA TI ORLE KRISTOV ŠTO SI NAM POKAZAO PUT K »SUNCU«!

Narednih dana nakon sahrane zaredale su po Zagrebu i po mnogim mjestima u Hrvatskoj i Jugoslaviji zadušnice, svečane komemoracije; nebrojeni komemorativni članci i sjećanja na preminulog počeli su puniti stupce raznih novina i časopisa. Opširno se prikazivao život, rad i značenje Ivana Merza. Bujica tinte koja je tada počela teći da istakne taj veliki lik kršćanstva u našem narodu nije se zaustavila do danas.

Od mnoštva komemorativnih članaka koji su objavljivani u katoličkoj štampi prilikom godišnjica Ivanove smrti spomenuli bismo samo članak dra Tona Smerdela, poznatog hrvatskog pjesnika, preminulog u Zagrebu 1970. god. Objavljen je u Nedjelji od 18. V 1930. pod naslovom In gloriosam memoriam. Evo nekoliko misli iz toga članka:

»Malo ima ljudi, koji su djelom, pismom i riječju tako na mene djelovali i dnevno mi bili uzori u praktičnom radu u Katoličkoj Akciji kao On. Priznajem da ga nikad nisam vidio, ali sam iz svakog rada, koji je On napisao

osjetio snagu, jer je možda On bio jedini među nama koji je sve ono što je napisao napisao u svetom zanosu i blistavom okrilju nerazjašnjene Milosti.

Tu je bila njegova snaga, a i danas je. Zato je mogao djelovati na mladež i baš nju učiniti onom koja će braniti Boga. Zaista danas... treba da se brani Bog jer je onih koji ga napadaju mnogo, a svatko od nas na koncu borbe mora reći: 'Vodio sam dobru borbu.'

Osobno sam se divio Merzu, kad sam čitao i čuo o njegovoj aktivnosti, ali ono što me kod Njega najviše privlačilo, bila je njegova žrtva, bio je njegov intransigentni idealizam.

Ovo nije lirika ni fascinacija, ovo nijesu fraze, jer mislim da su sa mnom na isti način ovo proživjeli stotine naših intelektualaca, a onda skupili ruke svoje i rekli: Bože, neka nas duh našeg pokojnog Merza brani i nek ostane s nama, jer se smrkava, a put je dalek!«

Ton Smerdel je netom iza Ivanove smrti objavio oveću pjesmu Sapetih krila (Orlovska misao, Zagreb, 1928/29, br. 8, str. 98) u kojoj snažnim riječima slika Ivanovu titansku borbu s liberalnim nazorima i svagdanjim životom.

Već nakon četiri godine iza njegove smrti objavio je dr Dragutin Kniewald veliki Ivanov životopis »Dr Ivan Merz — Život i djelovanje«. O 10-godišnjici Ivanove smrti izašla je knjiga pod naslovom »Božji čovjek Hrvatske«. Godine 1943. izdao je o. Vrbanek, Ivanov ispovjednik, novi životopis: »Vitez Kristov — Ivan Merz«.

Uz to treba spomenuti nebrojene članke, eseje, uspomene i sjećanja što su objavljivani u cijeloj katoličkoj štampi napose prigodom godišnjica njegove smrti. Ivanov životopis objavljen je 1941. god. i na mađarskom jeziku.

Nije bilo orlovske proslave, a da orlovi i orlice ne bi smatrali svojom dužnošću da pohode grob svoga Merza. Prigodom proputovanja kroz Zagreb, idući na orlovski slet u Prag, donijeli su vinkovački orlovi krasan vijenac i položili mu na grob. Na svilenoj vrpci oko vijenca sta-

jao je natpis izvezen zlatnim slovima: »Hvala Ti orle Kristov što si nam pokazao put k Suncu!«

Na drugu godišnjicu Ivanove smrti preneseni su Ivanovi smrtni ostaci u dovršenu obiteljsku grobnicu, koju su dali sagraditi Ivanovi roditelji.

Grobnica, u kojoj sada uz Ivana počivaju i njegovi roditelji, nalazi se na jugoistočnom dijelu Mirogoja u Zagrebu. Nad samom grobnicom uzdiže se visoka ploča od sivoga granita u jednom komadu s isklesanim križem. Četiri slobodne plohe oko križa obložene su jakim pločama crnoga granita. Na lijevoj većoj ploči urezan je nadgrobni natpis prema mislima koje je sam Ivan ostavio prije odlaska na operaciju:

Jedna od mnogih komemoracija na Ivanovom grobu

OVDJE POČIVA
U KRISTU BOGU SVOM
DR IVAN MERZ
16. XII 1896. 10. V 1928.
VJERNOM SINU KATOLIČKE CRKVE
ŽIVOT JE BIO KRIST A SMRT
DOBITAK JER JE OČEKIVAO
MILOSRĐE GOSPODINOVO
I VJEČNI POČINAK
NA SRCU ISUSOVU

Grob u kojem počiva Ivan sa svojim roditeljima

Kao građa za nadgrobni spomenik izabran je najtvrđi kamen, granit, koji odgovara nepokolebivoj stalnosti Merčeve volje i njegovih načela. Po majčinoj je želji izabran crtež veoma jednostavnih obrisa u obliku križa i to tako da se velika granitna ploča pretvara u križ, koji dominira spomenikom i čitavom okolinom. To je simbolična slika Ivanove duše i čitavog njegovog bića, koje se dugim radom posve pretvorilo u hram Kristovog Križa i tako predvodilo Gospodinu nebrojene čete hrvatske mladeži.

Ivan nije prestao djelovati ni iza svoje smrti. Bilo je to ono nečujno, nevidljivo djelovanje kojim je postao ideal mnogom mladiću i djevojci. Njegov život i rad bili su program jednoj cijeloj mladoj generaciji — jer se prema onom svjedočanstvu koje je Ivan dao za Krista i Evanđelje nije moglo ostati ravnodušan. Jedna grupa mladih intelektualki, njegovih blizih suradnica, poslije njegove smrti nastavila je ostvarivati njegove planove. Kasnije im se pridružiše druge i danas pod imenom »Suradnice Krista Kralja«, kako smo već gore spomenuli u raznim zvanjima — kao liječnice, profesorice, službenice itd. — svjedoče poput Ivana za Krista i Crkvu po mnogim mjestima naše domovine i izvan nje.

Mnogi se Ivanu utekoše u svojim tjelesnim i duševnim nevoljama. I mnogi biše uslišani. Da spomenemo samo jedno, uvjerljivo uslišanje. Anica Ercegović živi danas u Gradusi na Savi, kod Sunje. Nek nam ona sama ispriča kako je čudesno ozdravila prije četrdeset godina zagovorom dra Merza:

»Obolila sam u svojoj 19. god., tj. 1924. od tbc pluća, upale zglobova i žestoke reume u čitavom tijelu. Ove sam bolesti, zapravo, vukla još iz djetinjstva iza teške prehlade, koju sam dobila pošto sam jedne jeseni gazila vodu kao pastirica. Godine 1925. pokušala sam učiti šivati, da lakšim poslom zarađujem. Nakon godine dana prekinula sam šivanje i vratila se kući jer mi je mama obolila. U to vrijeme i sama sam se liječila kod raznih liječnika. Dr Vl. Čepulić me je poslao na promjenu zraka u Ogulin zbog bolesti pluća i srca. Tamo mi je pozlilo i bacila sam krv. Zglobovi su mi se upalili i ruke

Anica Ercegović, ozdravila po Ivanovom zagovoru (Snimak načinjen 2. IX 1970.)

su mi neprestano drhtale. Na povratku kući svratila sam se dru Vl. Čepuliću. On je rekao da se vraćam jednako bolesna kakva sam i otišla u Ogulin. Kod kuće sam opet nastavila liječenjem u Kostajnici. Liječnik mi je davao razne lijekove, koji mi nisu puno pomogli. Od vremena do vremena bacala sam krv, a veoma često mi je navaljivala na nos. Bila sam stalno blijeda i uvijek jako umorna. Iza majčine smrti 16. VI 1930. potpuno sam klonula tjelesno i duševno.

Početkom srpnja 1930. god. povela me moja prijateljica na duhovne vježbe u Zagreb na Vrhovac. Tamo mi je

opet pozlilo, navalila mi krv na nos kao da neće nikad stati. Ipak sam izdržala neprekidno ležeći između svakog razmatranja. Po svršetku duhovnih vježbi, koje nam je davao o. Vrbanek, pošla sam na grob dra Merza s pouzdanjem da ću tamo ozdraviti, ako je to volja Božja. To je zapravo bio završetak devetnice za ozdravljenje, koju sam započela još prije polaska na duhovne vježbe. Osim molitve iz sličice dra Merza molila sam svojim riječima: Dragi brate, kad mi nitko neće pomoći, pomozi mi ti da ozdravim. Obišla sam mnogo liječnika, potrošila mnogo novaca, svojima sam na teret. Moli za me. Bila mi je želja da dobijem zdravlje da bih mogla raditi i pomagati svojima i drugima.

Vratila sam se kući. Izgledala sam jednako kao i prije, ali mi je snaga bila sasvim drugačija. Prestali su svi bolovi i smetnje. Sve sam poslove počela obavljati bez poteškoća. Moji su se čudili nagloj promjeni. Znala sam da mi je molitva uslišana i da mi je pomogao zagovor dra Merza. 18. X 1930. dobila sam liječničku svjedodžbu da sam potpuno zdrava. Pred dvije godine, 1968. pregledao me na rentgenu dr Janjić i rekao sve je dobro, samo da sam pred puno godina bolovala na plućima jer su ostali ožiljci na vršcima. Nisam uzimala nikakvih lijekova od srpnja 1930. god. do danas, rujan 1970. god. Od moga ozdravljenja pa do danas radim po šesnaest sati na dan različite poslove u kući, na vrtu i u polju. Nikad nisam bolesna. U ovih četrdeset godina ležala sam samo jedan dan od gripe i to u veljači 1958. Osim toga pješačim po tri puta na tjedan daleko pet kilometara u crkvu, u Sunji. Kad se vratim, prihvaćam se poslova bez odmora, jer su u kući, osim mene, brat i sestra, koji su teško bolesni. Odmorim se iza objeda. Iza toga lakoćom radim do 11 sati u noći; redovito ustajem u četiri sata ujutro.

Zahvaljujem Isusu, koji mi je po zagovoru dra Ivana Merza udijelio veliki dar zdravlja.

Gradusa na Savi, kod Sunje — Anica Ercegović
30. rujan 1970. — rođ. 1905. g.

Ivanov grob na Mirogoju neprestano pohađaju posjetioci i njegovi štovatelji. Uvijek će se tu naći svježeg cvijeća ili koja zapaljena svijeća. Može se vidjeti zahvalnica na hrvatskom pa čak i na francuskom jeziku...

NAŠ DOBRI BRAT

Usporite korake.
Ušutkajte misli,
koje ste glasno razasuli idući ulicama
u žurbi za dnevnim poslovima.

Ušutkajte misli...
Ovim je prašnim ulicama našeg dragog grada hodao apostol.

Prolazio je mirno,
Uronjen u misterij Ljubavi.
On, naš dobri brat I V A N
Apostol ŠUTNJE
Apostol SAMOZATAJE
Apostol DOBRIH DJELA.

Prolazio je glavnim ulicama, bučnim, punim prolaznika,
što grozničavo traže svršetak svakoga dana,
što rastjeruju misli i želje, i ostaju prazni i umorni
tražeći smirenje.
Kraj njih je prošao naš dobri brat Ivan,
Apostol naših dana.

Njegove su se misli skupile u svjetlu Gospodnjem
I kad je iz daleka nazrio prebivalište Njegovo,
nasred bi ulice pobožno skinuo šešir.

U džepu je nosio Gospina zrna i molio,
Uvijek je molio —
On, apostol!

O, dragi naš bijeli Zagrebe,
U tvom se krilu smjestio apostol.

Tu je učio, radio
I molio.
Ostavio nam je kao baštinu svoja traženja —
vječna u Gospodinu,
Ljepotu svojih misli na krilu Djevice,
Svoj život neprestane žrtve, kao ogledalo čovjeka, koji u
slici Besmrtnog prolazi putem dostojan otkupljenja.

To je bio naš brat IVAN.

Usporite korake,
Otvorite srca —
Kroz naše ulice prolazi On — još uvijek
U Gospodinu vječan.

Zagreb, 4. XI 1964. Mira Preisler

IVANOV OTAC

— Ni rođeni sin ne bi toliko za njega učinio, — govorili su mi o g. Ivanu Bajiću, koji je dohranio g. Mavru Merza, Ivanovog oca. — Svakako ga pođite posjetiti! Samo — dodali bi u povjerenju — on je član SK.

— Ništa zato, — odgovorio sam, prikrivajući svoje iznenađenje, dok je u meni znatiželja još više rasla.

Ivanova majka razbolila se još za vrijeme njegova života. Bolest ju je prikovala uz krevet, te je dvanaest godina ležala nesposobna za bilo kakav rad po kući. Poslove u domaćinstvu obavljala je kućna pomoćnica Katica, djevojka iz Hrv. Zagorja. Majka je umrla 1935. g. i sahranjena uz Ivana na Mirogoju. Od tri sestre Ivanove majke, najmlađa, gospođa Aranka ud. Hollaus živi još danas u Banjoj Luci. God. 1970. kad se pripremala ova knjiga posjetili smo je. Već je u 80. godini života. Druge dvije sestre umrle su za vrijeme II svjetskog rata: jedna je završila život u plinskoj komori pod Hitlerovim režimom zajedno s milijunima evropskih Židova, a drugu je zadesila tragična smrt u Sarajevu. Ivanov je otac ostao sam. Nije imao bliže rodbine ovdje u Zagrebu. Katica se u međuvremenu udala i u dogovoru sa svojim mužem kupili su zajedno sa g. Mavrom stan u Zagrebu. Tako je Ivanov otac ušao u krug njihove obitelji.

— . . . 1939. god. rodio nam se sin, — započeo je pripovijedati g. Bajić, kad sam ga posjetio u njegovu stanu i rekao zašto sam došao. — G. Mavro je bio izvanredno radostan s malim. Često ga je vodio na šetnje, s njim se igrao, a znancima, koji bi ga sretali, govorio je: »To je meni moj Ivan poslao«. Gotovo ga je više volio on, nego mi roditelji. Onda je došao rat. Ja sam već onda ilegalno radio za partizane. G. Mavro je maloga poučavao njemački i mali kako je bio bistar još prije pučke škole počeo je lijepo napredovati. Jedamput su me i Nijemci zatvorili ovdje u Zagrebu. A kako i ne bi, kad sam uvijek izlazio s taškom punom ilegalnog materijala i nikad nisam bio siguran hoću li se vratiti kući ili ne.

Ivanov otac zadnjih godina života

U zatvoru su me posjećivali te se Zvonko, tako se zvao sin, na njemačkom sporazumijevao sa stražarima.

Kad je došlo oslobođenje, poručili su mi da g. Merz mora napustiti Jugoslaviju, jer da je njemačkog porijekla; i to u roku od dva dana. Onda sam ja skočio: »Ma kud

Ivanov otac prigodom 90. rođendana s gđom Katicom Bajić

ćete tjerati starog čovjeka, koji nema nikoga od rodbine i koji nikome zla nije učinilo!« I uspio sam ih uvjeriti, te je tako g. Mavro ostao uz nas. Onda mu je bilo već 78 godina! Kako se stanje pomalo sređivalo iza rata, isposlovao sam mu povišenje penzije. Uvijek sam ga vodio s nama na godišnje odmore. Mnogo puta mi je znao reći: »E, moj Ivo, da su svi komunisti kao ti, to bi bilo blagostanje na zemlji!« »Ma ne bi bilo ratova!« — obično sam mu odgovarao. Znate, oni su bili mojoj

ženi jako dobri, pa tko ne bi uzvratio dobročinstvo, tim više što nije imao nikoga tko bi se za nj brinuo.

— Naš se Zvonko razbolio 1946. god. od meningitisa — nastavila je dalje gospođa Katica. I nakon dvadesetak dana umre. Bilo je to 7. svibnja a 10. svibnja je bio sprovod. Ušao je tek u osmu godinu života. Možete misliti koliko nas je to pogodilo jer nam je bio jedinac. Pate, tako smo obično zvali g. Mavru, jer je malome bio krsni kum, bio je jako žalostan. Gotovo se posvadio s Bogom i nije išao u crkvu pola godine.

— Kad je imao 90. rođendan, bilo je to 1957. god. — priča dalje g. Bajić — dao sam mu napraviti veliku tortu. Bio je sav razdragan tom mojom pažnjom...

— Evo vidite, to mu je bila soba, — pokazivali su mi kasnije prostorije gdje je živio Ivanov otac. — Ima nešto i namještaja od samog njegovog sina. A na ovom je

Ivanov otac u obitelji Bajić

mjestu pao i slomio nogu... Bio je upravo Dan republike 1959. god. Odmah smo ga prevezli u bolnicu. Liječnici su izrazili svoju bojazan u pogledu operacije, jer je bio već u dubokoj starosti, 92. godina. Gotovo svakodnevno sam ga posjećivao. Međutim, dogodilo se da je mene uhvatila upala pluća i morao sam u krevet. Nisam ga, naravno, mogao više posjećivati. Kad je on saznao da sam i ja obolio, tako se ražalostio te više nije mogao primati hranu; i uskoro iza toga je umro. Bilo je to 26. XII 1959. Čim su mi javili da je preminuo, bio sam još u temperaturi, žena i ja smo pošli odmah u bolnicu i uredili sve za sahranu. Pozvao sam i svećenika, jer kako je po svome uvjerenju živio, treba da tako bude i sahranjen...

I danas kad idem na grob svome sinu, uvijek se navratim i na njihov grob, koji je u neposrednoj blizini; i kako plaćam grobarinu za svoga sina, tako uzdržavam i njihov grob.

TAKO NEŠTO NEMAMO NI MI NIJEMCI!

Riječ dvije o Ivanovoj nacionalnosti. Suvišno bi bilo uopće o tome govoriti kad se prisjetimo riječi sv. Pavla: »Nema više ni Židova ni Grka, ni roba ni slobodnjaka, nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi jedno u Kristu Isusu.« (Gal., 3,28.) Ali, jer se počešće može čuti prigovor da Merz nije bio hrvatskog porijekla i da prema tome nema puno značenja za naš narod, smatramo korisnim razjasniti neke stvari.

Ivanovi roditelji nisu bili slavenskog porijekla. Jedino je Ivanova baka — očeva majka — bila Čehinja. Ivan se, međutim, rodio u Banja Luci i ondje odrastao. Postao je »odgojeni Hrvat« tvrdi za njega prof. Lj. Maraković. Sam Ivan u dnevniku piše: »Nijemac ne mogu biti jer su oni podjarmili Slavene.« (Što bi Ivan rekao tek danas da je doživio II svjetski rat!) Ivanov je otac, dakle, bio Nijemac, ali majka mu nije bila germanskog porijekla.

Bit pripadnosti jednoj naciji sigurno da se ne sastoji samo od biološkog elementa. Ono što je najvažnije jest svjesno opredjeljenje pojedinca, njegovo unutrašnje osjećanje privrženosti narodu u kojem je rođen, odrastao i odgojen; a napose koliko je taj čovjek učinio dobra za taj narod.

Piše dr Đuro Gračanin u već spomenutoj brošuri o Ivanu: »Jednom zgodom radilo se da na nekoj internacionalnoj katoličkoj manifestaciji u Parizu Hrvati nastupe pod jednom zastavom koje su boje malo drugačije okrenute nego na našoj hrvatskoj zastavi. Merz nije o tom htio ni da čuje. Mi smo Hrvati narod sa tisuću godina prošlosti — govorio je — i sramota bi za nas bila ne istaći svoje zastave. Drugačije uređena zastava bila je već pripremljena, ali u zadnji čas — ako se ne varam — Merz ju je okrenuo i ponio kao hrvatsku.«

Ne samo da se Ivan svjesno opredijelio za pripadnost hrvatskoj naciji, nego što je važnije, sav je svoj život žrtvovao u prvom redu za svrhunaravno dobro hrvatske mladeži. Rijetki su oni koji su se poput njega odrekli

osnivanja vlastite obitelji i svu svoju ljubav darovali narodu u kojem žive. Malo ih je bilo koji su poput njega imali jasno izgrađene stavove o hijerarhiji vrednota ljudskog života i prema tome uredili svoj život.

Ivan nije bio pretjerani nacionalista niti neki političar. To se od njega ne bi ni očekivalo. Dobro je već onda uvidio kamo vodi zaslijepljeni nacionalizam, do kako teških posljedica može doći kad se pobrkaju pojmovi o odnosu vjere, nacije i politike. Zato se već u svoje vrijeme borio za jasno poimanje u tim stvarima. U Ivanovoj se ostavštini našao još neobjavljeni rukopis od pedesetak velikih stranica pod naslovom »Katolicizam i nacionalizam« gdje na temelju rezultata jedne međunarodne katoličke ankete obrađuje taj važan problem, aktuelan i danas.

Zasluge kojima je Ivan zadužio hrvatski narod, nastojeći u prvom redu kod njegove mladeži očuvati temeljne vrednote ljudske egzistencije, ne smiju se previdjeti. Zapostavljati i prešućivati ih zbog njegovog neslavenskog porijekla bila bi velika nezahvalnost, nedostojna jednog kršćanskog naroda.

Kada je oko godine 1935. pripremano u Njemačkoj drugo izdanje velikog Buchbergerovog Lexikon für Theologie und Kirche (Leksikon za teologiju i Crkvu), koji je zadnjih godina doživio i treće izdanje u 12 svezaka, pružila se mogućnost da se u Leksikon uvrsti i koji zaslužan čovjek iz Hrvatske. Izbor je pao na Ivana Merza. Uvjet je bio ne više od deset redaka. Biskup Srebrnić zbio je u tih deset redaka ono najvažnije o njegovom životu i radu. Kad je izdavač primio i pročitao, izjavio je: »O ovom je čovjeku trebalo napisati daleko više, jer tako nešto nemamo ni mi Nijemci!«

Ivanovo neslavensko porijeklo upravo divno svjedoči o veličini i uzvišenosti kršćanske vjere, koja je sposobna da u jednom čovjeku proizvede najviši stupanj ljubavi, kojom sav svoj život i rad posvećuje za dobro naroda u kojem je živio.

Toliki su misionari kroz stoljeća odlazili u sve krajeve svijeta i ondje tuđem narodu na tuđem jeziku donosili

radosnu vijest spasenja, radili za njegovo nadnaravno i zemaljsko dobro, koristili kulturi, prosvjeti i ekonomskom podizanju. I danas im ti narodi zahvalno dižu spomenike, priznaju njihove zasluge, zahvaljuju za sve dobro što su im učinili.

Zato ni mi ne možemo i ne ćemo zaboraviti jednog čovjeka, koji se svjesno opredijelio za pripadnost hrvatskom narodu i koji je tom istom narodu toliko dobra učinio.

Možda nam je upravo Merz od Boga poslan da naučimo kako treba shvatiti zdravi nacionalizam i rodoljublje; ne zatvoriti se u uski krug svojih osobnih interesa dok će nam svaka druga riječ biti »Ja-Hrvat«, nego izaći iz svoga egoizma i poraditi za dobro zajednice kojoj pripadamo.

Važno je kod Merza uočiti još jednu stvar: polugermanskog porijekla, kao profesor francuskog jezika (i francuske kulture u privatnom životu) sve što je znao i umio stavlja u službu hrvatskom narodu. Tri najznačajnija elementa evropskih nacionalnosti, germansko-romansko-slavenski, ujediniše se u jednom čovjeku u tako divnu harmoniju. Providencijalni čovjek koji nam je darovan da zasvijetli mnogima u Evropi, a i izvan nje?!?! Budućnost će pokazati!

POSLIJE ČETRDESET GODINA

Početkom svibnja 1968. god. pojavili su se gotovo u svim zagrebačkim crkvama oveći plakati s natpisom:

Prigodom 40-godišnjice smrti Sluge Božjeg

dra IVANA MERZA
apostola hrvatske mladeži

služit će biskup Msgr FRANJO KUHARIĆ u Zagrebačkoj katedrali KONCELEBRIRANU SV. MISU u petak 10. svibnja 1968. u 19 sati.

DOĐITE I PRISTUPITE STOLU GOSPODNJEM! Zajednički ćemo moliti da naš brat IVAN bude proglašen blaženim.

Još 1958. god. nastojanjem našeg kardinala Franje Šepera, tadašnjeg zagrebačkog nadbiskupa, otvoren je u Zagrebu informativni biskupijski proces za proglašenje Ivana Merza blaženim. Proces je u toku.

Toga dana, kada su plakati najavljivali spomen-proslavu 40-godišnjice Ivanove smrti, oveća grupa Ivanovih štovatelja posjetila je u predvečerje njegov grob na Mirogoju. Potom su se svi uputili u Katedralu gdje je sakupljeno mnoštvo vjernika čekalo početak koncelebrirane sv. Mise.

Prije nego što je svečanost započela, visoki plavokosi student medicine Miroslav Jelić održao je prisutnim vjernicima i Ivanovim štovateljima kratak govor o značenju, važnosti i veličini pojave Ivana Merza.

Kad se pripremala ova knjiga, zamolili smo g. Miroslava Jelića da čitateljima iznese svoje osobne dojmove o tom velikom sinu našega naroda. Rado se odazvao našoj molbi:

»Pripadam mladoj generaciji i dra Merza sam upoznao samo iz knjiga. No i takav susret s njime probudio je nešto u meni, otkrio mi je nove dimenzije kršćanstva,

a ja sam iskreno poželio postati bolji, iskreniji, autentičniji kršćanin. I danas se živo sjećam nekih njegovih misli koje su me posebno oduševile.

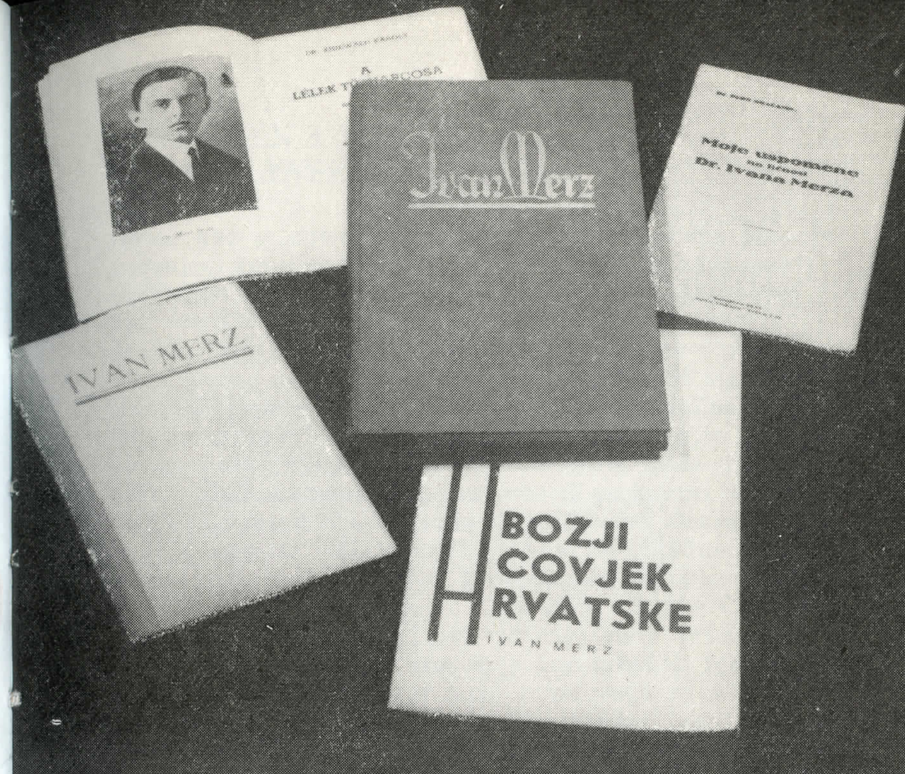
'Osnov našega života mora biti naš preporod u Kristu, ostalo se sve samo od sebe na ovo niže', piše Ivan. Divno je tom mišlju izražena temeljna istina kojom je osmislio svoj život. Bog koji se objavio bila je vrhunska vrednota, kojoj je sve ostalo podredio. Mislim da je to jedini pravi put svakog čovjeka koji želi postati kršcanin. Onome pak, koji to jest, takvo Ivanovo prihvacanje Krista sigurno je uvjet da shvati smisao svog života, da nadvlada životne teškoće i prihvati požrtvovni rad za bližnjega.

Negdje u Ivanovom dnevniku stoji još jedna lijepa misao, koja osvjetljuje lik jednostavna i skromna čovjeka. Zapisao je: 'Ja volim čovječanstvo, volim male nepoznate ljude, koji na svojim leđima nose sav teret povijesti.' I to nije ostala samo želja. Oni koji su ga poznavali svjedoče o njegovom altruizmu dosljedno provedenom u praktičnom životu. Kažu svima je bio prijatelj, svima je želio pomoći, uvijek je imao razumijevanja, dobru riječ punu bratske ljubavi i molitvu za svakoga.

Posebno bih želio spomenuti kako je Ivan cijenio obitelj. Zapisao je: 'Obitelj je na zemlji najsvetija stvar!' Osjećam snažno koliko je danas potrebno i vrijedno to istaći, koliko je potrebno učiniti da tu prvu stanicu ljudskoga društva očuvamo u njenom izvornom obliku, onako kako ju je zamislio sam Stvoritelj.

Možda će se Ivanov život učiniti nekome previše visok, a njegova odricanja, žrtve, svladavanja, neprihvatljivi i nerazumljivi. No, istinske vrednote ostaju uvijek vrednote. Problem je samo u tom da se današnjem mladom čovjeku saopće na njemu shvatljiv i suvremen način. Mislim da dra Merza, kao i svakog drugog čovjeka, treba promatrati u svjetlu i okviru vremena u kojemu je živio i djelovao, ali ni ljudski faktor na životnom putu svakog velikana ne smijemo i ne možemo zanemariti.

Na kraju bih želio istaći ono što me kod Ivana najviše impresionira. Mi, ljudi današnjice, na to smo zaboravili,

Do sada objavljene knjige o dru Ivanu Merzu

umanjili smo tu dimenziju kršćanstva, koja je bila bitna u Kristovu životu, a to je žrtva. Nekako smo za to izgubili smisao, a sve vrijedne i velike stvari u svojim temeljima imaju baš odricanje, svladavanje i žrtvu utkane u ljubav. Kršćanstvo bez odricanja, bez samosvladavanja, bez borbe, više nije kršćanstvo i svodi se tada samo na jednu od mnogih filozofija života, koje jedva koga mogu privući i oduševiti. I baš tu stranu kršćanstva Ivan nam je pokazao u punom svjetlu, a to je ono što ga čini idealom, što nam otkriva nove perspektive kršćanstva, što nas nekom tajanstvenom snagom privlači i vuče naprijed.«

SUVREMEN I NAKON II VATIKANSKOG KONCILA?

Danas kad je cijela Katolička Crkva zaokupljena provođenjem koncilskih dekreta i rješavanjem pokoncilskih problema, vraćati se u povijest, pa bila ona tako bliza kao ova XX stoljeća, tražiti ondje da nešto naučimo, ne znači li to neki riziko, neki bijeg u nestvarno i preživjelo? Jedan čovjek koji je u svoje vrijeme bio signum contradictionis — znak protivljenja unutar katolicizma, koji je uznemirivao savjesti kršćana, o kojem je tako mnogo tinte poteklo nakon njegove smrti, može li reći nešto našem vremenu? Gdje su kriteriji po kojima bismo mogli raspoznati ono vrijedno na dru Ivanu Merzu, što bi bilo dostojno naše pažnje? Srećom, ne oskudijevamo u znakovima raspoznavanja; II vatikonski koncil svojom naukom o narodu Božjem i o ulozi laika u životu Crkve pruža nam ih u obilju. I ako dr Ivan Merz ostane na rešetu koncilskih ideja, kroz koje smo prosijali njega i njegovo vrijeme, a njegov život i rad zasja na svjetlu koncilske nauke, onda je ne samo vrijedno, nego je i naša dužnost da promotrimo toga čovjeka izbliza i da poslušamo njegov glas, koji i danas odjekuje u srcima mnogih njegovih štovatelja.

MERZ, KONCIL I LITURGIJA

Prva koncilska dogmatska uredba o liturgiji ističe važnost bogoslužja za religiozni život svih vjernika. Izričito želi da se svi vjernici privedu k punoj, svjesnoj i djelatnoj suradnji kod liturgijskih obreda. Potiče da se vjernici kod svake sv. Mise kojoj prisustvuju i pričeste, itd.

Vidjeli smo već kako Ivan živi dubokim vjerskim životom, kojega svaki dan hrani i obnavlja na liturgijskim vrelima. Piše doktorsku dizertaciju o utjecaju liturgije na francuske pisce. Potiče svoje znance, prijatelje, suradnike i mladež da aktivnije prisustvuju sv. Misi, pra-

teći je iz misala i primajući sv. Pričest. Piše mnoge članke o liturgiji i njenoj važnosti za duhovni život svakog vjernika.

MERZ, LAICI I CRKVA

Već dogmatska uredba o Crkvi — Lumen Gentium — govori o laicima, koji »su od Boga pozvani da pridonesu, kao iznutra poput kvasca, posvećenju svijeta vršeći vlastitu dužnost, vođeni evanđeoskim duhom i tako drugima otkriju Krista u prvom redu svijetleći svjedočanstvom svoga života, vjerom, nadom i ljubavlju« (br. 31). »Laici su posebno za to pozvani da Crkvu učine prisutnom i djelatnom u onim mjestima i prilikama, gdje ona samo po njima može postati sol zemlje.« (br. 33).

Ivan polaže zavjet čistoće da može nepodijeljenim srcem raditi za Kraljevstvo Božje. Svom dušom radi oko svoga vlastitog posvećenja i za nadnaravno dobro bližnjega. Kao profesor savjesno obavlja svoju dužnost i svojim uzornim životom prosipa oko sebe svjetlo Evanđelja. Obilazi naše gradove i sela, prikuplja mladež, privodi ljude Crkvi, utvrđuje ih u vjeri svojim govorima, člancima a najviše svojim primjerom.

MERZ, KONCIL I APOSTOLAT LAIKA

U koncilskom dekretu o apostolatu laika nailazimo na svu silu ideja, koje je Merz još za svoga života zastupao i nastojao provesti u djelo.

Koncil daje u tome dekretu principe za formaciju laika za apostolat. Kao osnovni uvjet svakog apostolata u prvom redu naglašava duboko osobno proživljavanje Kristova misterija, a zatim traži solidnu znanstvenu pripravu, teološku, etičku, filozofsku. (br. 29.). Nadalje, živo potiče laike da prema sposobnostima i mogućnostima brane i primjenjuju kršćanska načela na suvremene probleme.

Suvišno bi bilo još isticati kako je Merz duboko zaronio u misterij Božje ljubavi, koja nam se očitovala u Kristu. Vidjeli smo to kroz njegov dnevnik, bilješke iz duhovnih vježbi, kroz njegove odluke i svjedočanstva, koja su nam o njemu dali njegovi prijatelji i suradnici. On provodi duboki osobni vjerski život i kroz dvije godine studira kršćansku filozofiju i osnovne teološke discipline, kao i papinske dokumente, da bude dobro pripravljen za apostolat. Piše članke i brošurice o suvremenim moralnim problemima i rješava ih u svjetlu kršćanske nauke i njezinih načela.

Koncil govori: »Mladi moraju biti prvi i izravni apostoli mladih izvršavanjem apostolata među njima i preko njih, vodeći računa o socijalnoj sredini u kojoj žive.« (Dekret o Apostolatu laika br. 12).

Merz još u ratu, pa onda kao student u Beču i Parizu postaje apostol svojih prijatelja, a kao mladi profesor u Zagrebu sav se posvećuje apostolatu među mladima.

Dekret o Apostolatu laika kaže dalje u broju 16.: »Svi trebaju imati na pameti da slobodnim prihvaćanjem javnog kulta i molitve, pokore, rada i napora života, kojim postaju slični trpećem Kristu, mogu doseći sve ljude i pridonijeti spasu čitavog svijeta.«

Već se vidjelo kako se u Ivanovom životu stalno isprepliće križ i trpljenje, koje su mu prouzrokovali bolest i razne životne teškoće. Sve to strpljivo podnosi i još sebi dodaje druge svojevoljne pokore (post, spavanje na tvrdom itd.), svjestan da time mnogo pridonosi za Kraljevstvo Kristovo u ljudskim dušama. Nekoliko mjeseci prije svoje smrti bilježi u svoj dnevnik: »Trpljenje je najjače sredstvo za spasenje i posvećenje duša.« Kolika je bila njegova ljubav prema bližnjemu, već smo čuli od onih koji su je osjetili i bili joj svjedoci.

Spomenuli smo također da Koncil još uvijek visoko cijeni i preporuča Katoličku Akciju — sudjelovanje laika u hijerarhijskom apostolatu Crkve — koja je u prošlosti dala izvanredne plodove za Kraljevstvo Kristovo i još danas ima svoju veliku važnost.

Merz postaje prvoborcem Katoličke Akcije u Hrvatskoj. Piše članke i brošure o toj temi, drži predavanja i sistematski uvodi njezine ideje u našu prijeratnu katoličku javnost.

MERZ, VJERA I POLITIKA

Koncilska konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu — Gaudium et Spes (Radost i Nada) naglašava princip odijeljenosti Crkve od države. Zalaže se za ispravan pojam o odnosima između političke zajednice i Crkve i proglašava je nenavezanom za bilo koji politički sistem (GS, 76).

Ivan Merz se riječju i perom bori za izvanstranačnost Katoličke Akcije, konkretno Hrv. orlovskog saveza, i za njezinu depolitizaciju. Sastavlja materijal o tome predmetu pripremajući ga za štampu: »Katolička Akcija je izvan i iznad političke stranke. U savjesti i u ime vjere ne može se obvezati ni jednog kršćanina da bude politički organiziran ili da bude organiziran u ovoj ili onoj stranci...« U njegovoj ostavštini nalazi se još neobjavljen rukopis Katolicizam i nacionalizam, u kojem opširno i trijezno obrađuje taj osjetljivi problem.

Svrha ovog uspoređivanja Koncil—Merz nije bila da čitatelja triumfalno uvjerimo kako je Merz pretekao ideje II vatikanskog koncila. Nipošto! Željeli smo samo da naukom Koncila osvijetlimo život i rad toga prodornog duha, kojega u njegovo vrijeme ljudi češće nisu shvaćali. Prerano se rodio? Zrelo je sudio? Bio je na pravom putu? Okolnosti još nisu bile zrele da prihvate njegove ideje? Bistro je gledao u budućnost?...

Recite što hoćete, samo ako želimo biti iskreni, moramo priznati da Ivan Merz nije preživjela osoba, kojeg ćemo se, istina, s poštovanjem sjećati i o kojem ćemo isto tako govoriti »admirandus sed non imitandus — vrijedan divljenja ali ne i nasljedovanja«.

Ne! Merz ne pripada prošlosti! Merz je još uvijek aktuelan! Danas, možda, i više nego u svoje virjeme!

Pustimo ga tada neka govori i poslušajmo pažljivo što nam želi reći!

TU, OKO NAS

Časopis Encyclopaedia moderna, koji je počeo izlaziti u Zagrebu 1966. god., objavio je u svom drugom broju članak dra Franca Pedičeka: Glad mladih za vrijednostima. Članak je odmah pobudio u našoj štampi veliko zanimanje i diskusije. Mišljenja su bila podvojena. Isti je časopis u svom 5—6. broju od 1967. god. objavio razgovore koje je vodio Matko Bradarić s istaknutim našim znanstvenim radnicima i s dvojicom mladih o istom problemu. Pitanja, koja su im bila postavljena, mogla bi se sažeti u jedno: postoje li vrednote koje bi mladež današnjice mogle još privući i oduševiti? Odgovori su bili zanimljivi i različiti.

Interesantna je činjenica da se zadnjeg decenija vodi velika diskusija među sovjetskim filozofima o problemu vrednota uopće. Pokrenuo ju je filozof V. P. Tugarinov svojom knjižicom O vrednotama života i kulture.

Možemo samo ustanoviti činjenicu da ljudi iskreno žele odgovoriti problemu vrednota koji se postavlja pred svakog čovjeka u njegovom životu. Gdje su prave, autentične vrednote u ovom svijetu koji se neprestano mijenja? Odgovor će zavisiti o stupnju iskrenosti kojim se pristupa tome problemu i o dosljednosti da se i u praksi slijede logički izvodi razmišljanja o toj problematici. Prije nekoliko godina maturanti jedne zagrebačke gimnazije pisali su školsku zadaću, koje je tema bila »Što nosim u život iz školske učionice«.

Jedan od učenika stavio nam je na raspolaganje prepis svoje zadaće koju je tom zgodom napisao:

ŠTO NOSIM U ŽIVOT IZ ŠKOLSKE UČIONICE

Naučio sam da mrzim i da budem bezvoljan. Ja sam vaga, a kažu da vagama dugo treba da nađu sebe. Ja još uvijek tražim sebe, premda neki kažu da sam sulud.

U traženju nema vremena, jer vrijeme za mene uopće ne postoji. Učili su me da se dimenzije slažu okomito, pa

da je a^3 kocka. Nisu rekli da ima bezbroj dimenzija, iako ima bezbroj potencija. A vrijeme je kosa dimenzija, i samo se u pjesmi jadikuje i nada da je ono pred nama. Vrijeme se nigdje ne može okomito postaviti. O njemu se može razmišljati tek kad čovjek pogleda iza svojih leđa. U neograničenosti beskraja moje vrijeme ne postoji.

Učili su me o razvoju čovjeka. Nisu ništa rekli o njegovom kraju, u stvari o kraju čovječanstva. A sve što ima svoj početak ima i svoj kraj (ovaj puta slučajno dvostruki). Stvori li čovjek automat koji će sam sebe programirati, prestat će njegova ljudska funkcija. Drugi kraj je kataklizma. Što živim u njenom predvečerju i govorim o njoj, ne znači da ne volim svoj život.

Učili su me o paralelama. Pa zašto se priča o paralelama, kad se one sijeku u beskonačnosti. A beskonačnost je tu; ljudi su valjda imali razlog da između svih ostalih osmica jednu izokrenu.

Učili su me o zemljinoj paraleli anti-zemlji. Pametni ljudi su otkrili anti-tijela u zadivljujućem mikrokozmosu. Kad se sastanu materija i anti-materija, dolazi do sloma. To je neminovno kad se paralele sijeku. Možda se anti-ja na anti-zemlji isto pita zašto živi u predvečerje kataklizme.

Naučio sam da mrzim, ali u mržnji ima ljubavi. Možda je bolje biti siv, ravnodušan, ne osjećati ni mržnju, ni ljubav, uopće ne osjećati, postaviti se koso na sve ostalo. Ima šanse da se čovjek proglasi sumanutim, mada to mojoj taštini koji put i godi.

Moje bezvremensko traženje sebe se nastavlja. Sebe nisam naučio naći, ali sam naučio naći sebi slične.

POGOVOR

Ing. M. Šimunić već je spomenuo u predgovoru kako je nastala ova knjiga, koja joj je svrha i kome je namijenjena. Ne želeći ponavljati ono što je već rečeno, smatram korisnim dodati još nekoliko riječi kao pogovor. Rođen sam u 2. svjetskom ratu, odrastao i odgajan u poslijeratnoj stvarnosti. U kritičnim trenucima mladosti kad mi je vjera u Krista i Njegovu Objavu, koju sam naslijedio u obitelji, bila ugrožena i napadnuta sa svih strana, susreo sam Ivana Merza. Nisu mi o njemu pričali; sam sam čitao knjige o njemu napisane. I postali smo nerazdruživi prijatelji. Bio mi je čvrst oslonac u svim teškoćama i krizama kroz koje svaki mladi čovjek mora proći u vremenu kao što je naše. Ivan mi je pomogao da sam lakše mogao slijediti put prema pravim vrednotama ljudskoga života.

Dok pišem ove retke još sam student, jedan između mnogih tisuća mladih ljudi u našoj domovini. Znam da je većini mlade generacije lik Ivana Merza nepoznat. I to me je potaknulo da se uza sve svoje dužnosti prihvatim posla i da ga predstavim našem poslijeratnom naraštaju.

Vama moji mladi prijatelji, kolege i vršnjaci namijenjen je u prvom redu ovaj prikaz života i rada Ivana Merza prigodom 75-godišnjice njegova rođenja. Vjerujem da ćete i vi pronaći u njemu prijatelja koji će vam pomoći naći odgovor na mnoge vaše probleme i stremljenja.

A svima onima, koji su nam pomogli kod pripremanja i izdavanja knjige, napose Ivanovim prijateljima i znancima koji nam velikodušno staviše na raspolaganje svoje uspomene i sjećanja na Ivana, još jednom iskrena i srdačna hvala!

Zagreb, 10. svibnja 1971. Božidar Nagy

Božidar Nagy, D. I.

Rođen 30. VI 1941. u Bedekovčini, Hrvatsko Zagorje. Gimnaziju pohađa u Slavonskom Brodu i ondje maturira 1960. godine. Nakon jedne godine studija na Zagrebačkom Filozofskom fakultetu stupa u red Družbe Isusove u Zagrebu, god. 1961.

Kroz dvije godine studira filozofiju na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu i završava je na Papinskom sveučilištu Gregorijani u Rimu. 1968. godine započinje na istom sveučilištu studij teologije.

BILJEŠKE (prijevod citata)

1. Motto dnevnika Ivan donosi na njemačkom:

   »In meiner Jugend hegte ich das Sehnen
   Der Andern Herz mit meinem zu durchdringen,
   Nationen zu erleuchten, und zu steigen —
   Ich wusste nicht wochin — vielleicht zu fallen,
   Doch fallen wie ein stürzender Koloss,
   Der niederspringt von blendend hoher Zinne,
   Doch selbst in seines Abgrunds schwarzen Schlund,
   Der Nebelsäulen auf zum Himmel schickt,
   Die dann als Wolken wieder niederstürtzen —
   Wohl tief, doch noch gewaltig liegt«.

   Byron, Manfred, III, 1
   (scena s opatom)

2. Moj mir je nestao, moje srce je teško. Nikad ga i nikad više neću naći.
3. O kad bi lijepo vrijeme prve ljubavi uvijek ostalo mlado!
4. Malo ih je koji znaju tajnu ljubavi, koji osjećaju nezasitnost i vječnu žeđ za Pričesti. Božje je značenje ljudskim osjetilima zagonetka...
5. Nadao sam se da ću plakati, ali mislio sam da trpim.
6. Vječno ženstveno.
7. Erdgesit — duh zemlje. Abscheuliches Gesicht — odvratno lice.
8. Politička pjesma — ružna pjesma.
9. Nesuglasje s idealom.
10. Umjetnost moliti.
11. Svi jedno u Kristu.
12. Možeš mi, umiljavajući se, slagati da se ja mogu sam sebi svidjeti, možeš mi prevariti užitak da je to za mene posljednji dan.
13. Budite ovijeni milijunima.
14. Ili katolik ili ništa.
15. Ono vječno ženstveno vuče nas prema gore.
16. Zar nećemo nikada na moru vremena spustiti sidro makar jedan dan?
17. Baženi čista srca jer njima pripada Kraljevstvo nebesko.
18. Duhovna zaboravnost je majka skepse i površnosti.
19. Kloniti se svjetske buke.
20. O samoći.
21. Slijepci.
22. Kažem: Što to po nebu traže svi ti slijepci?
23. Biti ćeš suđen prema onome što si učinio a ne koliko si znao.

24. Morao bi se podložiti svakome.
25. Tiho miruju gore zvijezde a dolje grobovi.
26. Evo sve do križa stoji i do tog kako ćeš umrijeti.
26a. A svima je govorio: Tko hoće da ide za mnom neka se odreče sebe i uzme križ svoj svaki dan i ide za mnom. Reče mu Isus: Lisice imaju jame i ptice nebeske gnijezda, a Sin čovječji nema gdje da zakloni glave.
27. Ništa ne uzimajte na put, ni štapa, ni torbe, ni kruha, ni novaca, niti imajte po dvije haljine.
28. Temeljito sam prostudirao filozofiju, pravo i medicinu, pa — na žalost — i teologiju s velikom revnošću...
29. Da spoznam što svijet sadržava u svojoj nutrini (gledaj) svu snagu djelovanja i sjeme (i nemoj) više prevrtati riječima.
30. Gospodine poručniče, kadet-aspirant Ivan Merz najpokornije se javlja na zapovijed.
31. Došljaci i tuđinci smo.
32. Sinko, ne budi ti teško pri srcu ako tko o tebi zlo misli, te i koju reče što nećeš rado čuti. Ti o sebi treba da još i gore sudiš i ne smiješ misliti ni za koga da je od tebe slabiji.
33. Odreći se samoga sebe.
34. Djevice Marijo, pomozi nam!
35. Pravi se mir postiže uzdržljivošću.
36. Jugoslaviji prijeti rasulo zbog masonske i protukatoličke rabote.
37. Apostolat za radnike po radniku.
38. Katolička radnička dnevna i nezavisna štampa.

SADRŽAJ

Errata corrige:

2. str. Mladen Veža umjesto Seža
institut D. I. umjesto D. J.

